Anatoli Vinogradov_Paganini

Originaali tiitel:
Анатолий Виноградов Осуждение Паганини
Государственное Издательство Художественной Литературы Москва 1953
Tõlkinud R. Paavel Kunstiliselt kujundanud A. Viidalepp

На эстонском языке Оформление А. Виндалепа Эстонское Государственное Издательство Таллин, Пярну маантеэ 10. *
Toimetaja H. L a a п c k o r b. Kunstiline toimetaja H. V i t s u r.
Tehniline toimetaja H. V e b e r. Korrektorid V. Tui ja V. Kuress-on
Ladumisele antud 13. II 1956. Trükkimisele antud 21. III 1956. Paber ~ 54:84, 1/16. Trükipoognaid 22,5. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 18,45. Arvutuspoognaid 19,85. Trükiarv 20 000. MB-02648. Tellimise nr. 1188.
Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tänav 2. Hind rbl. 7.-

I PEATÜKK KAHEPALGELISE JUMALA LINN

Kui aeg rajab uue tee, kui maakera palgele tekib uus korts, siis kaotavad vanad teed nagu vanad näokort-sudki oma endised piirjooned. Teed, mida ajalugu rajab mitmesuguste maade vahel, alluvad kummalistele muutustele. Ühed hämmastavad oma värskuse, laiuse, müriseva elutulva ja liiklemisega, teised aga, säilitades küll kauaks ajaks oma majesteetlikkuse, rohtuvad ja mattuvad vaikusse. Kiviplaatide vahelt tungib läbi rohi ja lõpuks kangutavad võimsalt kasvavad puud kivid välja. Neil teedel unustavad metsloomad ja linnud, et siin kunagi veeresid sõjavankrid ja astus inimese jalg. Teed, mis ehitati sajanditeks, on säilitanud küll oma kunagise vastupidavuse, kuid neid ei kasutata enam.

Linnad, mis asetsevad suurte ajalooliste teede ääres, kannavad endas kõigi nende muutuste jälgi. Ühed surevad välja, teised täituvad ennekuulmatu ja enneolematu müraga. Ühed neelavad endasse eeslinnad, paisates tänavad kaugele vanade linnaväravate, teevaldaste ja külatarade taha, teised võtavad endas, oma lagunenud sillutisel vastu ümbruskonna metsade ja põldude seemneid. Mahajäetud kirikute ümber linnaserval kasvavad ptfud, kirikukellad kattuvad tolmuga ja kellatila küljest servani ulatub päikese käes helkiv ämblikuvõrk.

Linnade nimed pole juhuslikud. Nõnda ka linn, mis sünnitas Paganini, keda mõisteti hukka geniaalsuse ja neeti talendi pärast, ei kanna juhuslikult Genua nime. Keskajal oli selle linna nimi Janua. Ladinakeelne sõna

janua tähendab ust. Mitte ainult tiib-ust, mis käib hingedel, vaid ust läve ja väljapääsu tähenduses, ust, mis lahutab kogu välist, lahtise taeva all seisvat maailma suletud inimelamust. Janua pole ainult uks, see on ka pääs uude päeva, künnis eilsest homsesse, see on tulevikku suunatud pilk ja tagasivaade minevikku. Janus oli rooma jumal, kelle kaitse all seisid maja-läved ja sissepääsud linna. Ta oli nagu mingi geomeetrilise kimääri kehastus, mis määrab kindlaks piiri mineviku ja tuleviku vahel seal, kus olevik muutub hõredamaks kui ämblikuvõrgu vari.

Seda rooma jumalat kujutati olendina, kellel on kaks nägu. Üks nägu vaatab ettepoole, teine — tahapoole, kuigi nad on ühe ja sama pea osad.
Aasta esimesele kuule pandi nimeks Januarias. Ta sulges endaga vana-aasta viimsed hetked, kui talve pakases, tuisus ja tormis kuuldus juba saabuva kevade hääli.
Kunagi ehtis hiiglaslikku ellipsikujulist Vahemerd kallihinnaliste linnade kroon. Kaugel Läänes, Heraklese Sammaste taga, laius Atlandi ookean. Muistsed kreeka periiplid[1] jutustavad foiniiklaste reisidest Heraklese Sammaste taha, Jasoni retkest kuldvillaku järele. Platon oma teostes «Timaios» ja «Kritias» jutustab, et Heraklese Sammaste tagant on kunagi kulgenud tee Atlanti-sesse. See maa vajus mere põhja. Kaasaegsel maakeral võib veel kohata muistsete rahvaste riismeid. Nagu Archimedes rääkis liivaterakestest, nii rääkis Platon vanadest maailmadest, nende lõpust ja uute maailmade tekkimisest. Heraklese Sammastega lõppesid antiikaja inimkonna maateaduslikud saavutused. Julged meresõitjad, kes rajasid teid Itta, Levanti aladele, sinna, kus tõuseb päike, saavutasid märksa suuremat edu kui rändurid, kes võtsid suuna Läände. Itta olid pööratud nende südamed, kes otsisid India kulda, ja nende mõtted, kelles põles soov näha Jeruusalema kustumatuid pühatulesid. Ja selle Vahemere linnadepärja krooniks ning maailmavärava võtmeks oli neil aegadel Genua.

Genuast võrsus mees, kes tahtis sulgeda vana maailma ukse ja avada pääsu uude maailma. Genuas sündis Kolumbus.
Kui Ameerika kuld Euroopa üle ujutas ja Uus-India Levanti Vana-India välja tõrjus, siis suri liiklemine suurtel teedel, mis Euroopat läbi Genua ukse antiiksesse Itta viisid.
XIV sajandil kaotas Genua Küprose. Möödus veel neli sajandit ja ta kaotas Korsika. Korsika saar kuulus Genuale. Selle anastasid prantslased. Ja nüüd tungis Korsika ohvitser põhjast Itaaliasse. Bonaparte ja Masséna võtsid ette sõjaretke Genua vastu. Linn püüdis oma privileegе säilitada. Bonaparte'i päevil valis Genua vabariik veel doodži, seal tegutses veel kaksteist guvernatooriumi ja kaheksa prefektuuri. Genua aristokraatia valitses Väikese Nõukogu kaudu linna, rikkad linnakodanikud ja aadel moodustasid kolmesajaliikmelise Suure Linnanõukogu...

II PEATÜKK LEGEND SÜNDIMISEST

Käigust, mis ulatus läbi maja ühelt tänavalt teisele, viis kolm räpast lagunenud trepiastet halli majja Passo di Gatta Mõral. Legendi järgi olevat neil astmeil libisenud ämmaemand. Komistades mananud vanaeit kuradit, ja samal hetkel avanenud uks ning kostnud vastsündinud Paganini kähedat, vääksuvat nutukisa.
Laps karjus kogu öö, laps karjus ka hommikul. Ta nuttis, nagu kaebaks ta vanemate omavoli üle, kes olid kutsunud ta maailma sel vihmasel ja tormisel ööl, kui Genua mõlema muuli vastu raksatasid murdlained otsekui kahurilasud.
Paganini sündis 27. oktoobri ööl 1782. aastal.

III PEATÜKK VAESUS

Neil aastail seisis Passo di Gatta Mora lähedal pikk Ioone, mis äratas tähelepanu oma mustade aknaraamide, niiskuselaikude ja pragudega vanal roheliseks imbunud krohvil. See oli vaeste varjupaik — «Albergo tel poveri».

Räbaldunud lastejõugus, kes sellest majast välja tormass paber- ja puulaevukesi lõikudes ujutama või kisa ja käraga tänavakaklustesse sööstis, võis märgata ette-ulatuva lõua, laia otsmiku, mustade lokkide ja ülipika ninaga pärdikukest. Sellest inetust näost erinesid kummaliselt poisikese suured ahaatsilmad. Ebatavaliselt ilusad silmad olid hämmastavalt vastuolus selle pikkade nimede, pikkade kämmalde ning hiiglasuurte jalalabadega pikakäelise ja kõverjalgse lapse üldilmega. Kui silmad uudishimust süttisid, siis mahenes nägu ja kaotas äkki oma inetuse. Kuid see mööduv pilveke hajus silmapilk, ja hambaid irevile ajades tõi väikemees kuuldavale vihakisa ja metsikuid sõimusõnu, tormas ühes kaaslastega teiste laste kallale, vallutades nende käest tänavarentslites kihutavaid laevukesi ja paate.

«Varjupaiga» kitsastes ja pimedates koridorides mängisid poisikesed peitust. Pühapäeviti jälgisid nad, kui vana invaliid, kes oli end õhtupoolikul purju joodud, peksis karkudega oma moori. Lapsed ronisid siis ülemisele trepipealsele: aknaruut ukse kohal võimaldas neil nautida perekondlikke stseene. Nad lähenesid ettevõtlikult toapugerikule, kus kerjused mängisid täringuid, ja ootasid kannatlikult selle ukse taga hetke, miilil kaotajad astuvad kaklusse võitjatega.

Üheks esimeseks vapustuseks oli kestev ja kohutav hügus. Kolm nädalat Niccolõ sonis, hüppas aeg-ajalt voodist välja. Ta seoti käsist ja jalust kinni ning laubale pandi külma veega niisutatud käterätt. Haigus kurnas poisi täiesti ära. Ta oli kauaks ajaks omaealiste seltskonnast eemale kistud. Sellal kui ema õmbles, pesi, triikis

ja kehva lõunasööki valmistas, mängis Niccolõ tundide viisi lautot. Ta mängis juba ka isa kitarri.

Niccolõ kasvas ema hoolitsusel. Vanemat venda Francescot polnud peaaegu kunagi kodus, ta pidas alatasa mingisuguseid salapäraseid läbirääkimisi vanemate meestega, kes käisid sinjoor Antonio pool. Vend oli Niccolõle võõras ja isegi ebameeldiv. Ka sinjoor Antonio viibis üha sagedamini kodust eemal.

Kord öösel unest ärgates nägi Niccolõ oma ema hardalt ristikuju ees palvetamas. Isa polnud kodus. Ema vaatas poja poole, tuli ta voodi juurde ja ütles:

«Maga, maga, küllap ta tuleb, ta pole kaugel. Mängib ja kaotab ühtelugu — lootes tuua meile õnne, toob ta ainult muret...»

Antonio Paganini tuli koju järgmise päeva lõuna paiku. Poiss mängis lautot. Ta oli sellest nii haaratud, et ei märganud sisseastuvat isa. Antonio Paganini seisatas naeratava näoga ja kuulas. Uksel, tema selja taga, seisis ema. Kui laps mängimise lõpetas, plaksutas isa käsi, tuli poja juurde ja pani — võib-olla esmakordselt — oma suure peo ta mustalokilisele peale. Väike pärdik ajas pärani oma kollaste hammastega suu ja vaatas meelitavalt ning aralt üles isa karmi näkku.

«Uuhh, kui inetu sa oled!» ütles sinjoor Antonio äkki. Ta näolt kadus sõbralik ilme. Naise poole pöördudes ütles ta: «Teresa, mine ja osta kõike, mida lõunasöögiks vaja. Olen näljane. Lõbutseme täna veidi.»

Ta võttis kitarri, istus poja vastu ja noogutas talle peaga:

«Karmanjooli!»
Isa mängis hästi, poeg püüdis aralt teda saata. Siis aga lõi Antonio Paganini äkki käega keeltele ja astus pikkade otsustavate sammudega kõrvaltuppa. Ta tõi sealt vana viiuli ja teatas:
«Niccolõ,, sa hakkad õppima viiulimängu. Ma teen sinust ime, ja sa hakkad head raha teenima. Tead sa ka, mis see on? See viiul kuulus meie esiisale, kes on maetud Capuasse, Anna kirikusse. Kõik, mis ma börsil kaotanud olen, pead sa viiuliga tagasi võitma. Täna on hea päev. Kas näed seda masinat?» Isa näitas papist tabelitele, mis lebasid kirjutuslaual. «See on minu leiutus,
7
minu avastus. Edu saladus on minu käes. Lihtsad papprattakesed keerlevad ja avavad mulle võidu saladuse ...»
Sel hetkel astus tuppa sinjoora Paganini, korv käes. «Kas ma siis lähen, Antonio?»
«Mine, mine.» Mees tõmbas kuuetaskust paberraha paki, valis sealt kõige väiksema rahatähe ja pistis naisele pihku. «Näed sa, Teresa,» ütles ta, «minu rahaasjad on paranenud, ennustamismasin ei valeta, nüüd tean alati kindlalt, missuguseid loteriinumbreid osta tuleb, et võita! ...»
«No-noh!» katkestas teda naine. «Ära püüa mind petta, ma tean, et sa mängid kaarte . . .»
«Ära valeta! . . .» karjus mees. «Katsu, et sa siit kaod! Mine, kuhu sul vaja on . . .»
Algas esimene viiulitund. Väikemees sai isast suure vaevaga aru. Isa ärritus ja andis pojale iga vea puhul võmmu kuklasse. Siis võttis isa laualt pika kandilise joonlaua ja kasutas seda iga kord, kui poeg eksis. Kergete, peaaegu märkamatute löökidega peksis ta poisi käe vermeliseks. Selleks ajaks, kui Teresa Paganini ostudega tagasi jõudis, oli sinjoor Antonio juba maruvihane. Ta pani poisi sahvrisse kinni ja käskis tal seal esimest harjutust mängida.
Kogu tunni, mis Antonio Paganini oma naisega veinipudeli taga istus, kostsid sahvrist metsikud, kõrvadele valusad helid. Vana Paganini jutustas kiitlevalt oma mänguvõitudest, needis sinjoor Law'd, kes olevat Prantsusmaa pangad laostanud, ning hea, püsiva ja kõliseva metallraha asemel kogu Prantsusmaa paberrahaga üle ujutanud. Ta needis itaalia aktsionäre, kes olevat prantsuse kaupmeestega sobingusse astunud: sel ajal kui «need neetud prantslased Pariisi peakindluse vallutasid, kuninga vangi panid, jumala ja püha kiriku hülgasid», tõusid meredel niisugused tormid, mis ei sarnanenud hoopiski endiste tormidega . . . Kuid ükski torm pole merekaubandusele nii palju kahju toonud kui prantsuse pööbli mäss. Inglased püüavad kinni prantsuse kaubalaevad. Prantsuse kaupmehed on katkestanud maksmise Itaalia võlakohustuste järgi, börsitegevus on soikunud. Kui prantsuse pööbel mässab, mis
8
pattude pärast peab siis vana aus maakler Antonio Paganini kannatama?
«Ja see neetud pööbel laulab meie Genua «Karmanjooli», kui ta punastes lottmütsides tänavail marsib ja inimeste päid piikide otsas kannab! Kas neil pole häbi rüvetada meie häid Genua laule! ...»
Vana Paganini keel takerdus järjest rohkem, üha sagedamini hakkas Antonio tarvitama kõvu sõnu. Ta kirus kõiki, jutustas autust aadliseisusest, kaupmeeskonna laostumisest. Hakkas siis äkki oma loteriimasinat ülistama. Ta ei pööranud enam tähelepanu sellele, et

ta kaaslane vaikib. Ta ei näinud enam naise kannataja-ilmet. Hooplemishoogu sattudes lõi ta rusikaga lauale:

«Tuhat kuradit! Kas kuuled, kuidas jõmpsikas mängib? Temast saab veel asja! . . .»

Teresa söandas talle meelde tuletada, et poiss oli alles hiljuti haige, et tal on ohtlik nii kaua ja nii tugevasti pingutada, ning et tal on aeg lõunat süüa. Sinjoor Antonio katkestas teda järsult:

«Poiss ei saa enne süüa, kui mängib esimest harjutust ilma vigadeta . . .»

IV PEATÜKK SÕDA

«Varjupaigas» jutustati kummalisi lugusid. Prantslased olevat Pariisi linnas suurele väljakule ehitanud lava, ajanud lavale püsti kaks posti, postide vahele kinnitanud suure terasest kolmnurga, mis lastakse alla kukkuda terav ots ees. Ühesõnaga, prantslased teinud endale Milano masina, millega vanasti seal lihunikud tapamajas - härgi tapsid. Sedapuhku aga valmistatud masin inimpeade mahalöömiseks. Nad toonud kuninga vangitornist, kus teda kinni peetud, pannud ta selle masina alla ja lasknud raske terasest kolmnurga alla kukkuda, siis aga tõstnud nad kehast eraldatud pea juukseidpidi üles ja näidanud kokkutulnud pariislastele, öeldes: «See on Prantsusmaa kuningas.»

Niccolõ kuulas hämmastusega neid jutte, mida suust suhu edasi kanti. Kõneldi, et see kuningas olnud kurjategija ja oma rahva reetja ning et tema hukkamine oli õiglane tasu kuriteo eest, mis ta oma maa vastu korda oli saatnud. Kõneldi, et ta olevat kutsunud välismaa sõjavägesid Prantsusmaad tule ja mõõgaga laastama. Kõneldi kohutavaist tulekahjudest prantsuse külades, prantsuse lihtrahva näljahädast, sellest, et naaber-kuningriigid ühinenud Louis XVI päästmiseks ja et nad peavad nüüd sõda ülestõusnud prantsuse rahva vastu.

«... Kas olete kuulnud? Prantslased laulavad meie «Karmanjooli» . . .»

. . . Väike Paganini mängis juba hästi. Ta oskas mängida noodist. Ja kui isa kodunt välja läks, hakkas ta ise väikesi muusikapalu sepitsema. Ta kujutles, kuidas punastes mütsides prantslased tormavad, lipud käes, Pariisi kindluse peale. «Bastia, Bastillo», püüdis väike Paganini meelde tuletada, ja helisid, mis temas ootamatult sündisid, andis ta edasi oma vanal, liiga suurel viiulil. «Karmanjool» kõlas elavalt, helisevalt. Ent see oli juba teine «Karmanjool», teine laul. Kasutades isa äraolekut, lahkus Paganini esmakordselt selle lauluga oma kodust, ja sammus sellega otsekui oma jahisaagiga «Varjupaiga» poolpimedasse koridori. Esmakordselt kuulas tema mängu suur rahvahulk. Ta tundis erilist uhkust, kui tema viiulihelidega äkki ühinesid täiskasvanute lauluhääled. Mehed ja naised, kes olid «Varjupaigas» ta ümber kogunenud, laulsid «Karmanjooli» uut moodi, selle varjundirikkusega, mille andis talle Niccolõ viiul.

Genua taevas säras endiselt ere päike. Endistviisi laulis sõbralikult laine, veeredes vastu muuli Darsena Rea-les, endistviisi kukusid õitsvad puud linnapargis, ja hiiglasuured mälestussambad kalmistul valendasid päikese paistel alatiselt rahulike ja majesteetlikena, valvates Genua aadlike muistseid kalme.

Keegi peale linnanõukogu ei teadnud, et torm, mis kisub lossidelt katused, sööstab juba põhjast lõunasse, läänest itta, ning et juba täna-homme võib Genua selge

taevas kattuda pilvedega. Levisid tumedad kuuldused, et kuskil mägedes, Lääne-Alpides, on ilmunud mäekurudesse puna-sini-valged mundrid ning et kolmevärvilised lipud lehvivad ratsaväe ees, mis liigub Castelfranco ja Bardi kindluse suunas. Kuid need olid ainult kuuldused. Nimetati üht itaalia nime, mis kõneles menukast ja õnnelikust saatusest, selle heast käekäigust, kes seda nime kannab. Buonaparte — õnnelik saatus, nõnda nimetati meest, kes liikus terve mässajatearmeega põhjast lõunasse.

«Kes ta on?» arutas vana Paganini söögilauas. «Ta on lihtsa Korsika sündiku poeg. Kuidas see lurjus tohib kindralimundrit kanda, kui ta pole isegi prantsuse aadlik!? Kas säärased suudavad Austria kuninga regulaar-vägedele vastu panna? ...»

«Maailma lõpp on lähedal,» kõneles ta, tühjendades ise neljandat veinipudelit. «Varsti pole enam kuhugi põgeneda.»

Kaks korda avas Genua börs oma uksed. Kaks korda võitis sinjoor Paganini hiiglasuuri summasid. Tal vedas kaardimängus, vedas tumedate tehingutega loteriil. Naabrid sosistasid, et lugu loteriinumbritega pole puhas, et loteriimasina rattad on määritud kullaõliga . . . Vanamehel vedas muinasjutuliselt.

Kui õhus oli tunda läheneva talve hõngu, tekkis Genua tänavail ärevus. Nüüd räägiti juba avalikult, et läänest, Nizza poolt lähenevad prantsuse sõjaväed. Tundus, et Paganini ei näinud ega kuulnud midagi enda ümber. Ta oli täielikult süvenenud loteriimängu ülikee-rukaisse operatsioonidesse. Arvutusmasin oma papp-ketaste, puust planšettide, terasnõelte, osutite ja näitajatega ei köitnud enam tema tähelepanu. Nüüd vedeles tolmuga kaetud masin nurgas ja kass kohtles seda äärmiselt lugupidamatult. Neid pööraseid öiseid arvutamisi polnud enam' vaja. Terasosutite hiirtekrabin papil oli lakanud. Nüüd töötasid sinjoor Paganini heaks kellaosutid, — tema heaks töötas aeg.

Paganini ujus pärivoolu. Teda kandis ajajõgi. Selle jõe veed olid sogaseks muutunud, ja sogases vees püüdis endine Genua linna maakler suuri kalu.

Põhja pool olid lood täbarad. Linnades lõid kindlad

11

ja soliidsed ettevõtted kõikuma. Laevad enam merele ei sõitnud. Inglise «sõjapiraadid» olid saanud Vahemere valitsejateks. Romanelli ja Spiro, ühe Genua pangamaja omanikud, kutsusid kord maakler Antonio Paganini varahommikul enda juurde. Nad lugesid talle ette kindral Bonaparte! proklamatsiooni.

«Sõdurid, te saate viletsasti süüa ja olete peaaegu alasti. Vabariigi valitsus võlgneb teile palju, kuid ta ei suuda teie heaks midagi teha. Teie kannatlikkus, teie kangelaslik vaprus teeb teile au, kuid need omadused ei too teile kuulsust ega kasu. Seepärast olen otsustanud viia teid mägedest maailma kõige viljarikkamasse orgu. Teie ees avanevad laiad teed suurte linnadega, te näete imeilusat provintsi, uut maad, kus teid ootab au, kuulsus ja rikkus.»

«Kas tõesti!» hüüdis pankur Spiro, vehkides Paganini nina ees sinise paberilehega. «Kas tõesti see toores sõdur täidab kõik oma lubadused, mis ta on andnud röövlite armeele, kelle ta Nizzast siia toob?» Ja vastas ise: «Jah! Ta rüüstab linnad puupaljaks ja paneb elanike peale säärase kontributsiooni, mis on hullem kui surm!»

«Me otsustasime panga sulgeda,» jätkas tema osanik, pöördudes Antonio Paganini poole. «Ja sinule, meie ustavale abilisele, teeme austava ettepaneku sõita põhja poole ja võtta kaasa mõnesugused reisipambud. Need on kotid meie paberite, pantkirjade, vekslite, kviitungite, aktsiate ja obligatsioonidega. Sularaha me ära vedama ei hakka. Me

sulgeme panga ja sõidame ka ise ajutiselt Genuast kaugemale. Sina aga viid meie ettevõtte hinge ja südame Cremona linna.»

Antonio vaikis kaua. Ta nägu muutus üha nukramaks. Laugusid tõstmata jälgis ta peeglist oma kaasvestlejate näoilmet. Lõpuks tõstis ta uuesti silmad. Need olid tulvil teeseldud hirmu. Pankurite nägudele ilmus hämmeldus.

«Oleme sulle usaldanud suuri tehinguid, sa olid meie vahendajaks kõigis panga mereoperatsioonides. Ütle, kuidas saaksime su vaeva eest ette tasuda?»

Romanelli oli ütelnud liiga palju. Spiro jäi äkki süngeks ja lausus:

12

«Kui sinul seda nii raske teha on, võin ma ka oma vennaga kokku leppida, ta kavatsebki põhja poole sõita, sinjoor Paganini.»

Siis otsustas vana maakler anda löögi. Ta teadis, milline on vendade vahekord. Ta tundis tumedat lugu, mille järel vennad lahku läksid. Ta teadis, et põhjuseks, miks sinjoor Spiro ei lubanud Austria politseil oma suhetesse lihase vennaga vahele segada ja asja kiiresti summutas, polnud kaugeltki sugulaslikud tunded.

Paganini vaatas neile otsa, manas näole veel tõsisema kannataja-ilme ja ütles:

«Auväärsed sinjoorid, mul on naine ja lapsed, ma ei või neid saatuse hooleks jätta. Lahkudes kodulinnast, pean ma nad kaasa võtma. Pean ostma hea reisivankri, pean teistest reisijatest rohkem maksma, et takistamatult hobuseid saada, kuid samal ajal pean tegema kõik, et ma näiksin rändava kehvikuna. Tõele au andes tuleb teil minuga nõustuda, et teie poolt antud ülesanne on võrdne käsuga hüpata draakoni kurku.»

Tekkis vaikus.

See stseen kordus kolm korda, ja lõpuks nimetas sinjoor Spiro ise südant kõvaks tehes viietuhandeliirise summa. Paganini tõusis, mütsi käes hoides, ja ütles:

«Sinjoorid, perekond ootab mind, lubage mul minna, ja uskuge, et ma kõigest südamest. . .»

Nüüd aga peatas teda Romanelli järsu liigutusega:

«Noh, tõepoolest, mis see siis tähendab! Nimeta summa, mis su perekonna vajadused täielikult kataks. Milleks sa tahad naist ja lapsi kaasa võtta?»

«Ei, sinjoorid, jätke mind mängust välja . . .»

Paganini suundus ukse poole. Sinjoor Spiro pani tal kähku tee kinni, astudes riiuli juurde, millel seisid pangaraamatud. Ta võttis sealt ühe paksu raamatu, jäi harkisjalu ukse ette seisma ja ütles:

«Vaata siis ometi, põikpea, mis me teha saame, kui oleme peaaegu laostatud!»

«Ma ei taha teid veelgi rohkem laostada, sinjoorid,» ütles Paganini, «ma ise elan viletsatest krossidest, mida olen viimasel ajal ränga tööga teeninud.»

«Noh, ütle siis, mis me sinu heaks tegema peame?»

Nüüd langetas Paganini pea ja lausus:

13

«Protsendid panga mereoperatsioonidelt, kui aulikud sinjoorid neid operatsioone uuesti alustavad. Dokumentide hulka, mis ma Cremonasse viin, suvatsevad aulikud sinjoorid lisada kohustuse, mille järgi ma saan osa kõigist panga tuludest, ja ärasõidu päeval kakskümmend tuhat liiri sularahas.»

V PEATÜKK TEEKONNAL

Põhja-Itaalias Cremona linnas elas sinjoor Paolo Stradivari. Sel ajal, mida meie jutustus käsitab, pidas ta peaaegu iga päev päevikut ja märkis sinna:

«Savoja ja Nizza, Alessandria ja Coni kindlused, Susa, Bunetta ja Ecsiglia kindlustused on vallutatud ja purustatud. Tundmatu prantsuse kindral, seikleja ja lurjus, on ülitugeva Mantua kindluse sisse piiranud . . . Milano linn on Prantsuse vägede poolt vallutatud. Linnaväravad ilutsevad sõnad: «Au prantsuse vapratele relvadele.» Naised lillelistes kleitides ja mehed peo-kuubedes tervitavad prantslasi hüüete ja lauludega. Ohvitserid külvatakse lilledega üle, suurtükkide ümber punutakse lilledest ja viinamarjalehtedest vanikuid. Austria impeeriumi sandarmid on põhja poole põgenenud, vaimulikud lahkuvad hirmuga linnadest, ja kõik see toimub Korsika bandiidi, katoliku usu salgaja ja kloostrite sulgeja toore surve all. Parma hertsog maksis ühe vaherahu eest kaks miljonit. Ta andis oma galeriist 20 parimat maali, parimad hobused Parma tallist ja jättis linna toiduta. Modena hertsog andis 10 miljonit, kõik oma lossi maalid ja skulptuurid. Napoli kuningas kutsus hirmuga oma sõjaväed tagasi, ja isegi Rooma paavst maksis sellele bandiidile 21 miljonit. Ta andis ära 100 imekaunist Vatikani maali, sõitis Bolognast Ferrarasse, Ferrarast edasi, õnnistades aralt Ancona linna Prantsuse garnisoni vastuvõtmiseks. Isegi meie Lombardia maksis 20-miljonilise kontributsiooni.   Mis

saab edasi? Kes on selle hirmsa kurjategija kaaslased? Keegi Murat, kõrtsmiku poeg, keegi tundmatu Massena,. keegi tundmatu Augereau. Ei ühtki tiitliga nime, ei ühtki aadlikku. Siiski, üks röövel, kolonel Marbot, kannab paruni tiitlit.»

27. detsembril 1797. aastal segas prantsuse kindral Duphot end Rooma elanike ja sõdurite vahelisse tänava-kaklusse ja sai surmavalt haavata. 10. veebruaril 1798. aastal ilmus Berthier kaheksateisttuhandemehelise armeega Rooma müüride alla. Viis päeva hiljem kuulutas Igavene Linn, maailma pealinn, kus elas Kristuse asemik, ennast äkki Rooma Vabariigiks ning Prantsuse armee sammus lippude ja muusikaga Rooma. Prantsuse kindral Duphot' põrm sängitati Kapitooliumi, kuhu maeti maailmaajaloo suurimaid mehi, ja Rooma paavst Pius VIII viidi lihtsas tõllas prantsuse ohvitseride Mio-lice'i ja Radier saatel vangina Valenciasse.

Genua nälgis. Kindral Massena ja ta ustav abiline Marbot toitsid sõdureid kleepuva kaerataignaga. Tärklisjahu ja ube anti pühapäeviti maiustoiduna. Suppi keedeti vanadest ranitsatest lõigatud naharibadest. Nii elati päevast päeva, ja nõnda möödusid kuud. Prantslased nälgisid. Põhjast saabus toidumoona halvasti. Prantsuse transportlaevad, mis Marseille'ist teele saadeti, püüti kinni. Silmapiirile aga ilmus üha rohkem uusi valgeid täppe. Suurte laevade tohutud purjed valendasid loojangu paistel. Laevad heitsid ankrusse, ja pikk, kogu vaateveeru sulgev müür raamis mereavarust. Prantslaste piketid kõndisid vaskkiivrite välkudes piki kallast. Tänavapoisikesed naersid, nähes, kuidas kõh-nadel, luistel kehadel tolknes räbaldunud rõivavarustus, mis oli kombineeritud välimantliteks ümbertehtud mungarüüdest ja Pariisi miilitsa rahvuskaardi ning konvendi mundritest.

Prantsuse piketid ei lasknud linnaelanikke mere äärde. Igal muuliotsal seisid valvepostid. Genua kaupmeestelt rekvireeritud laevad olid rakendatud prantsuse sõjaväe teenistusse. Prantsuse väejuhatus valvas ärevalt silmapiiri. Laevamastide mets, kerged

ning valvelaevad vaheldusid hiiglasuurte liinilaevadega. Siia oli kogunenud võimas jõud: inglise admirali Keithi

15

eskaader. Marmorist kaldatammil seisid kindlustatud patareid; pikad, ratastelt mahavõetud vasksuurtükid ja ümberlükatud lafetid lebasid pisut eemal. Kuulid, pommid, mortiirid ja püssirohukastid katsid korratult kallast.

Kindral Massena oleks pidanud juba ammu põhja poole liikuma, kuid hirm inglaste dessandi ees sundis teda linna jääma, kus nälgiv elanikkond sõi juba viimaseid tuvisid ja vareseid, kus koertel ja kassidel oli juba ammu ohtlik tänavale ilmuda, kus prantsuse sõdureil tuli kalureiks hakata, ümbruskonna elanikelt võrgud ära võtta ja sõita paatidega viimaste muulitõkete taha . . .

Neil päevil, kui kaugelt kostis kahurimürinat, kui Liguuria ranniku lähedal rebenesid purjed, põlesid laevatekid, varisesid pilbasteks mastid, kui mägilumel põlesid lõkked ning mööda mäenõlvakuid jooksid karjuvad meesterühmad, püssid pea kohal, — neil päevadel liikus läbi Como, Bergamo ja Peschiera vana, kulunud, luitunud uste ja katkiste akendega reisitõld. Selles istusid mees, naine ja poisike, kes olid kaitseks tuule eest riidesse pakitud. Hiiglasuured reisipambud olid seotud tõlla katusele. Eesratsutaja ja kutsarid vilistasid aegajalt ja plaksutasid piitsa, ajades tagant kõhnu hobusekronusid. Iga minut peatus tõld, kohates teel jalakäijaid. Vastutulijailt kuuldi, et tee Paviasse ja Piacenzasse on prantsuse väesalkade kontrolli all. Pöörduti järsult lõunasse. Teekond Cremonasse oli raske, tuli sõita ringi. Prantsuse armee kahurid olid tee purustanud. Kõikjale, kust veeresid läbi prantsuse patareid, jäid sügavad rööpad.

Reisijad ei nimetanud endid sinjoor ega sinjoora Paganiniks. See oli vaese juuksuri lihtne perekond, keda sõda oli ära kohutanud, ja kes kolis rannikult oma kodulinna Põhja-Itaaliasse. ööbiti väikestes, räpastes võõrastemajades. Magati lahti riietumata, ning vana Paganini torises kogu aeg ja tegi naisele etteheiteid, et see oli nii jonnakalt tahtnud Liguuriast põgeneda. Esialgu tegi ta seda nagu näitleja, soovist varjata oma reisi tõelist põhjust. Hiljem sai see talle harjumuseks.

16

Tee tõusis järjest kõrgemale. Varjuliste tumeroheliste parkide toredus; viinamarjaaedade madalad puhmad, millede kuldne rohelus kattis mäenõlvu; päikeses helendavad apelsini- ja sidrunipuud vaheldusid üha sagedamini tulbiväljade ning hallide inimtühjade oliivi-saludega; määratu suurel maa-alal laius läbipaistva, päikeseküllase lehestiku rohelus. Sissesõidul linna murdus tõlla telg. Nüüd tuli kulutada siin asjata kolm päeva, oodates, kuni sõiduk ära parandatakse. See oli esimene suurem peatus. Väsinud reisiraskustest ja tervest fiaskost1 ärajoodud veinist, vajus sinjoor Paganini unne ja magas nagu nott kakskümmend kaheksa tundi ühtejärgi.

. . . Väike Paganini ronis tuvikongi otsa ja tõmbas vutlarist viiuli. Noote avamata võttis ta poogna kätte. Ema valvas varandust, purjus isa magas. All mäejalal tõmbas sepp lõõtsa. Alles hetk tagasi, kui Niccolõ peegli ees uskumatuid grimasse tegi ja endale keelt näitas, olid ta mõtted viiulist kaugel. Nüüd aga tahtis ta äkki helides jutustada endale reisimuljeid, anda edasi kogu seda lapsemeeltega tajutud rohelist, lopsakat maailma.

Järvelt tagasipöörduvad kalurid seisatasid ja jäid viiulimängu kuulama. Möödus tund, poisike mängis edasi, kuni märkas aknast linnaelanikke, kalureid võrkudega, kütti püssiga. Ta peatus, pani viiuli ära ja laskus ettevaatlikult trepist alla . . .

. . . Tee tõusis järjest kõrgemale ja kõrgemale. Uha raskem oli neil hobuseid saada. Hobusekronud vedasid vaevu suurt laia reisitõlda. Sageli tuli peatuda esimeses ettejuhtuvas asulas, et lasta hobustel hinge tõmmata, ilma neid vahetamata. Need peatused said Niccolõle suureks nuhtluseks. Vana Paganini hakkas äkki nagu meeletu nõudma, et poeg igas peatuskohas mängiks. Öösiti äratas ta Niccolõ ja pani teda tundide viisi mängima. Kui väsinud viiuldaja nõrkedes poogna maha pillas, siis lõi isa ta jalahoobiga ärkvele.

Nii möödusid neli nädalat teel. Poisike seisis vaevu jalul. Vihmas ja tõmbetuules külmetas ta end ära ja

1 Fiasko — umbes 2-liitrine õlgpunutises veinipudel. Tõlki ja.

hakkas verd köhima. Sellele vaatamata polnud isa löökidega kitsi. Viga passaažis, halvasti mängitud takt, loid mäng tõi endaga kaasa karistuse. Viinamarjad ja keedetud riis nihkusid laua kaugemasse otsa. Poisike võis oma maiustoitu ainult eemalt imetleda. Ta vedas poognat keeltel, kuni ta täiesti jõuetuks muutus. Kausitäis keedetud riisi muutus kõrgeks lumemäeks. Põlved nõrkesid, lõug toetus raskemalt viiulile, poisikesel algasid külmavärinad, sõrmed jooksid kiiremini mööda sõrmlauda. Kuidas siin kõik erineb soojast eredast päikesepaistelisest Lombardia orust! Seal jutustasid soojad bassihelid tema muljeid soojast, võimsast rohelusest, siin aga olid ainult lumised lagendikud, kõrged mäed ja kahvatud metsalaigud igilumel. Ja selle lume, sinise sõmerlume külmad kiired kandusid lenneldes üle peenikesele, hõbedaselt helisevale keelele. See laulis, puhta kõrge häälega jäljendas ta lumiste kõrguste meloodiat . . .

Isa läks välja, ja väike Paganini pannaldas ettevaatlikult lahti rihma, millega söögikorv oli kokku seotud. Hiljem põgenes ta salaja kodunt. Ta jooksis mööda mäenõlva, mangudes vanaeidekestelt tüki lambajuustu või kruusitäie kitsepiima. Teravate kivide vastu end kriimustades ronis ta väsinult kõige metsikumatesse paikadesse, kust isa ei võinud teda üles leida. Ta uinus puude okstel päikesekiirte soojuses, needes viiulit, mis oli talle piinariistaks muutunud.

Genuas, vanas piinakambris oli poisike kord näinud puust saapasääri ja liistusid, mis kujult meenutasid viiuli lage. Need olid niinimetatud hispaania saapa osad, millega piinamise ajal kurjategija jalga pigistati. Viiul muutus lapse kätele, südamele ja ajule samasuguseks piinariistaks. Küünarnukid ja õlad valutasid, sõrmed ei suutnud poognat hoida, vasak käsi laskis sõrmlaua lahti ja viiul kukkus jalamatile. Kuid sellest hoolimata ei kadunud nädalate viisi vermed ja näpistuste sinised plekid, mida tekitas lihase isa vilunud käsi. Käed, jalad, nägu ja kael olid vorpidest kirjud. Ema langes isa jalge ette, anudes, et see lapsele halastaks, kuid naise palved ainult kalgistasid meest. Miski ei suutnud vana Paganini kangekaelsust murda.

«Ma teen sinust ime, neetud pärdik! ... Sa oled niikuinii kuradile müüdud, sa kas hukkud või kindlustad mu vanadusepäevad. Kui pärast neetud prantsuse hulguste maalt lahkumist kõik jälle endiseks muutub, panen ma su esinema suure hulga suursuguste ja rikaste härraste ees, poisiklutt. Sa hakkad rikastes inimestes vaimustust ja pisaraid esile kutsuma, sa kutsud neis esile härdust, mis sunnib neid oma rahakotte avama ...»

Saabusid ärevad päevad. Põgenikud lõunapoolseist vikariaatidest ruttasid Lombardiast lahkuma. Kõneldi, et kogu Põhja-Itaalia on Prantsusmaa võimuses. Vanamees tahtis

pakku minna Šveitsi. Algasid rännakud piki Ticino jõe kaldaid. Liiguti Pratost läbi Dazio Grande ja Chioto kõverteid kaudu Bruniascosse, Altannasse ja Ronnosse. Jõuti Ritomi järve piirkonda ja seal tehti peatus.

Siis aga lookles tee uuesti lumistel nõlvadel, kus männid ja kuused laulsid tuulelaulu. Käed kohmetusid, jalad külmetasid, näkku puhus vinge tuul. Vanker rappus auklikul teel. Pehme lumi asendus kivist teekattega ja kahekümne nelja hobuseraua plagin äratas otsekohe vana Paganini, kes istus tõllanurgas nagu kohevil sulgedega lind. Ta äigas käisega oma punase nina otsa tekkinud jäätilga maha.

VI PEATÜKK CREMONA

Pärast kohutavat nädalat mägedes ümbritses neid nüüd jälle rohelus, jälle vaheldusid tee kõrval mäeveerud ja orud mägijärvede jäise avaruse ja lõputute karjamaadega. Õhku lõikusid karjasesarve helid, kuuldus kirikukellade helinat, kogu loodus oli tulvil loendamatuid hääli.

Lõpuks tulid nähtavale Cremona vanad kindlusemüürid. Kaks jõekest ja üks jõgi. Väike Adda, väike Oglio ja suur veerikas Po. Kindlus ebatavaliselt kauni lossiga.

Linnavärav. Sinjoor Paganinil tuli ärasurnud jalgu sirutades ja küürutades tõllast välja ronida, väiksesse hallist kivist majja astuda ning esitada kiuslikule vahtmeistrile dokumendid, mis tõendasid sinjoor Antonio Paganini sõidu seaduslikkust. Nüüd polnud ta enam mingisugune juuksur, kes pöördub tagasi oma kodulinna, vaid läbi ja läbi auväärne ja lugupeetud mees, üllas ametikandja, endine komisjonär Antonio Paganini koos abikaasa Teresa ja poja Niccolõga. Siis kostis jälle piitsalöök, hobused kippusid paremale, põiktänavasse, kust paistis messageria[1] õu, neile tuttav peatuskoht. Paar ägedat ohjatõmmet ja hüüdu, mõni piitsahoop, ning väsinud hobusekronud pöördusid jalalt jalale tammudes vastassuunda.

Juba oligi linnaväljak. Germaani-Lombardia vanad majad XII sajandist. Punane ja roosa marmor, peakiriku kõrge tornitipp. Edasi tuli teravaviilulise punase tellisivikatusega maja. Madal, kuid lai uks avanes tulijaile külalislahkelt. Isa vanem vend, Vittorio Paganini, seisis lävel. Hall, omaenda juustest parukas, punane nina, tinakarva silmad, kuivetunud ülipeente kortsudega kaetud lõug, mille keskel oli tume lohk otsekui naela arm, kõrvad väikesed ja hallid, nagu poleks neid ammu pestud.

Silmad jätsid poisikesele ebameeldiva mulje. Pärast vastastikusi tervitusi lükkas onu kuuehõlma tagasi, tõmbas taskust tubakatoosi, nuusutas tubakat ja aevastas. Tal jooksid pisarad silmist. Onu pühkis neid rohelise siidrätikuga, millel olid ristamisi suured väljaõmmeldud võtmed. Niisugused rätikud olid ainult vaimulikust seisusest isikuil või neil, kes olid teinud kirikule suure annetuse.

Hommik möödus. Niccolõ läks emaga kirikusse. Ema palvetas hardalt fresko ees, millel oli kujutatud viiulit mängiv ingel. ..

Öösel tõusis emal palavik. Teel ta pidas vastu, — alatine hirm Niccolõ pärast, kartus, et isa löögid viivad lapse hauda, lakkamatu hool säästa iga toidupala poja jaoks sundisid teda oma valu maha suruma ja kannatusi varjama.

[1] Messageria — postijaam. ***Tõlkija.***

Siin Cremonas läks ta juba esimesel päeval pihile. Ootamatu minestus murdis ta jõu.

Hommiku eel palavikus viseldes kutsus ta poja enda juurde. Vaatas talle kaua vaikides otsa ja lausus siis nõrgal häälel:

«Pojake, seesama ingel, keda me katedraalis pühapildil nägime, ütles mulle täna öösel, et sa saad esimeseks viiuldajaks maailmas. Me ei tulnud ilmaaegu sellesse linna. Siin elasid parimad viiulimeistrid — Amati, Guarneri ja Stradivari. Ma tunnen, et sa matad oma ema siia. Luba mulle, et sa iialgi viiulist ei lahku.»

Poisike ehmus, langes põlvili ja puhkes nutma. Ta nägu muutus veelgi inetumaks, kui pisarad veeresid üle ta kõrgete põsenukkide kolmnurksele lõuale. Niccolõ lubas emale, et täidab kõik, mis ta palub. Ta oli valmis lubama tuhat korda enamgi, kui tal vaid ei oleks pruukinud kuulda ema kaebeid ja tunda hirmu, mis haaras teda mõtte juures, et ema võiks ta juurest jäädavalt lahkuda.

Möödusid päevad. Matta ei tulnud kedagi. Ema sai terveks.

Onu muutus iga päevaga lõbusamaks ja sõbralikumaks. Üha sagedamini alustas ta Niccolõga juttu, ja poisi südamesse, kelle esimesed elukogemused olid pärit «Varjupaigast», puges kerge kahtlus. Väike Paganini muutus valvsaks otsekui täiskasvanu. Ta tundis, et isa onuga vesteldes vaikib millestki, ja et onu tahab nüüd tema, Niccolõ kaudu välja uurida, mida isa nii hoolikalt varjab. Kuid poisike ise ei teadnud samuti midagi ja kahetses esmakordselt, et ta oma isa äriasju nii halvasti tunneb. Aga ta tegi igaks juhuks näo, nagu teaks ta ühtteist, kuid peab vaikima. Manööver õnnestus. Sellest päevast peale oli onu tal peaaegu peos.

«Sa paned oma mänguga mu kõrvad huugama, su viiul ei kõlba kuhugi!» tegi onu kord märkuse.

Väike Paganini aimas, et sellest tuleb pikem jutt, ja valmistus selle vastu. Ta võttis jälle inimese ilme, kes varjab mingit saladust ja läks vasturünnakule. Ta küsis, kas see on tõsi, mida räägitakse Cremona viiulitest ja viiulimeistritest, kes olevat selle linna kuulsaks teinud, ning päris lõpuks Paolo Stradivari üle, kes elab katedraali

väljaku lähedal. Onu vaatas talle tähelepanelikult otsa ega saanud nähtavasti aru. Lõpuks vastas vanamees:

«Lollike, meie hea linn on kogu maailmas kuulus oma siidivabrikute poolest. Tõsi küll, mullu käis siin keegi hull inglise lord, usutles inimesi ja kirjutas aina üles andmeid sinjooride Stradivaride kohta. Sinjoorid Stradivarid olid meie linna lugupeetud aadlikud. Nad olid senaatorid ega tegelnud kunagi käsitööga. Nende kauge esiisa valmistas küll viiuleid, kuid too oli aadlik, ta tegi neid muuseas ega kaubelnud iialgi oma toodetega.»

Poisike kuulas teda umbusklikult.

«Kuuled sa,» püüdis vanamees tagasi minna teema juurde, mis teda huvitas, «enne Genuast ärasõitu elasite vististi vaeselt?»

«Ei, onu,» vastas poisike lühidalt.

«Ah nii! Tähendab, te kiratsesite siis lausa?»

«Ei, onu,» vastas Niccolõ samal toonil.

«Aga siis olite vististi kerjused?»

«Ei, onu.»

Siis otsustas onu teha lühikese puhkuse.

«Kas sa tead,» ütles ta, «et sinjoor Paolo Stradivari elab praegugi veel. Ta jutustas mulle, kuidas see hull inglise lord tüütas teda pärimistega sinjoor Paolo esivanemate

kohta, kes kunagi olid teinud viiuleid. Kuula siis, mis ma tahtsin sulle ütelda: kui su isa äriasjad on paranenud ja tal on praegu raha, siis palu, et ta ostaks sulle viiuli juba parem krahv Cosiolt. See veidrik on kogunud endale tervelt kuussada viiulit. Sinjoor Paolo saadab alati inimesed tema juurde, kui need, nagu see hull lord, teda juba tüütama hakkavad. Sinjoor Paolo ise vihkab viiuleid.»

Need teated ei rahuldanud poisikest.

Ja ükskord tuli sinjoor Paolo Stradivaril hirmsasti ehmuda, nähes, kuidas puu otsast läbi akna tema juurde sisse hüppab ahvisarnane mustajuukseline kuradike.

«Sinjoor, andestage, jumala nimel!» hüüdis poisike. «Koputasin kolm tundi, aga keegi ei avanud mulle väravat.»

Sinjoor Paolo haaras kepi ja jooksis longates akna

poole, et lüüa poisikest, keda ta pidas vargaks. Kuid väike Paganini langes põlvili:

«Palun, sinjoor, ärge lööge mind! Isa peksab mind isegi küllalt, ärge lööge mind! Ma tahtsin teilt ainult teada, kuidas härrased Stradivarid viiuleid teevad ...» Sinjoor Paolo kortsutas kulmu.

«Kust sa, hull pärdik, tuled, ja kes on sulle viiuleist lorinud? Minu esiisad olid senaatorid, kandsid punaseid mantleid ja punaseid mütse. Mul pole midagi tegemist laimujuttudega, mida meie kuulsa suguvõsa kohta sepitsetakse . . . Aga pea ...» Ja sinjoor Stradivari haaras äkki poisikesel kraest kinni. «Sa oled lihtsalt varas. Sa oled vist sajas, kes esitab mulle küsimusi, mis praegu inglasi hulluks teeb. Kui mina noor olin, siis ei tundnud ükski lollpeagi huvi vana viiulirämpsu vastu. Nüüd aga ei anna need hullud inglased mulle enam rahu. Kes sind siia saatis?» küsis ta karmilt.

«Ei keegi, sinjoor! Mind ei saatnud keegi, tulin ise, omal tahtel. Mängin viiulil, mis . . .»

«Selles linnas muutub õhk mürgiseks!» hüüdis sinjoor Paolo. «See on mingi hullumeelsus! Kogu linn on täis laimujutte Stradivari viiulitest. Tuleb välja, et ma olen siis käsitööliste järeltulija?» Siis muutus ta leebemaks: «Noh, aga kes oled siis sina?» küsis ta poisikese poole pöördudes. «Kui vana sa oled? Sa valetad, et mängid nii noorelt viiulit.»

«Olen Genuast,» vastas poisike. «Olen sinjoor Antonio Paganini poeg. Isa õpetas mind viiulit mängima. Ma armastan viiulit, kuigi isa teeb kõik, et ma seda ei armastaks.»

«Mina aga arvasin, et sa oled vargapoiss,» ütles sinjoor Paolo. «Ma elan Cremonas ja panen kirja sündmusi. Meie Itaaliale lähenevad kohutavad ajad . . .» Vanamees rääkis ajuti otsekui iseendaga. «Ühe aasta jooksul on maailmas toimunud niipalju sündmusi, kuipalju neid pole olnud saja aasta vältel. Sa arvasid siis, et kedagi pole kodus,» pöördus ta jälle poisikese poole, «ja tahtsid midagi varastada?»

Vanamees tõstis uuesti kepi ja laskis selle jälle langeda. Nüüd märkas poisike, et sinjoor Paolo on üsna jõuetu rauk. Puhuti kukkus vanal Stradivaril lõug otsekui

näo küljest lahti. Mingisugused kummalised aurahad, mis olid halvasti kinnitatud kuue külge, tolknesid ta kõhnal rinnal. ..

«Üle Euroopa veereb nagu mingi hullustus! Kord kukutatakse kuningaid, kord hakatakse vana viiuli-rämpsu hindama kõrgemalt kui tänapäeva häid viiuleid. Seda on vaja veel tõestada, et vanad viiulid on uutest paremad . . . On vaja tõestada, et uus poliitika on vanast parem,» lisas ta. Rauga nägu moonutas äkki raevugrimass. «Seda on

vaja veel tõestada,» karjus ta, «et Prantsuse vabariik on vanade heade monarhiatega võrreldes kah midagi väärt!»

Rauga silmad vajusid kinni. Siis pöördus ta, nagu sunniks end vägisi ärkama, äkki Niccolõ poole:

«Niisiis, poiss, mine krahv Cosio juurde. See lollpea on nagu hull viiulite järele. See on tema, kes laseb lendu kuuldusi, nagu oleks Stradivaride majas tegeldud käsitööga. Ära usu seda, mida krahv Cosio meie perekonna kohta räägib, ta on vana maniakk ja luiskaja, kuid viiuleid on tal palju ja inimesena pole ta sugugi halb.»

Sinjoor Paolo võttis laualt kellukese ja helistas. Sisse astus umbes neljakümne-aastane punapõskne, tugev ja kehakas naine. Ta vaatas pahaselt vanale sinjoorile otsa, heitis põlgliku pilgu väikesele Paganinile, ja küsis sinjoor Paolo poole pöördudes järsult:

«Mis lärmi te siin teete?»

«Katarina,» ütles Stradivari, «saada see poisike välja ja valmista hommikusöök.»

«Veini ei ole,» kostis Katarina. «Kuidas see väike lurjus sisse pääses?»

Ta kõneles järsult, sellise ilmega, nagu tahaks ta rõhutada, et tema on majas peremees ning sinjoor Stradivari allub temale.

«Võtmed on sinu käes, Katarina,» lausus Stradivari tusaselt.

«Aga raha on teie käes,» sähvas Katarina jämedalt vastu.

«Raha on sinu käes,» katsus rauk vastu vaielda. «Kõik on juba otsas.»

Sinjoor Stradivari liigutas huuli, tahtis midagi vastata, tegi ebamäärase liigutuse ja hakkas oma kuue

24

taskus tuhnima, püüdes leida võtmeid. Siis otsis ta kaua seinakapist raha. Lõpuks tõmbas Katarina ta käest koti hõbemüntidega, pöördus kähku väikese Paganini poole ja käsutas: «Läki!»

«Mine Püha Dominiki väljakule!» hüüdis Stradivari talle järele.

«Kes sind, põrguline, majja sisse laskis?» küsis Katarina kurjalt, kui ta Niccolõ ees ukse avas.

Et olukorda mitte keerukamaks ajada, lipsas poisike ruttu lahtisest uksest välja ja hüppas tänavale . . .

... Ta oli jõudnud juba üsna krahv Cosio kahekordse maja lähedale, kui kõrvakiil pidi ta peaaegu pikali paiskama. Keegi haaras tal õlgadest kinni ja hakkas teda halastamatult raputama. Pilku üle õla heites nägi poisike sinjoor Antonio vihast nägu.

«Siin sa mul oled, saatananahk! Siin sa oled, perekonnaõnne varas! Mis kurat sind mööda tänavaid kihutab, sel ajal, kui mina sinu pärast katsun juba kaks päeva krahv Cosio jutule pääseda? Täna ta oli nõus su mängu kuulama, aga sina oled just nagu kiuste maa alla kadunud. Kui sa ilma loata hakkad tänavail hulkuma ...»

«Laske ometi lahti, isa!» hüüdis poisike. «Ma lähengi praegu krahv Cosio juurde, ma tean kõik!»

Sinjoor Antonio vabastas ta, vaatas nõutult oma kätt, mis oli alles äsja poja kraest kinni hoidnud, ja lausus:

«Kuidas? Mis? Mis sa ütlesid?»

«Ja-jaa, isa,» ütles Niccolõ kärmesti, püüdes suure kiiruga midagi välja mõelda, «ja-jaa, ma lähen krahv Cosio juurde, sest. . . sest. . . mulle öeldi, et. . .»

«Sa valetad!» karjus vanamees. «Keel takerdub sul suus.» .

«See tuleb sellest, et te pigistasite mu kõri kinni,» kaitses end poisike.

«Ei, mitte sugugi, vaid sellest, et sa valetad!»
Kuid poeg oli võitnud aega. Nad seisid juba raudtara juures. Sinjoor Antonio koputas. Uksehoidja avas ukse. Vana Paganini kummardas sellise aupaklikkusega, keksides kergel tantsusammul uksehoidja ees, nagu oleneks sellest mehest väga palju, ja palus härra
35
krahvile teatada tema kõige alandlikuma teenri Paganini ja ta poja, imetaolise viiuldaja tulekust.
Niccolõ võpatas ja välgatas nagu metsloomake silmi, vaadates isale altkulmu otsa. Imetaoline viiuldaja! Talle tundus äkki, et kõik isa löögid on ununenud, ununenud on ka solvamised, ta oleks tahtnud suruda end isa vastu ja öelda, et teda pole üldse tarvis lüüa, ta teeb ise kõik mis vaja, ta ise armastab muusikat ja viiulit, peale peksmist aga, vastuoksa, pole ta igakord üldse suuteline mängima . . . Kuid vanamehe lipitsevat ja virilat naeratust nähes mõistis poisike, et selle inimese jaoks pole tema, Niccolõ kannatusi üldse olemas ja et vanamees peab poega asjaks, kasusaamise vahendiks, masinaks, mis peab kindlustama talle kindla mänguvoidu. Väikese Paganini süda tõmbus kokku. Iialgi varem polnud ta isa näol sellist kavalat ja alatut naeratust näinud.
Isa ei häbenenud poega. Vanamees isegi ei märganud enda kõrval seisva poisikese uurivat pilku. Niccolõl polnud tema silmis rohkem väärtust kui papagoil leier-kastimängija või ahvil savoilase silmis. Varsti pidi see papagoi leierkastimängijale välja tõmbama suurima õnnesedeli.
Hetke pärast juhatati isa ja poeg suurde tühja saali, kus väikese laua taga istus kotkaninaga ja ümmarguste elavate röövlinnusilmadega rauk. Tal oli peas valge kähardatud parukas ja seljas tumepunane kuub väga määrdunud pitsžabooga. Kuue koltunud kätised, mis ümbritsesid kitsaid, kuivetanud käsi, sarnanesid vanadele tolmulappidele. Tähelepanelik pilk võis märgata, et need olid peenimast ja tugevaimast madalmaade pitsist. Hoolimata sellest, et nad aastate viisi seisid kuuekäistel, polnud nad kulunud. Kuigi nad olid longu vajunud ja kortsutatud, säilitasid nad ometi oma mustrite ilu. Nad sobisid ülihästi nende kandja enesega. Ka teda oli aeg katnud kortsudega. Näo looduslikud puudused olid aastate mõjul suurenenud, kontuurid teravnenud. Rauga näonahk nägi välja justkui tugev kulumatu seemisnahk. Kõik oli pleekinud, kõik oli luitunud, kuid miski polnud nõrgestanud selle olendi vastupidavust, keda nähes tekkis tahtmatult küsimus: mitu sajandit
26
see inimene Itaalia vihma ja päikese all juba maailmas elab?
Suunates aeglaselt oma pilgu ühelt teisele silmitses krahv Cosio oma külastajaid pealaest jalatallani. Siis puhkes ta valjusti naerma. Ta kähisevad naerupursked täitsid määratu suu; e saali.
«Siis sellest jõnglasest jutustaski mulle hea Meneg-hetti? Aga ta on ju väiksem kui kõige pisem Amati viiul!» Ta lahutas käsi. «Lapse «Ponscioni» müüsin möödunud nädalal hullule inglasele. See oli minu teada ainuke Stradivari lapseviiul. Millel siis teie poeg mängima hakkab, sinjoor Paganini?»
«Millel sinjoor krahv käsib,» vastas poisike ega vaadanudki isa poole.
Cosio astus seina äärde ja tõmbas nöörist. Suur vaarikakarva eesriie nihkus eemale ja klaaskappides hakkasid päikesekiirte käes helendama kümned kollased, rohekad, kullakarva, pruunid ja tumepunased viiulid ühes poognatega, milledest mõned olid lihtsad ja karmi-joonelised, teised luksuslikud ja ilustustega, pärlite ja pärlmutriga inkrusteeritud.

Siin rippusid paksud ja kõhukad tšellod, võimsad, täisverelised aldid, viiulid lühikeste ja pikkade poognatega ning viiulid, mille kaela otstes meistrid olid kujutanud kentsakaid gruppe, peakesi ja lõvilõugu. Ja lõpuks nägi Paganini veidrat inetut lühikest ja paksu viiulit buldogi peaga kaela otsas.

Väike viiuldaja ei pööranud pilku kappidelt, mis seisid piki määratu suurt saaliseina, kattes seda poolteise inimkasvu kõrguse pannoona. Läbi päikesekiirte kuldsete vihkude, mis panid ülipeene toatolmu sinakate ja kuldsete sädemekestena helendama, vaatas vana Cosio fanaatiku ja armunu pilguga seda fantastilist viiulite kogu, oma kallist kollektsiooni.

Cosio astus väikese Paganini juurde. Lükkas tal juuksed otsaesiselt tagasi, vaatas uurivalt ta kulme, otsmikku, silmi ja ütles:

«Olen üheksakümmend seitse aastat vana, kaheksakümmend neist olen kulutanud nende aarete kogumiseks. Minu arvestuse ja mu astroloogi arvutuste järgi jääb mul veel kaks aastat elada. Majas, kus sa asud, on

hoiul maailma esimene muusikariistade kollektsioon. Nende pärast olelebki maa, nende pärast ongi maailma looja sisendanud inimestesse meeletu kire muuta vilets elu kauniteks helideks.»

Lausunud need kõrgelennulised sõnad, astus rauk ühe kapi juurde. Ta tõmbas taskust kimbu tibatillukesi võtmeid ja asus avama viguritega ilustatud lukukesi. Kui ta võttis eest viimase luku, avanes uksepool tasase kahinaga iseendast. Saarepuust piitadega uks liikus hingedel kõrvale, ja rauk võttis kapi seinalt vanaaegse kulla-karva viiuli. Tolmu ära pühkimata ulatas ta selle, hoides ettevaatlikult vasaku käega sõrmlauast kinni, poisi-kesele, seejärel aga andis talle ettevaatlikult, peaaegu pidulikult poogna. Väike viiuldaja hakkas mängima.

VII PEATÜKK KRAHV COSIO

Sinjoor Paganini teatas Teresale:

«Ma sain krahv Cosiolt toetuseks kümme luidoori.»

«Kas meil endal siis üldse enam raha pole?» küsis sinjoora Teresa erutatult.

«Ah, jälle sa tuled oma tujudega!» lausus vanamees vihaselt. «Ma ei või ju ometi jõnglase peale kulutada raha, mida peremehed mu kätte usaldasid. Niipea ei saa tema mänguga centesimotki teenida. Teda ennast aga on vaja kogu aeg õpetada! Krahv Cosio ütleb, et poisist ei tule midagi head, kui ta otsekohe ei hakka sinjoor Rolla juures tunnis käima. Aga sa tead ju, kuipalju Rolla tundide eest võtab. Mina arvan, et poissi pole üldse vaja raha eest õpetada, vaid temaga tuleb minna lihtsalt mööda Lombardiat reisima, kui neetud prantslased maalt minema lähevad. Ja nad lähevad minema, usu mind, et lähevad. Siia tulid eile preestrid kokku, Viinist saabus kanooniku riides sandarm ja tõi häid uudiseid. Prantslased saavad igal pool peksa, varsti on nad siit kadunud.»

Nende sõnadega tõmbas vanamees taskust tüseda rohelise rahatasku ja võttis sealt paki mingisuguseid pangapileteid.

«Vaata,» ütles ta, «tuhande seitsmesaja kaheksakümne üheksandast aastast peale jäid need dokumendid kogu maailmas käigust ära. Ja pärast Prantsuse kuninga surma leidus kuningaid, kes tunnistasid kottide viisi kehtetuks Prantsuse aktsiaid, mis olid välja antud kuninga ajal. Nüüd olen ma neid kogu Cremonast kokku ostnud. Ei möödu kuudki, ja ma saan kõige rikkamaks meheks Lombardias.»

«Aga kui prantslased ära ei lähe?»

«Lähevad. Siinne astroloog kuulutab nende täielikku lüüasaamist, tähed ja planeedid ennustavad neile kadu. Mars astus Astrea tähekogusse, Astrea aga on Austria, Habsburgide Austria dünastia. Sa tead, et ma pärast mänguvõitu annetasin raha kiriku heaks. Abt Saganelli ütles mulle: «Ostke neid aktsiaid, ostke neid kokku.» Ja ma ostsingi temalt neid kahe tuhande liiri eest...»

. . . Vana Cosio jutustas väikesele Paganinile viiuli ajalugu.

«Tead sa, poiss,» ütles rauk, kõndides edasi-tagasi oma palee suures tühjas saalis, «siin on maailma kõige kuulsama viiuli kodumaa. Põhjus seisab selles, et siin kasvab asarol — puuliik, mida ainult meie tunneme, ja kõigele lisaks teeb loodus siin inimese helide vastu väga tundlikuks ning paneb teda kirglikult armastama kõrget meisterlikkust. Kolm sajandit tagasi elas meie linnas keegi Giovanni Marco del Bussetto. Ta võttis oma perekonda kellegi Andrea Amati. Bussetto oli aus käsitööline, Andrea Amati aga kõrgest soost sinjoor. Juhtus nõnda, et nad said armastatud tööd tehes sõpradeks. Vana ja noor mõistsid teineteist niisama hästi, nagu meie täna sinuga teineteist mõistame. Andrea Amati ei pöördunudki enam oma suursugusesse perekonda tagasi. Perekonna arvates oli ta nende sugukonna nime sellega häbistanud, et hakkas käsitööliseks. Paljud ei mõista praegugi veel, et viiulivalmistamise üllast kunsti ei saa pidada mustaks käsitööks. Räägi näiteks sinjoor Paolo Stradivariga: ta varjab oma põlvnemist

viiuldajast, viiulimeistritest, kuigi ta ostetud tiitel pole viiulimeistri loomuliku andega võrreldes mitte midagi väärt. Kuid sinjoor Paolost ma rohkem ei räägi. Ta on hea inimene, ta kirjutab tulevastele põlvedele oma kroonikaid ja ajaraamatuid, tema ei ela meie elu ... Miks Amati oma perekonnast lahkus? Naljakas öelda, miks. Põhjus on imelik. Väike Andrea Amati mängis koos Bussetto lastega. Käsitöölise lastel lubati Amati aias mängida. Amati viibis sageli Bussetto töökojas. Andrea Amati alustas mänguasjadest. Ta tegi mängu-viiuleid ja Bussetto abistas teda. Isa äraolekul raius väike Amati isa aias pirnipuud maha ja kinkis need Bussettole. Sa tead, et Amati viiulite laed on tehtud pirnipuust. Kui vana Amati koju tagasi pöördus ja nägi, mis tema aias sünnib, siis ei osanud ta vanade inimeste manitsustest hoolimata midagi paremat ette võtta, kui oma laps vanglasse heita. Sellega asi algaski. Kui poisike vanglast vabanes, siis jäi ta Bussetto perekonda, ja isa manitsused ei suutnud teda enam koju tagasi meelitada.»

Rauk läks kapi juurde ja osutas peenesüülise kulla-karva puu õhukestele liistudele:

«See ongi pirnipuu, mille vili oli nii kibe väikesele Amatile ja on nii magus meile . . . Vanad surevad enne noori. Isa sureb peaaegu alati varem kui poeg, Andrea Amati päris suure varanduse. Ja vaata nüüd, mida tähendab õilis harrastus: ta ei suutnud oma käsitööst enam loobuda ja hakkas viiulimeistriks. Võib-olla räägitakse õigust, et ta mõistus olevat vanglas kannatada saanud. Ta töötas nagu mingis palavikuõhinas. Ta kiirustas niivõrd ja pingutas nii oma viimast jõudu, et ei leidnud päeval ega ööl rahu. Ta ei tegelnud millegagi peale viiulite valmistamise, ja kui naine unustas talle töökotta scögi viimata, siis võis ta seal nälga tundmata veeta kaks-kolm ööd-päeva ühtejärgi, kuni töö

valmis sai. Talle olevat ennustatud, et ta muutub surematuks pärast neljasajanda viiuli lõpetamist. Ta kiirustas, kuigi ta ülihästi teadis, et see surematus ei tähenda ta kehalist surematust. Iga uus viiul oli eelmisest parem. Sellepärast ta teadiski, millisest surematusest oli jutt. Amati käed olid täis lõikehaavu, kahe sõrme küüned olid murdunud,

aga need inetud, rakkude, haavade ja vere-muhkudega kaetud käed olid niisama nõtked nagu sinu lapsesõrmed.»

Vana Cosio võttis väikese Paganini käe, tõstis selle kõrgele ja vaatas seda oma lühinägelike silmadega.

«Iga su sõrm sarnaneb pardinokale. See on looduse väärsünnitis, ja ise sa oled samuti inetu. Kuid niisugused sõrmed on mängu jaoks kõige sobivamad.»

Väike Paganini õppis peagi eraldama viiulite liike. Ta vaatas kõrgeid kumerusi, sisselõigatud elegantseid ja sihvakaid f-i kujulisi kõla-avasid, mis küünitusid teineteise poole nagu inglid Fiesole munga[1] maalidel.

«See viiul ei ole tugeva kõlaga. Vürstid ja hertsogid armastasid viiuldajaid kuulata väikestes tubades, neil oli vaja magusaid, kõrvu paitavaid, vaikseid helisid. Seepärast ära kunagi mängi Amati viiulil suurtes saalides. Kui sa mängid siin, selle saali nurgas, kus seisab mu kirjutuslaud, siis on sind toa keskpaigas üsna raske kuulata. Pehmeid ja mahedaid toone ei saa muidugi laita. Aga kui meie vabariik võitles orjastajate vastu, kui Habsburgide koerakari tungis Põhja-Itaaliasse, oli teistsugustel inimestel tarvis ka teistsugust muusikat. Ma olin Milanos, kui suure ohvitseridekogu ees kontserti anti. Nende meeste nägudelt võis näha, et uued kondotjeerid tahavad kuulda helides oma sõjalise võimsuse kajastust. Nemad, uute sõdade rüütlid, ei mõistnud midagi Amati viiuli pehmest ja mahedast mängust, aga kui Servetto, teie Genua viiulikunstnik, oma suure Stradivari viiuliga estraadile astus ja hakkas õhku täitma helidega, mis oleksid võinud tappa terve ränd-linnuparve, siis tõmbusid äkki nende meeste kehad sirgu, õlad tagasi, rinnad paisusid ja silmis süttis tuli. . .» Cosio peatus ja jätkas siis otsekui mõttes: «Versailles's, Pariisi külje all, oli maailma parim Amati muusikariistade kollektsioon. See läks tuhande seitsmesaja üheksakümnendal aastal jäljetult kaduma. Selles oli kuus alti, kaks tšellot ja kaheksateist viiulit. Kogu see kollektsioon oli tellitud Prantsuse kuninga Charles IX keelpilliorkestri jaoks. Nüüd räägitakse, et inglased

1 Itaalia maalikunstnik Guido di Pietro da Mugello (1387— 1455), kes elas mõni aeg Fiesole kloostris mungana. Tõlkija.

ostnud selle kollektsiooni jäänuseid Euroopa linnades muinasjutulise hinna eest.»

Paganini kuulas, kartes jutustajat katkestada. Cosio hüppas ühelt kõneainelt teisele.

«Andrea Amatil oli kaks poega, kes jätkasid tema tööd. Need olid Geronimo ja Antonio. Vennad armusid ühte ja samasse neidu. Kuni selle õnnetuseni töötasid nad üksmeelselt koos ega läinud teineteisest lahku. Neiu abiellus Geronimoga ja perekond lagunes. Vennad hakkasid töötama omaette. Antonio külastas vahel venna perekonda. Need külaskäigud jäid üha harvemaks, ja kord leiti, et Antonio oli end oma töökoja läve ette üles poonud. Geronimo jätkas perekonna tööd. Tema jälgedes käis ka ta poeg Niccolõ, kõige andekam Amatidest. Niccolõ võttis oma töökotta õpilasi. Nii leidsid tema juures peavarju Andrea Guarneri ja Antonio Stradivari. Mõlematest said kuulsad

viiulimeistrid. Sa käisid sinjoor Paolo juures, ta valetab, et Stradivarid on suurest soost, see on tühi jutt ja väljamõeldis. Oma suuruse eest on nad tänu võlgu viiulile.»

Cosio näitas väikesele Paganinile vana portreed Stradivarist, millel ta oli oma tütre ja kolme pojaga. Stradivari oli kujutatud töökojas. Tal oli seemisnahkne põll ees, punane safianmüts peas ja ta hoidis käes puu-tükki ja tööriistu.

«Ma värvisin selle gravüüri ise,» ütles Cosio, «ja minu arvates on värvid õiged. Näitan sulle seda portreed, et sa näeksid, et see tavaline käsitööline polnud üldse senaator ega kaugeltki mitte patriits. Kuid tead sa, poiss, ma vahetaksin meelsasti oma vana krahvitiitli oskuse vastu teha kas või üksainus selline viiul, missuguseid see Stradivari tegi, kui ta oli sada ja kuus aastat vana!»

Vana krahv viis poisi teise kapi juurde.

«Vaata: see kullakarva lakk ei kata kinni ühtki kriipsukest puusüü mustris. Vaata, puu sarnaneb leopardi täpilise nahaga, lagi aga, millel pole ainustki oksakest ega laiku, on kaetud juuspeente joontega! See puu on vähemalt kolmsada viiskümmend aastat vana. Räägitakse, et sel ajal, kui Veneetsia sõdis türklastega, ostnud Stradivari tagavaraks suure hulga puud, mida türklased

kasutasid laevade ehitamisel. Seda puud kuivatati kümneid aastaid. Hiljem, kui keegi enam Aadria mere idakaldale ei pääsenud, ei saadud seda puud osta. Ka meie mägedes leidub siin-seal peenesüülist kuuske, kuid selleks, et seda nii peene ja keeruka töö jaoks kasutada saaks, peab teda kaua seista laskma. Kuid piiri taga, teispool Aadria merd, kasvab ligipääsmatus kõrguses Balkani kuusk, mis on viiulimeistrite jaoks justkui loodud ...»

Cosio näitas poisikesele ühte viiulit teise järel.

«Vaata, sama meister ei andnud viiulitele kunagi ühesugust kuju. Näed sa, kui erinevad nad on. Kui sa võtad sirkli ja mõõdad ära vahemaa f-ide vahel, siis märkad, et f-id asetsevad kõigil viiuleil isemoodi ja nende kallak viiuli telje suhtes on samuti erinev. Mida see tähendab? See tähendab seda, et viiulimeistrid tundsid puu saladust. Nad teadsid, et erinevad puuliigid annavad erineva heli, ja,selle järgi, kuidas nad lõikasid f-id, võid sa näha, kui sügavale nad olid tunginud oma käsitöö saladustesse. F-id annavad neil igal üksikul juhul eriti kõrge heliväärtuse.» Ta võttis kapist ettevaatlikult veel ühe viiuli. «Selle ma võtan välja õige harva. See on «Luigelaul». Nii kutsutakse viiulit seepärast, et ta on viimne, mille Stradivari saja seitsmendal eluaastal enne oma surma tegi. Raugana töötas ta paremini kui oma nooruses.»

Stradivari viiulit nimetas vana krahv hõbedaseks, altide helid olid tal kuldsed, tšello andis tema arvates edasi pronksi kõla ning kontrabass kumises vasena.

Kord tunnistas Cosio avameelsuse hoos poisikesele, et ta on neli Stradivari viiulit koost lahti võtnud. Kõneldes sosinal, otsekui kartes, et kõrvalised isikud teda kuulevad, viis ta kikivarvul astudes poisikese madala ukse juurde. Ta süütas tule hämaras toas ja inimese ilmega, kes on sooritanud paratamatu kuriteo, näitas ta neljale puuliistule, mis olid kruvitud laua külge. Cosio pühkis tolmu vanaaegselt kammertonilt ja lõi sellega vastu seina.

«Kas kuuled?» küsis rauk sosinal.

Poisike vastas:

«Jah.»

«Kas on seesama?»

«Jah.»

«Kas saad aru? Kammerton heliseb ja sellesama heli annab ka Stradivari viiulist väljalõigatud puuliist. Viissada kaksteist võnget annab selle heli. . . Noh, aga see?» ja rauk puudutas teist plaati.

Poisike noogutas pead.

Nad proovisid läbi kõik puuliistud, ja iga kord noogutas väike Paganini pead: «Seesama! Ja see samuti!»

Helid olid ühtlase kõrgusega ja võnkesagedus oli ühesugune:

«Näed sa,» ütles rauk. «Nad kõik teevad viissada kaksteist võnget sekundis. Sul on hea kuulmine, poiss! Niisiis vaata: see puuliist on Stradivari viiulist, mille ta tegi tuhande seitsmesaja kaheksandal aastal, selle kõrvale aga panin ma helisema puuliistu viiulist, mille sama meister valmistas tuhande seitsmesaja seitsmeteistkümnendal aastal. See on lainjas vaher. Siin kõrval on aga kuusepuuliist. Viiul on tehtud tuhande kuuesaja üheksakümnendal aastal. Ja siin on viimane liist — samuti kuusepuust. Viiul valmistati tuhande seitsmesaja kolmekümnendal aastal. Tehkem katset.»

Rauga silmades süttis nooruslik tuli. Tasastest, vae-valtmärgatavaist löökidest hakkas puuliist helisema. Poisike nimetas:

«La diees!»

«Hästi!» lausus Cosio.

Teine liist andis sama tooni. Kolmas ja neljas samuti. Vilunud käe löökidest hakkasid kõik neli liistu üheaegselt helisema.

Poisike seisis vaikides ja kuulas, vaadates päranisilmi puutükikesi. Ta õpetaja näole oli tardunud maniaki naeratus.

Lõpuks jätkas rauk:

«Selleks et saada niisugust hõbedast heli, tuleb vahtra ja kuuse looduslikud omadused ühendada. Loodus on alati täis helisid, kuid heli tuleb kinni püüda, teda tuleb kodustada nagu lindu, kes hääletult lendab nendel puudel. Teda tuleb kodustada sedavõrd, et ta hakkaks laulma. Pea meeles, poju, et viiuli lagi tehakse

alati kuusest, põhi — alati vahtrast. Olen välja arvutanud, et kuusel on omadus õhust kuusteist korda kiiremini heli levitada. Helil, mis sünnib viiulis vahtra väikese võnkekiiruse ühendamisest kuuse suurema tundlikkusega, on võnkumissageduse suhtearv kaksteist kuueteistkümnendikku. Paljud aga arvavad, et heli tekib ühehäälsena nii lael kui ka põhjal. Need on kaks erinevat heli. Looduse helide elu tulebki sellest, et seal helid sulavad ühtseks, terviklikuks, täiuslikuks ja lahutamatuks heliks. Ma tellisin endale kord üleni vahtrapuust ühepaksuse lae ja põhjaga viiuli. Seda viiulit oli võimatu kuulata, tal oli eemaletõukavalt tuhm hääl. Loodus ei salli monotoonsust, mu poiss. Lael ja põhjal peab olema erinev kõla, nende vahe peab võrduma tervele toonile. Sellest tekkiv puhas ja ühtne heli sarnaneb sulamile, mis saadakse kahest väärismetallist, millised üksikult on nõrgad ja pehmed, kuid teisega ühinedes annavad kõva ja tugeva sulami. Kahe nõrkusest sünnib jõud. Pea meeles, et viiuli mõõtmeid ei saa suurendada ega vähendada. Niipea kui õhuhulk viiulikeres suureneb, hakkab ülemine keel vinguma nagu koer, kellele saba peale astutakse, bassinoodid aga muutuvad nõrgaks, tuhmiks ja kähisevaks nagu purjus inimese sonimine. Kui keret vähendada, siis tekib vastupidine nähtus. Esimene keel tuhmub, bass aga hakkab rämedalt kriiskama. Kuid ära sa mõtle, et see kõik igaveseks nii jääb. Muutub

loodus, muutuvad inimesed. Igal põlvkonnal on erinevad kõrvad. Käesoleva sajandi kammerton heliseb teisiti kui möödunud sajandite ema. Kui sul tuleb mängida suure rahvahulga ees, siis hää-lesta oma viiul teisiti, kui sa seda häälestaksid viieliikmelise perekonna ees mängides. Sinu vanaisa ja vanavanaisa kuulsid looduse hääli teisiti, neile meeldis kuulata ühte ja sulgeda kõrvad teise ees. See sündis tahtmatult, ilma- igasuguse kavaluseta nende poolt. Neis asjades ei saa inimene endale valetada, samuti ei saa uut põlvkonda veenda, et ta häälestaks oma muusikariistad möödunud sajandi kammertoni järgi. Kuuskümmend aastat tagasi mõõtis vana Tartini ära pinguli tõmmatud viiulikeelte rõhumise viiulikerele. Ta sai kuuekümne kolme naela suuruse arvu. Kuid võta arvesse, et

tollal olid viiulikeeled peenemad, keeli hoidev roop madalam ning keeled asetsesid viiuli laele ligemal. Uus inimpõlv esitab teistsuguseid nõudmisi, nemad vana viiulit ei kuule, ja kammertoni tuli kõrgendada, ka keelte võnkumine suurenes ning roop keelte all muutus kõrgemaks, keeled viiulilae kohal on aga pingutatud teravama nurga all. Roop hoiab keeli ülal niiviisi, et keelte ja lae vahelt võib hiir läbi joosta. Tea, poiss, et viiuli diapasoon on möödunud sajandiga võrreldes tõusnud poole tooni võrra, ja keelte rõhumine laele pole nüüd enam kuuskümmend, vaid kaheksakümmend naela. Inimene pingutab keeli tugevamini, ja ka inimeste närvid on rohkem pingul. Aeg lendab kiiresti, üks päev tuleb teise asemele, ja inimesed muutuvad lakkamatult. Mis saab edasi, kus lõpeb inimese muutumine? Juba nüüd märkan ma, et maailm muudab oma värve, kõrv püüab teistsuguseid helisid, ja mulle tundub, et ka päikese valgus muutub tuhmimaks ...»

Cosio istus väiksele diivanile. Ta tõmbas välja rätiku ja pühkis kiiresti silmist pisarad. Siis tõusis ta ja, võttes Paganinil käest kinni, lahkus toast.

«Lähme, poiss,» lausus ta. «Ära kellelegi räägi, mis sa minult kuulsid. Loodus ei armasta oma saladusi välja lobiseda, ta maksab uudishimulikele kätte.»

VIII PEATÜKK TEEKOND TÄHTEDE JÄRGI

Perekond pöördus Genuasse tagasi uues koosseisus.

Cremonas leppis sinjoor Antonio ootamatult tütarde Lucrezia ja Margaritaga, kellede olemasolust Niccolõ seni ei teadnudki, kuna perekonnas polnud kombeks neist kõnelda. Paganini perekond kasvas korraga kahekordseks, sest sinjoor Antonio tütred olid juba abielus.

Vanema tütre Lucrezia abikaasa osutus väga rahutuks meheks. Tutvuse esimestel päevadel jõudis ta sinjoor Antonioga peaaegu kaklema minna, ja pärast

Genuasse jõudmist mängis ta päevade viisi tundmatute meestega kaarte. Ta kaotas palju, aga kui tal oli õnne, siis ilmusid majja mehed, kellele ta oli varem kaotanud, ja majas tõusis säärane põrgulärm, mis häiris kogu ümbruskonna rahu.

Nüüd aga lõid sinjoor Antonio äriasjad veelgi rohkem kõikuma.

Maniaki visadusega vahtis ta nagu mõni keskaja astroloog õhtutaevasse, jälgides planeetide asendi muutumist, ja pomises endale nina alla keerulisi astrofüüsikalisi valemeid; ta rääkis tähtede mõjust inimese vereringele, planeetide mõjust tema perekonna

saatusele. Tema sõnades segunesid veidralt horoskoobi otsingud eesseisvate ärikasude kalkulatsioonidega. Selle maakleri käes muutus Pascali ja Leibnizi arvutusmasin instrumendiks, millega ta tegi oma raamatupidamises arvestusi, Raimundus Lulluse loogikamasinast, mis otsis filosoofilist tõde, sai loteriiratas, mis pidi kindlustama võidunumbrite ostmise. Nii nagu keskaegsed hullud, kes, unistades inimõnnest ja inimühiskonna ümberkorraldamisest, suunasid oma astroloogilised ja alkeemilised otsingud elueliksiiri ja tarkade kivi leidmisele, nõnda otsis nüüd vana Paganini abinõusid oma börsi-pettuste läbiviimiseks ja maakleritehingute sõlmimiseks tumedate jõududega.

Kuid kõik oli asjatu.

Kohustused pankurite vastu polnud täidetud. Vana Paganini tõi põhjuseks varguse reisil, varguse Cremonas, viitas äpardustele, mida põhjustasid sõjaraskused, ja paljule muule, kuid sinjcorid direktorid, vanad pankurid, olid kogenud mehed. Algas pikk kohtuprotsess.

Endised sõbrad hakkasid sinjoor Antoniost kõrvale hoiduma. Kui ta varem istus tähtsalt oma maakleri-laua taga, siis pidi ta nüüd ise madruseid üles otsima, et välja uurida, missugused kaubad olid sadamasse saabunud, ja isegi siis, kui ta ilmus tehingut sõlmima, leidis ta eest pahased, tema juuresolekul vaikivad kaupmehed — tehing toimus ilma tema osavõtuta. Iga ebaõnnestunud börsipäev laskus perekonna õlule kahekordse raskusega.

37

Pärast kauast äraolekut tuli koju vanem vend. Ta kohkus, kui väikest viiuldajat nägi.

«Mida see kõik tähendab? Kuidas sel jõnglasel hing üldse sees seisab?» küsis ta isalt toore, kähiseva häälega: verd köhiv, kohutavalt kõhn poisike seisis hädavaevu jalul.

Pärast kohutavat stseeni Francesco ja sinjoor Antonio vahel, kus Francesco pidi isa peaaegu lööma, nuttis ema kogu öö, põlvitades Niccolõ väikese sängi ees. Ta rääkis, et kõik perekonna lootused on pandud Niccolõ püüdlikkusele, — ta peab iga hinna eest edu saavutama.

Isa ei andnud ühtki baioccot Giovanni Servettole maksmiseks, kelle juures Niccolõ Cosio nõuandel Genuasse tagasitulekust saadik õppis.

«Sinjoor Servetto on juba andnud parimad näpunäited, mida selles maises hädaorus saada võib,» ütles sinjoor Antonio.

Servetto solvus, ja tunnid tuli katkestada. Tõsi, selleks ajaks olid mänguriista põhilised käsitsemise raskused juba ületatud, a vista[2] mängis poisike palju paremini kui Servetto ise, kuid ometi seisis ees veel väga palju tööd.

Naabrinaised hakkasid sinjoora Teresaga agaralt sosistama. Sinjoora Teresa muretses kuskilt raha. Kasutades päeva, millal sinjoor Antonio pidi kohtus viibima, viis ta poja sinjoor Giacomo Costa juurde. Sinjoor Giacomo Costa oli Genua kapellis muusikaõpetaja ja mängis kõigis Genua kirikuorkestrites esimest viiulit.

Sinjoor Costa kuulas ära väikese Paganini mängu.

Järgmisel päeval mängis Paganini katedraalis. Pärast jumalateenistuse lõppu kutsus sinjoor Costa poisikese enda juurde ja käskis tal hakata viis korda kuus enda juures käima.

Juba esimestes õppetundides üllatas sinjoor Costat õpilase tooni puhtus, harukordne vastuvõtlikkus ja tema kiire edasijõudmine. Ning pool aastat hiljem, kui Teresa Paganini tõi mehe teadmata raha kolmekümne tunni eest, kaalus sinjoor Costa rahuloleva muigega,

38

[2] A v i s t a — tundmata helitööd otse noodist mängima. ***Tõlkija.***

kui suur on vahe selle raha ja tema sissetulekute vahel kirikukontsertidest, millest võtab osa Paganini.

Sinjoora Teresa sai Genua kõrgema vaimulikkonna soosingu osaliseks, ja ta kirjutas perekonna-asjus toimunud muudatuse jumala tahtmise arvele.

Sinjoor Antonio lakkas joomast. Poega vaadates kiskus ta nägu laiale naerule. Eriti rõõmustas sinjoor Antonio, kui ta sinjoor Costat kohates viimaselt kuulis, et sinjoor Giacomo ei taha temalt raha võtta. Mõlemad olid rahul: sinjoor Giacomo — oma õpilase ja tuludega, mida see õpilane talle tõi, sinjoor Paganini — sinjoor Costa suuremeelsusega, mis mõjus üsnagi tunduvalt Paganini perekonna eelarvele.

Kuid varsti tuli sinjoor Costa kasuahnus ootamatult ilmsiks, ja sinjoor Antonio tundis, et teda on solvatud ja petetud. Ta jõi julguse tõstmiseks tubli annuse veini ja läks läbirääkimisi pidama. Sõimukisa kostis kaugele väljaspoole kirikukapellmeistri tagasihoidliku eluaseme piire. Kokkupõrge oli põhjalik. Õpingutel sinjoor Costa juures oli lõpp. Sinjoor Costa polnud nõus oma õpilase kontsertidel esinemiste eest tasuma ega andnud maruvihasele sinjoor Antoniole baioccotki. Asi võttis halva pöörde.

Sinjoor Costa kogus oma õpilase ristimise ja lapse-ea kohta andmeid, ja jõudis järeldusele, et poisikese viiuli-mängutalenti, tema ebaharilikku muusikalist andekust ning noore poisi kohta uskumatut mängutehnikat ei saa seletada jumaliku tahtega. Siin on kahtlemata tegemist kurja vaimu vaheleastumisega, siin on tingimata mängus deemonlik mõju. Ämmaemanda needmine oli väikese Paganini ebatavalise edu põhjuseks.

Päeval, millal toimus kokkupõrge, ei teadnud Niccolõ Paganini veel midagi isa jutuajamisest sinjoor Costaga. Midagi aimamata võttis ta viiuli ja asus teele õpetaja poole. Koputas vaikselt ja tagasihoidlikult uksele. Vägev kõrvakiil pani ta vurrina trepist alla veerema.

Ta pidi peaaegu jalust maha paiskama pikakasvulise mustasilmse mehe, kes tuli talle trepil vastu, et minna sinjoor Giacomo poole.

Tundmatu tõi kuuldavale vandesõnu ja peatas poisikese.

39

«Kust sa tuled, mis sinuga lahti on? Kuhu sa, põrguline, tormad?»

Paganini heitis käega, püüdes midagi ütelda, — pisarad lämmatasid ta hääle.

«Mis sul viga on? Mis juhtunud on?» käis tundmatu peale . . .

«Oota siin,» ütles ta, kui Paganini oli talle oma õnnetusest jutustanud.

Sel ajal, kui sinjoor Costa trepipealsel külalisega rääkis, ootas Paganini kogu aeg all. Ta kuulis, kuidas sinjoor Costa tundmatu poole pöördudes nimetas teda «armsaks Gneccoks». Jutuajamisest selgus, et see tundmatu on kuulus helilooja Gnecco, kelle oopereid mängiti kõigis Põhja-Itaalia teatrites, Napolis, Veneetsias, Milanos, Paduas ja Livornos. Paganini oli Genuas kuulnud katkendeid Gnecco helitöödest, ta teadis, et Gnecco oopereid mängitakse isegi Igaveses Linnas.

Magus-piinav eelaimus haaras poisikese, kui ta märkas, et jutuajamine on lõppenud ja sinjoor Gnecco tuleb trepist alla.

Sinjoor Gnecco möödus poisikesest, lausumata talle sõnagi. Paganini sammus talle vaikides järele. Ühe vana maja ukse juures Archimedese tänavas ütles sinjoor Gnecco:

«Olen sind kuulnud, sa väike viiuliga saatan. Ma muidugi ei usu tühja lori kurja vaimu vahelesegamisest sinu saatusesse: see teeks sulle liiga palju au. Kuid sa oled tõepoolest mingi väike ime. Isa vist peksab sind?» küsis ta äkki ilma vähimagi sissejuhatuseta.

«Tublisti,» vastas Paganini tähendusrikkalt.

«Kas see tuleb sulle kasuks?» küsis sinjoor Gnecco pilkavalt silmi vidutades ja avas poisikese ees ukse, mis viis suurde ilusasse tuppa.

Väike Paganini vaatas hämmastusega kuldse tindiga punastele joontele visandatud noote. Kõik esemed selles toas kandsid peenuse ja rafineerituse pitserit. Klavessiin, harf, ilusad hõbedast trompetid, flööt, fagott, oboe ja komplekt värvilisest metallist punaseid, valgeid, sinakaid, kollaseid kellukesi; puldid, noodialused, kuldnupuga elevandiluust kepike; pressitud hispaania nahast tugitoolid; riiul nahkköites raamatute ja partituuridega,

helepunasest veneetsia klaasist iluasjade riiul; hõbekann punase veiniga ja suur idamaine, mingist valgest metallist nõu Firenze mosaiigiga kaunistatud laual. Paganinile tundus, nagu näeks ta und.

Sinjoor Gnecco avas vutlari, vaatas tähelepanelikult väikese Paganini viiulit, pani selle kõrvale, läks nikerdatud klaaskapi juurde, võttis sealt suure kirsikarva viiuli, poogna ja ulatas Paganinile. Seejärel lükkas ta viiuldaja ette puldi ja avas väikese vihiku, mis. oli tihedalt noote täis kirjutatud . . .

«Hea küll,» ütles Gnecco, kui Paganini oli mängu lõpetanud, «viibin kogu selle kuu siin. Tule mu juurde iga päev. Kui sa aga mind eest ei leia, siis istu ja oota, mängi üksipäini. Sel kellaajal olen ma küll tavaliselt alati kodus.»

Möödus neli päeva. Sinjoor Francesco Gnecco ei jätnud ühtki tundi vahele. Ja iga kord, kui poisike põk-suva südamega Archimedese tänavale lähenes, haaras teda palav tänutunne saatuse vastu, mis oli ta sinjoor Gnecco majja toonud.

Hanesuled, kullakarva tint, punased jooned paksul kollakal paberil, irooniliselt pilukil silmad, heasüdamlik hääl...

«Pean sind õnnitlema,» ütles Gnecco, «ma pole kohanud kedagi, kel oleks selline kuulmine.» Sinjoor Gnecco noogutas pead, otsekui soovides anda nendele sõnadele suuremat tähendust. «Aga ma pean sulle ütlema: kui sa möödunud korral fantaseerisid, siis oli sind meeldivam kuulata kui neil kordadel, millal sa minu palasid mängisid. Sa teed minu palad ümber, sa ei mängi neid nii, nagu ma neid ise mängiksin. Sa hakkad elus alati kõike ümber tegema. Sa ei jää enne millegagi rahule, kui pole seda omal kombel ümber teinud. Minu nõuanne sulle: kui sa hakkad esinema publiku ees, siis ära mängi elavate heliloojate teoseid: oma ettekandega sa ainult solvad neid, kuigi võib-olla see, mis sa võõrale loomingule juurde paned, on rikkam, kui looja enese kavatsus. Hea veel, et sa kohtasid sellise iseloomuga heliloojat nagu mina, — mõni teine oleks tõmmanud sulle vastu kõrvu fantaseerimise ja sinu eale mitteomase kirglikkuse eest, mille sa paned helisema

võõrasse muusikasse . . . Noh, hakkame pihta! Mind ära karda fantaasiaga heidutada: sa ei pea ainult võõrast mängima, vaid looma ka oma. . . Mis sa punastad, väike pärdik?» katkestas Gnecco äkki tusaseks muutudes oma jutu. «Ma ei rääkinud sulle midagi erilist, ära sa mõtlegi nina püsti ajada!»

Siis tunnistas Paganini sinjoor Gneccole aralt ja ebakindlalt, et ta ei suutnud kuidagi sinjoor Costa nõudmistega leppida.

«Mul polnud tahtmist,» ütles poisike käsi vastu rinda surudes, «õppida sinjoor Costalt tema viisi poognat käsitsema. Ma arvan, et ta kasutas mind õpetades vägivalda. Täitsin ta ettekirjutusi alati vastu tahtmist. Olen isegi rõõmus, et tema juurest teie juurde üle tulin . . .»

«Hästi, hästi,» lausus sinjoor Francesco, «ma ei armasta meelitusi. Kui sa järgmise õpetaja juurde lähed, siis hakkad minu kohta vististi juba kuu aja pärast sedasama rääkima.»
«Ei iialgi!» hüüdis Paganini ägedalt.
«Mis su isa teeb?» küsis sinjoor Francesco.
«Sunnib mind mängima kirikus.»
Sinjoor Gnecco köhatas.
«Usklikud itaallased on nüüd nagu meeletud viiuli järele. Poisike viiuliga, nagu sind hüütakse, meelitab kirikusse palju rahvast, see suurendab pühade isade sissetulekuid. Vaata, et nad sinust endastki vagatsejat ei tee.»
«Ei,» ütles Paganini. «Ma ei armasta venivat muusikat.»
«Arvan, et kapellis mängimine võib muusikut ainult rikkuda,» lausus Gnecco pikkamisi ja rõhuga.
. . . Ooperikomponisti ja «viiuliga saatana» vahel, nagu sinjoor Gnecco Niccolõd nimetas, kujunes kummaline sõprus.
Kord, kui tuli jutt reisist Cremonasse ja kui väike Paganini püüdis välja kraamida kõik oma teadmised viiuli ajaloost, siis Gnecco, kes oli eriti tähelepanelikult kuulanud poisikese jutustust prantsuse sõjavägedest, läks muusikaküsimustelt äkki üle poliitilisele teemale ja kõneles esmakordselt väikesele Paganinile, kuidas austerlased Lombardia orjastasid. Ta rääkis, milline tähtsus

on prantslaste sissetungil Itaaliasse, kõneles kiiresti, otsekui kardaks vahele rääkimist. Tä kõneles poisikesele, et ta ise on Milanost pärit. Milanos, selles Lombardia vanas vabalinnas, on kõige teravamalt märgata rahulolematust Austria ikkega. Itaalia päästmiseks barbarite küüsist on kõik vahendid küllalt head, nagu ütleb Petrarca. Prantsuse sõjaväed kihutavad siit minema austria sandarmid ja Viinist tulnud saksa papid, Bonaparte'i proklamatsioonid aga vabastavad usulisest ja poliitilisest rõhumisest, ning seepärast — «elagu prantsuse relvajõud! . . .»
Pärast seda kõnelust tundis Paganini sinjoor Francesco vastu erilist kiindumust. Usaldus, mida õpetaja oma väikese õpilase vastu üles näitas, leidis vastutasu.
Sinjoor Gnecco tundis seda ja näidates Niccolõle eredas päikesevalguses mööda sillutist sammuvaid määr-dinud nägudega mehi, kes ajasid roguskist puusöekot-tide mägedega koormatud vankrite ette rakendatud eesleid, ütles ta sageli vargsi nende poole peaga noogutades:
«Kannata, väike saatan, tuleb aeg, kus ma sulle jutustan teistsugustest söepõletajatest, kes teistsugust, palju raskemat koormat veavad.»
«Carbonari» — «söepõletajad» — seda itaalia sõna,, jbli Paganini tihti kuulnud juba «Varjupaigas». Salapärase näoga jutustasid mängukaaslased kord talle kahe «Varjupaigas» elanud karbonaari areteerimisest. Paganini tundis neid mehi. Neil olid kahvatud näod ja pikad peenikesed käed. Nende riietel polnud söetolmust jälgegi. Ja kui väike Paganini küsis, miks neid söepõletajateks nimetatakse, siis vastasid lapsed: «Ei tea.»
Juhtides poisikest selle saladuse juurde, jutustas Gnecco, et on olemas metsavennad, kes vanadest puudest põletavad sütt. Need metsavennad tulevad metsast turule. Sel kombel asetusid foresta, baracca ja venta pikkamööda Niccolõle juba omaste ja harjunud

mõistete ritta. Aga niipea kui poisike palus talle ühte või teist sõna seletada, pani sinjoor Gnecco sõrme huultele.

Väike Paganini tegi itaalia «Karmanjoolist» uue variatsiooni ja komponeeris sellele juurde oma muusikalise teema, selle sütitava prantsuse laulu, mida ta mere ääres oli prantsuse madrustelt juhuslikult kuulnud päeval, kui ilusad noored marseilased kõrgele kaldale tõustes seda laulsid. See laul kutsus kõiki kodumaa lapsi ülestõusule, laul kõneles sellest, et on tõstetud lipp, mis on punane rahva verest ja et nüüd on saabunud kuulsusepäevad. Iga salm lõppes sõnadega: «Sest ülesse! hüüab meid vabadustöö! . . .»

Kui Paganini otsekohe pärast «Karmanjooli» alustas Marseille' meremeeste laulu, nagu ta ise seda nimetas, siis hüppas Gnecco erutatult püsti ja hakkas toas pikkade sammudega edasi-tagasi kõndima. Säärasena nägi Niccolõ teda esmakordselt. Sinjoor Gnecco võttis seinakapikesest hallid paberilehekesed ja näitas neid poisile. Need olid kindral Bonaparte'i prantsuskeelsed proklamatsioonid, mida oli levitatud Põhja-Itaalias. Metsavendade saladus tuligi avalikuks. Raske söekoorem, mis varjas leeki, sai nüüd väikesele Paga-ninile mõistetavaks.

Karbonaaride vennaskonna töö vallutas poisikese fantaasia, lisaks andis saladuskate kõigile kõnelustele õpetajaga veel erilise võlu. Paganini alustas omaenda elu, mis polnud enam poisikese elu. Nüüd oli tal isegi isa lööke ja etteheiteid kergem taluda. Ta võis jääda rahulikuks pikkade sõnasõdade puhul, mida õed, vanem vend, isa ja ema omavahel pidasid. Tal oli nüüd oma isiklik elu, omad eluplaanid.

Paganini ninarätik, mis oli täis punaseid plekke, tekitas sinjoor Gneccos esimesi kartusi oma õpilase tervisliku seisukorra pärast. Ta kogus sõprade kaudu teateid Niccolõ perekonna kohta. Ettevaatlikult, et oma õpilast mitte solvata, kutsus ta teda endaga koos einetama, pidades teda tunnikese kauem kinni. Kuid varsti seisis väike Paganini kindlalt nende viivituste vastu. Sinjoor Gnecco mõistis, et poisil on õigus, kui nägi oma õpilase näol siniseid plekke: isa ei lubanud õppetunde pikendada.

Oma lemmiku peatset ärasõitu aimates oleks õpilane tahtnud leida abinõu, et kuidagiviisi oma viibimist

sinjoor Gnecco juures pikendada. Kuid selleks oleks tulnud petta isa, kes teda teraselt valvas.

Gnecco, kes võttis ise osa karbonaaride konspiratiivsest tööst, oli tähelepanelik ja teravapilguline vaatleja. Gnecco oli neil aastail ainuke, kes selgesti taipas legendi suurt osatähtsust väikese viiuldaja elus. Sel ajal kui Antonio Paganini koos oma ärisõprade ja -vaenlastega ning ta abikaasa sinjoora Teresa ühes omaste ja Bocciardidest sugulaste vihase jõuguga kahevahel olid Niccolõ varase andekuse põhjustes ja oletasid üleloomulike jõudude vahelesegamist, pidades seda kord kohutavaks ja deemonlikuks, kord õnnistusrik-kaks ja ingellikuks, kartis Gnecco poisikese saatuse pärast, kelle haprus tekitas temas õige tõsist muret. Gnecco kartis, et selle kõikvõimsa talendi jõud muutub tuleks, mis põletab maha nii kolde kui ka maja.

Ajuti aga tundus talle, et sellel poisikesel peab kogu ta haprusest hoolimata olema raudne tervis, kui ta suudab taluda seda kolossaalset raskust, mille on ta õlgadele ladunud sinjoor Antonio.

Iroonilisel, lõbusal Gneccol läksid silmad niiskeks, kui Paganini kulme kergitades siiralt talle jutustas pikkadest harjutamistest seitsme aastasena, kui ta ei suutnud veel

viiulit harilikus asendis hoida ja õppis sellel mängima, asetades mänguriista nagu tšello väikeste kõndiste põlvede vahele. Teda kuulates ei suutnud Gnecco poisikesele otsa vaadata. Talle tundus, nagu avaneks ta ees inimhädade sünge kuristik.

Sinjoor Gnecco võpatas, luges uuesti läbi Milano kroonika leheküljed, kus vana ajaraamatukirjutaja jutustas Lombardia talupoegadest, kes oma lapsi sihilikult vigastasid, et neid hiljem hertsog Sforzale õuenarrideks müüa. «Uued linnud, uued laulud,» mõtles Gnecco. «See imetaoline olend kuulub koletisele, kes võib tema talendi moonutada, tehes poisikesest odava laadažonglööri ...»

Mõtiskledes Niccolõ saatuse üle, huvitas' sinjoor Gneccot veel üks küsimus. Ta veendus, et kirikumuusika on tema väikesele õpilasele võõras. Gnecco pani tähele, et väike Paganini, kattes oma viiuli võimsate

helidega katedraali koraale, jäi ise ükskõikseks, ja kogu katoliikliku kliki pealetükkivad, lipitsevad taotlused jätsid uue sajandi lapse südame külmaks. Kui aga sin-joor Gnecco temaga Itaalia vabadusest, karbonaaride elavast ja kirkast tööst kõneles, siis kattusid poisikese põsed vaimustusepunaga.

See jahedus kirikumuusika vastu oli ebateadlik, väike Paganini ei tundnud kiriku vastu mingit vaenu. Ometi tabas sinjoor Gnecco end mõttelt hilisema katoliikliku armulaua ohtudest. Niccolõ pihtimus preestri juures võis neil päevil sinjoor Gneccole suuri ebameeldivusi tuua. Kohalik kardinal-legaat nõudis preestritelt rangelt, et nad pihil hoolikalt välja uuriksid koguduse poegade ja tütarde mõttelaadi. Ise andis ta igal nädalal andmeid Rooma apostliku kuuria esindajale Genuas. Sealt läksid need andmed edasi Rooma, ja mõnikord ka Viini, kus tema apostliku majesteedi kuninga ja keisri politseiminister tegi vastavad järeldused ja märkis kaardil ära tulevaste ülestõusude võimalikud kolded.

Poisikese meelerahu, tema kinnisus ja vaikimine äratasid sinjoor Antonios kahtlust. Ta rääkis sellest oma abikaasaga, abikaasa kõneles omakorda pihiisaga. Kuid kohaliku kiriku preester suhtus väikesesse Paganinisse heatahtlikult. Ta rahustas sinjoora Teresat ja ütles, et poisike on heal teel, esineb kolm korda nädalas kiriku-kontsertidel, tema esinemised toovad kokku suure hulga palvetajaid, mis avaldab head mõju karbikorjan-dusele, — seepärast võib Niccolõ Paganinit koos ta viiuliga pidada jumalale meelepäraseks nähtuseks.

Pärast seda sinjoor Paganini rahunes. Ta ei vaielnud vastu, kui väike viiuldaja kutsuti sinjoor Gnecco algatusel osa võtma ilmliku muusika kontserdist.

Tolleaegset Itaaliat haaras veel sopranistide esinemine. Lauldes oma tuluõhtul, hämmastas ja vaimustas kuulus kastraat Marchesi juba tuhandendat korda Genua lihtsameelset publikut oma kõrge diskandi hõbedase puhtusega.

Paganini vaatas väikese metslooma uudishimuga vargsi Marchesi, kui see saalitäie joovastunud publiku ees kuuldavale tõi diskandipassaaže. Mees, kes laulab

naise häälega, ei äratanud temas vaimustust ega imetlust.

Väike Paganini mängis pärast Marchesi lauluettekan-deid ning kuulsa lauljatari Albertinetti esinemist. Ülemiste rõdude publik oli palju kuulnud väikese viiulikunstniku esinemistest kirikus, kuid enamik sel päeval hiiglasuurde teatrisse kokkutulnutest ei teadnud imelapsest midagi.

Iseteadlikud kodanlased, ohvitserid, preestrid, börsi-tegelaste naised, kaupmehed, notarid, maakarid, meremehed vanadest, koltunud tiitlitega perekondadest, vaesunud aadlikud, laostunud krahvid tõstsid kära ja van-gutasid päid, kui lavale ilmus poiss viiuliga. Astudes arglikult ja kohmakalt, nagu oleks tal puukingad jalas, tuli lavale kidur, sisselangenud rinna ja teravate õlgadega poisike, kelle käed ulatusid peaaegu kõverate põlvedeni. Kerge pahameelesumin läbis vaatajateridu, muiati. Esmakordselt mängis Niccolõ nii suure auditooriumi ees. Ja kui seni rumal legend väikesest viiuldajast ei ulatanud kaugemale tema kodutänavast, siis nüüd laotas see oma tiivad laiali ja lendas üle linna, lendas, merel, sinise Liguuria lahe kohal.

Uudishimu asendus hämmastusega. Poisike tõi oma kasvu kohta hiiglasuurel viiulil esile ebatavalise jõu ja harukordse iluga helisid. Hakkab mängima orkester, koraalilained mattuvad sadade pillide häältemühasse, kuid kõikide nende helide üle sillerdavad kellukesed, ja näib, et ei laula mitte üks, vaid kümme viiulit. Kantileen katab avara lainena koori ja orkestri, ning viimaste taktide lõppedes püsib õhus laulev, lõputupikk heli. Ta kõlab minuti, teise . . . Publik tõuseb püsti, kahin jookseb läbi saali, pead õõtsuvad nagu vili põllul. Saal ei pööra poisikeselt silmi. Hämmastus annab aset vaimustusele, kuid paljudel nägudel võib näha ilmet, mis on lähedane ebausklikule hirmule.

Teises reas istub kahvatu noor seminarist Novi, kelle põlevad silmad on täis vihkamist. Ta sosistab midagi oma naabrile. Sinjoor Gnecco kuuleb seda maosisistust. Novi ütleb, et siin on tegemist kurja vaimuga, sest ilma saatana abita ei suuda inimene, liiatigi veel laps, saavutada sellist võitu surnud puutüki üle.

47

Kiiduavalduste torm ei summuta üksikuid hääli.

«Isegi mina,» hüüab preester, «kelle pilk on alati pööratud taeva poole, isegi mina tundsin veres erutust ja selle maailma patuse elu veetlust, kui kuulsin helisid, mida see sõge laps oma viiuliga esile kutsus.»

Jesuiit vaatab paljutähendavalt kõige pühama inkvisitsiooni esindaja poole, kes kannab ilmlikku riietust. See vastab ükskõikse pilguga. Ta vaatab oma kalasil-madega estraadile, vangutab pead, tuleb preestri juurde ja lausub:

«Isa ja ema teenivad ustavalt kirikut, poisike ise mängib pühakojas. See muusika on jumalast.»

öösel tõusis väikesel Paganinil palavik. Hommikul ei suutnud ta meelde tuletada, kas ta nägi unes isa ja ema tülitsemist või oli see ilmsi nii. Poisikese kõrvu ulatunud üksikud lausekatkendid painasid teda. Isa oli rääkinud vajadusest «hästi süüa anda enne pikale reisile asumist». Ema oli ühtelugu korranud sõna «vara», isa aga kärkinud ja lausunud: «On aeg.» Sidudes lausekat-kendeid, mõistis Niccolõ, et tegemist oli isa kavatsusega asuda väikese viiulikunstnikuga kontsertmatkale Liguu-ria rannikuäärsetesse linnadesse.

Niipea kui isa oli börsile läinud, sööstis poisike asemelt, riietus kähku ja jooksis sinjoor Gnecco juurde. Just samal hetkel, kui ta tahtis haarata ukse käepidemest, nägi ta seda avanevat ja trepikoja aknast langevate päikesekiirte valgusel astus sinjoor Gnecco uksest valjusti naerdes välja tütarlaps . . . Tütarlapse näolt kadus naeratus, ta muutus tõsiseks, niipea kui nägi väikest Paganinit.

«Siin on teie väike viiuldaja,» ütles ta, pöördudes sinjoor Gnecco poole. «Niisiis, ma ootan teid.»

Kontsadega kõpsutades jooksis ta kärmesti trepist alla, käigul loori ümber kaela mässides. Teadmata isegi miks, tundis Paganini, kuidas peenike jääkülm nõel südamesse tungis, murdus ja sinna oma teraviku jättis.

Sinjoor Gnecco tõstis väikese Paganini õhku, keerutas poisikest mööda tuba, suudles teda otsaesisele ja pani ta siis täie hoo pealt põrandale.

«Õnnitlen!» ütles ta. «Kui kahju, et ma ei saa sind endaga kaasa võtta. Ma sõidan homme ära.»

Paganini viskus tugitooli, pisarad purskasid ojana ta silmist. Kogu tema eilse kontserdi menu, tema poisikeseliku enesearmastuse juubeldus hajus suure ja ootamatu mure ees.

IX PEATÜKK POISI-IGA

Antonio Paganini oli veidi erutatud kärast, mis tekkis väikese viiuldaja kontserdi ümber.

Ühel hommikul, kui Teresa Paganini rahulikult magas, kui päikesekiired alles hakkasid kuldama hauasammaste tippusid Genua kalmistul, kui rannaliiva kattis veel hommikuse tuule käes kiiresti hajuv udulinik ja Genua vaiksed tänavail oli kuulda ainult lindude siristamist, sibas väike Paganini, komps kepiga õlal oma isa kannul, püüdes hoogsate sammudega astuvale isale järele jõuda. Vanamees pani kärsitult ühest taskust teise rahakoti, kukru ja «Itaalia messageria» piletid. Tunni aja pärast olid nad juba Foces, siis Nervis, seejärel nägid nad lagedal rannikul Reccot, tõusid siis mäkke, ja kui päike oli juba kõrgel, läksid nad vihmast uhutud teed mööda metsa. Nõnda jõuti Chiavarisse. Chiavaris peatusid nad ühes odavas kõrtsis. Alles siin sai väike viiuldaja teada, et ema ei saa tunda tema pärast rahutust, sest talle jäeti kiri maha. Sinjoor Antonio oli Niccolõ vastu ootamatult lahke. Ta patsutas koguni poja põske ja ütles:

«Tead sa, ma olen täiesti laostunud, perekonna päästmine seisab nüüd sinu kätes. Mängi, mängi kõikjal. Kogume raha ja hakkame siis hästi elama.»

Chiavarist, kus Niccolõl tuli esmakordselt mängida kõrtsis, sõideti lõuna poole. Spezias mängis poisike kaks korda. Edasi toimus kontsert kontserdi järele. Ta esines küll kirikutes, kõrtsides, võõrastemajades. Kasu-iha ajas vanameest ühest linnast teise. Näis, nagu oleks Antonio Paganini oma noorusliku jõu ja südiduse tagasi

saanud. Ta ei andnud pojale hetkekski puhkust ega halastanud ka enda peale. Tema juures ilmnes otse tõelise impressaario osavust. See, mis ei õnnestunud maakleril, õnnestus äkki antreprenööril.

Afišid telliti Mässa trükikojast, sest töö oli seal odav. Varjates end kauge sugulase maski taha, tegi Antonio Paganini oma pojale pöörast reklaami. Suurimaid lootusi asetas ta Luccale, Pisale ja Firenzele. Seejärel tahtis ta sõita Bolognasse, Modenasse, Reggiosse, Parinasse, Piacenzasse, Paviasse ja Alessandriasse. Hiljem kavatses suunduda lõunasse, anda kontserdi Novis ning pöörduda mägiteid mööda Genuasse tagasi. Sel kombel muutus kogu Riviera di Levante rannik selle vana piraadi tegevusareeniks.

Esinemiste vahel suurtes linnades ei põlanud vanamees midagi ja sundis last mängima postijaamades, mangudes baioccosid, centesimoid ja soldisid muula-ajajatelt, rändnäitlejatelt ning seminaristidelt, kes istusid veinipeekri taga ja hävitasid frutti di mare't\

Nõnda jõuti Livornosse. Enne esimest kontserti selles linnas avas vanamees kõige raskema kompsu. Selles oli hall kuub, püksid, uued sukad, kingad ja suur hall sulgedega kübar. Rõivad olid kohmakad, suured, kuid tehtud heast materjalist. Valge pitskrae üksinda maksis mitu liiri, ja väike viiuldaja tundis veel kord, et sinjoor Antonio silmis on tal uus, poisikesele senitundmatu väärtus.

Livorno publiku kirevusest hoolimata saavutas kontsert menu. Isa valvas ise sissetulekute järele ja võttis kõik abinõud tarvitusele, et teda ühegi baioccoga ei pügataks. Ja õhtul pärast rikkalikku õhtusööki lubas vanamees endale suurt toredust. Ta pani Livorno ridottos panuseks ühe luidoori ja võitis veel samal õhtul tuhat franki. Võit tõusis talle pähe nagu viina-uim. Vanamees astus einelauda, jõi ühe sõõmuga pokaali kadaka viina ja asus uuesti mängima, laskmata hetkekski poega silmist, otsekui kartes, et poisike võib

1 Frutti di mare (itaalia k.) — «merevili». Austrite, väikeste vähkide, merisiilide jt. mereloomade rahvalik nimetus. Süüakse Itaalia rannikulinnades enamasti toorelt. Tõlkija.

üksinda jäädes reeta mingi saladuse. Kuid võib-olla tajus ta ähmaselt, kui raskesti vaevab Niccolõd kojuigatsus, millest väike Paganini oli isale pärast menukat kontserti vihjanud.

Kolm tundi hiljem oli kõik, mis kontsert sisse oli toonud, kui ka kogu selle õnneliku õhtu võit maha mängitud. Ka viimase kahekümneviiefrangise paberraha jättis vanamees sellesse meremeeste salaurkasse.

Hommiku eel pöördusid nad võõrastemajja. Vana Paganini torises ja vandus. Magama heites teatas ta, et kontsert tuleb teisel päeval kordamisele.

Hommikul virgudes märkas väike viiuldaja, et uue halli kuue käis oli rebenenud. Ta ei mäletanud, kuidas see juhtus, kuid teadis, et ta keretäiest ei pääse, ja pealegi pole tal õhtuseks esinemiseks midagi selga panna.

Isa magas. Poisike vaatas katkist kuube sellise tundega, nagu näeks ta haava, mis on lõigatud tema enese ihusse. Kuub käes, läks ta ettevaatlikult toast välja. Ukse juures märkas ta teenijatüdrukut ja koridoriteenrit. Tüdruk tõukas küünarnukiga eemale ligitükkivat vurrudega teenrit, ent kui viimane kuulis ust avanevat, kargas ta ise eemale. Ka toatüdruk tahtis minema lipsata. Poisike peatas teda, paludes nõela ja niiti. Silmad märjad, läks ta teenija nõuandel pööningule. Pööningul vihises tuul. Oli külm, tõmbetuul keerutas puu-taladelt ja sarikatelt peent sööbivat tolmu. Väike Paganini sõitles ennast selle eest, et tal ei jätkunud julgust paluda teenijat oma kuub ära parandada. Kuid ta leppis iseendaga, kui kaine mõistus talle ütles, et selle eest oleks tulnud raha maksta.

Samal ajal kuulis Paganini juurviljamüüjat valjusti laulvat. Tänavalt kostis puhas ja selge hääl. Poisike kummardus üle aknalaua välja ja vaatas alla tänavale. Tuulehoog rebis ta käest kuue, ja enne kui ta trepist alla jõudis joosta, oli keegi selle juba ära võtnud. Tänavale jõudes kohtas Paganini ainult imestunud pilke.

Pisaraid valades peatus ta oma numbritoa ukse taga. Mitu korda laskus käsi ukselingile, ja iga kord tundus, nagu põletaks see kätt. Lõpuks kuivatas ta pisarad ja astus tuppa. Isa magas alles. Kolistamisest hoidudes pani Paganini ukse ettevaatlikult haaki ja heitis voo-disse

pikali. Ta tahtis võtta kingad jalast ja teha näo, nagu poleks ta üldse veel üleval olnud, kuid äkki märkas, et isa üks silm on lahti ja uurib teda teki serva alt tähelepanelikult pealaest jalatallani. «Kas ta nägi või ei näinud?» mõtles poisike ja ütles siis ootamatu julgusega:

«Isa, pean teile tunnistama, et minu kuub on ära varastatud.»

Vana Paganini kargas püsti, viimanegi uneraas oli nagu käega pühitud.

«Sa laostad mu!» karjus ta ja hakkas toas asjatult ringi tuhnima.

«Madonna olgu kiidetud,» mõtles Paganini, «isa ei näinud.» Ja ta tõttas teeseldud agarusega isale appi. Otsida aga polnud raske, toas polnud peale Paganini viletsa varanduse midagi, mööbel oli armetu, siin ei saanud kuub kuskile kaduda. Mõne minuti pärast kisendas vana Paganini juba koridoris, et ta ei maksa neile krossigi ja läheb otsekohe võimudele teatama, et selles võõrastemajas riisutakse ja tapetakse. Väike Paganini jäi numbrituppa varjule. Keegi, kes nähtavasti arvas, et asi puutub vanamehe enda riietesse, hakkas sinjoor Antoniot vaigistama.

See aga ägestus põhjalikult ega tahtnud midagi kuulda. Ta kisendas:

«Minu poeg, minu kuulus poeg annab täna kontserdi, ja tal varastati riided ära! ...»

«Missugune teie poeg?» küsis naisehääl.

Sinjoor Antonio avas ukse ja Niccolõ nägi sama toatüdrukut, kes oli talle nõela ja niiti andnud. Vale oligi paljastatud.

«Te räägite kuulsast viiuldajast, sinjoor, niisugune valevorst aga ei või olla kuulus viiuldaja!»

Siis sööstis isa rusikatega poja kallale:

«Päevavaras niisugune! Oled unustanud jumala käsu, et vanemaid peab austama! Et sinust inimest teha, logistan ma oma vanadele kontidele armu heitmata kivistel teedel... Kus kuub on?»

Põlvili heites ja isa poole käsi sirutades jutustas väike Paganini katkendlikult ja segaselt kogu loo:

«Valetad!» karjus isa. «Sa müüsid selle ära! Mu

jumal, mu jumal, säärane kontsert, ja mitte ühtki baioccot raha. Sa müüsid ta ära!» kisendas ta uuesti poja kallale sööstes. «Et täna õhtuks kuub tagasi oleks!»

Väike Paganini tõmbas selga vana, ema kingitud kuue ja läks tänavale. Esialgu sammus ta pikkamööda, kuna arvas, et isa teda tagasi kutsub, kuid vanamees oli nähtavasti täiesti endast väljas. Ta ei hüüdnud poega tagasi.

Linna piiridest välja jõudes istus Niccolõ tee äärde kivile, võttis siis väsimust tundes kuue seljast, pani selle pea alla ja heitis rohule pikali. Uinuda ta ei saanud: põse alla sattus kõva ümarik ese. Niccolõ hüppas rõõmu pärast püsti. See oli viiefrangine raha. Teresa Paganini oli ebausklik — laste iga uue ülikonna sisse õmbles ta raha.

Paganini esimeseks mõtteks oli tagasi pöörduda, kuid samas tuli ta teisele otsusele. Ta hulkus mõni aeg näljasena Livorno äärelinna tänavail, ja astus, niipea kui hämarduma hakkas, meremeeste salaurkasse sadama lähedal, kus eile isa oma raha oli maha mänginud. Vana Antonio Paganini jälgedes astus poisike teist korda elus mängupõrgusse.

Paganini sammus poolhämaras koridoris trepist alla, luges täpselt kaheksa astet, leidis kobades ukse, mida ta tundis eelmisest õhtust, avas selle, ja pööramata tähelepanu teed takistavaile madrustele ning tänavatüdrukude, astus tasahilju seinaveert mööda tuppa.

Siin märkas ta hädavarestest kapteneid, ülemäära osavaid pootsmane, mehi kulunud kuubedes ning pika-hõlmalistes saterkuubedes, ja sõbraliku, rahutu vaatega vanameest. Tagapool, poolpimedas toas, magasid üksteise kõrval sadamatöölised ja madrused, olles põhjalikult väsinud joodud kadaka viinast. Purjus neeger vaidles ja sõimles raevukalt mehega, kes värbas laevamehi kaugesõidulaevadele. Tinakruus kolksus rütmiliselt vastu püüst letti ja iga kord loksus sealt kollaka vedeliku pritsmeid värbaja kätele. Neegril lendasid suust süljepiisad, ta rögistas ja vandus kõigis talle tuntud keeltes. Laua taga käis mäng. Panused olid väiksed. Väike Paganini astus laua juurde ja pani kaardile oma viiefrangilise — ema kingitud õnnistatud raha.

53

Kümned silmad suundusid poisikesele. Keegi tahtis midagi ütelda, kuid takerdus ja jäi vait. Mäng jätkus. Keegi küsis:

«Kas rohkem panuseid ei ole?»

Poisikese juurde hiilis vanamees.

«Noh?» küsis Niccolõ jämedalt.

Üks madrus haaras selja tagant Paganini kraest kinni. Poisike näitas hambaid, nagu kutsikas, keda haaratakse kaelarihmast, ja kes püüab jõuetult kinnihoidvat kätt hammustada.

«Mis sul tarvis on? Lase lahti!» karjus ta.

«Küll ma sulle näitan, kuidas mängitakse,» ütles päevitunud pootsman. «Kellelt sa selle raha varastasid?»

«See on minu raha,» vastas poiss. «Ma pean endale riided ostma, ilma nendeta ei või ma koju isa juurde minna.»

Ja ta näitas katkist alussärki ning kaebas oma kirju riietuse üle.

«Vaata, väike saatan, et sulle täna veel kivist kesta ei tule osta!»

Kuid mängukorraldaja vaatas asjale nähtavasti teisiti. Ta heitis poisi poole ainult pilgu ja jätkas mängu.

Lahkudes hilja öösel koos väikese Paganiniga salaurkast, ütles pootsman:

«Sul veab, väike pärdik. Kui otsekohene olla, siis ka minul pole kunagi nii hästi vedanud kui täna. Oled sündinud õnneliku tähe all. Nüüd kuula, mis ma sulle ütlen. Sa võitsid kaheksakümmend luidoori, ma nägin seda. Sa oled rikas. Sul on nüüd niipalju raha, kui minul kogu aasta jooksul pole olnud. Anna mulle viis luidoori ja ma saadan su koju, muidu lüüakse sind kuskil kõrvalisel tänaval maha.»

Tõepoolest, nende kannul hiilis kaks meest. Pootsman sikutas rihma, tõmbas põuest raske püstoli, millele oli graveeritud laeva kujutis ja kohendas vööd, mille küljes rippus tupes lühike meremehemõõk. Kõik see sündis nii kartustärataval viisil, nagu valmistuks pootsman tagasi lööma tosina bandiidi kallaletungi. Kuid keegi ei teinud katsetki kedagi röövida. Poisike jõudis õnnelikult koju. Pootsman sai õnnelikult oma viis luidoori.

Isa magas. Suur katkine fiasko lebas voodi kõrval,

54

veiniloik punetas põrandal. Vanamehe kingad ujusid veinis.

Väike Paganini ei saanud öö läbi und silma. Tema hambad lõgisesid, süda peksis ägedalt. Vanamees ei ärganud. Tasahilju, et teda mitte äratada, väljus poisike hommiku eel märkamatult võõrastemajast, kaenlas viiul ning käe otsas komps, milles oli kogu ta varandus: ema kingitud palveraamat ning punastest, rohelistest ja mustadest lintidest rosett, mille sinjoor Gnecco oli talle kunagi kinkinud.

Esimest korda oma lapsepõlves oli Niccolõ Paganini süda kerge ja rahulik. Ta tahtis süüa, kuna polnud kaks päeva ivagi hamba alla saanud. Möödudes kõrgest kivimüürist, mille tagant paistis rohelus ja oli kuulda lindude siristamist, käis ta läbi kogu kaldapealse. Kaldal laulis heledahäälselt tütarlaps, kes pärast suplust end riietas. Aegamööda virgus linn. Esimene koht, kuhu räbalais viiuldaja sisse astus, oli mere ääres asuv kohvik. Mees, kes seisis ukse kõrval ja pühkis aknaid, vaatas väikest Paganinit umbusklikult.

«Kas sul raha on?» küsis ta, kui Paganini tellis oma vanuse kohta liiga rikkaliku hommikusöögi.

Unustades ettevaatuse, puistas Paganini peopesale kamalutäie viiefrangiseid münte ja heitis silmanurgast pilgu oma sukkadele, kuhu oli peidetud ülejäänud raha. Rüübates kanget kuuma kohvi ja süües ahnelt keedetud mune, tuli poisile äkki meelde öine mäng. Lõpuks sai hasarditunne võitu hirmust, mis salaurgas temas oli esile kutsunud. Pea käis ringi, magusa joovastusega mõtles ta senitundmatuile õnnehetkile, kui kuld voolab ojana.

Äkki haaras Paganinit meeletu hirm varaste ees. Ta väljus kiiresti kohvikust ja kõndis mööda varahommikuselt vaikseid tänavaid. Ta jõudis linnaväljakule hetkel, kui parajasti avati ilusat silti «Viini ülikonnad» kandev kauplus ja pikakasvuline mees hakkas vankrist sisse tassima kompse ja pakke.

Poisike ostis endale korraga kaks ülikonda. Ta ei tundnud ennast äragi moejüngris, keda ta peeglist nägi. Kadus hirm liikuda üksinda võõras ja tundmatus linnas mööda kauplusi. Riidepoest väljudes jäi ta seisma

55

tänavanurgale ja otsekui unustades, kus ta viibib, haaras vutlarist viiuli. Tõmbas paar akordi, ja helid hakkasid iseenesest voolama. Kõik tunded, kõik, mis ta sellel aastal oli läbi elanud, vallandus äkki helidetormis, mis paiskas kõik oma teelt kõrvale, mattis kõik enda alla, ning purustas köidikud, mis sidusid teda kodu ja perekonnaga. Ta tuikus, teda vapustasid vaheldumisi kuuma- ja külmahood, ta mängis nagu meeletu, nagu hull, ega mõistnud, kus ta on ja kui kaua ta juba mängib. Ta ei märganud enda ümber kogunenud rahvahulka, ei näinud, kuidas möödamineja võttis tal kübara peast ja pani ta jalgade ette ning kuidas sellesse kübarasse hakkas kõikjalt sadama raha. Ta ei tundnud, kuidas pisarad valgusid silmi, ja alles siis, kui ta vaaruma hakkas, langetas ta poogna. Ta põlved värisesid, õlga~ del lasus tinane raskus. Siis nägi ta inimesi ja kuulis, kuidas kogu väljak talle aplodeeris. Voorimees, kes oli tõusnud pukis püsti, hõikas ja lehvitas kübaraga, poesellid olid tulnud välja lettide tagant, ostjad peatusid kaupluste ustel, ta tunti ära, temast kõneldi.

Paganini vaatas hämmastusega raha, tõstis kübara üles ja toppis taskud kohmakalt münte ja paberraha täis. Peitis viiuli vutlarisse ja hakkas üksinda astuma, teadmata, kuhu minna. Jalad kuulasid hädavaevalt sõna. Aegamööda hajus tema taga sammuvate uudis-himulike ja möödaminejate summ. Nähes ta kurnatud nägu, nutetud silmi ja pikki niiskeid ripsmeid, ei söandanud keegi ta käest midagi küsida. Poisike mõtles kogu aeg, et ta peab midagi ette võtma, kuid ei suutnud leida vastust küsimusele, mis tal kõigepealt teha tuleks. Lõpuks ta taipas. Tal oli ju raha, nüüd võis palgata voorimehe. Kui ta sõidukisse istus, tundis ta-, et ei suuda enam unega võidelda. Ta võttis viiuli kaenlasse, vabastas parema käe ja näpistas end kõrvast. Sõideti postijaama. Seal ta sai teada, et tunni aja pärast sõidab välja hiline messageria, ja ta võttis pileti Milanosse. Hilja öösel sõitis ta postisarve helide saatel mööda laia vanaaegset teed Livornost põhja poole. Kunagi

liikusid siin rooma sõjaväed. Maanteel vaheldusid vanad, rooma sõjavankritest purustatud kivid uue sillutisega.

56

Vana elu oli lõppenud. Esimene kaardimäng salaurkas oli olnud hoopis huvitavam kui viiulimäng. «Siiski arvan ma,» mõtles Paganini tukkudes ja iga postitõlla tõuke puhul pead vangutades, «veel üks selline mäng väljakul, ja ma olen jälle rikas. Miks ma peaksin tagasi minema isa juurde, kes mu verd imeb?»

Läbi Pisa vanaaegsete väravate sõideti põhja poole.

«Hea on istuda postitõllas ilusa ilmaga,» kirjutavad vanad reisijad ja lisavad: «Hea on istuda postitõllas detsembri vihmade ajal ja peita end sügavale tõlla sisemusse, kui sõiduki põrand ja aknad on terved, kui seljas on tublid riided ja kõht korralikult täis, kui lähedal on paun, millest paistab hõbeplasku kange veniva kullakarva märjukesega.» Ent üksiku poisikese reis postitõllas mööda Põhja-Itaalia teid polnud sugugi nii mõnus.

Vaevalt jõudis tõld Luccas messageria väravast sisse sõita, kui kaks sandarmit väikese Paganini areteerisid. Vana Antonio oli laenanud raha ja kuna ta kulude ega lubadustega kitsi polnud, ajas ta jalule kogu Livorno politsei, viimane aga teatas heliogrammiga Luccasse, et poisike on teel sinna.

Kaks ööpäeva istus Paganini prefektuuris. Teda ei viidud vanglasse, ei pandud üksikkambrisse trellide taha, talle anti peaaegu täielik vabadus. Tal oli keelatud ainult prefektuuri hoonest lahkuda. Politseiametnikud tegid ta üle nalja ega küsitlenud teda peaaegu üldse. Nähtavasti arvati, et ta on rikka mehe poeg ja kõik laheneb iseenesest, pole vaja asjata kiirustada ning olukorda teravaks ajada. Ja kuna politseiametnikud ei teadnud, kuidas kohelda poisikest, kes pole kurjategija, vaid kuulub võib-olla isegi heasse perekonda, siis polnud Paganinil sugugi halb viibida külalisena Lucca prefektuuris. Siin sai ta korralikult süüa ja tublisti magada.

Mitu korda küsis ta, millal postitõld lõunast kohale jõuab, kuid unustas iga kord kellaaja, mis talle teatati. Viimaks, kui ta ukse avas ja allseisvalt politseinikult uuesti lõuna poolt tuleva postitõlla kohta järele päris, kuulis ta isa häält:

«On juba platsis.»

57

Ei lööke ega ainustki halba sõna tervel koduteekonnal. Vastuoksa, isa koguni ilmutas temale mitteomast õrnust. Poiss vaatas vargsi isa poole, kui see postitõl-las magama jäi: ta oli iga hetk valvel. Kuid vastu ootusi käitus vana Antonio mõõdukalt ja rahulikult, rääkis vähe, vajus tihti mõttesse. Mida kaugemale põhja poole nad liikusid, mida lähemal nad olid Levante Rivierale, seda kiiremini töötas väikese Paganini aju. Niccolõ tundis äkki, kui suur tähendus oli ta lapseelus sel põgenemisel isa juurest. Ta tundis, et ta on perekonnast ära lõigatud. Isegi terav valu emast lahusoleku pärast kadus sedamööda, kuidas postitõld kodulinnale lähemale jõudis. Kui Paganini oleks olnud vanem, siis ta oleks osanud seletada oma suhtumist isasse tundega, mis on edukal pedagoogil, kes on oma kasvandiku käitumist osavalt parandanud. Osad olid vahetatud. Paganini tundis, et isa on tal peos. Kuid samal ajal ta kartis teda.

Vaikiva kokkuleppe kohaselt pöördusid isa ja poeg koju rikaste ja õnnelike reisijatena. Möödunud tõsist juhtumit nad meelde ei tuletanud.

Genuas valitses lõbus elevus.

Keegi oli levitanud kuuldusi väikese Paganini menust, ja markii di Negro saatis kirja, milles kutsus teda esinema muusikaõhtul koos Põhja-Itaalia kuulsa lauljatari Teresa Bertinottiga. Samal kontserdil mängis Kreutzer-vanem klavessiinil oma helitöid.

Paganini esinemine di Negro juures möödus menukalt. Ta mängis selle meelerahu ja enesekindlusega, mida andis talle esimene suur elukogemus.

Paganini kohanes oma uue olukorraga kiiresti. Hoolimata sõimunimedest, milledega õed teda kostitasid, ja kadedatest, peaaegu vihkavatest pilkudest, mida heitis talle vend, tundis Paganini end perekonna keskpunktina.

Vana Paganini tegi ennast nüüd kahekordselt tähtsaks. Ta leiutas uue variatsiooni: Niccolõ on imelaps, keda on kasvatanud armastav isa ja ennastsalgav ema, kes on teinud kõik selleks, et poja talenti välja arendada.

Niccolõ ema rõõmustas selle muutuse üle, võttes

58

kõike puhta kullana. Ta jumaldas poega selle heategeva mõju pärast isale.

Kord peatas härra Kreutzer oma sõiduki ühe maja sünge ukse juures Passo di Gatta Moral. Rikas muusikamees, kunstnik, kellel olid aristokraatlikud maneerid ja prantsuse markii välimus, hoidis trepist üles minnes nina ees siidrätikut.

Härra Kreutzer rääkis kaua sinjoor Antoniole markii di Negro nimel, et poiss tuleb tingimata saata Parinasse, sest Parmas elab ainuke viiuldaja, kes võib väikese Paganini muusikalise hariduse lõpule viia. Poisike oli seda nime kuulnud. Di Negro ja Kreutzer soovitasid isal sõita Alessandro Rolla juurde.

Möödus nädal. Jälle hoovas tõlla lahtistest akendest sisse mägilillede nõrka aroomi. Vanamees ja poisike viiuliga sõitsid postitõllas mööda maanteed Parma poole.

Kohale jõuti keskpäeval.

Neid juhatati tuppa, mis kandis endal nii toreduse kui ka laokile j aetuse pitserit. See oli ennastunus-tava inimese tuba, kes põeb rasket ja parandamatut haigust.

Akna juures laual valendab lõunapäikese heledates kiirtes suur noodivihik. Sinna on tinapliiatsiga kirjutatud nelikümmend kaheksa rida uuest heliteosest.

Rolla on haige. Vana Paganini palub ta naiselt, et tal võimaldataks näidata suurele Rollale oma poega Niccolod «kas või üheks minutiks».

Sel ajal, kui sinjoora Rolla tagapool asuvas toas järele kuulab, kas ta mees võib väikest viiuldajat vastu võtta, haarab poisike oma viiuli ja hakkab esimestest taktidest peale julgelt a vista Rolla uut teost mängima. See on viiulikontsert, mida pole seni veel kuskil ega kellegi poolt, isegi mitte ta autori enese poolt ette kantud. Sellest midagi teadmata mängib Paganini kontserti, olles haaratud juba esimestest taktidest peale.

On mängitud esimesed kakskümmend seitse noodirida, nüüd tuleb adagio, sel hetkel aga paisatakse uks lahti ja lävele ilmub kollane, ülikurnatud mees helesinises hommikumantlis, mis on rinna eest lahti. Juuksed ja karvad rinnal on hallid, näol on sügavad kortsud,

59

silmad on haiged. Rolla viipab pika kollase sõrmega, andes käskivalt märku mängu jätkata, läheb siis suuri vaevu jalgu järele vedades tugitooli istuma, langetab pea kätele, toetab küünarnukid põlvedele ja jääb suletud silmadega oma kontserti kuulama.

Nüüd lõpeb kantileen. Järgneb kiire sädelev pizzicato, siis fermaat, ja poisike paneb viiuli ära. Käsi näo eest võtmata heidab Rolla pea tugitooli seljatoele. Rauga õlad

vappuvad, kuid pisaraid pole näha, ja poisike ei tea, kas see on helilooja hääletu nuuksumine või köhahoog, mida vana mees püüab tahtepingutusega tagasi hoida.

Viiuldaja on hämmeldunud, ta pöörab pilgu isalt vanale Rollale, heliloojalt selle naisele. Naine lööb laksatades kokku peopesad ja ta näol peegeldub ilme, milles hirm seguneb vaimustusega. Vana Paganini muljub kohmetult kübarat käes. Et sellele piinlikule vaikusele lõppu teha, astub Niccolö sinjoor Rolla juurde:

«Maestro! ...»

Kuid Rolla katkestab teda:

«Minust ei saa iialgi su õpetajat, poiss. Kui kiiresti on möödunud elu, kui nüüd juba lapsed saavutavad seda, milleni meie jõudsime alles siis, kui olime kulutanud kogu oma jõu! Mis on maailmast küll saanud. Kui kiiresti lendab elu!»

Vana viiuldaja vaatab väikest Paganinit tähelepanelikult pealaest jalatallani. Järjest sügavam rahulolu levib üle rauga näo, kortsud mahenevad, erutus vaibub, ja kindlal häälel lausub ta:

«Olen vana, mul pole sinule midagi õpetada. Kuid Parmas elab mees, kes on noor ja täis jõudu, tema saab küll sulle kasulik olla. Sa astud uksest välja Viale Men-tanale, seal on hallidest kividest värav, mis viib suurde lillede ja sammastega õue — seal asubki muusikakool. Selle direktoriks on sinjoor Paer, pöördu tema poole, ja õnnistagu sind jumal.»

Rauk tõmbas hommikukuue hõlmad koomale ja tõusis järsku. Ta õlad vappusid nagu külmavärinast. Hüvasti jätmata läks ta oma tuppa.

X PEATÜKK KAARDID, TÄRINGUD JA VIIUL

Pool aastat elu Parmas möödus Niccolõl nagu üks päev. Väikese sinjoor Niccolõ Paganini muusikalisi õpinguid juhtis Paer ise. Muusikateooriaga tuldi kergesti toime.

Paeri kuju kutsus poisikeses esile kujutluse elavhõbedast. Sinjoor Paeril oli nii raske kõnnak, nagu voolaks ta soontes tõepoolest elavhõbe. Kuid see raskus oli tema juures ühendatud maneeride kummalise reipuse, elavuse ja sädelevusega. Ent samal ajal tundis Paganini alati selle mehe vere külmust. Elavhõbe sarnaneb sulametalliga, kuid ta on külm. See kummaline mees hämmastas poisikest oma külmuse ja otsekui mittemidagi nägevate lillaka varjundiga silmaterade surmraske vaatega. See violetne toon ja riietuse, kaelasideme ning kinnaste õrnlilla sirelivärvus avaldas Paganinile kummalist mõju. Poisike imestas, miks ta teda nii sageli unes näeb. Sinjoor konservatooriumi direktor, tähtis härra Paer figureeris neis unenägudes alati mingi imetaolise geeniusena lillas kitoonis1, kes vehkis käega samasugustest lilladest inimestest, violetsetest geeniustest, koosneva orkestri ees. Ta puistas igast sõrmeotsast kord hõbepiisku, kord elavhõbeda pritsmeid, mis põrisesid helisevalt aknaruutudele langedes. Siis muutus see helin miljonite kellukeste kõlinaks. Klaas purunes, kukkus alla, muutus kõlisedes väikesteks kristallideks, sädemeteks, tähekesteks, raheteradeks ja lumehelbeiks, mis varisevad maha puude okstelt. Äkki muutus külmaks, talv haaras maa oma hõlma, nagu kõrged mägedel Cremona lähedal, kus lapsed juulikuus uisutavad mägijärvedel, all aga karjatatakse loomi ja karjasesarve kuldne hääl kogub kokku lambad ja ajab nad kitsastele karjateedele, mida piiravad päikesekiirtes helendavate roheliste viinamarjaaedade kõrged ažuursed tarad. Siis langevad elavhõbedapiisad puu-

1 K i t o o n — muinaskreeka meeste riietusese. Tõlkija.

dele, ja pargi öistel alleedel süttivad tuhanded valged tuled. Siis aga järgneb ööle päev ja Parma kannikese-väljad hõõguvad veel eredamalt härra Parma linna konservatooriumi direktori lillade ja kannikesevärvi toonide maagilise mõju all.

Möödusid päevad. Parma konservatooriumi õpilased Gardi ja Novi olid Paganini rivaalideks. Neil ei õnnestunud teda võita ei viiulimängus ega teooriaklassis, kuid kompositsioonis püüdsid nad Paganiniga võisteldes õpetaja südant vallutada. Gardi ja Novi vihkasid teineteist. Alguses püüdsid mõlemad konservatooriumi seminaristid Paganinit enda poole võita. Kuid Paganini ei võtnud vastu ühe sõprust, et sellega mitte teisele halba teha. Siis liitusid mõlemad vaenlased vihkamises Paganini vastu.

Novi oli Genua vana kiriku kanooniku vend. Vennaksed Novid kirjutasid teineteisele libekeelseid kirju, mis olid täis kinnitusi oma ustavusest kirikule. Vanem kirjutas nooremale, mis ta oli kuulnud Paganini perekonnast ja lapsepõlve-aastatest. Noorem tegi vanemale ülesandeks levitada laimujutte noore viiuldaja kohta. Ning samal ajal, kui Paganini oli innustatud tööst ja harjutas tervist ning jõudu säästmata neliteist tundi päevas, sepitseti talle teises linnas rasket ja karmi katsumust.

Paganini elas väikeses toapugerikus sinjoora Augustina juures. Toauks sulgus halvasti. Paganini ei imestanudki enam, kui ta konservatooriumist koju jõudes märkas oma toas võõraste inimeste viibimise jälgi. Kõik tema asjad, isegi pesu, oli läbi tuhnitud, padi oli lahti harutatud ja räpakalt kinni õmmeldud, ema ja õdede kirjad olid korratult kokku pandud ja kinni seotud. Lisaks kõigele nägi Paganini tihtipeale ust avades, kuidas tema toa alatine külaline, suur rott, istub kirjutuslaual ja närib kellegi poolt sinna mahajäetud leivakoo-rukest. Paganini jäi võpatades seisma. Ja iga kord vaatas rott põlglikult muusiku poole, vupsas laisalt laualt maha ja kadus põranda alla.

Katoliiklikud ajalehed tõid teateid suurtest sündmustest. Kuid need sõnumid ei häirinud Parma rahu. Parmas helistati vaikselt kirikukelli, ja tüsedad, rasvas

abtid pidasid ninahäälel missat. Noored viiuldajad olid kohustatud kirikus käima. Täisealine Gardi käis pihil ja armulaual. Pärast pihti sulges ta end iga kord Noviga pikaks ajaks tuppa, kus nad omavahel midagi arutasid. Kaaslastele kinnitasid nad hoobeldes, et neile olevat tehtud ülesandeks valvata konservatooriumi üliõpilaste mõttelaadi üle.

Paganini nägi tundide viisi vaeva peaaegu lahendamatute viiulipassaažide kallal. Siis, kurnatuna tööst, mis temas järjest enam suurt füüsilist väsimust esile kutsus, läks ta teise linnaserva, kus elas vana Napoli dirigent Ghiretti. Ghiretti oli Paeri õpetaja. Tema hoolde usaldaski sinjoor Paer Paganini teoreetilised õpingud. Ghiretti kohtles õpilasi erakordse rangusega, ja Paganini teadis, et kõige väiksemgi viga, vähimgi hajameelsus kajastub otsekohe sinjoor Ghiretti ja sinjoor Paeri suhtumises temasse. Ghiretti oli konservatooriumis lihtne aineõpetaja, tema õpilane aga oli seal direktoriks. Sinjoor Paer oli Ghiretti õpilane ja ühtlasi tema ülemus. Kuid, nagu see suure ja kõrge kunsti valdkon-nas sageli juhtub, oli olukord faktiliselt selline, et kõigis muusikaieoreetilistes küsimustes ei pääsenud sinjoor Paer sinjoor Ghiretti alluvusest. Administratiivsetes küsimustes aga oli sinjoor Paer täielik peremees. Sinjoor Ghiretti lihtsalt eitas sinjoor Paeri igasuguste administratiivsete ülesannete ja tööde olemasolu. Tundus, et Ghiretti jaoks polnud praktilist elu üldse olemas. Vastupidiselt sinjoor Gneccole, polnud see pikakasvuline,

kõhn, hallide juuste oreoolist ümbritsetud ilusa näoga vanamees otsekui seotudki igapäevase elu nähtustega. Tubade väline ilu ei huvitanud teda kõige vähematki. Riiuleil ja isegi diivanil, mis täitis sinjoor Ghirettil ka voodi aset, valitses korralagedus. Neid kahte teineteisest täiesti erinevat dirigenti sidus ainult ustavus embleemile, mida nad ühteviisi austasid. Toas, kuhu Ghiretti ei lasknud kedagi peale Niccolõ ja sinjoor Paeri, märkas Paganini kirjutuslaual korratuses vedelevate asjade hulgas väikest must-puna-rohelist rosetti, mis oli samasugune kui see, mille kord sinjoor Gnecco oli Niccolõle kinkinud. See oli metsavendade märk. Niccolõ poollapselikus teadvuses tähendasid

63

selle märgi kolm värvust metsa, kus need inimesed roheluse keskel puhuvad hõõgvele maa-aluste miili-ahjude punast tuld ja põletavad mägedena musta sütt. Sellepärast siis olidki ühendatud punane, must ja roheline värv. Paganini oli peaaegu unustanud sõnade «foresta», «baracca» ja «venta» poliitilise tähenduse. Kogu see sümbolite süsteem oli keelu all.

Kui Paganini teoreetilised õpingud toimusid Ghiretti juhatusel, siis kõik praktilised harjutused ja töö kompositsiooni alal toimus Paeri vahetul juhtimisel. Teised aineõpetajad vaatasid väikesele Paganinile pigem kui nooremale ametikaaslasele. Paganini teadis, kuidas konservatooriumi pedagoogid temasse suhtuvad. See täitis teda poisikeseliku uhkusega. Kuid kahjuks ei teinud see teda kaasõpilaste suhtes ettevaatlikumaks. Olles tööst haaratud, käitus ta endiselt erakuna. Kui ta Ghiretti juurest koju tuli, siis selle asemel, et vabal õhtul lõbutseda Parma tütarlastega, nagu seda tegid ta konserva-tooriumikaaslased, sulges ta end jälle oma tuppa ja hakkas uuesti mängima. Ta kurnas ennast niivõrd ära, et sageli kukkus tal viiul käest. Kuid ta jõupingutused olid omandanud juba niivõrd fanaatilise iseloomu, et ta ei märganudki enam, kuidas jõud kaob, ning ta meelt täitis ainult püüd jõuda sihile, mille ta ise oli endale püstitanud. Ainult kohutavad köhahood viisid ta terveteks tundideks reast välja. Sellistel juhtudel pani Paganini viiuli käest, istus laua taha ja täitis oma ülipeene käekirjaga noodipaberi joonelisi lehti. Need olid ülesanded, mida Paer oli talle lahendada andnud. Ja tema Parmas viibimise kuuenda kuu lõpuks valmis kakskümmend neli fuugat neljale käele, kirjutatud ilma muusikariista abita. Paer mängis neid koos Paganiniga. Niccolõ oli ainuke õpilane, keda lubati mängida koos konservatooriumi direktoriga. Uskumatult raske muusikaline vorm, mille väike helilooja oli oma teostele andnud, ei lubanud tema helitöid ette kanda ühelgi neist kuuest õpilasest, keda lasti õppida sinjoor Paeri juures.

Pärast neljakuulist töötamist koos sinjoor Paeriga kästi Paganinil kirjutada viiuliduett, ja ta asus innukalt selle ülesande kallale.

Seni kui see keeruline ja raske helitöö veel küpses,

64

mängis Paganini teiste õpilaste teoseid. Ta tegi seda heast südamest, kuid ometi olid sellel rasked tagajärjed. Tema mäng ajas võistlejad vastu ta enda tahtmist vihale, kuna ta parandas lennult nende teoste puudusi. Andetut pala oskas ta muuta selliseks, et see tema ettekandes Paeris meelepaha esile ei kutsunud. Kuid see väike abi võistlejaile äratas neis tänutunde asemel veel suuremat raevu. Paeri juuresolekul Paganini kaasõpilased vaikisid, teades, et Paganini nende helitöid parandades aitas nad hädast välja, kuid niipea kui õpetaja oli läinud, sööstsid nad Niccolõle kallale. Gardi karjus Paganinile vihaselt, et see on tema teose omavoliliselt ümber teinud, teised kaks ähvardasid Paganini läbi peksta, sest see olevat võtnud nende teostest terveid fraase ja paigutanud oma fuugadesse.

Paganini teadis küll, milles asi seisab. Kui ta oma kaasõpilaste palasid mängis, siis rüütas ta need vormi, millest paljugi oli tema enda inspiratsiooni vili. Loomulikult kordusid selle üksikud elemendid tema enese teostes. Ja kui ta esimene fuuga oli konservatooriumi saalis ette kantud, siis tormasid kuus üliõpilast Paganini kallale ja karjusid: «Varas!»

Kord õhtul, kui Paganini läks välja, et tööst puhata, ja istus Parma lossi pargis, äratas tema tähelepanu jalg-rajal lebav noodileht. Paganini tõstis selle üles. Noodilehel oli prantsuskeelne tekst, pikk keeruline pealkiri ja vinjetid .nurkades. See oli Reini armee sõjaväelaul, loodud inseneriväe ohvitseri Rõuget de Lisle'i poolt, mida kanti ette paljude teatrite lavadel.

Paganini läks koju, süütas küünla ja luges noodi uuesti läbi. Kuulates, kuidas õhtuvaikuses kauges kellatornis «angelust» helistati, tõmbas ta vaibuvate kellahelide viimaste löökide saatel poognaga üle keelte. Viiul mängis esimesed kolm takti «Marseljeesist». Kirikukelladega ühes toonis ja aeglustatud tempos kõlas see laul kummaliselt.

Laia, rahuliku kirikukoraali voogamine asendus oreli-helide merega, mida ainult Paganini oskas viiulil esile kutsuda. Siis kostis veekohin, otsekui tormaks üle kivide kärestikurikas jõgi. Algul vaikne, muutus see hiljem üha hoogsamaks ning võimsamaks, ja sulas

lõpuks ühte tõusuvee tormilise mühinaga, rahvahulga kõnekõminaga, kes tuleb mööda üksikuid tänavaid ja valgub väljakule. Plagisesid kabjad, tärisesid relvad, ja just sel hetkel päästis Paganini «Marseljeesi» nagu linnu vabadusse. See prantsuse sõjaväelaul, tuline üleskutse võitlusele, haaras ka viiuldaja enese niivõrd kaasa, et ta ei märganudki, kuidas rahvahulk kogunes maja ümber, ei mõistnud, miks aplodeeritakse ja hõi-gatakse, ning alles pärast seda, kui ta oli mängu lõpetanud ja viiuli ära pannud, nägi ta läbi väikese akna, et tänav on rahvast tulvil.

Hommikul ärkas Paganini riietekuhja all, mille ta öösel oli külma kaitseks endale peale ladunud. Teda raputas palavik.

Kümme päeva lamas Paganini voodis. Ta ei lahkunud oma pööningukambrist. Konservatooriumi vana uksehoidja tuli teda külastama, andis talle edasi sinjoor Paeri tervituse ja tõi kirja:

«Sinu peale ollakse vihane, sa ei tea, meeletu, kui ohtlik on kirikuhümne segada prantslaste jumalakart-matute lauludega. Ma kuulsin sinu haigusest juhuslikult. Novi tuli minu juurde ettekandega ja teatas, et ingel on ilmunud sinu juurde, ja sa lebad praegu purustatud käega voodis, kandes endal jumala viha pitserit. Ma ei usu seda lori, kuid ole ettevaatlik. Põleta see kiri ära, mu hea tobuke. Barbara hoolitseb selle eest, et sa kiiremini terveks saaksid ja et sind korralikult toidetaks. Mul pole mahti sind külastada. Astu minu poole, ma jutustan sulle kutsest, mille ma sain veneetslastelt, sest mu ooperit ei hakata lavastama mitte Parmas, vaid Veneetsias. Ära unusta õhtul aknaid kõvasti kinni panemast, ööd on külmad ja paljud inimesed on palavikus.»

Kirjal puudus allkiri. Vana teenija ootas sõnatult, kuni Paganini need read läbi luges. Siis süütas naine küünla ja põletas Paeri kirja ära. Vanaeide karm pilk ja näoilme kõnelesid, et ta teab noorest viiuldajast palju rohkem kui see ise.

Järgmisel päeval läks Paganini konservatooriumi, et anda õpetajale ära lõpetatud viiuliduett. Toast väljudes märkas ta meelepahaga, et uks oli lahti — nähtavasti

66
oli see pärast teenija lahkumist terveks ööks lukustamata jäänud.
Kui ta mängimisega esimese rea lõpuni oli jõudnud, pidi ta lõikava valu pärast vasakus silmas ja meele-kohas peaaegu teadvuse kaotama. Bassikeel oli katkenud ja löönud viiuldajale vastu vasakut põske. Omandatud enesevalitsemine ei lubanud tal õpetaja juuresolekul valu näidata. Kogu oma mehisust kokku võttes otsustas Paganini mängu jätkata kolmel keelel. Käed värisesid, pea käis ringi, käsi ja õlgu rõhus raskus.
«Jälle palavik,» mõtles Paganini, kartes Paeri poole vaadata. Ta põsed õhetasid ja talle tundus, nagu oleks silmadesse liiva puistatud. Äkki pani õpetaja talle käe õlale.
«Kust sa selle ööpoti võtsid?» küsis Paer järsult. «See ei ole ju sinu viiul, Paganini.»
Tõepoolest, see oli rohmakas külaviiul, külapulmade ja -kirmeste alatine külaline. Lisaks kõigele oli viiuli-kaela otsa häälestuspulkade vabele seotud seatina tükikesi. Paer süütas kandelaabri ja hakkas seda halva meistri jämedat töövilja igast küljest silmitsema. Ta võttis Paganinil küünarnukist kinni, tõmbas poisi lähemale ja näitas peenikese pintsetiga sõnatult kohale, kus kõik keeled olid pooleldi läbi lõigatud. Ta viskas viiuli lauale. Kaebliku kiunumisega katkesid ka teised keeled. Paer hakkas suurte sammudega mööda tuba kõndima.
Paganini puhkes naerma, algul tasa, siis laginal. Ta laskus diivanile ja sellel otsekui kukudes naeris rõkkavalt. Teda vaevanud ebakindlus, hirm, et haigus on hävitanud temas viiuldaja, asendus kirgliku, võitmatu teadmisega, et temal pole mingit süüd kõrge kunsti ees ja et tänase ebaõnnestumise süüdlaseks ei tule pidada iseennast, vaid teisi. Haigus oli nagu käega puhitud. Argus, mis oli teda Paeri juuresolekul vallanud, kadus äkki.
«Aga kus siis sinu viiul on?» küsis Paer.
Paganini jäi vait.
«Ma tean, kes seda tegi,» lausus Paer mõtlikult nagu iseendale.
67
Siis pööras ta masinlikult noodivihiku lehekülgi ja hüüdis:
«Aa! Duett on valmis, see on tubli.» Ta tõi Paganinile kapist viiuli ja võttis ka oma mänguriista.
Kui duett oli mängitud, ütles Paer rahuloleva naeratusega tagasihoidlikult:
«Mitte ühtki eksimust puhta ja range stiili nõuete vastu. Egas midagi! Loen eksami sooritatuks. Kõnelgem nüüd meie hüvastijätust.»

XI PEATÜKK ROTID

Parma politsei keeldus kadunud viiuli otsimiseks midagi ette võtmast.
Pärast kahte maksulist kontserti, mis Paganini andis Paeri viiulil, tasus ta oma uue mänguriista hinna. Ülejäänud raha saatis ta isale.
Imelikult oli kujunenud ta elu. Selle üle mõtiskledes veetis ta tunde oma toa akna all istudes, kust ta nägi kogu linna edelaosa.
Kord katkestas ta mõtisklusi kahe kummalise mehe ilmumine vaiksesse kõrvaltänavasse. Nad seisid pööningu akende all, vastu suure maja sissekäiku asuval nurgal. Mehed jäid iga kord vait, kui keegi neist möödus, ja alustasid seejärel uuesti vestlust, vaadates kartlikult möödaminejale järele. Peagi kadus üks nendest kiirete

sammudega põiktänavasse. Paganini vaatas neid oma ärklitoast, ja kuigi ta kamber asetses vana Parma maja kolmanda korruse kohal, oli ta kõnelust kuulnud sõna-sõnalt.

Nii oli see alati. Tihti tabas Paganini kõrv öövaikuses hääli, mis olid vaevalt kuuldavad: kord kauget kellahelinat, mis tuli Parmast põhja pool asuvaist küladest ja kandus edasi mööda kinkudevahelist orgu, kord kaarikute käginat ja hobuseajajate hõikeid vanal rooma kiviteel linnavalli taga, kord jalakäijate hääli, kes läksid üle väljaku kahe kvartaali kaugusel tema majast,

kord haigete laste nuttu ja karjeid, mis kostsid naaber-tänavate keldritubadest ning isegi perenaiste tasast sõimlemist õhtuti kaevul kauges põiktänavas linnamüüri ääres. See ebatavaliselt terav kuulmine näis Paganinile loomulikuna.

Tänavale seisma jäänud mees tuli nüüd kiiresti trepi poole. Veel mõni sekund, siis kostsid sammud trepil ja koputus uksele. Sisse astus õpetaja.

«Tulin enne lahkumist sinu poolt läbi,» ütles Paer. «Oled ainuke õpilane, kellega ma hüvasti jätan.»

Paganini nihutas ta poole tooli. Erutatuna ja segasena vaatas ta sinjoor Paerile otsa. Ärevus ja kurbus õpetaja näol asendusid naeratusega.

«Ma tahtsin sind hoiatada,» ütles Paer istet võtmata, «et sa enam konservatooriumisse ei läheks. Sõida võimalikult kiiresti Parmast ära. Mul on kahju, et pean lahkuma linnast, kus olen veetnud nii palju aastaid, kuid veneetslased on järeleandmatud ja tingimused, mida nad pakuvad, on paremad teiste linnade omadest.»

Paer justkui takerdus, tõmbas käega üle juuste, vaatas Paganinile otsa ja küsis:

«Oled sa kurb? Näid millegipärast segaduses olevat?»

Ta võttis Paganinil õlgadest kinni ja keeras ta näoga akna poole. Paganini pööras silmad ära, ta kollastele põskedele ilmusid punased laigud. Siis vaatas Paganini Paerile otse silma ja ütles:

«Olen teie ees suur süüdlane. Kuulsin kõik, mis te oma kaaslasega rääkisite. Tean, et olete karbonaar, ja et selle mehe nimi on Ugo Foscolo.»

Paer võpatas ja astus sammu tagasi.

«See sind mulle küll armsamaks ei tee,» ütles Paer kähku ja pöördus kõrvale.

«Mina aga ei saa jagada teie tundeid,» lausus Paganini. «Kas ma olen siis selles süüdi, et mind ei armastata? Olen sõbralik kõigi vastu ega süüdista kedagi tema puuduste pärast, aga samal ajal manatakse mind mu võimete pärast.»

«Mida sa siis meie kõnelusest kuulsid?» küsis Paer.

«Hüvasti jättes te nähtavasti pärisite sinjoor Foscololt Veneetsia elu üle. Sinjoor Foscolo jutustas teile

oma tragöödia «Tieste» lavastamisest. Ta rääkis oma tülist Bonaparte'iga, rääkis sellest, et pärast Cisalpini vabariigi hukkumist ei näe ta enam iialgi oma Veneetsiat. Teie aga ütlesite talle, et püüate teda uuesti Ve-neetsiaga siduda, ütlesite, et Veneetsiasse jõudes asute elama Murano saarele ja hakkate seal oma ooperit lavastama, teie ja Foscolo vahel hakkab sidet pidama aga luuletaja Buratti. Õpetaja . . . õpetaja, miks te tänaval nii kõvasti räägite! Kui seda kõike ...»

Paganini peatus. Pahameel ja naer matsid Paeril hinge.

«Tont sind võtku ühes su kuulmisega! Võiks arvata, et sa seisid sealsamas nurga taga. Sinu südameaususes ma aga ei kahtle. Noh, hüvasti siis, mul pole enam minutitki aega. Katsu juba täna Parmast ära sõita, Genuas on sul ohutum elada. Kui mängid viiulit, siis ära end poliitikasse sega ...»

Paer lahkus, öösel sõitis ta linnast välja. Ta tee viis läbi Guastalla, Mantua, Legnano ja Padua. Veneetsiasse jõudes unustas ta juba nädala pärast oma õpilase. Paer jäi iseendale truuks. Külmus, mida Paganini oli oma õpetaja iseloomus märganud, lubas Paeril täielikult unustada inimese, kelle heaks ta oli teinud kõik, mis tema kohusetunne talle oli dikteerinud.

Kolmel viimasel päeval enne oma ärasõitu Veneetsiasse oli Paer Itaalia linnadesse ja muusikakeskustesse laiali saatnud mõjuvaid soovituskirju, kus ta vaimustatult ning samal ajal ranges toonis kõneles Paganinist kui imest muusikalise meisterlikkuse ajaloos. Külmalt ja rahulikult teatas Paer, et Paganini ilmumine avab muusikaliste imede maailmas uue lehekülje, ning et elu ja inimkonna ajalugu pole seni veel tundnud nii suurt ja võimsat talenti.

Kuid tasahilju töötasid juba ka teised jõud. Mööda tumedaid kanaleid voolas laim maa-aluste jugadena kõikjale laiali ja eelkõige just Paganini kodulinna, kuhu noor muusikamees tagasi pöördus. Paganini ei teadnud veel sellest, Paer aga oli selle juba unustanud. Veneetsiasse jõudes heitis Paer täielikult peast ja südamest mõtted ja mälestused oma õpilasest.

. . . Mägiteekonnast väsinud, istus Paganini väikeses

70

toas laua ääres. Kohtumisel ei lausutud küll ühtki halba sõna, kuid Paganini tundis, nagu oleks ta sattunud võõrasse perekonda. Kogu esimese päeva jälgisid omaksed Niccolõd varjatud tähelepanuga, otsekui ootaksid nad mingit plahvatust. Kuid plahvatust ei toimunud.

Sügav vaikus ja väsimus täitsid noore viiuldaja hinge. Kolm päeva ei võtnud,ta viiulit kätte. Ta hulkus sihitult mere ääres, kõndis mööda lagunenud muuli niiskeid kive, võttis siis lootsiku ja sõitis Molo Ducale ja kuulas seal merelainete laulu. Tundide viisi istus ta kivil, või seisis, käed vaheliti, ja vaatas, kuidas tuul laineharju valgeisse vahuudemeisse keerutas.

Ööd ei toonud kergendust. Ta ei kõnelnud teiste perekonnaliikmetega. Tühised küsimused, ühesilbilised vastused, igavad päevad.

Ja alles ühel õhtul, kui ta tavalisest hiljem koju jõudis, märkas Niccolõ ema nutetud silmades nii kurba pilku, ja näol nii murelikku ilmet, et see teda ehmatas. Ta küsis, miks ema nutab. Ema raputas vaikides pead ja tahtis eemalduda. Poeg võttis õrnalt ta käest kinni. Ema istus ja palus ka poega enda kõrvale istuda.

«Miks sa ennast hukatusse viisid? Arvad sa, et me ei tea, mis elu sa Parmas elasid? Isa teab, kes su hukka saatis, kes su perekonnalt, jumalalt ja pühalt kirikult ära röövis ...»

Niccolõ tahtis teda katkestada, kuid ema lõi vaid käega ja jätkas:

«Sinu sõbrad, kes armastavad sind enam kui oma elu, kirjutasid meile sinust ja nende kirjad on täis muret. Pidin nende kirjade pärast peaaegu surema. Isa kirjutas sulle, ka mina kirjutasin ja anusin sind, sinu süda aga oli nii kalk, et sa ei vastanud ühegi kirja peale. Äkki aga tulid sa isamajja nagu inimene, kellel on õigus üle perekonna läve astuda, ja siin, kodus, sa ei võtnud vaevaks oma süüd kahetseda ega vabandanud isegi, et sa oma kohustused olid ära põlanud.»

Niccolõ hüppas püsti.
«Ah siis sellele ma võlgnengi tänu teie imeliku vastuvõtu eest!» hüüdis ta.
Kõrvaltoas kuuldus kolinat. Isa oli üles ärganud ja tuli nüüd toakingi järel lohistades lävele. Ta käes värises
71
kandelaaber, mille valgus pani teda silmi kissitama. Sünge naeratus moonutas tema selletagi inetut nägu. Ta raugahuuled liikusid.
«Kas maksab selle lurjusega üldse rääkida?» pöördus ta naise poole. «Tema kalgis südames ei leia me ühtki helget ega puhast tunnet. Las kärvab nagu koer aia ääres.»
Vanamees hingas raskelt. Niccolõ vaikis, ta ei saanud lahti tardumusest. Isa, kes võttis vaikimist väljakutsena, karjus meelepahaga:
«Me teame kõik. Teame ka seda, missuguses häbis sa oma tervist prassingutes kulutasid, eksamitel läbi kukkusid, kuidas sul mängides viiuli keeled katkesid ja viiul ise käest maha kukkus. Pea meeles, et jumal nuhtleb sind tema käskudest üle astumise eest. Me võtsime selle ränga karistuse alandlikult vastu, kuid ära tapa oma ema kangekaelsusega, sa südametunnistuseta lurjus! Kasi meie perekonnast minema, aga kui sa seda ei taha, siis võta ennast uuesti kokku, ja alustame reisi mööda Lombardiat.»
Niccolõ raputas eitavalt pead.
«Niikaua kui te ei ütle mulle laimaja nime, kes seda koletut keelepeksu on levitanud ja mind teie silmis mustanud, vastan ma teie süüdistustele vaikimisega. Ma teen veel kindlaks, kes meist valetab! Teie ütlete, et te pole minu kirju saanud, kuid ka mina pole ühtki teie kirja saanud!»
Ta tuletas meelde kõik, mis oli juhtunud viimase kuu aja jooksul. Ta oli alati andnud oma kirjad konservatooriumi uksehoidja kätte ja ka temale kirjutati konservatooriumi aadressil. Kuid hoolimata Austria žandar-meeria häbitust suhtumisest Itaalia kodanike kirjavahetusse polnud esinenud juhtumeid, kus oleksid kaduma läinud kõik mõlema poole kirjad. Nähtavasti oli siin peale politseilise nuuskimise ja kirjade läbivalgustamise veel mõne vabatahtliku kirjaküti käsi mängus olnud.
Paganini heitis ema ette põlvili ja lausus tema käsi suudeldes:
«Ütelge, ema, kes on see inimene, kes teile minu kohta kõike seda kirjutas! Vannun teile oma elu nimel,
72
et ma pole ühtki teie kirja kätte saanud. Ma kirjutasin teile täpselt igal pühapäeval. Teistel päevadel töötasin rängalt, kulutasin palju jõudu, kuid loodan selle tagasi saada ja kindlustada teie vanaduspäevad.»
Sinjoor Antonio hakkas kõvasti köhima, sülitas siis röga põrandale, hõõrus selle tuhvliga põlastavalt laiali ja kadus ust paugutades kõrvaltuppa. Seejärel tõi sin-joora Teresa kirjakimbu ja pani poja ette lauale. Paganini hakkas lugema. Käekiri oli talle täiesti tundmatu. Kirjad olid kirjutatud roosale paberile ja kõnelesid alguses suurest armastusest tema, Niccolõ Paganini, vastu. Neis ülistati teda kui muusikageeniust, kui viiuldajat, millist maailm pole veel näinud. Kõik kirjad algasid kõige sügavama ja aupaklikuma armastuse kinnitusega, mis aga järk-järgult andis maad kaebustele ja kurvale kahetsemisele, sest seesinane suurepärane viiuldaja hukkuvat liiderlikkuse räpases mülkas, kuna ta veedab öid salaurgastes, mängides hasartmänge ja juues end lõbusate tütarlaste ja noormeeste seltsis purju. Ta olevat taganenud pühast kirikust, ei käivat missal, polevat kordagi pihil käinud, kuigi selleks on juba aeg, ega oma huultega

püha sakramenti vastu võtnud. Selles kehas, mida pole puhastanud armulaua püha tuli, ei hävita deemonliku kiimaluse ja jõledate ihade tuli mitte üksnes suure jumaliku muusika-ande, vaid ka lihtsate ja loomulikkude inimtunnete viimased riismed.

Tundmatu sõber kirjutas:

«Niccolõ, minu parim sõber, keda ma südamest armastan, paneb end terveteks päevadeks oma tuppa luku taha. Ta on sidunud end kurjategijate ja karbonaaride jõuguga, kes kavatsevad ilmselt mürgitada puhta tõe kaevu ning kes tegutsevad koos põhja poolt tulnud roojaste vabamüürlaste ja jakobiinidega.»

Kõikide kirjade lõpus anuti hirmsale patusele jumalalt halastust. Ja nüüd tuli lõpuks viimane kiri. See maalis eredates värvides kurva pildi Niccolõ Paganini lõplikust hukatusse langemisest. Kulutanud oma jõu liiderlikkuses, ei jaksa see viiuldaja enam viiulit käes hoida. Tema käed värisevad, ka poogen väriseb, ja püüdes oma hingejõudude haiglast pinget edasi anda, saeb

73

see õnnetu viiuldaja poognaga läbi ühe keele teise järel.

«Kõige kallim ja vaga sinjoora, kogu konservatoorium valas kibedaid pisaraid ja isegi sinjoor Paer, meie lugupeetud direktor, ei suutnud pisaraid tagasi hoida, nähes, kuidas teie poeg barbaarsete poognatõmmetega püüdis hooletusse jäetud, veiniplekkidega kaetud viiulist, mis on igasugustes keldrites niiskeks muutunud, kõlatuid ja rämedaid helisid esile tuua. Enne ärasõitu Veneetsiasse, ainukesse paika, kuhu seni pole veel jõudnud tungida bonapartlik ateism, ütles sinjoor direktor oma lahkumisõhtul konservatooriumi pedagoogidele, seminaristidele ja üliõpilastele, et tema, kes oli pannud härra Niccolõ Paganinile suuri lootusi, on nüüd oma õpilases lõplikult pettunud ja on sunnitud panema ta oma õpetajavande alla.»

Paganini ei suutnud ikka veel toibuda. Ta lehitses ja sirvis aina kirju, luges üksikuid ridu. Talle meenus, kuidas ta oli kaksteist tundi ühtejärge harjutanud. Et võita raskusi, mis näisid algul ületamatuina, määris ta poogna seebiga ja mängis helitult oma teisel viiulil, mille ta oli endale selleks raskeks tööks hankinud. See seebitatud poogen kutsus temas esile selle pinge, mida nõudsid Paeri poolt ülesantud harjutused. Niisugusest mängimisest muutusid ta jalad tuimaks, küünarnukid ja õlad kangeks.

Ta tahtis sellest isale jutustada ja avas juba ukse, kuid talle käratati vastu:

«Pea suu, miski ei suuda sind õigustada! Kus on raha, mille sa oma viiekümne kontserdi eest said? Kus on menu, millele sa võiksid uhke olla pärast pooleaastast isa leival elamist Parmas? Kas ma võisin sind maailma sigitades arvata, et minu jumalakartlikus, äraproovitud ja ustavas perekonnas sünnib jumalasalgaja liiderdaja, karbonaar, kes tahab kukutada issanda jumala ja Kristuse asemiku poolt Roomas kehtima pandud õiguslikku korda! Sulle, autule ja põlastusväärsele lurjusele, läkitas saatus niisuguse sõbra, kes sinu eest hoolitsedes kaitses igal hetkel sinu alatut hinge . . . kuid kõik oli asjata! Isegi niisugust sõpra ja hooldajat omades jäid sa räpaseks lojuseks!»

74

Vanamees lõi ukse paukudes kinni. Niccolõ jõudis vaevalt pea tagasi tõmmata. Kuid siiski hakkas ta emale uuesti kõnelema oma elust Parmas ja oma pingutavast tööst konservatooriumis. Ent iga kord, kui ta ütles, et inimene, kes oli need kirjad saatnud, on laimaja ja lurjus, kes sihilikult varjab end sõbra maskiga, et ema usaldust võita, vangutas viimane pead ja ütles:

«Ma saan aru, miks sa nii tige oled. Igaüks, kes sinu kohta tõtt räägib, tundub sulle lurjusena.»
Nad jutlesid kogu öö. Saabus hommik. Niccolõ kõndis erutatult mööda tuba. Sinjoora Teresa vaatas teda üksisilmi, otsekui tahaks ta oma kõlvatule pojale edasi anda kogu oma jõu, kogu oma õrnuse ja emaarmastuse tule.
Vali norskamine teises toas lakkas. Sinjoor Antonio oli ärganud. Ema kustutas küünla ja lükkas aknaeesrii-ded kõrvale. Selge ja ilus Genua hommik paistis akendest sisse.
Koputati uksele.
«Kas siin elab viiuldaja Niccolõ Paganini?»
«See olen mina, sinjoor.»
«Te pole asjata seisnud sellise kotka tiiva all, nagu sinjoor Paer!»
Tuppa astus Niccolõle tundmatu eakas mees. Äkki ilmus ukse vahelt nähtavale ka sinjoor Antonio puhtaksaetud nägu.
«Palun, võtke istet, sinjoor,» lausus ta lipitsevalt ja kadus uuesti ukse taha.
Võõras oli suure Genua teatri antreprenöör. Ta tegi viiuldajale ettepaneku esineda muusikaõhtul sinjoor Braschi majas, hiljem aga anda Genuas suur viiulikontsert. Kui sinjoor Antonio uutes rõivastes ja klanitult külalise juurde tuli, lausus Niccolõ sihilikult valjusti:
«Niisiis sinjoor Ferdinando Paer kirjutas teile minust?»
«Muidugi!» vastas impressaario. «Isegi kaks korda. Ta peab teid oma parimaks õpilaseks.»
«Kuidas, kuidas?» palus sinjoor Antonio öeldut korrata.
Niccolõ võidutses.

XII PEATÜKK LÕVIKÄPP PÖÖRAS LEHEKÜLJE

Bonaparte'i esimesed proklamatsioonid kaotasid Itaalias seisuste vaheseinad, andsid ühte ja sama keelt kõnelevatele inimestele õiguse ühineda, tõid kaasa vabanemise Austria ikke alt ning sandarmite ja mõisnike omavolist. Itaalia noorsugu vastas neile sõnadele äreva vaimustusega, ja kümned tuhanded noored itaallased kogunesid Napoleoni leegionide lippude alla.
Igal aastal viis Bonaparte'i tahe Itaaliast ära noori elusid. Ent maa, mis loovutas talle need elud, hakkas alles pikapeale sellest tahtest aru saama.
Alguses ilmusid prantsuse kahurid, siis ohvitserid ja sõdurid, seejärel kaupmehed kaubavooridega, siis Riiginõukogu audiitorid, komissar ja intendant, kes nõudsid ennekuulmatuid kontributsioone ja varastasid paljaks kunstipaleed. Prantsusmaale veeti hindamatu väärtusega maale, käsikirju ja raamatuid, mis tegid rikkaks Pariisi.
Seda võis veel kuidagi taluda, kuid võimatu oli leppida asjaoluga, et pärast Itaalia laastamist anti ta uuesti tagasi endistele orjastajatele.
Kõige suuremat viha tundsid Bonaparte'i vastu itaalia karbonarismi esindajad. Lombardia-Veneetsia organisatsioonis etendas juhtivat osa Ugo Foscolo. See oli hiiglakasvuga, punajuukseline, lõvipeaga mees, kaunikõlaliste itaalia luuletuste autor. Kui veneetslane, Bonapartel armee ohvitser ja Prantsuse revolutsiooni kirglik pooldaja oli ta sööstnud mõtlematult Prantsuse väejuhi järel. Koos Bonaparte'iga sammus ta oma kodulinna, kogu südamest toetades Napoleoni püüdlust «äratada veneetslastes ellu nende

muistne vaprus». Kuid nähes, kuidas tema ebajumal Veneetsia reetis ja maha müüs, hakkas ta teda vihkama.

Kõrge kellatorni lähedal, millest võib peaaegu näha Aadria mere mõlemat kallast, seisab väljakul roosa

sammas, ja selle otsa on tujukas kujur lamedale alusele asetanud Veneetsia vabariigi kaitsepühaku, evangelist Markuse sümboli. Selle kõrge samba otsas hoiab tiibadega lõvi oma karvaste käppade küünte vahel pronks-raamatu lehte.

Bonaparte teatas 18. aprillil 1797. aastal Modenas: «Püha Markuse vanadusest nõdral lõvil pole loota minu revolutsioonilistelt sõduritelt halastust. Kuigi minust saaks Veneetsia Attila, hävitan ma ometi kõikjal jälgi inkvisitsiooni. Ma ei vaja teie senaatorite saladusi, ja kui ma andsin rahvasõpradele vabaduse, siis suudan ma ka purustada need ahelad, mis Veneetsia senat on valmistanud oma rahvale ja mida ta nüüd liidus teiste valitsustega salaja taob ka prantsuse rahva jaoks.»

12. mail tuli Veneetsia Suur Nõukogu viimast korda kokku, et arutada ettepanekut loovutada pealinn vaenlasele. Kaugel merekaldal askeldasid prantsuse ratsa-väelased. Pronkspruuni näo ja pikkade juustega väike kindral, kolmnurkne kübar peas, valmistus jõge forsseerima. Senaatorid hoidusid hääletamisest ja läksid vaikides laiali. Muistse Veneetsia doodž läks koju, astus oma tuppa, võttis peast doodžimütsi ja ütles; seda teenrile ulatades: «Vii ära, minul pole seda enam tarvis.»

Neli päeva hiljem marssisid prantslased Veneetsiasse. Purustades saartel ja isegi väljakul vana kivisillutise, istutasid Veneetsia sepad, rätsepad, juuksurid ja kalurid noori mandli- ja sidrunipuid. Need olid vabadusepüüd. Ühe sellise puu all põletati ära Veneetsia aristokraatia kuldraamat ja doodžimüts, kuid pronksraamatu lehele, millele toetus püha Markuse lõvi käpp, lõigati lause «Rahu sulle, Markus, minu evangelist» asemele sõnad, millega algas «Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioon». «Õiguste deklaratsiooni» suurepärane, jõuline esimene paragrahv kõneles paljude sajandite parimaist lootustest, temast õhkus Ferney[3] mägede ja Montmorency

ja Ermenonville'i[4] aedade hingust. Voltaire'i ja Rousseau tarkus oli loonud selle Prantsusmaa uue ajaloo esimese suurepärase lehekülje.

Tulvil unistusi inimõnnest ja Veneetsia vabariigi vabadusest hüüdis karbonaar Ugo Foseólo: «Viimaks ometi pööras lõvi pronksraamatule uue lehekülje!»

Möödus veidi aega, ja Foscolole sai selgeks Bona-parte'i tohutu vale. Selgus, et lehekülg polnud pööratud edasi, vaid tagasi. 18. jaanuaril 1798. aastal müüs Napoleon Veneetsia vabaduse austerlastele. Austerlaste valged mundrid ilmusid püha Markuse platsile. Püha Markuse samba külge tõmmati trossidega valajaid ja lukkseppi, ja jälle ilmusid vanad kiriklikud sõnad pronksraamatu lehele, evangelisti tiibadega lõvi käppade alla.

---

[3] F e r n e y — maakoht Prantsusmaal, Šveitsi piiri ääres, kus elas valgustusajastu kirjanik ja filosoof F. M. Voltaire (1694—1778) oma elu lõpul. Tõlkija.

[4] M o n t m o r e n c y j a E r m e n o n v i l l e — maakohad Prantsusmaal. Montmorency metsas aiamajakeses elas 1756. aastal kuulus prantsuse valgustusfilosoof ja kirjanik J. J. Rousseau (1712— 1778). Ermenouville'is elas Rousseau 1778. aastal looduslikult kaunis pargis, vaikses maamajakeses. Selle lähedal keset järve, paplitest piiratud saarel asub filosoofi hauasammas. Tõlkija.

Foscólo põgenes Parmasse. Peagi ilmusid trükist tema oratsioonid — kogumik teravaid proklamatsioone ja kõnesid Bonaparte! vastu. Foseólo kihutas Napoleoni vastu üles kogu karbonaarliku Itaalia.

Ferdinando Paë'r, kes oli sõitnud Veneetsiasse, ei saanud sealt lahkuda kõigi nende tormiliste kuude jooksul. Tema sõber Ugo Foseólo aga alustas rändurielu ning pühendas kogu oma aja võitlusele Bonaparte'i vastu.

Tervitades koitu viiulihelidega, ei pannud Niccolõ poognat käest enne hilisõhtut.

Isa nõudis pealekäivalt ja jõhkralt raha. Seda küsis ka ema, kui Lucrezia mees oli kaardimängus liiga palju kaotanud.

Et ennast lahti osta, andis Paganini juba õhtul kogu oma raha isa ja ema kätte. Hommikul sulges ta end tuppa, mille ta endale oli nõudnud, ega lasknud kedagi sisse. Kuid mida rohkem ta kontsertide eest raha sair seda kiiremini sulas see perekonna käes.

Kuigi tema iseloom polnud just tasane ega vagur,

hoidis ta esialgu ennast vaos ega läinud kellegagi kodustest tülli, sest ta polnud kunagi varem tundnud sellist kiindumust töö vastu ega iialgi nii kirglikult otsinud uut teed viiulitehnikas. Kõigesse, mida ta varem ainult aimas või umbkaudu arvas võimaliku olevat suhtus ta nüüd kui kättesaadavasse ja püüdis selle poole niisuguse õhina ja ägedusega, mis oli tema juures seni tundmatu. Ta oli hulljulgeist otsinguist niivõrd joovastatud ja seesmiselt nii ärevuses, et lähenes seisundile, mis on õpetlase, kunstniku ja muusiku juures alati uue avastuse ennustajaks. Neil päevil, kui uus sajand koputas võimsalt vana Euroopa uksele, tundis Paganini tormiste tuulte värskendavat hoovust ja andus täielikult uue muusikalise maailma otsinguile.

Ta tundis, et tema ees võib avaneda maailm, millist pole enne kuuldud ega nähtud. Ta tuhnis ahnelt raamatukauplustes, luges läbi terved mäed vanu ja uusi raamatuid. Ta õppis hoolikalt tundma viiulimängu meisterlikkust ja heli seadusi. Koos sellega hakkas ta äkki mõistma itaalia vana muusika olemust. Corelli eleegilised palad, Vivaldi eepika, Pugnani ja Viotti magus lüürika ning avantüristi ja munga, meeletu hulkuri Tartini nõiduv-fantastiline muusika muutusid seeläbi elavaks. See kõik elustus tema poogna all, sai uue tähenduse ja mõtte, otsekui tõendades, et iga uus põlvkond avastab suures kunstis väärtusi, mis on nimelt selle põlvkonna väärilised.

Kord, kui Paganini viiulikeelt üleliia pingutades selle katki tegi, tõmbas ta viiulile hajameelses kärsituses peale aldi ja tšello keeled. Märgates oma eksitust, ei parandanud ta oma viga, vaid naeratas niisama mõistatuslikult ja salapäraselt nagu hullumeelsed, alkeemikud ning õpetlased, kes pärast kauaseid otsinguid on avastanud ammutuntud ainetes uue omaduste kombinatsiooni. Paganini otsustas proovida uusi keeli, ja viiuli-kõla muutus võrratult mitmekesisemaks ja rikkamaks.

Sellest päevast peale jätkusid katsed viiuliga lõputult.

Äkki aga tuli see pingeline töö mõneks ajaks katkestada.

Isa ja ema hakkasid poja sissetulekutele lootes liiga laialt elama.

Suurteks kontsertideks valmistuda! See ei huvitanud praegu Paganinit. Oma esinemiste eest saadud rahaga isa börsispekulatsioone ja õemehe mängukaotusi tasuda tundus noorele viiuldajale äkki niivõrd alandavana ja ohtlikuna, et ta hakkas otsima põhjust perekonnast lahkulöömiseks. Põhjus leiduski.

Liikusid kuuldused, et Lucca linn valmistub pidulikult vastu võtma uut sajandit. Pidustused pidid algama Püha Martini päeval ja kestma 1. jaanuarini.

Suurepärane ettekääne! Sellest päevast peale hakati Paganini perekonna kuuldes rääkima Luccast. Otsekui kogemata teatasid sõbrad, et Luccasse sõidavad kokku kogu maailma muusikud, seal peetakse aastalaata, avatakse tohutu suured kauplused, ja et just Luccas võib Paganini sel ajal kontsertidega palju raha teenida.

Kuna Niccolõ rääkis visalt ainult oma ärasõidust, siis kuulas isa neid jutte teatava kartusega.

«Teie saate minuga rahul olema,» ütles poeg isale.

Isa tõusis laua äärest üles, lükates põrandale taldrikud ja veiniklaasid.

Kuid poeg oli kangekaelne, ja ükski järgnev päev ei toonud vanamehele midagi uut. Novembrikuu lähenes kiiresti. Niccolõ hakkas Püha Martini päeva juba unes nägema. Viiuldaja otsustas kokku leppida vanema vennaga. Plaan õnnestus hiilgavalt. Tingimusel, et kogu raha antakse vanemale vennale, kes pidi esinema impressaariona, oli isa nõus Niccolõd Lucca linna uusaasta pidustustele laskma.

XIII PEATÜKK CARMEN SAECULARE1

Valkjashall kivitee oli täis sõidukeid ja jalakäijaid. Need olid Lombardia palverändurid, logelejad turistid, lõbustuste armastajad ja igasuguste nii seaduslike kui

i Carmen saeculare— sajandi pidulaul. Tõlkija.

Kui ühtedele tähendas Püha Martini päev aastalaata, teistele uue sajandi saabumise pühitsemist, siis Paganinil liitus nende kahe pidustusega veel isikliku vabanemise pühitsemine, isa ikke alt lõpliku vabanemise pidu. Ta pea käis ringi, süda tagus, ja kuigi isale polnud öeldud midagi, siis iseendale oli antud tõotus mitte mingi hinna eest enam koju tagasi pöörduda. Põgenemine oli otsustatud, oma südames oli ta valmis perekonnast lõplikult lahku lööma.

Ühest küljest mängis siin tähtsat osa noore karastamata inimese poisikeselik kannatamatus elu tundma õppida, teisest küljest suure, täiesti küpse kunstniku püüe vabaneda säärasest ärilisest tehingust kunstiga, millele tõukas teda isa omakasupüüdlikkus. Paganini tundis üha selgemalt, et tal on isakodus võimatu oma muusikalist silmaringi laiendada. Ja kui väike Paganini varem kannatas löökide ja üle jõu käiva töö all, siis nüüd oli see asendunud veelgi teravama kannatusega, kuna solvati tema suhtumist muusikasse, tema kunstni-kutundeid.

Ta tundis juba ammu õhupuudust, ja kui poleks tulnud seda reisi Luccasse, siis oleks ta jooksnud laevale jungaks või hakanud kokapoisiks inglise restoranis. Ta oli valmis perekonna argipäeva vahetama ükskõik mille vastu. Hetkil, kui ta oli vastuolus iseendaga, isaga või kõhkles oma elutee valikus, pani ta üha sagedamini viiuli kõrvale ja võttis kätte kitarri. Selle instrumendi käsitsemises saavutas ta kõrge meisterlikkuse. See oli virtuoosliku tehnika uus ime. Ent kui ta viiulimängus täiustas tehnikat ja pani selle ennast teenima nii, et see võimaldas suurel kunstnikul avada oma tunnete sügavust, siis täitis kitarr teistsugust ülesannet. Sellel valas ta välja viha, mis oli tema juures uus. Seetõttu

muutus mingi labane tants kitarril mängituna satiiriliseks. Paganini sõrmed tegid sellest sihilikult vulgariseeritud paroodia. Ja mida vähem inimesed noore kitarrimängija paroodilist stiili mõistsid, seda enam tundis Paganini kahjurõõmu. Kitarr sai talle üha sagedamini pilamis-

vahendiks oma hingelise seisukorra üle, millest ta ei leidnud väljapääsu, — irvitamiseks inimeste üle, kellele ta maksis kätte kahtluse eest, mis teda oma vaimse kangelasteo suhtes ajuti haaras.

Viiul ja väike reisipaun. Tuul, päike ja tolm. Mis võib olla veel kaunim vabadustundest, kui kogu elu on alles ees! kõ

Itaalia linnade pidustused pakuvad vististi kõige võluvamat vaatepilti maailmas. Neist võtab osa kogu elanikkond. Pühapäeviti valitseb Itaalia tänavail üldine lõbusus. Korraldatakse rongkäike, rahvahulgad sammuvad orkestri saatel, mille juhuslikult ja ootamatult on moodustanud salkkond naabreid, kes omavad erinevaid muusikariistu. Lintide ja lilledega ehitud mehed, naised ja lapsed sammuvad, ühed kohaseid laule lauldes, teised paukherneid ja rakette paugutades. Kära on seda valjem, mida lõunapoolsem on linn. Napolis kinnitatakse sajad paugutid hiiglasuure metallraami külge, ja väsinud rändur, kes on just samal päeval linna saabunud ja võõrastemajas magama jäänud, ärkab kõuekõminast ja tulistamisest, hüppab püsti ja avab ehmunult akna-eesriided, arvates, et linnas on ülestõus ning et see kanonaad pühib vana võimu esindajad minema. Veneet-sias lauldakse serenaade, kanalitel sõidavad värviliste laternatega gondlid, esinevad lauljad ning lauljannad, kaldal käib tants ja tehakse lõbusõite merele. Kõike seda saadab alati itaalia rõõmu lahutamatu kaaslane — muusika.

Lucca kapelli direktor tundis noort muusikut Paeri kirja kaudu, ja Lucca võttis Paganini hästi vastu. Esimene esinemine määrati öösise piduliku rongkäigu aiaks, ja järgmise päeva õhtul andis ta jälle kontserdi. Noore viiuldaja menu oli tohutu. Pärast kontserti kor-raldati magistraadis pidusöök, kus joodi äkki tekkinud ja tundmatute sõpradega nii palju veini, et Paganini ei mäletanudki enam, kuidas ta võõrastemajja jõudis. See polnud sama võõrastemaja, kus ta peatus, kuid selline pisiasi ei häirinud muusikut: talle oli see ükskõik.

Õhtul toimus uus kontsert. Esmakordselt polnud Paganini kontserdi vastu ette valmistunud. Ta sammus estraadile kindla võitja tundega, ja see tunne sarnanes

tulele, mis süttib nekruti soontes, kes äkki pärast esimesi kõhklusi rünnakusse sööstab.

Sadade pilkude tule all tõstis Paganini viiulipoogna. Möödunud sajandi viisid, Lulli ja Rameau meloodiad, menuettide ja gavoti võluvad rütmid vaheldusid jahi-sarve helidega. Kirikukellade pidulik kõla, matuselaulud ja raevukad kirikulaulud andsid järk-järgult maad nagu juhuslikult sissetungivale klaaskellukeste helistamisele. Kõlas selle kummalise aastakümne muusika, mil kiriku-koraalidesse segunesid lõbusate ja siivutute tantsude helid. Jumalateenistuse kellahelin muutus hädakellaks, hädakellade helistamisse segunesid lihtsad prantsuse sõduri- ja talupojalaulud. Uuesti kõlab «Dies irae», otsekui põhjatust sügavikust kostavad tumedad löögid ning pidulikust elegantsest publikust tulvil saalis trambib äkki ratsavägi ja ulub torm. Üha kuhjates rõkkavaid akorde, maalib Paganini helides, muusikalise keeristormina kolossaalse pildi Euroopat vapustavatest

sündmustest. Finaalis kõlavad itaalia «Karmanjooli» ja «Marseljeesi» helid. See oli. «Juubeli laul».

Kui Püha Martini nädal ja pidustused olid möödas, tänavad sõtkutud lillekimpudest, konfetidest, serpentii-nist ja linditükkidest puhtaks pühitud, järgnes esimese nädala joovastusele kainenemine. See tõi kaasa püüde läbikäidud teekonda lahti mõtestada. Ent seda püüet ei krooninud edu. Süsteem, kooskõla, rütm muusikas ja elus näisid olevat alistatud mingile suurele otstarbekohasele seadusele, mis valitseb kõiki maailma nähtusi. Paganini lähenes sellele naiivselt, neofüüdi kokkuhoidlikkuse ja kogenematu mõtleja argusega. Ta tundis täiesti selgesti, otsekui kompas eneses olendit, kes kehastab muusikat. Ta tundis end uue sajandi lapsena.

Ta tundis, et kogu kirikumuusika on vaenulik neile helidele, millede vorm kõlas talle «Karmanjoolis» ja «Marseljeesis». Uue ajastu tuli, ülestõusude tulikahjud, nende hävitav leek, mis sööstis tormi-iilina vana maailma pühaduste kallale, oli vaenujalal rahulike kiriku-viisidega, katoliku kiriku hümnidega, alandlikkust ja alistumist nõudva muusikaga, mis sarnanes inimlooma-aia taltsutamisega Orfeuse meloodiate abil.

Paganini armastas kuuma veega täidetud klaasi lusikaga soola puistata. Siis vaatas ta, kuidas üleküllastatud lahusesse heidetud kuiv kristallike kutsus raskes massis, millel polnud iseseisvat vormi, silmapilkselt esile tormilise kristallisatsiooni.

Selles protsessis, mis kujundas ümber surnud aine, märkas Paganini neidsamu nähtusi, mida ta tähele pani kontserdisaalis, kui inimeste teadvuse ja tahte killustatud ning vormitud osad äkki kristalliseerusid ja omandasid muusika mõjul ebatavalise harmoonilisuse. Ta märkas ärritust, mis oli ebaharilike akordide ja helide jultunud kombinatsiooni tagajärjeks, kui inimene püüab vabaneda teda ootamatult haaranud tunnetest, kuid ei suuda, sest see helide ja tunnete jultunud kombinatsioon on rüütatud sellisesse harmoonilisse vormi, mida inimese teadvus järelejätmatult taotleb. Ja too, kes seda helide kombinatsiooni on kuulnud, langeb selle võimusesse, kuigi ta teab, et see kombinatsioon on lubamatu.

Pärast kontserte ärkas Paganini sageli unest otsekui sonides või palavikus. Talle tundus, et muusika peab kogu ainelise maailma ja inimeste vahelised suhted ümber kujundama. Kuid milline peaks see muusika olema? Selle muusika otsinguil väsis ta järjest enam, ning Lucca muljed suurendasid veelgi väsimust.

Paganini pöördus teistsuguse mängu juurde. Rohelised lauad, kriiditükid, elevandiluust tabelid, tinapliiats, krupjee labidake ja tukatipeotäied sundisid viiuli kauaks ajaks kõrvale panema. Kõik see muutis teiseks Paganini päevad ja ööd, tunnid ja minutid, mõtted ja tunded.

Hommiku eel väljus nooruk mängupõrgust, silmalaud paistetanud, nägu kollane, suured sinised ringid silmade all. Väsinud ja unine teener ulatas talle kübara ja jalutuskepi. Lucca tühjadel tänavatel võttis teda vastu niiske udu. Juurviljamüüja vaatas teda põlglikult, tänavatüdrukud kutsusid teda pilkavate hüüetega ja tegid talle ettepaneku teha koos nendega läbi naudingute kooli. Paganini oli väsinud mängukaotusest kui ka selle kooli kursuse kiirest läbivõtmisest. Temas tekkis vastikustunne elu vastu, mis oli poisikesele varem

tundmatu, — teda oli siiani kurnanud ainult raske töö ja selline jõudude raiskamine, milles ta ise polnud süüdi.

Kuidas see kõik oli juhtunud, seda Paganini ei mäletanud. Ta tõotas, et ta seda iialgi ei unusta ja et see enam iialgi ei kordu. Ta lamas Livorno haiglas. Kas ta oli juba ammu Livornos? Kuidas ta sattus Livornosse?

Teda ümbritsesid haiglakitlites inimesed, punase müt-sikesega doktor, haamrike ja stetoskoop käes. Paganini kuulis: «. . . haige sonis.»

«Võib-olla on see kõik ainult kohutav unenägu,» mõtles ta. «On parem, kui ma sellest mitte kellelegi ei räägi.»

Mida ta mäletas? Naise ja tapetava lapse kisa! . . . Purjus inimeste idiootlikku loba lõkketule ääres. Pimedat kuristikku ja määratu suuri puid kuskil väga kõrgel. Tema on otsekui kaevu põhjas. Inimesed istuvad põõsaste taga lõkketule ääres. Hirmsad näod, purjus naerust kõverduvad lõustad. Ja äkki hoiab tohutu habeme, sinise nina ja põletikuliste laugudega mees käes tema viiulit ja näib seda poognaga pooleks saagivat. Eemaletõukavad, võikad ja armetud helid. Siis uuesti teadvuse kaotus.

«Jah, nüüd mäletan!» ütles Paganini äkki valjusti. Ta heitis vaiba pealt ja istus voodiservale. Viimase kontserdi oli ta andnud Livornos. Ja otsekui tema mõtteid jätkates, lausus doktor: «Jah, viibisin teie kontserdil. Järgmisel päeval pärast kontserti leiti teid Livorno lõunavärava lähedalt. Olite nähtavasti täiesti paljaks röövitud: teie juurest ei leitud isegi teie viiulit. Visklesite kogu' aeg kõrges palavikus, nüüd aga vajate paranemiseks täielikku rahu.»

«Kui kaua ma juba Livornos olen?» küsis Paganini erutatult.

«Seda ma ei tea teile ütelda. Minu hoole all olete kolmandat päeva. Selle aja jooksul on härra Livront teid kolm korda külastanud.»

«Ma ei tunne teda,» ütles Paganini.

«Kas tõesti! See on meie linna ülilugupeetud kodanik, meie magistraadi liige.»

«Mis ta minust tahab?»

«Vististi on teil võimalus seda temalt eneselt kuulda,» tähendas doktor, umbusklikult Paganinile otsa vaadates.

Ja tõepoolest, õhtu eel ilmuski pikakasvuline, väga väärika välimusega mees ja palus luba kõnelda sinjoor Paganiniga. Ettevaatlikult ja väga delikaatselt palus Livront sinjoor Paganinit «osutada talle suurt au» ning proovida ühe Guarneri viiuli omadusi, mis kmfüb temale, Livronfile. Paganini ei teadnud, mida vastata, kuid kogus end kiiresti, tänas Livronfi ja ütles, et loodab proovida ta viiulit esimesel kontserdil, mille ta annab pärast tervenemist.

Tutvunud härra Livront'iga lähemalt, asus Paganini tema majja elama. Lucca magistraadi liige osutus üpris külalislahkeks peremeheks. Ta jättis muusiku täielikku käsutusse toad, mis olid nii rahuhkud ja tööks nii mugavad, pealegi meenutas ta ise külalisele niivõrd vähe oma olemasolu, et Paganinit valdas suur tänutunne selle mehe vastu. Ent kõik need päevad olid Paganinil täidetud erutusega ning mürgistatud kummalisest kokkupuutest selle õudse elupoolega, mis eksisteerib külg külje kõrval inimteadvusele tavaliste, valgete ja selgete päevadega. Mängu ajal tundis Paganini nüüd vajadust maha rebida helesinine loor maailma kohal kummuvalt mustalt taevalt. Ta ütles iseendale, et koš-maar linna väravate taga avas temale senitundmatu õudustemaailma.

See tunne leidis väljendust deemonlike, katkendlike ning üksteist hävitavate meloodiate voolus. Ta nägi, kuidas värin läbib kontserdisaali ridu, kui need valulised, melanhoolsed ja kohutavad helid tungivad sisse kantileeni. Ta nägi kannatust inimeste- nägudel, ta tun-dis, kuidas anuti, et need kannatused lõpetataks. Ta märkas vaistlikku enesealalhoiutunnet, mis sunnib inimest kiiresti viskama katte surma, õnnetuse, hävingu ja kannatuse saladuste üle. Ja Paganini tundis end määratus kõrguses, kui tal läks korda nihutada seda katet ainult niipalju, et anda sellele õnneliku elu miraažile päästev tähendus uues maailmas, mis on märksa suurem kui inimeste hädade ja kannatuste reaalsus. Elu

86

võidutses selle juhuslikult nähtavaks saanud kohutava ja ometi nii lähedase maailma kohal.

Guarneri viiul oli nii kaunikõlaline, nii kuulekas mänguriist, et see täiesti asendas ta eelmist viiulit. Ta mäletas seda viiulit litomonograafia järgi, mida ta oli näinud krahv Cosio juures. See oli märgitud number kolmesaja all ja nimetati «Guarneri del Gesu».5

Pärast kontserti ulatas Paganini viiulile ohtralt kiitusi jagades selle ettevaatlikult Livronfile, kes oli tulnud kulisside taha. Livront vangutas pead.

«Ma ei söanda puudutada muusikariista, millel on mänginud jumalik Paganini,» tõi ta kuuldavale nähtavasti juba ammugi valmismõeldud lause.

Paganini unistus oli täide läinud — «del Gesu» kuulus temale.

Aegade jooksul veidi sämbuliseks muutunud f-id, hõõrdunud lakinired, nelinurkne täke kaanel vasaku f-i all, kõnelesid sellest, et see imelik viiul oli kuulunud paljudele omanikele. Kuid ta helid üllatasid Paganinit.

«Need on looduse enda helid, need on elavad hääled,» vaimustus ta.

Kolmandal päeval pärast esimest kontserti tegi Paganini katse. Ta pani sellele viiulile peale tšello keeled ja andis Rochegiani töökojale tellimise teha kahest Tourte'i poognast ühe ebatavaliselt pika poogna.

«Cosio suhtus saabuvasse aega hirmuga,» ütles Paganini, «kuid mina tervitan seda. Mina suhtun hirmuga minevikku, mis tungib sisse tänapäeva, kuid mul on õigus panna vanaaegsele viiulile uued keeled ning kuulsa meistri Tourtel poognat seadusevastaselt pikendada. Prantsusmaal avastavad uued inimesed uusi seadusi inimühiskonna korraldamiseks. Kes keelab inimesel avastada uusi omadusi helide maailmas? Tšellokeelte pealepanek avab viiulil arvamatud võimalused ja laiema diapasooni, ja selline lihtne asi nagu poogna pikendamine on parim vahend vajaliku pikkusega heli saavutamiseks.»

87

Kuidagi juhtus, et keegi ei märganud sinjoor Paganini mänguriistas väliseid muutusi. Neli kontserti möödusid hiilgavalt. Niisugust menu ja rahvahulga fanaatilist juubeldamist ei osanud Paganini oodatagi.

Ent siiski aimas Paganini halba. Ka kontsertide menu oli selle vastupanu võitmine, selle vaenuliku meeleolu võitmine, mida kunstnik järjest sagedamini tundis. Linnas liikus ringi hulgaliselt laimujutte. Need ulatusid ka Paganini kõrvu.

«Paganini mängis oma viiuli kaartidega maha, ja seepärast ta ei anna kontserti. Paganinile hakkas külge paha haigus, seepärast ta lamab haiglas.» Katedraali paks kanoonik rääkis kaupmeestele, kes olid tulnud Livorno sadamamaakleri perekonda lapse ristsetele:

---

[5] G u a r n e r i d e l G e s u — nii nimetati Giuseppe Antonio Guarneri (1683—1745) viiuleid. Tõlkija.

«Ma tunnen seda viiuldajat. See on saatana viiul, need on jumalast neetud helid, see on roojane muusika, mida kiriku ustavad pojad ei tohi kuulata.»

Seitsmendale kontserdile sõitis kokku muusikuid kõikjalt Põhja-Itaaliast. Ühed kuulasid Paganinit viha ja kadedusega, teised aga religioosse harduse ja vaimustusega. Ühinedes kuulutasid need hääled talle ennekuulmatut kuulsust.

Sel ajal sai Paganini esimest korda tunda, mis on anonüümkirjad.

Talle saadeti postiga paskvill, milles teda nimetati saatana sigitiseks, ähvardati igaveste piinadega ja mõnitati teda, öeldes, et ta on kaupmees Livronfilt varastatud viiulile härjasooled peale tõmmanud, ja et itaalia viiuldajal peaks häbi olema auväärse linna aulikus kontserdisaalis publiku üle irvitada, mängides poognaga, mille pikkus võrdub sillaga, mis viib üle Arno.

Ühes anonüümkirjas ülistas selle autor agaralt oma sarvloomi kui kõige soolterikkamaid, ja pakkus Paganinile müüa terve karja härgi viiulikeelte valmistamiseks. Kiri lõppes kindla veendumusega, et kõige suurem sarviline lojus on viiuldaja Paganini ise.

Teises kirjas, mis oli nähtavasti esimesega kooskõlastatud, pakuti poogna valmistamiseks kõige kõrgemaid puid Livorno pargist. Kirjale oli lisatud joonistus, mis kujutas Paganini artelli: Paganini vajutab käte ja jalgadega keeltele, samal ajal aga tõmbavad kümme mehemürakat

poogna mõlemas otsas seda ebatavaliselt pikka riistapuud otsekui saagi saeveskis.

Esimesed torked ja hammustused ei avaldanud Paganinile mingit mõju.

«Ma saan kuulsaks,» ütles ta Livronfile, «kui see nii on, siis hakkavad koerad mu kannul jooksma, et lüüa hambad kandadesse.»

Livront, kellele Paganini neid kirju näitas, vangutas nõutult ja pahaselt pead.

Veneetsia loovutati Austriale, ja 1798. aastal kaotas Rooma paavst oma ilmliku võimu. Vana Romagna ühest osast moodustati Rooma vabariik. 15. detsembril 1798. aastal vallutasid prantslased Rooma. Kuigi Rooma kirik ei astunud Prantsusmaa vastu avalikult välja, alustasid tema sajad tuhanded preestrid salaja oma tegevust, andes sellele laialdase rahvaliikumise iseloomu. Niipea kui preestrid nägid, et Prantsuse armee kavatseb kallale tungida kiriku heaolule, hakkasid kõigis kirikutes pühakute, Neitsi Maarja ja Kristuse kujud ja pildid nutma. Roomas avas Kristus, kelle kujutis arvati olevat tema surilinal, öösel laud ja vaatas suurte silmadega Prantsuse armee kõlvatuid tegusid. Mööda linna liikusid meelega räbalaisse riietatud paljajalgsete inimeste rongkäigud. Kulutulena levis rahva hulgas kuuldus, et mingi kuju olevat kaks korda avanud silmad ning krimpsu-tanud vihaselt nägu. Polarola väljakul hakkas Madonna degli Saponaro pühakuju «eritama piima». Selle piimaga täideti kakssada lampaadi, mis «süttisid iseenesest.» Ornaatides, stoolades ja riisades preestrid kastsid lihtrahva palvehelmeid väikese tasu eest sellesse õlisesse valkjasse vedelikku.

Ometi leidus noori, kes astusid prantsuse rahvuslikku kaardiväkke, ja föderatsiooni pühitsemise päeval polnud vähe neid, kes tõmbasid selga antiiksed kostüümid ja sammusid, pärjad peas, vabariiklikus rongkäigus, et hiljem S. Pietro väljakul osa võtta suurest pidusöögist, kus Rooma elanikkond vennastus prantsuse kaardiväega. Päästeti valla kuuldused, et see «pidu kutsub välja tuhanded deemonid, kes jumalavallatule Roomale kätte tasuvad osavõtu eest föderatsiooni pidust».

Ent just siis, kui Rooma kuuriale näis, et uus sajand toob Rooma kirikule loendamatuid hädasid, muutus kõik.

Bonaparte tundis vajadust Rooma paavstiga ära leppida. Sel ajal aga suri Pius VI. Rooma oli vallutatud, kuid polnud kedagi, kellega oleks võinud ükskõik mis-sugustki kokkulepet sõlmida. Liikudes valeriiet.es mööda põhjapoolseid teid, kogunesid Rooma apostliku kuuria kardinalid salaja Veneetsia lähedal asuvasse Santo Giorgiosse Austria sandarmite tiiva alla, ning uue aastasaja kolmanda kuu kolmeteistkümnendal päeval kutsuti kokku salajane konklaav ja asuti uue paavsti valimisele. Nii sündis Pius VII, kes oli esialgu Prantsusmaa aktiivne vaenlane.

Kuid Pius VII oli valmis kõigeks, et säilitada Rooma kiriku võimsust. Prantsusmaa kaotus kõigutas üsna tunduvalt Rooma kiriku sissetulekuid. Ta tunnustas kiriku maaomandi võõrandamist. See maksis talle nelisada miljonit franki. Ta nõustus uue korraldusega Prantsuse vaimulikkonnas, mis põhines valitsuse õigusel vaimulikke ametisse määrata ja neile palka maksta; ta tingis endale välja ainult ühe järeleandmise; Rooma paavstile jäeti endiselt kanoonilise sanktsioneerimise õigus.

Arvestus oli õige: paavsti katoliikliku armee ametikandjad otsustasid määratu hulga küsimusi. Rooma kirik võis pühitseda võitu, sest Prantsusmaal loeti teda riigikirikuks. Ja 1802. aastal sõitis ühel ööl ilma igasuguse pidulikkuseta Pariisi Rooma kardinal, kel oli kaasas paavst Pius VII allkirjaga konkordaat — kokkulepe Prantsuse vabariigi kindrali ja Rooma paavsti vahel, mille põhjal anti määratu hulga prantsuse elanikkonna kasvatamine uuesti katoliku kiriku kätte. Katoliku kirik muutus vaenlasest, kes oli sajatanud needusi Prantsuse väejuhatuse pea peale, jälle sõbraks ja liitlaseks.

Alustades proklamatsioonidega, mis kuulutasid religiooni hülgamist, võrdsust ja vendlust kogu Itaalias, lõpetas Napoleon Prantsusmaa andmisega katoliku kiriku rüppe. Pius VII ja kindral Bonaparte, kes olid sunnitud teineteisega sõprust sõlmima, ei tundnud end just hästi.

Kuulates Notre-Dame de Paris kellade kaeblikku helinat, küsisid Bonaparte'i võitluskaaslased, kas maksis selleks nii palju pappe laternate otsa tõmmata, et kitse uuesti kapsaaeda lasta. Endine revolutsiooniline kindral, kes nüüd unistas päevast, millal katoliku kiriku pea paneb talle pähe krooni, vastas pilkavalt, et katoliku preestrite majutamine Pariisi ja Prantsusmaa küladesse ning asulaisse ei tee temale, Bonaparte'ile ega ta kindralitele katoliku kiriku kultust kohustuslikuks.

Järgmise sammuna tegi Bonaparte paavstile ettepaneku valida katoliikliku maailma pealinnaks kas Pariis või Avignon.

Selle peale vastas paavst Pius VII, et Palermo linnas on hoiul ametlik kiri, milles ta ütleb lahti paavstivõimust ja mis annulleerib kõik lepingud Prantsusmaaga, kui paavst Pius VII peetakse teel Rooma prantslaste poolt kinni. Samal õhtul võttis Rooma paavst vastu Inglise eskaadri admirali, kes lubas teda igati abistada, kui tal on vaja põgeneda.

Katoliiklik kirik muutus relvaks hiljutiste vaenlaste käes. Vihates Bonaparte'i ja püüdes igasuguste abinõudega halvata kõiki tema algatusi Apenniini poolsaarel, tahtsid inglased ära kasutada vaenu Rooma paavsti ja Prantsusmaa vahel. Katoliku kirik tundis end Itaalias jälle valitseva võimuna.

Livront, kelle juures Paganini elas, oli prantslane, ja Paganini sümpaatia prantslaste vastu lähendas külalist peremehele. Kuid Paganini tegi ettevaatamatu sammu. Sõbraga nõu pidamata võttis ta vastu küllakutse, mille talle oli saatnud Inglise konsul Livornos ja

veetis tema pool terve õhtu. Ta mängis Inglise konsuli juures Liv-ronfi kingitud viiulil, ta nõustus Inglise konsuli ja Inglise eskaadri komandöride ettepanekuga organiseerida Livornos suur kontsert, millele ta koostas laiaulatusliku programmi. Pärast seda oli tüli Livronfiga vältimatu. Livront andis mõista, et Paganini lähedus on talle koormav. Samal päeval kolis viiuldaja «Musta Hobuse» võõrastemajja.

Kontserdipäev jõudis kätte. Suurearvuline publik täitis Livorno teatri saali ja koridorid. Inglise meremeeste

91

auvahtkond seisis sissekäigu ees, tõrjudes tagasi pealesuruvat rahvahulka.

Kuid hoolimata sellest, et publikut oli kogunenud ülirohkesti ja kontserdi algust oodati kannatamatult, puudus ikka veel sinjoor Paganini.

Veidi aega enne kontserdi algust leidis Paganini, et tema numbritoa ukse taha pandud saapad on kadunud. Helistamise ja hõigete peale ei vastanud keegi. Purjus teenrid ja uksehoidjad magasid pingil võõrastemaja sissekäigu juures. Paganini sammus toatuhvlites üle tänava saapakaupluse poole ning märkas äkki, et temale järgnetakse. Kaks meest ei lasknud teda silmist.

Poisikesed, kes tänaval kargasid, karjusid valjusti ta nime. Peagi ümbritses Paganinit inimmurd. Ta tunti ära, teda silmitseti imestusega. Vaadati tema pehmeid tuhvleid, talla alt läbi käivaid püksitrippe ja sukki. Kostsid viled, tema pihta lendas kivi. Õnneks oli Paganini juba kaupluse juurde jõudnud.

Müüja ulatas Paganinile jalgapröövimiseks saapad. Need pigistasid tublisti. Kontserdi alguseni oli jäänud ainult kümme minutit. Paganini palus anda teise paari. Müüja raputas eitavalt pead. Sinjoor Paganinile pakutud paar olevat ainuke. Müüja lausus tema nime toonil, milles pilge oli segatud kohmaka lömitamisega.

Visanud raha letile, väljus Paganini, saapad käes, kauplusest. Jälle algas piinav jälitamine. Kaupluse sissekäigu ees ootas rahvamurd. Päevavargad, kes talle otse näkku vahtisid, poisikesed, kes temast mööda jooksid ja saapaid sikutasid, saatsid teda võõrastemajani.

Kontserdisaalis tõstis publik juba valju nurinat. Paganini polnud kunagi nõnda palju hilinenud.

Käteplaksutamine kostis ühtaegu vilega, kui Paganini pärast vetturinole[6] tasumist astmelaualt maha kargas ja kiiresti trepist üles jooksis. Paganini jõudis trepi-pealsele ja tundis äkki vasakus saapas teravat naela. Kas tõesti tähendas müüja naeratus seda, et jalats oli valmistatud tagamõttega?

Tundes, kuidas sukk verest niiskeks muutub, sammus Paganini heledasti valgustatud estraadile. Esilavale

92

astudes Paganini võpatas: klaasikillud ja naelad tungisid talle jalga.

Ta alustas kontserti.

Esimeseks numbriks oli variatsioonid «Karmanjooli» teemale.

Pärast seda pidi ta mängima koos orkestriga. Kunstniketoas istudes kuulis ta saalist kostvat müra. Orkestrante polnud millegipärast näha. Ent siis möödus temast pikk mees trummiga, seejärel kahvatu noormees fagotiga. Mõlemad vaatasid imestunult ringi ja Paganinit silmates tulid tema juurde.

---

[6] V e t t u r i n o (itaalia k.) — sõiduvoorimees. Tõlkija.

«Maestro insuperato7, kas ainult meie olemegi tervest orkestrist siin?»
Veri tõusis Paganinile pähe. Tõepoolest, niihästi koridor kui ka kunstnike tuba ja orkestrantide tavaline kogunemispaik olid tühjad. Jah, muidugi, kohal olid ainult fagott ja trumm. Publik aga ootas ja närvitses. Ühe naise pilkav rebasenägu ilmus portjääride vahele ja kadus, koridorist kuuldus naerukõhinat. Paganini hüüdis valjusti:
«Impressaario!»
Vastuseks oli vaikus. Ta hõikas teist korda, aupaklikumalt:
«Sinjoor impressaario!» Ei mingit vastust.
Paganini jooksis mööda koridori ühest toast teise. Ta kuulis, kuidas kikivarvul minema pageti, nägi, kuidas tema ilmumisel peitu poeti, ja kõikjal võttis teda vastu vaikus ja tühjus.
Paganini puudutas käega otsaesist. Ei, see polnud unenägu.
Kulisside taha tulid smjoor Inglise konsul abikaasaga ning admiral Keithiga. Tervitati vastastikku. Vahetati lühikesi märkusi. Konsul väljus toast. Tema naine hakkas lehvikuga peopesale lüües Paganinit erutatult veenma, et hoolimata orkestri puudumisest tuleb esineda, on vaja muuta ainult programmi. Haaranud kähku pliiatsi, palus ta Paganinit nimetada helitöid,
1 Maestro insuperato (itaalia k.) — ületamatu meister. Tõlkija.
93
mida ta võib mängida ilma orkestrita. Osutissõrme tõstes ütles ta:
«Mul on selge, milles asi seisab, tean küll, kes seda on teinud. Need on kohalikud amatöörid.»
Ta lausus selle sõna kerge põlgusevar j undiga, mis aga ei kustutanud tema naeratust, mis oli suunatud Paganinile.
Ja äkki astus portjääri kõrvale lükates tuppa üks mees. Ta lähenes alandliku ja raskepärase kõnnakuga, naeratas altkulmu vahtides, noogutas viiuldajale pead ja sirutas talle mõlemad käed. See oli kanoonik Novi. Ta kaelustas Paganinit ja tema suust hakkas voolama sõbralikke ning libekeelseid sõnu nagu allikast.
«Ja-jaa, sul pole täna õnne, kuid jumal on armuline. Aga see olid sina, kes jättis oma perekonna maha! Ja see oled sina, kes teab, et su isa on haige! Ja sa pead teadma, et jumal karistab sõnakuulmatuid lapsi! Sa tead ometi, et su perekond elab viletsuses! Ja-jaa, sina kuulus viiuldaja, ja-jaa, minu vend ütles . . .»
«Soo! Programm ongi valmis,» ütles inglanna. «Ma jään siia ja hakkan teid abistama.»
«Kas siis . . . orkester polegi tulnud?» hakkas Novi jälle rääkima. «Ja-jaa, oled solvanud, oled paljusid solvanud. Kas nii siis tohib? Neil on Livornos oma muusikaline ringkond. On häid viiuldajaid, sina aga ei kutsunud nende hulgast kedagi, nüüd kahetse. Oma ligimese vastu ei tohi nii südametu olla. Kristus ja kirik ...»
«Pea!» katkestas teda Paganini. «See on siis ettekavatsetud alatus, orkester meelitati siis sihilikult oma nõusse, et see kontserdi nurja ajaks?!»
Novi vastust lõpuni kuulmata noogutas Paganini inglannale pead ja sööstis teravale valule jalataldades tähelepanu pööramata estraadile.
Saal jäi silmapilkselt vait. Seejärel kostis aplausitorm. See oli publiku vali ja ähvardav vastus orkestrantide demonstratsioonile. Paganini tundis, et ta on juba võitnud. Kuid Tartini sonaadi esimeste taktide juures katkes keel. Sellal kui viiuldaja otsis

[7] V e t t u r i n o (itaalia k.) — sõiduvoorimees. Tõlkija.

impressaariot, oli keegi jõudnud keeled pooleldi läbi lõigata. Paganini läks üle variatsioonidele Tartini teemadel. Ta riskis hulljulge

94

hüppega. Katkes teine keel! Võpatamata ja tempot vähendamata lõpetas Paganini kahel keelel tema poolt hiljuti kirjutatud kuulmatult raske helitöö.

Inglise konsuli tõld peatus hilja öösel «Musta Hobuse» võõrastemaja ees. Ja järgmisel hommikul tuli Inglise konsulaadi ametnik Harris. Patroon saatis ta sin-joor Paganini täielikku käsutusse. Harris pidi osutama sinjoorile igasugust kaasabi kontsertide organiseerimisel, mitte üksi Livornos, vaid ka mujal Itaalias. See oli väiksekasvuline, terava kikkhabemega mees, elegantselt riides. Tema nägu oli kortsus ja puuderdatud ning soeng ebatavaliselt kirju: mustad ja valged juuksesalgud vaheldusid naljaka järjekindlusega otsekui triibud sebra külgedel. Naeratus, mille kutsusid esile rohkem Harrise enda mõtted kui ta vestluskaaslase sõnad, meeldis Paganinile.

Selsamal päeval külastas Paganinit kaheksa Livorno viiuldajat. Nad tõid ette segaseid selgitusi, kinnitasid, et neid olevat eksitusse viinud kirjad, milles «Livorno teatri orkestriliikmed palusid nendelt nõu». Nad rääkisid kiiresti ja üksteist katkestades, kuid mingit käegakatsutavat tõendit oma süütusest nad siiski ei toonud. Ainult üks nende hulgast tähendas kaunis süngelt, et nad on harjunud austama vana viiulimängukunsti tra-ditsioone ja kartsid, kas mitte selline noor viiuldaja nagu Paganini ei kompromiteeri viimati viiulimängu ega riku siinse publiku maitset.

Paganini tundis, et ta ei suuda iialgi võita oma «Livorno sõprade» tumma, salajaselt vaenulikku vastupanu.

Lõpuks juhiti ta tähelepanu orkestri kollektiivsele avaldusele, milles seisis, et ainult täiesti kindlaksmääratud — jah, nagu Paganini ära nägi, temale täiesti üle jõu käiva honorari eest nõustub Livorno orkester järgnevate kontsertide korraldamist enda peale võtma. Temale teatati, et Livorno orkestri koosseisu kuulub tavaliselt sada kakskümmend meest, kuid järgmiseks esinemiseks tuleb seda suurendada neljakümne seitsme mängija võrra. Siin katkestas neid Paganini ja ütles, et ta mõtleb järele, enne kui ta annab oma nõusoleku, kuid igal juhul teab ta ise paremini,

95

milline orkestri koosseis on talle järgnevail kontsertidel vajalik.

Armastusväärsete sõnade ja lahkete naeratustega jätsid viiuldajad jumalaga.

Paganini ei teinud vastukülaskäiku. Ta ei sõlminud eluga kompromissi. Gnecco, Paer ja Ghiretti olid talle alati sisendanud austust kõrge, kasuarvestusest vaba kunsti vastu. Selleks aitas kaasa ka tema noorus.

Ja nüüd muutusid inimesed, kes kunagi polnud kiri-kuasjade vastu erilist huvi tundnud, äkki äärmiselt j umalakartlikuks.

Paganini ei teadnud sellest midagi. Ta ei märganud kahejalgsete rottide krabistamist «Musta Hobuse» võõrastemaja numbritubades, mis asusid tema naabruses, ta ei tundnud, et õhk on laimust ja kadedusest mürgitatud, ta ei näinud, et kümned silmad jälgivad iga ta sammu portjääride alt, kardinate ja akende tagant.

Harris tegi oma patroonile ettekande Paganini olukorra kohta. Afišid teatasid kolmest kontserdist järgemööda.

Kuid esimene kontsert ei leidnud aset seetõttu, et samal päeval oli välja kuulutatud Livorno prefekti abikaasa matused.

Järgmisel päeval, kui Paganini koos Harrisega teatri ette sõitis, leidis ta ukse suletuna. Tohutu suur afišš teatas publikule, et kontserdid, mis olid määratud järgnevatele päevadele, jäävad ära.

«Kes seda on teinud?» hüüdis Paganini.

Harris kehitas õlgu.

Saamata kuskilt selgust, pöördus Paganini võõraste-majja tagasi. Tunni aja pärast tuli Harris. Tema hämmastusel polnud piiri. Käsi lahutades jooksis ta trepist üles ja ulatas sõnatult Paganinile kirja. Kiri oli kirjutatud Paganini enda nimel, ja ta teatas selles, et ta haiguse tõttu enam kontserte ei anna ja lahkub peatselt Livornost. Kiri, mis oli täis kõige valitumaid viisakus-sõnu, oli adresseeritud Livorno teatri kapellmeistrile sinjoor Baidile, alla aga oli sellele kirjutanud Niccolõ Paganini ise.

«Ma ei oska ära arvata,» ütles Harris lõpuks, «kellega te olete tülli läinud.»

96

«Ega ometi härra konsul. . .» alustas Paganini, kuid peatus, nähes, et Harris raputab pead.

«Härra konsul otsustas end sellesse asjasse mitte enam segada, tal on praegu tegemist Rooma veresauna tagajärgedega.»

«Millega nimelt?» küsis Paganini.

«Vaadake,» alustas Harris ääri-veeri mööda, «möödunud aastal, kui kindral Massena viibis Roomas ja prantslased käitusid röövlitena, ei solvatud mitte üksnes paavsti, kellelt prantsuse adjutant kiskus käest sõrmuse, mitte ainult ringkonda, millelt võeti kontribut-siooni viisteist miljonit kullas, vaid prantsuse sõdurid ja ohvitserid ajasid tervete tänavate kaupa inimesi linnast välja, kihutasid naisi pesu väel korteritest tänavale, riisusid ning tapsid. Kas teate paavst Pius VI surma põhjust?»

Paganini noogutas pead.

«Samuti on teil teada, et meie kuulus admiral Nelson purustas Prantsuse laevastiku, te teate, et kardinal Fabrizio Ruffo ja tema usuarmee suutis elanikkonda prantsuse sõdurite metsikusi unustama panna, teate, et praegu tegutseb Roomas inkvisitsioon. Nii saabus eilegi Livornosse Inglise kodanikke, keda inkvisitsioon oli pidanud prantslasteks, ja nüüd on härra konsulil käed tööd täis. Meil tuleb mõni päev oodata.»

Varsti avanes Harrisel võimalus konsuli tähelepanu uuesti Paganini olukorrale juhtida. Ta jutustas kõigest, kaasa arvatud ka kirjalugu. Harris kirjeldas üksikasjaliselt Paganini elu. Tema toas valitseb korralagedus. Kui Paganini väljub, siis jäävad viiulid, isegi kallihinnaline Guarneri viiul, lukustamata numbrituppa. Taskukell, sõrmused, kuldketid jäävad ilma igasuguse valveta. Noormees elab mingisuguses palavikulises erutuses, kirjutab täis suuri noodipaberilehti ega taju nähtavasti üldse teda ümbritsevat olukorda: ta vististi ei märka neid pilvi, mis tema pea kohale kogunevad.

Kui esquire Sidney oli Harrise jutu ära kuulanud, haigutas ta, tõusis püsti, haaras laualt kindad ja ulatas lahkudes Harrisele ühe oma agendi lühikese ettekande.

Inglise kuninga salakabinet tundis huvi absoluutselt kõige vastu, mis toimus Itaalia linnades, ja oma otsese

97

kohustuse kõrval kaitsta Suurbritannia kodanikke täitsid konsulid tuhandeid üsna keerukaid ülesandeid, mille tulemusi arutati hiljem Saint Jamesi kabineti suure laua taga. Üksikutest fragmentidest moodustus Itaalia täielik poliitilise meelsuse kaarti millel olid

eraldi ära märgita «kolded, mis on nakatatud prantsuse jakobiinlusest ja bonapartistide mõju mürgist».

Harris luges läbi lühikese teadaande selle kohta, et eeloleva nädala jooksul ei anta küünlaid ühelegi suurele saalile Livornos, kui neis saalides esineb viiuldaja Paganini.

Harris võpatas. Paganini oli nähtavasti kellegi väga mõjuka vaenlase üles ärritanud.

Päevad möödusid. «Musta Hobuse» võõrastemajas kirjutati täis uued noodivihikud. Sündis kolm uut heliteost. Need olid tema esimesed capricciod. Selle aja jooksul tuli müüa taskukell, kuldketid ja sõrmused. Võõrastemajaperemehe arved maksti kinni. Teatav summa saadeti Livorno panga kaudu Genuasse sinjoora jeiesa Paganinile. Paganini lootis muretult sellele, et järgmised kontserdid parandavad ta rahaasju. Kuid aeg miõdus, sinjoor Harrisel aga ei läinud ikka veel korda sailvutada midagi kindlamat. Paganinil oli järel ainult kolmkümmend franki

XIV peatükk AINULT KOLM FRANKI

Sel päeval, kui selgus, et kolmekümnefrangine põhikapital pole enam puutumatu, tundis Paganini esmakordselt, et ta on taarasse olukorda sattunud. Livornos kontserti andmata ei saanud ta kuskile sõita. Postitõlla üürimine lähemasse linna maksis kakskümmend seitse liiri. Tal poi. Ju võimalik oma mänguriistade, nootide ja kogu pagasiga mööda mägiteid jalgsi edasi liikuda. Raha oli jäänud kõige rohkem kaheks päevaks. Peale selle tasumata arved võõrastemajas ja restoranis,

võlg pesunaisele. Juba ainult mõte, et ta peaks sel teemal Harrisega kõnelema, kutsus temas esile hirmsa piinlikkusetunde ja võttis temalt igasuguse tahtmise pöörduda abi saamiseks konsuli poole. Pealegi oli Harris kadunud. Oli lihtsalt võimatu minna konsuli või Livront'i juurde ja hakata ise kahesajast frangist kõnelema. Paganini ladus centesimod ja soldid üksteise otsa ja arvestas täpselt välja, kui palju võib kulutada lõuna söögi, kohvi ja õhtusöögi peale.

Lõpuks jäi järele ainult kolm franki.

Oma kuulsuse tipul tundis Paganini end sügavalt õnnetuna ja kadestas viletsaid kerjuseid, kes võisid almust paluda. Tema, Livorno muusikute võitja, ei võinud paluda viiefrangilist, ilma et oleks kutsunud välja põlastavat muiet nende näol, kes kontserdil olid talle palavikulises vaimustuses aplodeerinud.

Ja nagu kiuste tuli ühel sellisel tunnil, kui Paganini oma koristamata toas ühest nurgast teise sammus ja oma kurva olukorra üle mõtiskles, tema juurde mees kelle oli saatnud vürst Borghese. Kardinali vennapoeg soovis osta tema kuulsat «del Gesu» viiulit.

Paganini muigas kibedalt:

«Ütelge vürstile, et ma ei ole viiulikaupmees.»

«Oo, kuulge ometi, sinjoor Paganini!» anus sekretär käsi tõstes. Siis aga läks ta kavalalt naeratades uuesti üle visale rünnakule: «Aga, sinjoor, teile kindlustatakse võimalus elada hulk aastaid, ilma et teil tarvitseks tööd teha ...»

«Niisiis, te arvate,» katkestas Paganini teda jämedalt, «et teie vürst annab mulle pool miljonit franki?»

«Pool miljonit?» küsis sekretär vaiksel häälel imestunult. «Ekstsellents annab teile kaks tuhat franki.»

Järgmisel päeval ulatas konsul pahaselt nägu krimpsutades Harrisele Livorno ajalehe. Selle esiküljel oli leinakandiga ääristatud sõnum, mis teatas, et sinjoor Paganini pakub

oma viiulit müüa, kuid kuulutuse peale ilmunud ostja oli hämmastunud müüja ahnusest: nähtavasti käib sinjoor Paganini käsi erakordselt halvasti.

Aega kaotamata kutsus lõbus ja naerev Harris, kes muheles kõigi kortsudega oma vanuse kohta liiga raugalikus näos, juba järgmisel päeval Paganinit endale

99

teekaaslaseks reisil Lucca linna. Koomiliselt käsi lahutades lausus Paganini:

«Kallis Harris, mul on Livornos võlgu.»

«Oo, selle pärast ei tarvitse teil muretseda!» ütles Harris. «Ärge ainult mu sõbralikku palvet tagasi lükake. Sõidame Luccasse. Kahe päeva pärast tuleme tagasi.»

«Ei, ainult mitte tagasi!» hüüdis Paganini. «Mis mul Livornos teha on?»

«Võita,» vastas Harris ja tema hääles kõlas nii rahulik veendumus, et Paganini talle mõlemad käed sõbralikult vastu sirutas.

Luccas paranesid otsekohe rahaasjad.

Paganini andis iga kolme päeva järel kontserdi.

Ühe kontserdi ajal tulid kulisside taha Gnecco ja tema noor naine, kelles Paganini tundis otsekohe ära tütarlapse, keda ta oli kunagi sinjoor Gnecco juures kohanud. Oli parajasti ristipäev, ja kasutades seda püha, korraldasid Gnecco ja ta sõber Pasini koos orkestri ja Lucca kapelliga Paganinile piduliku kontserdi. Paganini ütles ise, et see oli talle ühtaegu eksami ja triumfipäevaks. Sinjoor Gnecco pidas publikule väikese kõne ning ütles, et Paganinil on muusikaline saladus, mida nemad, muusikud, täielikult heaks kiidavad (tõepoolest, Lucca linna muusikud pooldasid kõiki muudatusi, mis Paganini nii julgelt oli viiuli juures läbi viinud — uued tšellokeeled ja pikk poogen leidsid täielikku heakskiitu), ja et ta kasutab seda saladust tõelise kunstniku virtuoosliku meisterlikkusega.

Algas väliselt rahulik ja õnnelik elu Luccas. Igapäevased kohtumised Gnecco ja ta abikaasaga kujunesid Paganinile õnnelikeks puhkehetkedeks, mida kunstnik vajab loomingulistest pingutustest vabadel tundidel.

Gnecco jutustas Paganinile sündmustest Veneetsias, oma kohtumisest Paeriga, sellest määratust vapustusest, mis oli toimunud kogu maal. Päev-päevalt tutvustas Gnecco teda lähemalt karbonaaride huvideringiga.

Paganini võttis heameelega vastu ettepaneku astuda Põhja-Itaalia Ühingusse ning hakata reavõitlejaks Lucca venta põrandaaluses organisatsioonis.

Muude uudiste hulgas kuulis Paganini Gneccolt, et

100

Paer on kirjutanud ooperi «Camilla» ja kavatseb koos oma naise, lauljatar Riccardiga, sõita põhja poole, Rolla aga on läinud Milanosse ja asub juba täna-homme Milano teatri «La Scala» dirigendi kohale.

Harris pöördus tagasi Luccasse. Paganinil oli raske mõista, millega tegeleb ta sõber, Harris aga mõistis ülihästi, mida teeb Paganini. Harris oli jutustanud Gnec-cole Paganini elust Livornos ja kõnelnud talle katsetest kiskuda Paganini käest kallihinnalist Guarneri viiulit. Ta rääkis ka teisest väga salapärasest ettepanekust, mis ei jõudnud Paganinini, sest ta sõber oli selle õigel ajal kinni püüdnud. Viimastel päevadel Livornos oli mister Harrisel võimalus veenduda, et keegi väga võimas isik oli huvitatud sellest, et sinjoor Paganini võimalikult kiiresti lahkuks Livornost ja Itaaliast ning kaoks koguni maapealt, nagu näis Harrisele.

«Vürst Borghese,» ütles Harris, «meelitas esialgu sinjoor Paganinit viiulit müüma, tema järgmiseks plaaniks oli aga pakkuda Paganinile kasulikku teenistust Peterburis. Seal, Vene tsaari õukonnas, oleks keegi krahv Joseph de Maistre tema asju korraldanud.»

Gnecco teadis hästi, millisest Borghesest oli jutt. See heasüdamlik vürst oli prantslaste ja Prantsuse poliitika verivaenlane. Gnecco oli sellest inimesest palju kuulnud. Killud mõeldamatute mürkide määratust anumast, mida nimetati «Jeesuse seltsiks», olid pillatud laiali üle kogu Itaalia, ja üheks suuremaks killuks jesuiitide ordust, mille paavst Clemens XIV oli ära kaotanud, oli vürst Borghese, tüse, kõverjalgne, lõbus ja heasüdamlik mees. Gnecco tundis vana vürsti, teadis, kui võluvalt heasüdamlik ja kõikeandestav ta oli ning kui leebelt ta suhtus inimlikesse pattudesse. Vürst armastas uskumatul hulgal tarvitada rohelist, lillat ja punast likööri ning jutlustas suurest heatahtlikkusest inimlike nõrkuste vastu. Vürst Borghese armastas kõnelda, eriti kui ta pöördus seminaristide poole, et inimene, kes pooldab Bacchuse ja Veenuse kultust, kaldub alati kahetsema ja jumal ei keela talle kunagi oma armu. Inimene aga, kes on oma karskusele, väiklusele ja korralikkusele uhke, on kirikule väga ohtlik, sest tal on vaba mõistus, ta pooldab vabamõttelisust ja allub kõigile mõistuse ohtlikele

ahvatlustele. Nemad ongi süüdi kõigis meie sajandi õnnetustes.

Gnecco teadis, et vürst Borghese, kes polnud kunagi kandnud vaimulikurüüd, varjab endas heasüdamlikkuse ja vaguruse maski all ohtlikku jesuiiti ja väga halastamatut inkvisiitorit. Ta on üks neist püha apostliku kuuria jahikoertest, kes tungivad kõikjale ja nuhivad kõik välja. Väliselt vaikne sõbralik paksuke, heatahtlik vana patune, seespidiselt aga selle kohutava ordu vääriline esindaja, mille liikmed nimetasid endid püha Dominicuse järgi dominiiklasteks, ja kirjutasid oma nime kahe ladinakeelse sõnaga: Domini canes — issanda koerad. Need issanda koerad nuuskisid välja Itaalia vabaduse uute poegade, karbonaaride jäljed, ja viimased lõpetasid oma elu Mantua maa-alustes kaevudes, Veneetsia Doodžide palee tinakatuste all, veepiiskade lakkamatu saju all Veneetsia niiskeis vanglakeldrites, mis asetsesid laguunide ja kanalite põhjast märksa madalamal, ümmargustes kateldes, kus inimene vaevalt istuma mahtus, umbseis, koledais kivihaudades, mida veel praegugi näidatakse Püha Ingli lossis. Ja nüüd hakkas see vürst Borghese erakordset huvi tundma sinjoor Paganini vastu.

Kord jooksis Paganini erutatult sinjoor Gnecco juurde ja teatas talle, et kohalik politseikomissar olnud äsja võõrastemajas ja pärinud, millal sinjoor Paganini kavatseb oma isa nõudmisel Genuasse sõita.

«Ma saatsin alles vanamehele raha. Sellest pole veel möödunud kuud aegagi, kui perekond raha sai. Ja nüüd aetakse mind minu oma raha eest politseiga taga. Mis ma pean tegema?»

Gnecco jäi mõttesse.

«Sa ei taha siis Genuasse tagasi minna?»

«Ei mingi hinna eest!»

Paganini näitas Gneccole kirja, mille oli saanud Lucca politsei ja mis oli jäetud talle võõrastemajja.

Sinjoor Antonio Paganini käskis poega kategooriliselt ja viivitamatult Genuasse sõita ning isamajja tagasi pöörduda, ähvardades teda tõrkumise korral isaliku needusega ja püha inkvisitsioonikohtu alla andmisega.

«Tuleb põgeneda,» ütles Paganini. «Aga kuhu?»
Sinjoor Gnecco lausus kogenud inimesena:
«Politsei eest tuleb end varjata seal, kus ta sind otsima ei hakka.»
Samal õhtul oli sinjoor Paganini juba väikeses mägi-kloostris. Tal olid kaasas dokumendid, mis tõendasid, et ta on Giuseppe Pasiello nimeline seminarist ja ladina keele õpetaja Torino linnas. Paganini märkas peagi oma ettevaatamatust: mõistmata sõnagi ladina keelt, riskis ta igal hetkel, et ta avastatakse. Kuid kloostri-vennad ise olid niivõrd harimatud, et nad ei pööranud mingit tähelepanu sugemata peaga seminaristile, keda oli kästud mõni aeg kloostris elada ja korda seada oma südametunnistust, mida rõhus mingi tühine Bacchuse ja Veenuse rõõmude maitsmisega seotud patuke. Halb oli, et ta oli peaaegu unustanud patukahetsemise reeglid. Kõige halvem aga oli see, mis juhtus temaga järgmise päeva hommikul, kui ta läks aeda ja oliivipuude keskel pingil istudes märkas, kuidas kloostri jalgvärav avanes ja sealt paistis punaste silmalaugude ja sinkjas-punase ninaga mehe kasimatu pea. Paganinil hakkasid hambad logisema ja veri tardus soontes. Talle meenusid hetked, mil ta seda meest esmakordselt nägi. See oli hulkur, kes oli mänginud tema viiulil kuskil kuristikus Livorno linnamüüride taga. Seesama mees avaski jalgvärava ja tuli kloostriaeda. Kloostri väravavaht viipas talle kutsuvalt ja mõlemad kadusid keldrisse.
Paganini ei saanud kogu öö und silma oma kongis, mille ainuke, maapinnaga ühel kõrgusel olev aken avanes kloostriaia jalgteele. Ta viskles unetult ühelt küljelt teisele. Hommiku eel nõudis noorus siiski oma osa. Raske uni sulges ta laud. Äkki aga virgus ta, olles külma higiga kaetud. Hambad lõgisesid. Koridorist oli selgesti kuulda tasaseid, ebakindlaid samme, ja nüüd jäi keegi ukse taha seisma.
Hingeldades haaras Paganini särgi kaelusest kinni, tahtis kisendada, kuid samal ajal tundis ta, et teda aheldab liikumatus. Sellises seisukorras ärkas ta üles. See oli unenägu. Hele päike vaatas kongi. Esimeseks mõtteks oli haarata viiul ja anda poogna abil helides edasi selle unenäo õudust, kuid talle meenus, et tal

puudub viiul ja et kogu ta varandus oli jäänud Gnecco juurde väiksesse majja Lucca lõunavärava juures.
Nähtavasti oli väga varane hommik, kaste polnud veel puudelt kadunud, ja Paganini jalad jätsid pehmele aiamurule suured helerohelised triibud, kui ta aiakaevu juurde ennast pesema läks. Viljapuude vahelt paistis aia lõpus väike madal jalgvärav, millest eile oli sisse tulnud mees, kes Paganinit heidutas. Jalgvärav oli jälle avatud. Paganinit haaras vastupandamatu soov põgeneda kloostrist, ja riskides kohtuda valvuriga või mis veelgi hullem, selle kohutava mehega, läks ta ettevaatlikult jalgvärava poole. Ainult hetke kõhkles ta. Gnecco oli nähtavasti informeerinud oma inimesi kloostri seinte vahel ja Paganini viibimine kloostris oli täiesti ohutu, kuid kas Gnecco teadis kõike kloostri väravavahist?
Väravast välja astudes ja ärevalt ringi vaadates märkas Paganini rõõmuga, et ta seisab üksikul jalg-rajal, mis viib mägedesse. Ta otsustas esialgu minna seda jalgrada mööda ja siis idasse pöörduda, et jõuda suurele, Luccasse viivale teele. Mägedelt nägi ta peagi valendavat kiviteed. Seal liikusid aeglaselt koormakandjad eeslid. Postitõld kadus tolmu keerutades ja sarvehelidega õhku kajama pannes käänaku taha.
Näljasena ja väsinuna, jalgu vaevu järel vedades jõudis Paganini Luccasse. Keegi ei pööranud temale tähelepanu, kuna tolmune riietus ning juuksed ja punetavad laud tegid ta

niivõrd sarnaseks hulkuvale mungale või kerjusele, kes millegagi ei erinenud kahesaja tuhandest Põhja-Itaalia hulgusest, et Paganinit pani siiralt imestama sinjoor Gnecco meisterlikkus maskeerida inimesi, kellel oli vaja end politsei eest varjata.

Paganini koputas uksele. Avas vanaeit. Torisedes ja sõimates hakkas see Paganinit ukse tagant ära ajama. Paganini kordas kangekaelselt oma palvet, et kutsutaks sinjoor Gnecco, ja rahustas moori, et ta ei vaja armuandi. Kostsid tuttavad sammud. Mõtlikult naeratades vaatas Gnecco hämmastunult kerjust. Tema nägu tõmbus murelikuks, ta võttis Paganini käest kinni ja viis koridori. Kui nad jõudsid väikesesse tuppa, mis kuulus nähtavasti teenijale, ütles ta:

«Räägi, milles asi seisab.»

Paganini laskus väsinult pingile. Ta tähelepanu äratas kruus kitsepiimaga, ja Gneccole vastamata hakkas ta sealt ahnelt jooma.

«Mu jumal, kas on midagi juhtunud?»

«Mitte midagi. Kus on mu viiul?» küsis Paganini.

«Valida on üks kahest,» vastas Gnecco, «kas tõsiselt pakku minna või sõita Genuasse. Muide ...» Gnecco silitas endal peoga otsaesist. «Mul on veel üks plaan. Jää minu juurde. Kuid sa pead otsekohe ümber riietuma.»

XV PEATÜKK TULBID JA KITARR

Päeval, kui politsei nõudis Paganinilt, et see isa juurde tagasi pöörduks, oli tema nimele kiri tulnud, milles teda kutsuti väljaspoole Luccat õhtut veetma, kuid mida Gnecco ei söandanud oma noorele sõbrale üle anda. Sinjoor Francesco ergas ja terav mõistus ütles talle, et siin on küpsemas mingi sugugi mitte tavaline armulugu. Käekiri oli sinjoor Francescole tuttav. Gnecco pidas vajalikuks kirja sisuga tutvuda. Seesama kiri tuligi talle meelde, kui ta nägi, et Paganini ei pidanud kloostris ühtki päeva vastu.

Gnecco leidis käskjala kokkulepitud kohas ja teatas sellele, et tema noorele sõbrale võib saata hobused järele mistahes ajal. Järgmise päeva õhtu eel sõitiski paar ilusat ronkmusta hobust sinjoor Gnecco maja ette. Uhkesti riides ja naerev Paganini jättis käega lehvitades oma sõbraga hüvasti.

Toredad hobused, must lakeeritud tõld. Ilus tee, mis lookles mööda mäenõlvakut, siis mets, siis jälle mäenõlvad, ja järgmisel tõusul vana, suurepärane maja. Kaks armastusväärset ja abivalmis teenrit, kandelaabrid, kolmele inimesele kaetud laud. Suur oli Paganini hämmeldus, kui auväärse halli peaga lossiomaniku asemel, keda ta oli lootnud näha, ilmus mustasilmne,

umbes kaheksateistkümne-aastane tütarlaps ja otsekohe tema poole suundus. Hetke pärast liitus temaga umbes neljakümne viie aastane naine, kes ei tundunud sugugi tütarlapse ema või sugulasena. Noor perenaine tervitas Paganinit julgusega, mis on omane inimesele, kes on harjunud tegema, mida tahab. Taoline julgus paistis neil aastail eriti silma itaalia aristokraatlike perekondade naisesindajate juures, kes olid varakult omapead jäetud ning kes neil tormilistel aastatel oskasid oma varajase iseseisvuse täit võlu hinnata.

Mustasilmne noor naine tuli kergel kõnnakul Paganini juurde, vaatas talle julgelt silma ja ulatas talle mitte jultunult, vaid otsekui pilkavalt oma käe suudlemiseks.

«Olen teid kuulnud kolm korda,» ütles ta. «Tahtsin teid tänada.»

Oma kaaslast külalisele esitlemata palus ta seejärel neid lauda. Õhtusöök oli kerge, kerge oli samuti lustakalt kihisev vein, ja vestluseski oli tunda seda õnnelikku kergust, mida vanad itaallased nimetasid desin-volturaks — sundimatuseks, mis ei ületa piire. Paganini aga tundis piinlikkust, peitis oma käsi, naeratas kohmetult ja oli erutatud.

Noore, varakult orvuks jäänud perenaise eluviis oli nähtavasti vaba ja sundimatu. Kui laud oli koristatud, istus ta suurele laiale diivanile ja võttis kätte kitarri. Ta laulis hästi. Hääl oli mahe, kuid nõrk. Ta mängis hästi kitarri, kuid Paganini tundis, et tal ei olnud suurt maitset ega muusikalist taipu.

Kõige veidramana tundus Paganinile kogu õhtu jooksul see, et too tütarlaps — või noor naine — ei esitanud oma külalisele ühtegi küsimust tema elu kohta. Perenaine rääkis väga palju enesest ja oma suurest mõisast. Kui ta Paganinile vaatas, süttis ta silmades tuli, ja ootamatult puhkenud hele puna kõneles kindlast otsusest alistuda teda haaranud tundele. Kergus, millega ta köitis erutatud Paganini tähelepanu, lihtsus, millega ta pikemalt mõtlemata, nagu oleks see täiesti loomulik, vallutas ta aja, kohtlemine, mis oli Paganini arvates võimalik ainult kestva tutvuse järel, — kutsus algul Paganinis esile suure imestuse, kuid see imestus

polnud ebameeldiv, — sootuks vastuoksa, ta tuli ise meeleldi, isegi pisut ägedalt perenaise soovidele vastu. Ta tegi näo, nagu ei hämmeldaks teda põrmugi sundimatu käitumine, millega ta tegelikult polnud sugugi harjunud.

Paganini oli harjunud, et teda kutsuti andma kontserti mõnda aristokraatse ja rikka perekonna väikesesse sõpraderingi. Siin seda ei olnud, siin ei vihjatudki küllakutsele tasu eest, see ei sarnanenud kuulsa viiuldaja «üürimisele» rikka mehe poolt kogu õhtuks. Paganini ei suutnud mõistatada, mis laadi olid selle naise huvid, samal ajal ei jätnud see Lucca aristokraaditütar naise muljet, kes otsib kerget seiklust.

Noore kaunitari kaaslane kadus tasa ja märkamatult toast. Perenaine tõusis püsti, võttis riiulilt punasest safian-nahast karbikesest kirja, luges selle tähelepanelikult läbi, ja pani tagasi. Seejärel ütles ta, alustatud vestlust äkki katkestades ja otsekui hajameelselt Paganinile:

«On juba hilja. Sinjoor Gnecco kirjutab, et teil on ohtlik Luccasse jääda. Ma ei päri teilt midagi, sest ma pole uudishimulik. Ja milleks üldse küsida, kui teie saatus on juba otsustatud.»

Ta kulmud tõmbusid kipra, näoilme muutus pahaseks, nagu oleks naine neid lauseid . öeldes tahtnud oma abitusest võitu saada. Paganini vaatas ja kuulas üha kasvava hämmastusega. Niihästi näoilme kui ka lausete ehitus andis tunnistust, et ta kaasvestleja ei kaota hetkekski pead, kuid rahu, millega naine lausus kõige rahutumaid sõnu, ja see enesekindlus, millega ta Paganini poole pöördus, oli noore muusiku silmis täis salapärasust, otsekui kõneleksid need selle naise mingist kummalisest, saatuse poolt ettemääratud osast. Hetkeks näis talle tõepoolest, et kõik on ammust-aega otsustatud, ja et see naine on mingi võõra tahte täideviija, millest ta ise pole teadlikki. Talle tundus, et see võluseisund, see mingisuguse tunde somnambuulne sugestioon lakkab peagi, ja ta juba kartis seda silmapilku.

Iga naeratusega, iga uue lausega muutus selle naise võlu üha vastupandamatumaks.

107

«Arvasin algul, et veedate minu pool kolm päeva. Et te aga Luccasse tagasi minna ei tohi...» Naine peatus, kusjuures ei olnud sugugi märgata, et ta on kahevahel, kuidas lõpetada, ega leia sobivaid sõnu. Ta lihtsalt ei lõpetanud lauset. Kuhugi kõrvale vaadates ütles ta: «Armastan kõige rohkem oma aeda, oma tulbipeen-raid. Arvan, et teete väga mõistlikult, kui minusse armudes hakkate armastama ka neid.»

Seejärel oma juttu heleda naeruga katkestades ja Paganinit otsekui unest äratades lausus ta:

«Kui hea, et unustasite oma viiuli kaasa võtmast. Te leiate siit puhkust ja rahu. Ma ei tahagi teid näha koos teie viiuliga.»

Terve aasta jooksul ei pärinud keegi sinjoora krahvinnalt midagi pikajuukselise, päevitunud ja musta-silmse aedniku kohta, kes kandis pruuni kuube, musti sukki ja kingi ning kastis lossiaias tulpe. Hommikuti pärast kohvist ja biskviitidest koosnevat einet võitles sinjoor Paganini, köögiviljakasvataja ja aednik, kääride, sae ja aianoaga kuivanud okste, puupahkade, viljapuuhaiguste ning röövikutega, kes kippusid kahjustama tulpide lehti.

Viiul oli ammugi unustatud, ja keegi poleks selles pikakasvulises, õitsva tervisega mehes tundnud kuulsat viiuldajat, kes juba varajases nooruses oli Põhja-Itaalia linnade nõudlikus publikus ülimat vaimustust esile kutsunud. Paganini uinus oma sõbratari embuses, mängis kitarri ja kirjutas väikesi muusikapalu, mis ta pühendas oma armastatule. Ta püüdis oma minevikku unustada ning seda mitte puudutada. Kas olid selles süüdi esimesed saatuselöögid või andis ta õnnetu lapsepõlv end tunda, kuid tema hinge valdav uni muutus üha sügavamaks. Sedamööda, kuidas Paganini tervis tugevnes, liigutused aeglasemaks ja mõõdukamaks jäid, muutusid ka ta päevad üksteisele sarnasemaks.

Neli korda aastas lõikas ta õisi, kaks korda aastas, sügisel ja kevadel, kogus ta varajast puuviljasaaki.

Samal ajal jätkus Paganini tagaotsimine kogu Lombardias. Pärast Lucca vallutamist prantslaste poolt levis kuuldus, et Paganini on sõitnud Ameerikasse, siis räägiti, et ta on hakanud salakaubavedajaks ja on Kalaabria

108

röövlite jõugu pealikuks. Ja siis ilmus ühes väikeses itaalia ajalehes kauaoodatud sõnum, milles teatati, et murest murtud isa tunnistab need teated õigeks. Genua juuksurid, poesellid, raamatupidajad, ametnikud, arhivaarid ja arvepidajad, lõhnaõliga kaubitsejad, väikeste salaurgaste pidajad, võõrastemajade omanikud, kus külalised käisid oma tütarlastega paariks tunniks, — arutasid kohvilaudade taga, üksteisele vahele rääkides ja lusikaga vastu taldrikut koputades kärarikkalt ja lõbusalt kõige värskemat uudist.

Ajalehesõnumis seisis, et Ferrara postijaamas areteeriti sinjoor Niccolõ Paganini, keda süüdistatakse oma armukese tapmises. Areteerimisel olevat ta vastu hakanud ning löönud oma viiuli vastu sandarmi kiivrit puruks, mille järel teda üsna kiiresti vanglasse paigutati, kus ta praegugi asuvat. Kaastundlik vangivalvur andnud talle viiuli, millel Paganini nüüd päevad läbi mängib. Kuna aga Paganini mängib viiulil, millele on tõmmatud härjasooltest keeled, siis leidnud ta nendele keeltele uue kasutamisviisi: ta sidunud kord need kokku ja tahtnud end üles puua, sest taevaisa on jätnud selle õnnetu hinge saatana meelevalla alla. Pärast seda juhtumit ei anna kaastundlik vangivalvur talle enam nelja keelt. Nüüd mängib

ta ühelainsal, ülemisel keelel, ja nagu näib, mitte sugugi halvemini kui tavaline viiuldaja kõigil neljal keelel.

Ajalehe tõi kaasa prantsuse ohvitser. Ta jättis selle aednikule, keda ta kohtas lossivärava juures. Perenaine lubas härradel prantsuse ohvitseridel veeta päeva lossis. Paganini lõikas lilli, noor naine võttis külalisi vastu nagu hea perenaine kunagi. Paganini tundis endal ta suursugust ja rahulikku pilku. Perenaine naeris prantsuse kindrali teravmeelsete naljade üle, ja noored ohvitserid jälgisid imestusega selle naise näoilmet, kelle iga naeratus oli tulvil ebateadlikku õnne.

Sel päeval oli Paganini lugenud Torquato Tasso «Vabastatud Jeruusalemma», ja kui ta nägi neid «vabaduse ristisõitjaid», Prantsuse kaardiväe esindajaid, kes rääkisid nii tõsiselt ega sarnanenud nendele, kellest ta oli kuulnud varem, mõtles ta endale kui ristisõitjale,

kes on teel ümberpiiratud Jeruusalemma suikunud unne võlur Armida paviljonis. Ent kummaline, lüües sel õhtul prantsuse ohvitseridega klaase kokku ja kohates oma sõbratari pilke, ei tundnud ta vähimatki kahetsust mõtte juures, et ta on kunstile truudust murdnud. Nii sünnib ka unes, kus teadmine, et see on uni ja väga sügav uni, kutsub esile pineva, kuid samal ajal ka meeldiva tunde. See teadmine ise kõneleb juba ärkamisest.

Esmakordselt pärast pakku põgenemist sõitis Paganini ühes oma Armidaga Luccasse, mis oli prantslaste auks piduehtesse rüütatud. Kärarikas, lõbus jutt pidulauas, naljatamine usu üle ja filosoofiline vestlus vana väsinud prantsuse kindraliga näitasid äkki Paganinile, et eksisteerib veel teine, mitte-itaalialik, vabade mõistuste ja lõbusate iseloomude maailm, mida ei ahelda kirik ega Austria sandarmid. Paganinit köitis lihtsus, millega ohvitserid üksteisega suhtlesid, nende lõbusus, mis nii vähe sarnanes Itaalia linnades suurtel kohtadel olevate vanade vagatsejate enesetähtsusele. Paganinit vaimustasid teravad märkused dogmaatikute ajaloo kohta, naljaheitmine Rooma paavsti ja itaalia naiste karmuse üle, jutud köögiviljaaedade kastmisest püha veega ning jootmispaikade avamisest pühade kaevude juures. Jutustused revolutsioonilisest Pariisist õhutasid tema tunded veelgi enam lõkkele.

Järgmisel päeval sai Paganini kingiks nahkköites Holbachi usuvastaste pamflettide kogu. Pärast prantslaste ärasõitu luges ta sealt mõne lehekülje oma sõbratarile ette. Jutlemine ateismist öösel nende ühises sängis valmistas sinjoorale tuska.

«Patt ja karistus peavad maailmas olema,» ütles ta pisut kulmu kortsutades Paganinile. «Usk on vajalik,» sosistas naine talle kõrva sisse juba veidi pehmemal toonil. Siis aga välgatasid ta silmad, ja nägu mehe õlale peites lisas ta: «Sest kui see, mis me teiega teeme, polegi patt, siis kaob kõik võlu minu elus.»

Paganini puhkes naerma, võttes neid sõnu naljana. Kuid samas märkas ta, et ta sõbratari sõnades pole nalja raasugi. Noor naine tunnistas talle avameelselt, et armastab teda ta küllastamatu iha pärast, ja kui ta

öiste lõbude kaaslane oleks kas või pisutki ilusam, siis kaotaks armastus oma joovastava õndsuse.

«Te olete inetu, sinjoor Paganini,» ütles ta, «ja see teeb teid mulle niisama ihaldatavaks, nagu seda on suur tassitäis jäätist kuumal õhtul või kuum vein detsembris pärast jahiretke mägedes.»

Paganini tegi Lucca lossis ühe avastuse teise järel. Teda hakkas paeluma kirikumuusika. Pildid põrgust, taevast ja puhastustulest vangistasid ta mõtteid ja tundeid.

Nägemus Fridellost, kes mängis viiulit, pea viltu ja silmad poolsuletud, ning viiuliga inglist, keda kujutas kolmeteistkümnenda sajandi fresko Cremonas, hakkasid Paganinit unes jälitama. Kuid sellele nägemusele lisandus alati jultunud mõte, mis Paganinit visalt tõukas meelevaldse soovi teostamisele: sulatada maagilisi, deemonlikke helisid kirikumeloodiatesse, mis olid täis sallimatust ja rusuvat vagadust. Sel teel võis pakkuda südamele kahte liiki ahvatlusi: ahvatlust õnnest kui kättesaamatust ja lubamatust, ning vabastatud inimese sarkastilist naeratust, kes on kukutanud religiooni võimu.

Corelli melanhoolne ja mahe muusika ning Tartini deemonlikud passaažid liitusid Paganini hinges pärast võitlust kummaliselt ja leplikult. See oli leppimine kuskil kunsti kõrgustes. See vallutas viiuldaja kogu vaimse olemuse. Täpselt samuti püüavad kaks sõdivat armeed vallutada üht ja sama asulat ning üht ja sama orgu, et anda seal otsustavat lahingut, mida saadavad vere-ojad, karjed, vastastikune hävitamine, kõrvulukustav suurtükimürin ja kuulide vihisemine. Järjest vähem jäi Paganini hinges ruumi õhtueha rahulikule kumale, mida ta kohtas esimesel õnneliku armastuse nädalal Lucca lossis.

Eriti köitis tema tähelepanu Tartini elulugu. Tarti-nist, sellest viiuldajast, vehklejast, mungast ja juristist, inimesest, kes enda sõnade järgi oli kiusatusse viidud Joosep, ning kelle silmis muusika oli ahvatlev Potivari naine, liikus palju legende. Paganini oli juba varem suure huviga vaadanud viiuleid, mis olid kuulunud sellele viiuldajale. Mänguriistad, millel Tartini kunagi oli mänginud, olid täis kirjutatud Petrarca värsse ja laba-

111

seid rahvaütlusi. Lihtrahva sõim vaheldus seal Dante «Uue elu» jumalike värssidega.

Taruni oli röövinud kardinal Cornaro vennatütre. Rooma kriminaalpolitsei sai nad teelkätte. Naise päästmiseks tuli Tartinil ta maha jätta. Õnnetu abielumees hiilis surmaga riskides naisega kohtuma. Nad nägid teineteist salaja, üks või kaks korda aastas. Mees elas Assisis, kloostris, võõra nime all, veetes oma aega viiulimänguga naiivse, lihtsüdamliku munga juhatusel. Tartini oli kahekümne nelja aastane, kui ta kartmatu vehklejana, õnneliku armastajana ning abikaasana tõusis Itaalia XVIII sajandi esimeseks viiuldajaks. Ta ilmus võõra nime all oma kodulinna ja võitis kuulsuse. Kuulsus tõi talle tagasi naise. Siis avaldas Tartini oma õige nime, saavutas andeksandmise, ja viiuldajal algas pikk kuulsusrikas elu. Teda ümbritsesid austajad ning õpilased kõige vaesematest perekondadest. Rändurielu itaalia lihtrahva seas avaldas Tartinile kummalist mõju, temast sai viiulimängu kõrge meisterlikkuse propageerija Livorno lihtinimeste keskel. Ta veetis terveid nädalaid sadamatööliste linnaosas, mängis laevaehitustehastes, külastas meelsasti vanglaid ja andis seal kontserte, ta käis kõikjal, viies endaga kaasa oma lemmikõpilase Nardini. Nardini käte vahel ta surigi kõrges vanaduses.

Siin on Tartini enda käsikiri. Ta on uue sajandi uue viiuldaja silme ees. Tartini kirjutas:

«Unenäod on meeldivamad kui tegelikkus, ühel ööl 1713. aastal nägin unes, et ma müüsin oma hinge mustale inglile, kelle naeratus oli veetlev nagu egiptlannal. Ma küsisin temalt: «Kuidas sa Püha Franciscuse kloostrisse pääsesid?» Selle peale vastas egiptlane: «Rahustu, mu sõber, ma olen ju paha vaim! Tühjenda koos minuga see karikas, nagu juuakse veini, ja sa tunned lõbu asjade petlikust kujust ning õpid kõiki silmaga nähtava maailma esemeid ning värve helideks muutma.» — «Hästi,» nõustusin ma, «kuid sina pead mu teenriks hakkama.» Lepingut me kirja ei pannud, kuid ma tean kindlasti, et see sõlmiti.

Ta andis mulle võime tunnetada maailma ja äratas mu, mina aga armastasin teda selle jõu eest ja hukatuse

eest, millesse ta mind tõukas üha enam, ja teadsin, et seda ei saa enam parandada: ma ei saanud ega tahtnud elada, sest hukatuses oli rohkem elu kui elus ilma hukatuseta. Jõudis kätte hetk, mil unenägu oli kõige magusam. Ma käskisin oma egiptlasest teenrit võtta viiul ja mängida. Ja ta mängis nii hästi, nii unustamatult kaunilt ja võluvalt targalt, et köitis mind jäädavalt maise õnne, selle ilu ja ahvatluste külge, pannes mind unustama taevast paradiisi ja hingepäästmist. Olin sellest niivõrd haaratud ja vaimustatud, et mu fantaasia hakkas sädelema otsekui tuhanded teemandid päikese paistel, mis peegeldavad mineviku kogu ilu ja toredust, oleviku kogu võlu ning tuleviku ahvatlevat mängu. Mu hing juubeldas sellest tundest ja ma ärkasin. Haarasin otsekohe viiuli ja poogna, äratasin munga ta kongis, ja ta tundis koos minuga vaimustust ning ruttas ühes minuga jäädvustama imepäraseid helisid, mida ma olin unes kuulnud. Ja parim, mis ma oma elus olen loonud, on tollel ööl kirjutatud sonaat, kuigi ma tean, et see on ainult kuu kuma tõelise päikese kõrval, mis oli valgustanud mu hinge, ja nüüd ma purustaksin ennem viiuli, kui suudaksin nende helide õndsusest loobuda. Kuid alatiseks jääb mulle tunne, et on suur erinevus selle vahel, mis ma kuulsin deemonilt, ning selle vahel, mis ma suutsin üles kirjutada.»

XVI PEATÜKK ISADE MAAL

Kuidas see juhtus, et ainult õhuke, juuksekarvast ahtam piir lahutas und virgumisest? Niipea kui Guar-neri viiul oli võetud vutlarist ja poogen puudutas keeli, mõistis Paganini ja ka tema sõbratar, et vangistusepäe-vad on lõpule jõudnud. Iga uus päev tõi endaga kaasa uusi tunnuseid ärkamisest, ja näis, et see ei ole ainuüksi Paganini ärkamine. Armida, Tankredi vangistaja, ärkas ka ise koos Paganini viiuli uute helidega. Paga-

nini muutus talle võõraks, temast sai ainult huvitav viiuldaja, ainult, geenius. Ta oli kaotanud inetu, ebatavaliselt kuumaverelise armukese ega püüdnudki teda enam kinni pidada. Kuidagi juhtus, et Paganini veetis kord terve päeva Luccas, ja ööbiski seejärel linnas, väikeses majas, kuhu Gnecco oli jätnud oma raamatud.

Kuu aega andis Paganini Luccas hiilgavaid kontserte ja sõitis siis põhja poole. Teda huvitas jälle rändurielu, ja kuna polnud mingit põhjust Luccasse peatuma jääda, siis suundus ta siit Pistoja, Bologna, Modena, Parma, Piacenza ja Pavia poole. Ta kontsertidel oli kõikjal suur menu. Lõpuks saabus ta Milanosse.

Ajalehtedest sai Paganini teada, et mees, kes oli Fer-raras areteeritud ja suri vanglas, oli kasutanud tema nime. See oli Poola viiuldaja Duranovski. Kuid kuuldus Paganini surmast oli levinud juba kogu Põhja-Itaalias. Paganini teadis, et perekond peab teda juba ammu surnuks. Ja meenutades aegu, kus ta oli avalikust elust eemale kistud, tekkis temas kummaline tunne, mis sündis tema juures nii ebahariliku uue mehise elutunnetuse ühtesulamisest palava tänutundega võluri vastu, kes oli teda Luccas kinni pidanud.

Paganini tundis end sõltumatuna ja vabana. Nüüd ei võinud enam korduda niisugune lugu, nagu oli olnud Livorno orkestrantidega. Nüüd polnud enam vaja Inglise konsuli soosingut.

Juhuslik kohtumine Milanos ühe Livorno lauljatariga kutsus temas esile soovi luua selle neiuga kerge ja lõbus suhe. Ta saab teada aadressi, see nimetatakse meelsasti, ja õhtu saabudes lähebki lauljatari külastama, kuid eksib majaomaniku nimega. Poolpimedal laial trepil leiab ta käsikaudu ukselingi ja tõukab ukse lahti. Suur vestibüül, tohutu peegel ja ümmargune laud. Ruumis pole kedagi. Paganini avab järgmise ukse. Hiiglasuures voodis lebab roosa teki all noor naine, kes hirmunud pilguga vaatab avaneva ukse poole. Sirutab siis käed ja ütleb naeratades:

«See olete teie, doktor! Arvasin, et tulete hiljem.»

Mis Paganinit tagant tõukas, seda ei teadnud ta isegi, kuid ta istus tähtsa arsti näoga haige voodi kõrvale.

114

Noor naine meeldis talle väga. Ülemeelikud mõtted keerlesid uskumatu kiirusega Paganini peas. Siiani suikunud lõbusus ja elavus ärkasid talle eneselegi uskumatu jõuga. Ta võttis haige käe, vaatas talle tähelepanelikult suma ja lausus:

«Teil on täna vististi parem kui eile.»

«Jah,» vastas noor naine.

Ta katsus hoolikalt naise pulssi, kuid surus seejuures ettevaatamatul kombel õrnalt ta kätt.

Nüüd kippus Paganinile naer peale. Ta polnud kunagi nii naljakas olukorras olnud. Kõik katsed tõsist nägu teha jäid tulemuseta. Naine vaatas imestunult talle otsa, otsekui tuletades midagi meelde. Äkki tõmbas ta käe ära ja ütles sügava meelepahaga:

«Kuulge, te olete ju — sinjoor Paganini, viiulikunstnik, teie ei olegi doktor.»

Nüüd andis Paganini oma naerule voli. Mida enam ta naeris ja naeru alla suruda püüdis, seda pahasemaks sai haige. Samal ajal kostsid ukse tagant sammud. Sisse astus vana mees. Haige näoilme muutus otsekohe. Ta pöördus kähku vanamehe poole ja lausus:
«Isa, doktor leiab, et minu seisukord . . .» «Jaa, jaa,» kinnitas Paganini tähtsalt, «veel mõni päev, ja haige võib üles tõusta.»

Vana mees vaatas tänulikult Paganinile ja alustas temaga pikka teaduslikku vestlust meditsiinist. Ta rääkis nüüdisaja arstide harimatusest, sellest, et saabub uus ajajärk, et sinjoor Volta teeb katseid uue loodus-jõu rakendamiseks, et sinjoor Galvahi on leidnud jõu, mis paari aasta pärast on vististi võimeline surnuid üles äratama, — jätkub «sellest, kui viia metalltraat väävelhappesse asetatud tsinkplaatide küljest konna jala külge, mis on kehast ära lõigatud, ja see jalg hakkab uuesti liigutama nagu elav.

Paganini, noogutas pead, nagu õpetatud mees kunagi. Vestlus venis pikale. Paganini ei teadnud enam, mida teha. Viimaks aitas noor naine teda hädast välja, katkestades ohtlikul momendil vestluse.

«Doktor, kas te mulle retsepti ka kirjutate?» küsis ta.

Paganinile anti hanesulg, pronksist tindipott ja kuld-

115

äärtega paberilehed. Paganini kastis tähtsa näoga sule tindipotti ja vajus mõttesse.

«Kas teate,» lausus ta, «haigus pole selline, et tuleks kasutada ladina kööki. Tuleme toime ka ilma arstirohtudeta. Loodus on niivõrd helde ja rikas, .et teie sin-joora tütar võib teda usaldada. Vaatame, mis edasi saab.»

«Jaa, jaa, doktor,» segas end äkki kõnelusse noor naine, püüdes lõbusat naeratust lahkuse taha peita. «Ma loodan, kui te homme tulete, siis näete, et mul on palju parem.»

«Kas te tõesti tahate, et ma homme jälle tuleksin?» küsis Paganini, sobimatu imestusega end peaaegu reetes.

«Jah, doktor, tingimata: muidu mul hakkab halvem.»

«Või nii!» hüüdis vana isa.

Milano aadliku Romagnesi vapiga kaunistatud sinises ümbrikus sai Paganini kümneliirise rahatähe. See oli tema esimene arstihonorar.

Hingates täie rinnaga sisse tänavaõhku, mõtles Paganini juhtunu üle järele. Ootamatu seiklus heidutas teda pisut. Ta pani imeks, et Milanos tema nägu portreede järgi tuntakse. See tõendas, et ta oli kuulsus ja et ta võib loota kontsertide menule, kuid teisest küljest kartis ta, et kontserdile võib tulla ka sinjoor Romagnesi.

Lähim kontsert jäi ära.

Järgmisel päeval tegi Paganini endale jälle tohtrinäo ette. Kaks tundi istus ta ja vestles lahke vanamehega, heites tuliseid pilke tütarlapse poole. Haige püsis vaevaga oma osas, kuid mängis hästi. Kui Paganini tõusis, et hüvasti jätta, nõudis tütar jonnakalt teda homsele

visiidile.

Isa lahutas käsi ja ütles:

«Teresa avab doktorile ukse, sest mina ise pean homme magistraati minema.»

Midagi ei sobinud Paganinile paremini kui isa minek magistraati.

Visiidid jätkusid üsna kaua ja langesid alati ühte auväärse Romagnesi äraolekuga. Lõppes sellega, et päeval, kui kontserdid Milano konservatooriumi suures

saalis uuesti algasid, pidi Paganini sinjoora Romagnesile järele sõitma, ja jällegi isa äraolekul.

Armulugu ei läinud liiga kaugele. Ühel ilusal päeval tundis Paganini vastupandamatut soovi isamajja tagasi pöörduda. Ta ise ei mõistnud selle soovi põhjust, kuid see oli nii võitmatu, et ta sõitis veel samal õhtul posti-tõllaga Milanost lõuna poole.

Kuuetaskus oli tal Genua panga tšekiraamat. Isa nimele oli hoiule pandud kakskümmend tuhat franki. Teda viis vaimustusse mõte, et ta polnud viiulimängu unustanud ainult tänu sellele, et isa karm visadus oli muutnud viiuli talle mänguriistaks, millega ta on täielikult kokku kasvanud. Ta andestas isale, ta andestas ka emale tema katoliikliku vagaduse ja oskamatuse ennast valitseda, kui abt uudishimust talle survet avaldas. Kõik lapsepõlve teravad jooned ja kontuurid pehmene-sid, said maheda roosa varjundi. «See kõneleb varajase küpsuse saabumisest,» mõtles Paganini.

Ootamatud mõtted panid ta naerma. Tundmatu mustajuukseline ja sinisilmne noormees vaatas Paganinit teraselt. Paganini ei vaadanud teda vähem terase pilguga.

«Mille üle te naerate?» küsis noormees.

«Olete uudishimulik. Ma naeran oma mõtete üle. mida mul on raske teile edasi anda.»

«Kui te teaksite, mis juhtus tund aega tagasi, siis ei naeraks te nii kergelt!»

Toon ennustas halba.

«Noh, mis siis juhtunud on?» küsis Paganini üsna ebaviisakalt.

«Kindral Bonaparte laskis ennast Prantsuse keisriks kroonida.»

«Tõesti! Ja juba tunni ajaga on see sõnum teiem jõudnud! Kes te siis olete?»

«Olen, krahv Federigo Confalogneri, milaanolane. Teil aga pole vaja oma nime ütelda, sest ma tundsin teis otsekohe ära kuulsa viiulikunstniku. Tõtt öelda, ma arvasin, et Prantsuse poliitika muutus heidutas teid ja sundis Milanost lahkuma.»

«Oh ei,» ütles Paganini. «Poliitika ja viiul seisavad teineteisest kaugel.»

Confalogneri naeratas kaastundlikult.

«Kas arvate?» küsis ta kahtlusega hääles.

Paganini elustus äkki, endised mõtted hakkasid ta peas keerlema.

«Jah, tõepoolest, mõnikord ma mõtlen teisiti. Kuid meie päevil. . . Kus kõnelevad suurtükid, seal peavad muusad vaikima.»

Confalogneri vangutas pead.

«Te teate isegi, kui suurt osa etendab muusika vaimu kujundamisel.»

«Oige,» ütles Paganini, «kuid ma pole kordagi kuulnud, et inimesed käiksid kontsertidel tühja kõhuga.»

Jutuaine oli peagi otsas.

Väikeses vastikus jaamas äratas teda vetturino hüüdega: «Si cambia!» — ümberistumine. Paganini ärkas ja talle tuli äkki meelde kohutav unenägu. Ta oli näinud unes kõrget valget treppi, mis rippus musta sügavuse kohal. Uks hääl ütles talle, et tal tuleb sellest trepist üles minna, kuid teel on kolm kivi värvi lõuendist astet, kui ta astub ühele sellisele lõuendastmele, langeb ta kuristikku, kukub selle põhjas vastu teravaid kive ja muutub hakkliha ning purustatud kontide hunnikuks. Ta nägi, et on juba hilja tagasi astuda, ja tal jäi hirmu pärast hing kinni. Teda ümbritses tühjus ja kohutav vaikus. Mäed ängistasid meeli. Ja siis sundis tahe teda terasvedruna ülespoole jooksma, ja sellal kui ta nagu maruhoos ikka kolm astet vahele jättes ülespoole sööstis, halvas teda äkki lihtne mõte. Mis siis, kui ta üle kolme astme hüpata püüdes ära väsib ja väsimusest sellelt käsipuudeta trepilt alla kukub? Mis siis, kui ta ennast kolmest astmest korraga üle hüppama sundides lugemisel eksib ja teadmata, kus asub lõks, paneb jala lõuendist astmele? Hukkumine on siis möödapääsmatu. Ja niimoodi, teadmata, kas need reetlikud riidesiilud asuvad trepi alguses või lõpus, jõudis ta kahesajandale, siis kolmesajandale astmele ja tundis, et ta on lootusetult määratud kohutavale surmale ja talumatutele piinadele. Ja äkki, kui ta oli juba üsna lõppu jõudnud, tundis ta, kuidas jalg vajub läbi ja et ta ripub õhus, klammerdudes kiviastme külge, selle kindla, usaldava ja õige trepiastme külge. Ta on päästetud. Põlv ühel

kiviastmel, õlad ja pea teisel, veel üks hetk rippumist kuristiku kohal, ja ta ronib jälle kindlalt mööda treppi üles, teades, et hädaoht on seljataga. Pea kohal aga puhkeb hele päev, päike tõuseb sügavsinises, peaaegu tumedas taevas, hingamine muutub kergeks ja ta tunneb elust rõõmu. Sooja sinise õhu palavad puhangud paitavad põski ja kuuldub otsekui kuke laul: «Si cambia!» See on vetturino, kes hüüab ta kõrva ääres.

Sellal kui reisijad einetasid ja postitõlla tõugetest ja raputustest välja puhkasid, kui prantsuse kaardiväelane passe kontrollis ning trahteripidaja punast haput veini klaasidesse valas, luges Paganini tunde ja minuteid, mis teda Genuast lahutasid.

Ja nüüd on ta lõpuks Genuas.

Paganinit valdas erutus, ta mõtles, et nüüd viimaks saabub hetk, mil ta oma perekonnaga täielikult ära lepib. Ta oli kindel, et ema igatseb ta järele. Ta teadis, et isa pole asjatute tagaotsimiste pärast ta peale enam vihane, ja võib-olla tunneb isegi veidi

südametunnis-tuspiina politseilike mõjutusvahendite kasutamise pärast, kui ta silme ette ilmub krabisev paber, mis tõendab must valgel, et vana Antonio Paganini on kahekümne tuhande frangi omanik.

Ta valmistas juba mõttes ette sõnad, mida ta öelda tahtis. Ta kavatses öelda, et ainult perekonna ning oma edasise muusikalise karjääri huvides püüdis ta pääseda avarale teele, võib-olla veidi lubamatul viisil lahku lüües oma perekonnast. Ja see, mis teel pähe ei tulnud, see, mis tundus loomulikuna ja lihtsana, muutus nüüd isamaja ukse ees hirmutavaks, ja Paganini, kuulus viiuldaja, kelle nime tunti juba kõigis Põhja-Itaalia linnades, tundus endale äkki haletsemisväärse süüdlase koolipoisina, ainult Teresa Paganini pojana, määrdunud käiste ja lapitud pükstega poisikesena «Varjupaigast». Ta mõtles valmis sõnad, mis pidid vanemate südamed võitma.

Koputuse peale ei avanud keegi. Kõik sõnad, mis Paganini öelda tahtis, läksid äkki meelest. Südamesse puges seletamatu rahutus, ta ei suubud oma ärevust alla suruda ja hakkas ahastuse äärele viidud inimese raevus rusikatega uksele taguma.

676

12

119

Tagumise peale kostis tige ja järsk hüüe. Ta tundis ära ema hääle. Aga kuidas see erines ema endisest häälest! Miks ta nii vihane on? Ta ei tea, et koputaja on tema oma poeg, tema väike Nic, nagu ta teda lapsepõlves hüüdis.

«Kes see lurjus on, kes siin ust lõhub?» küsis jälle hääl otse ta kõrva ääres.

Poolpimedas koridoris nägi ta oma vanema õe nägu: see oli tema, kes rääkis häälel, mis nõnda sarnanes ema omale. Tagapool, söögitoa ukse kõrval nägi ta vana naist, kes sõrmitses palvehelmeid ja hoidis palveraamatut käes.

Ode tundis kohe Paganini ära, ema pillas sisseastujat nähes palveraamatu maha ja ajas püsti tõustes tugitooli ümber. Paganini sööstis ema poole, see taganes ta eest, nagu oleks ta tonti näinud. Müra peale ilmusid ka teised perekonnaliikmed. Tuli vend tundmatu naisega ja tegi lõpu võõrastavale vaikusele, tervitades Niccolõd kärarikkalt ja tormiliselt. Temaga koos tuppa tulnud naine vaatas Paganinit terava ja tigeda pilguga. Ema vaikis ikka veel, kurvad sinised silmad pojale suunatud. Paganini jõudis hädavaevalt vastata venna kiiretele küsimustele, mis sadasid otsekui herned katkisest kotist. Lõpuks Paganini katkestas teda, ja ütles otsekui selleks, et ema rääkima panna:

«Emake, kas ma võin mõneks ajaks teie juurde jääda?»

Ema esimesed sõnad rabasid teda välguna: «Toiduained on väga kallid. Ja kus sa meil siin oled? Gaetana tuli lapsega meie juurde elama, Zelestinal sündis samuti laps, Fabricio võtab täna-homme uue naise. Kuhu me siis veel sinu paneme? Sul oleks ehk parem võõrastemajas elada? Toiduained on väga kallid, tuleb arvestada iga baioccot, ja peale selle ...»

Ema peatus, suured pisarad hakkasid tal mööda põski voolama.

Sel ajal tuli liibates tuppa vana Antonio. Ta sülitas rohelisse taskurätikusse ja turtsus aevastada. Poega silmates ei tundnud, ta nähtavasti mingit hämmastust. Ta vaatas Niccolõd varjamatu põlgusega.

«Sinust räägitakse kõige halvemat. Kui sa ei taha

120

tuua majja õnnetust, siis oleks sul küll parem omaette elada. Perekond on inimesele parim sõber, kuid mida oled sina teinud perekonna heaks?»

Paganinile turgatas pähe mõte: «Evangeeliumis, mida nad nii armastavad, on öeldud: «Inimese vaenlased on tema kodused.» Mina lisaksin sellele, et maa peal pole suuremat õnne kui kaotada oma parim sõber.»

Oma meelepaha alla surudes tõusis ta alandlikult püsti, läks isa juurde, lõi kuuehõlmad lahti, tõmbas kiirelt ja kärsitult välja rahatasku, kummardus laua kohale ja pani vanamehe ette tšeki kahekümnele tuhandele frangile. Vana Paganini nägu selgines kohe.

«Nii,» ütles ta. «Noh, nüüd pühitsegem su tagasitulekut. Teresa, mis sa veel istud? Zelestina, Fabricio, mis te veel seisate? Ta tuli tagasi: Niccolõ tuli tagasi. Ela koos meiega.»

Näis, nagu oleks mingi jääsein äkki ära sulanud. Kõik tormasid Paganinit kaelustama, ja nüüd ei pidanud ta süda enam vastu. Tundmatuseni suureks sirgunud, karastunud ja mehiseks muutunud, heitis ta käed ümber ema kaela ja puhkes härdalt nutma, nagu lapse-põlves peale peksu. Ta nuttis kaua, ja näis, nagu ei tulekski ta pisaratel lõppu. Ta ei mõistnud isegi, mis oli selle tundepuhangu põhjuseks. Kuid iga perekonnaliige tõlgitses seda ebatavalise nõrkuse väljendust omamoodi.

Sel ajal kui poeg kahetsusest nuttis, nähes, kuidas ematunne on täielikult laostunud selles raugastunud, kuid mitte veel vanas naises, kes polnud nähtavasti enam selge mõistuse juures, siis tundis ema poega vaadates hoopis midagi muud. Ta mõtles, et Niccolõ kahetseb, et on elus nii palju patustanud. Ema arvas, et kõigist ta lastest on too kõige rohkem äpardunud. Sel ajal, kui Niccolõ ta õla najal nuttes leinas oma lapseiga ja kahetses oma nüüdset orvupõlve, sest ta ees seisid inimesed, kellel tõeliselt polnud temaga midagi ühist, mõtles vana Paganini, et kuna tema poeg on isa-majja tagasi pöördunud nagu ärakadunud poeg Vanast Testamendist, siis püüab ta küll ilmaaegu pääseda selle vasika lunastamisega, mida isake käskis lauale tuua. «Ära näe asjata vaeva, pojake,» mõtles vana maakler,

vaadates nutvat Paganinit, «minu vasikas maksab rohkem kui kakskümmend tuhat franki. Ja kui ma ärakadunud poja juba kord oma katuse alla võtsin, siis panen ma teda ka oma kukrut kergendama.»

Kuid ärakadunud poeg ei suutnud ikka veel rahuneda. Siis hiilis vana Paganini südamesse tõsine kahtlus: «Pagan võtku, tal on elus vist mingi suur õnnetus juhtunud. Võib-olla on ta vigastanud oma käe ega saa enam viiulit mängida, või on ta vahekord politseiga sassis, — ta tuleb meie juurde tagasi nuttes ja ulgudes, nagu poleks tal kuhugi minna.»

Vanem vend rõõmustas kogu südamest võimaluse üle parandada oma rahalisi asju, kui ta otsekohe loob Nic-colõga sõbralikud suhted. Lucrezia pidas aru, kuidas osa sellest rahast läheks ka tema mehe kaardimängu-võla tasumiseks.

Paganinil oli kahju iseendast ning oma lapselikest elukujutlustest, ent mõtted ja tunded, mis on omased suurtele hingedele, tõrjusid temast kord-korralt välja egoistliku kaastunde iseenda vastu.

Ta ei mõtelnud enam oma orvupõlvele. Need rikutud ja moonutatud tunnetega inimesed muutusid tema silmis lõpmata haletsemisväärseiks.

Ärevad aastad, mis Põhja-Itaalia oli üle elanud, alalised kõikumised börsil, millest olenes perekonna heaolu ja isa meeleolu, olid nähtavasti vanakeste jõu murdnud. Ka nende elus oli palju muutunud sel ajal, kui Niccolös endas toimusid kolossaalsed muudatused. Ta tundis, et ta seisab nüüd väga kindlalt omal jalal, ta teadis hästi, et see

kõrge, täiuslik viiulimängutehnika, mida ta omas, on praegu osa temast, ja kui ta tahakski sellest midagi unustada, siis ta ei suudaks seda: viiuli-mängutalendi võiks ta kaotada alles siis, kui ta kaotab käe. Ta oli geniaalne viiulikunstnik. Kuid tema ees seisid ta isa ja ema, tema vend ja õed, kes olid üsna tavalised inimesed, ja Paganini tundis, et kui märgatakse kontrasti, mis valitseb tema ja selle ülitavalise Põhja-Itaalia perekonna sisemaailma vahel, kerkivad esile säärased meeleolud ja tunded, mis mürgitavad teda ümbritsevaid inimesi kadedusega, millest saab pikkamööda vihkamine. Kuid mingi instinkti mõjul ei suutnud

122

ta siiski vabaneda teravast valutundest, haletsusest a omakasupüüdmatust armastusest.

Pankurit, kelle juures realiseeriti tšekk Antonio aganini nimele, panid imestama vanamehe järelepärimised, kes kähvatades ja punastades püüdis välja - uurida, kui palju ta pojal raha on ja kuhu see on hoiule pandud. Itaalia pankade põline saladusehoidmine tundus vanale börsimaaklerile esmakordselt pahandava ja tarbetu takistusena.

Jutuajamisel pojaga kõneles vanamees korduvalt ema unetutest öödest ja sellest, kuidas ta on pidanud kannatama suurt vaesust, et anda pojale muusikalist haridust. Ta 'püüdis pojale näidata, kui kõrged olid tema isapüüded ja kui rasked tema mured sõnakuulmatu poisikese pärast, keda ta peksuga pidi sundima usinusele, et muuta tema viiulimänguande raasukesed tõeliseks ja täiuslikuks viiuldajatalendiks. Saatuse veider tuju sulges Paganini silmad nende vanamehe kavaluste ees. Ta nõustus temaga kõiges, tuli meelsasti vastu emale ja andis oma esimese hoiusumma, mis oli Genua panka üle toodud, heameelega perekonna käsutusse. Tema järeleandlikkus aga õhutas isa veelgi tagant.

Vahekorrad perekonnas muutusid mänguks kahe vaenulise leeri vahel. Ema, isa, vend ja õed pidasid Paganini äraolekul kestvaid nõupidamisi. Oli päevi, millal Niccolo tundis end perekonna lemmikuna ja kaitsjana, kuid oli ka päevi, millal isa tormas ta kallale kisa ja needustega, ning sügavais murepisarais ema palus sada või kakssada franki mõne ootamatu väljamineku katteks, mis oli tekkinud vana Paganini teadmata.

Kuigi Paganini ei kavatsenud Genuas kontserte anda, leidis ta end äkki olukorra ees, kus ta pidi esinema. Ta oli mõelnud, et veedab kuu aega perekonna keskel ja sõidab siis kontsertreisile põhja poole. Teda tõmbas Milanosse, Turinosse ja Veneetsiasse. Ta kujutles, kuidas ta jälle Livornosse ja Luccasse sõidab. Genuas tahtis ta olla ainult oma emale pojaks, oma õdedele vennaks, olla ainult tavaline Niccolo Paganini.

123

Kuid andnud lõpuks käest kogu oma raha, sattus viiuldaja endisesse sõltuvusse vanast Paganinist. Isa polnud nõus andma talle rohkem kui kakskümmend franki ööpäevasteks kulutusteks. Niccolõ tundis äkki, et vanamehe ihnsus läheneb juba meeltesegadusele.

Esimesi katseid rääkida võimudega kontserdi andmisest ei krooninud edu. Genua linna katoliiklik kirik seisis selle vastu, et inimene, keda tema lihane isagi tunnistab kiriku sõnakuulmatuks pojaks, esineks kontserdilaval. See ei olnud küll otsene keeld, kuid säärasest laitvast hoiakust oli Genua tsiviilvõimudele enam kui küllalt.

Pärast pikka vaevanägemist sai Paganini kummalise teate: piiskop lubab Niccolõ Paganinil erandlikult esineda pühakojas ilmliku kontserdiga, tasuks heategevast kirikukontserdist osavõtu eest. Aga kui saabus aeg selle loa kasutamiseks, siis tuli ilmsiks uus ootamatu takistus.

Erinevalt reast teistest Itaalia linnadest oli Genuas loodud Kõrgem Muusikanõukogu, mille eesistujaks oli sinjoor Novi, seesama Novi, kes ühes Paganiniga õppis Paeri juures.

Nüüd kandis ta Genua linna esimese viiuldaja tiitlit. Tuli minna tema juurde, sest kõik kontserdid, mis linnas toimusid, pidid «meelelaadi puhtuse ja kunstilise kauniduse nimel» omama selle nõukogu sanktsiooni. Alguses läks kõik imelibedasti. Novi võttis Paganini vastu kui kalli sugulase. Küünarnukist toetades pani ta Paganini tugitooli istuma. Pärides üksikasjaliselt tema elumurede ja -rõõmude üle, teatas Novi naeratades ühe konservatooriumikaaslase surmast. Nende endine kaasõpilane oli uppunud Veneetsia laguunis, ja püha kirik ei pea nüüd võimalikuks talle hingepalvet pidada, sest seesinane inimene suri ilma patukahetsuseta ning pidas oma eluajal sidet jumala-kartmatu korsiklasega.

Paganini peatas mõninga meelepahaga selle ilukõne-voolu ja hakkas rääkima oma eelseisvast kontserdist. Novi näole ilmus äkki asjalik ja külm ilme.

«Tead sa, mu sõber,» vastas ta, «meie eeskirjad nõuavad, et sind võetaks enne meie nõukogus katsele. Mina ju tean, kui kõrge on sinu meisterlikkus, kuid sina kui Genua linna kodanik ei hakka ometi rikkuma selle

linna vanu eeskirju ja seadusi, tema maksvat korda. Sa oled meist võõrdunud. Ela veidi aega koos meiega, ära esialgu kontserte anna, saa siin täiesti omainimeseks, ja siis arutame su ettepanekut.» Paganini tahtis tõusta:

«Eksamineerida mind nagu poisikest? Kui kaua ma pean siis ootama?»

Novi paitas sõbralikult ta kätt.

«Noh, miks sa nõnda erutud! Oodata ei tule kuigi kaua. Mis puutub eksamisse, siis on see ainult tühine formaalsus . . . Noh, elad mõni aeg meiega . . . aasta või kaks.»

«Mis?!» hüüdis Paganini. «Sa naerad mu üle!»

«Rahustu,» vastas Novi. «Püha kirik ei keela muusikat. Vastuoksa, mitte kuskil ei saavuta muusika nii kõrget täiuslikkust kui Palestrina religioossetes teostes, millele on uhke kogu maailma kirik. Sa peaksid teadma, et kõikide aegade parimad muusikud on kirjutanud oma teosed kirikule. Viiuldaja, kes kirikule midagi ei kirjuta, lükkab sellega tagasi tema õnnistava mõju. Sa kavatsed muidugi meile esitada teoseid, mis on kirjutatud kirikumuusika stiilis?»

Nüüd tegi Novi karmi näo ja läks punasest puust riiuli juurde. Ta võttis sealt punase safian-nahast portfelli, tuhnis seal ja leidis ühe Lombardias ilmuva austria ajalehe. Väikeses ajalehes kõneldi, et Paganini on kaotanud kogu oma varanduse kaardimängus ja on müünud oma viiuli mänguvõla tasumiseks.

Lugenud selle läbi, jätkas Novi kibeduse ja kaastundega:

«Ma mõistan täiesti, et pärast neid vapustusi sa ei suuda kaua toibuda ja seepärast eladki Genuas. Sinu vanaema suri nälga, sest sa ei saatnud perekonnale raha. Su vana isa nälgis, vana ema valas sinu pärast pisaraid ja palus jumalat, et sa pöörduksid tagasi püha kiriku rüppe. Sa tahad luua endale kuulsa viiuldaja aupaistet ja kasutad selleks autuid võtteid, kuid pea meeles,» hoiatas Novi äkki häält kõrgendades: «ma näen sind läbi. Tõde pääseb ikkagi võidule. Ma mäletan su äpardust, kui sa pärast öiseid prassinguid ei suutnud viiulit käes hoida, kui sellel katkesid keeled. Mäletad,

siis kui Paer ütles, et sa ei sooritanud eksamit. Oletame, et see oli juhus, mina armastan sind, võid minu sõprust arvestada, ma ei räägi sellest kellelegi...»

Paganini tundis, et ta käed tõmbuvad iseendast rusikasse. See lurjus pakkus talle oma kaitset, nähtavasti tahab ta teda mingisugusesse tehingusse mässida. Kuid Novist olenes

Paganini saatus Genuas. Novi pakkus talle oma räpast sõprust, julges tungida tema perekonnaasjadesse, söandas olla tema kohtunikuks, — kuid polnud teist pääseteed. Karikas tuli põhjani juua.

«Niisiis,» ütles Novi, «ma ei kiida heaks oma sõprade rangust sinu suhtes. Nad andsid sinu vanale isale nõu pöörduda kõige pühama inkvisitsiooni tribunali poole. Ma teen kõik, et kõigutada oma sõprade vastuseisu sinu ilmumisele kontserdilavale. Kuid sinu vastu, ma ei taha sind solvata, esitatakse süüdistus, ja sa pead oma süütust tõestama, enne kui ma sinu küsimuse üles tõstan.»

Paganini tundis, et Novi valmistub andma tugevat lööki ja tunneb otsustava hetke edasilükkamisest lõbu. Kuid ta eksis. Novi oli tõepoolest kimbatuses ja kartis lausuda seda, mille ta nüüd äkki ühe hooga välja pahvatas:

«Sa pead oma süütust tõestama, sa pead andma muusikariista, millel sa mängid, muusikanõukogule esialgseks läbivaatamiseks.»

öelnud selle välja, tundis Novi otsekohe kergendust ja puhkes laginal naerma.

Nüüd tundis Paganini, kui raske on tal end valitseda. Iga Novi sõnaga kasvas Paganinis raev. Too aga arvas, et Paganini on ohutu, kui ta kohe pärast esimesi sõnu ei läinud üle tegudele.

«Sinu kohta räägitakse kohutavaid asju,» jätkas ta ja peatus uuesti. «Mina neid loomulikult ei usu, sa oled mu vana sõber.»

Paganini tundis end põrmu surutuna ja pöördus rahulikult ukse poole. Novi nägi, et Paganini tunnistab oma lüüasaamist ja tahab nüüd põgeneda viimaste sol-vamiste eest.

«Sinu kohta räägitakse,» ütles ta kiirustades, «et sa tegid Tourte'i poogna poolteist korda pikemaks ja tõmbasid

126

suurepärasele vanaaegsele sinjoor Guarneri muusikariistale tšellokeeled peale. Sa võtad need muidugi ära ja kasutad normaalse pikkusega poognat. Kuna aga sinu kohta räägitakse, et su viiul on täis kirjutatud maagilisi vormeleid ja nõiasõnu, siis enne kui sa kontserdilavale lähed, peame ise su viiuli üle vaatama.»

«Milleks?» hüüdis Paganini äärmise pahameelega. «Ma võin viiulile peale tõmmata niisuguseid keeli, nagu tahan. Prantslased muutsid klavessiini klaveriks, nad tegid vanast mänguriistast uue, tuhat korda kõlavama ja kaunima!»

«Prantslased!?» küsis Novi äkki kähvatades. «Sa kõneled prantslastest!? Sa räägid inimestest, kes raiusid oma kuningal pea maha? Ja sa julged siin selles toas lausuda seda sõna? Kas sa tead ka, mida prantslased teevad? ... Sa tead, et lapsed surevad rõugesse, sest need lurjused pookisid rõugeid vasikale ja pärast naka-avad vasikarõugetega kümneid tuhandeid lapsi?! Kas sa tead ka, et pöökides lastele vasikarõugeid poogi vad nad vasikamõistust jumalast loodud olevusele — inimesele?!»

«Sa teeskled!» karjus Paganini. «Sa räägid rumalaid, harimatuid sõnu, sa tead küll, et sellega päästetakse lapsi mustast rõugest. Lapsed, kellele on poogitud vasikarõugeid, ei sure ja on alatiselt kaitstud nakkuse vastu ...»

«Kiriku eeskirjad ei luba seda!» trampis Novi vihaselt jalgu. Ta pilk oli juba täis varjamatut viha. «Tea, et meie ja Rooma katoliku kirik keelasime kõikjal Itaalias rõugete panemise.»

Paganini pööras selja ja lahkus sõnalausumata toast.

Genua ajaleht teatas viiuldaja Paganini kadumisest.

Esimese kolme kuu jooksul tegi sinjoor Antonio kõik oma poja leidmiseks, kuid ta otsingud jäid tagajärjetuks. Kuskil ei leitud Niccolõst jälgegi. Austria sandarmid ja paavsti politseispioonid hakkasid läbi tuhnima Livorno mängumajasid.

XVII PEATÜKK TEE KÕRGUSTE POOLE

Bonaparte'i õde vürstinna Elisa Bacciochi tegi Paganini oma orkestri dirigendiks Luccas. Elu uutele nõudmistele järele andes nõustus Paganini esmakordselt oma sõltumatust mõningal määral piirama. See andis talle teatava seisukoha, vabastas teda tüütavatest pärimistest ja korraldas mõneks ajaks ta liiga rahutuks muutunud elu.

Genuas oli Paganini alustanud suurt tööd, Luccas viis ta selle lõpule. Ja imelikul kombel olid kõik tema uued teosed kirjutatud viiulile kitarri saatega. Ta kirjutas hoogsalt ja pingeliselt üksteise järel kuus kvartetti viiulile, aldile, kitarrile ja tšellole.

Lucca väikesed moosekandid, uulitsapoisid, kes panid toime pidustusi ja esitasid kitarril tellitud palasid, pöördusid tema poole palvega anda neile mingisuguseid noote, ja Paganini tuli nende palvetele vastu, viskas kiiresti paberile väikesi kitarripalu ega ütelnud ühelegi tellijale ära.

Nii sattusid Luccast Itaalia paljudesse linnadesse loendamatud kitarrile kirjutatud lühipalad. Neid müüdi, trükiti, levitati, vulgariseeriti, muudeti ja tõlgendati omamoodi, ja lõpuks kasvas helilooja meelelahutustest suur ja keerukas noodikirjandus, mis poolenisti ei kuulunudki enam Paganinile. Suurem osa neist heliteostest rikkusid Paganini reputatsiooni, kuid ta pööras nii vähe tähelepanu tühjadele juttudele oma heliloomingu üle, et ta ei lükanud iialgi ümber kuuldusi, mis olid seotud ühe või teise helitööga. Vaesed Lucca moosekandid jutustasid, et nad olevat rasketel päevadel saanud Paganinilt toetuseks noodipaberilehti, mis olid täis kitarripalade visandeid, ja need lehed päästsid mõnikord kogu perekonna. Töötades Lucsas ja jätkates innukalt harjutusi virtuoosse meisterlikkusega ettekantavate Locatelli «modulazionede» selgeksõppimiseks, ei unustanud Paganini kitarri. Ja isegi siis, kui ta oli saavutanud viiulimängus täiuslikkuse, kui tal polnud enam

tarvis kontsertideks ette valmistuda, kui ta lakkas mängimast kodus ja võttis poogna kätte alles enne ilmumist kontserdilavale, ka siis harrastas ta endiselt oma lõbuks kitarrimängu, esinemata muide sellega kordagi avalikult.

Niisiis murdis Paganini tõotuse, mille ta oli endale nooruses andnud. Temast sai õukonnaviiuldaja, kui võib nimetada õukonnaks Prantsuse keisri õe väikest kaaskonda, kes esialgu rahuldus Itaalia vürstinna tagasihoidliku tiitliga. Vürst Bacciochi ise õppis tema juures viiulimängu. Sel viisil muutus Paganini vürsti-lossi alaliseks külaliseks ja kasutas koos teise õpetaja, professor Galliga, selle perekonna alalist soosingut, kel oli Luccas valitsev seisukoht.

Lucca muusikaline noorsugu hakkas linnas õhinal suurt orkestrit moodustama. Temaga liitusid prantslased, kes olid pärast kindral Massena ratsaväeorkestri lahkumist linna maha jäänud. Nad võtsid vaimustusega vastu teate, et nende orkestrit hakkab juhatama Paganini.

Kui Paganini astus kõrgesse saali, mis asus Lucca teatrilava kõrval, ajas arvukas, katkistes mundrites, hallides ja mustades kuubedes noortehulk valjusti ja rõõmsalt juttu.

Ta kuulas mõnuga helidesegu, mida tekitas inimhäälte kõmin ja muusikariistade häälestamine. Paganinit ei märgatud kohe. Teda oli oodatud, teda tunti näo järgi, kuid sellest hoolimata pidi ta minema puldini, et kõik hääled vait jääksid ning kõik pilgud tema poole pöörduksid.

Paganini istus suurele trummile, ja tema samm, mis näitas, et ta tahab kõigepealt rääkida orkestriga, lihtsalt, nagu sõber, äratas otsekohe kogu saalis poolehoiu. Saali seinad olid dekoratsioone täis riputatud, läbikäigud toolide vahel olid täis sirme, talasid, palke ja rekvisiite, inimesed seisid oma muusikariistade kõrval või jäid seisma juhuslikku asendisse, milles nad olid äsja naabriga vestelnud. Uue dirigendi pilk haaras kõike seda ühe hetkega.

Paganini polnud oraator, ta kõneles tasa, segaselt. Orkestrandid nihkusid hulgana talle lähemale. Paganini lühikesele tervituskõnele vastas orkester tormilise aplausiga.

129

Paganini tõstis käe:

«Te peate mulle lubama, et olete täiesti siirad ja minuga üksmeelsed muusikaliste ülesannete mõistmises. Te peate teadma, et muusika ei salli üleolevat suhtumist ja et ei tohi olla keskpärast mängu.»

Keegi hüüdis:

«Meie ei saa kõik olla sellised nagu Paganini!»

Paganini pöördus kähku kõneleja poole ja peatus. Hetkelise mõtlemise järel lausus ta:

«Vale: muusikas ei ole nimesid ega teisejärgulisi jõudusid. Te kõik olete kunstnikud. Saagu meie orkester kõrge meisterlikkusega orkestriks.»

Tolleaegse Itaalia muusikaelu kroonikakirjutajad jutustavad, et maailmas pole olnud nii üksmeelset ja nii hea koosmänguga orkestrit, kui seda oli neil aastatel Lucca orkester. Luccas algas pingeline muusikaelu. Paganini esines Lucca teatris kõigis ooperilavastustes dirigendina, mängis õukonnas ja andis iga viieteistkümne päeva tagant suuri kontserte.

Paganini elu Luccas tähistasid esimesel poolaastal kaks sündmust.

Paganini teadis hästi, et tähelepanu'eest, mis talle vürstinna poolt osaks sai, võlgneb ta tänu kellelegi tundmatule sõbrale. Ja kord ta nägigi seda sõpra. See oli kunagine Armida. Paganini tundis tema kohe ära, kuigi naise ilu oli ebatavaliselt õitsele puhkenud. Armida istus esimeses reas. Nähes, kuidas see naine vürstinnaga sosistas, mõistis Paganini, et nad on lähedased sõbratarid, keda ei seo õukonna etikett. Ta tahtis naist, kes oli tema päästmisele kaasa aidanud, vaheajal tingimata näha. Paganini ei tundnud erutust, ta vaatas ennast hämmastusega peeglist, kui ta vaheajal kunstni-ketuppa läks, kindad käest tõmbas ja väikese laua äärde seisma jäi. Ta kohendas žabood, lükkas otsaesisele langenud juuksed tagasi, võttis uue paari kindaid ja väljus. Ta läks teatrisaali, liikus ridade vahelt läbi, kuid esimeses reas polnud enam vürstinnat ega ta sõbratari. Vürstinna oli vihjanud peavalule ja lahkunud, ootamata ooperi lõppu.

Võlur, kes nii kaua oli temast eemal olnud, ilmutas ennast jälle. Paganini tabas end mõttelt, et ta on liiga

130

harva tuletanud meelde neid õnnelikke päevi, mis ta veetis selle naisega. Seekordsel saabumisel tundus Lucca talle sootuks teistsuguse linnana. Teiseks tähtsaks sündmuseks Paganini elu sellel perioodil oli Austria ajalehe ilmumine, mis kutsus esile terve rea laimu- ja kuulujutte. Ajaleht liikus esialgu Lucca vaimulike ringkonnas, hiljem aga sattus ka muusikute ringi. Paganini hakkas enesel märkama ainiti vaatavaid, uudishimulikke

pilke. Tihtipeale, kui ta pöördus sõprade poole, pani ta tähele, et teda tähelepanelikult vaatav inimene püüab oma silmis kustutada ärevat uudishimutulukest. Möödus hulk aega, enne kui Paganini mõistis, milles asi seisab.

Kõik Põhja-Itaalia ajalehed olid täis ühe Viini korrespondendi sõnumeid selle kohta, et Itaalias olevat esile kerkinud suurepärane viiuldaja, millist maailm seni veel näinud pole ja kes on võimeline üllatama kogu maailma. See viiuldaja on Paganini, ohtlik kurjategija, kes on põgenenud sunnitöölt ja pole seni veel võimude poolt kinni võetud, vaatamata sellele, et tal lasub südametunnistuse, usu ja isegi inimseaduste vastane kuritöö — see viiuldaja olevat nimelt naisetapja.

Keegi ei pöördunud selgituste saamiseks Paganini enda poole. Paganinit ei häiritud tüütute pärimistega. Ainult vürstinna suhtumine temasse muutus mõnevõrra jahedamaks ja rangemaks. Vürst, kes mängis endiselt halvasti viiulit, käis usinalt tundides edasi.

Mööda tuttavat mägiteed viis Lucca üürikaless Paganini sinna, kus olid möödunud ta õnnelikud vangipõlve-päevad Armida juures. Värava pihta koputamise peale vastas karm hääl. Paganini nägi uut aednikku, habemikku küürakat vanameest vihase läbitungiva pilguga. Vanamees teatas, et sinjoora ei ela enam ammugi siin. Ta näitas käega kinninaelutatud uksele, rohelistele akna-luukidele ja varbkardinatele. Maja, milles olid möödunud nii õnnelikud päevad, oli nüüd tõepoolest tühi.

Tähendab Armida elas siis linnas. Kuid miks pole Niccolö teda pärast seda, kui ta Lucca teatris käis, enam kordagi näinud?

Kui Paganini Luccasse tagasi jõudis, leidis ta kodus eest tuttava käekirjaga kirjutatud sedelikese. «Ärge

otsige kohtumist minuga. Armastan teid endiselt, kuid me ei tohi teineteist enam näha.» Kas see oli vastuseks ta katsele külastada naist lossis?

Õhtul aga nägi ta kontserdil esimeses reas jälle oma sõbratari. Pärast esimest viiulikontserti jäi naine oma kohale, kuigi vürstinna tõusis ja väljus. Vürstinna Bacciochi närvikava oli erakordselt vastuvõtlik muusikale. Ta talus hästi Cimarosa ja Mozarti muusikat, kuulas orkestrit, mida juhatas Paganini, kuid teatas, ilma igasuguse soovita suurt viiuldajat solvata, et Paganini esituses võib ta ainult väga väheseid palu kuulata. Ta rääkis täiesti siiralt ja Paganini oli niivõrd veendunud ta tõearmastuses, et nende vahel kujunes aegamööda soe ja sõbralik vahekord, kuigi õukond kaldus omavahel sosistama, et vürstinna huvi Lucca orkestri esimese viiuldaja talendi vastu on jahtunud.

Paganini täitis oma sõbratari soovi. Ta ei otsinud enam temaga kohtumist.

Möödus kaks nädalat. Mõte sellest naisest ei jätnud teda, vaid ta pöördus üha sagedamini ja üha suurema erutusega selle juurde tagasi. Et piinavast tundest vabaneda, tegi Paganini seda, mida ta tegi alati oma elu kriitilistel hetkedel. Ta valas oma tunded muusikasse. Ta visandas kiiresti muusikalise dialoogi ja esitas selle järgmisel kontserdil kahel viiulikeelel. Ta nimetas seda muusikapala «Venus ja Adonis». Selles oli suure muusikalise taktitundega antud armastuse õnne ja valu muusikaline väljendus kahe viiulikeele dialoogi kujul.

Hämmastatud kuulajad nõudsid kordamist. Paganini keeldus. Ta astus üsna lava servale, kummardas, langetas viiuli peaaegu maani, ja jäi üksisilmi vaatama naise näkku, kes istus temast kümne sammu kaugusel. Juba mängu ajal oli ta oma rõõmuks näinud, kuidas naise huultelt kadus pikkamööda naeratus, kuidas silmad muutusid suureks, ta nägi selle näo kõiki ilmete-vahetusi.

Vürstinna oli armukadedusest kaugel, ta võpatas vastikustundest, nähes fantastilist, rafineeritud inetust, millega loodus oli suurt viiuldajat õnnistanud. Kuid ta oli solvunud Paganini taktitust žestist, kuna too oli

132

söandanud tema juuresolekul väljendada sügavat kiindumust ühe daami vastu publiku hulgas, kuigi see daam oli ta parim sõbratar. Kui Paganini järgmisel päeval lossi tuli, et vürstile tundi anda, ei suutnud vürstinna ennast talitseda. Vastates Paganini õukondlikule kummardusele hooletu peanoogutusega, ütles ta:

«Te ületasite iseenda, mängides kahel keelel. Räägitakse, et teile on seda kunsti õpetanud vangla?»

«Teie hiilgus, ma pole kunagi vanglas olnud,» vastas Paganini.

«Muide, ma arvan, et sellisele geniaalsele muusikule nagu Paganini peaks ka ühest keelest jätkuma.»

Veri tõusis viiuldajale pähe. Legend ühest viiulikeelest oli nähtavasti juba Bacciochi lossi jõudnud. Paganini võttis väljakutse vastu.

«Teie hiilguse soov leiab täitmist järgmisel õhtul.»

«Teil ei tarvitse rutata,» ütles vürstinna. «Ma sõidan ära. Aga kui ma tagasi tulen, siis tahan kuulata Paganini mängu ühel viiulikeelel.»

15. augustil pühitseti Prantsuse keisri sünnipäeva.

Hommikul sai vürstinna keiserliku postiga kirja. Selles teatati, et ta on ametlikult kinnitatud Toscana hertsoginnaks ning anti edasi tema lihase venna Napoleon I korraldus lahkuda Luccast ja asuda Firenzesse. Samal hommikul sai Paganini ametliku kirja hertsoginna krooniga ümbrikul.

See oli patent Toscana hertsoginna kaardiväekapteni auastmele.

Õhtuks rõivastas Lucca sõjaväerätsep ta juba kuld-tikanditega mundrisse. Kell üksteist öösel pärast ametlikku pidustusi Prantsuse keisri auks, kes oli astunud oma kolmekümne neljandasse eluaastasse, ilmus kontserdilavale kõhn mees mundris, mille varrukakäänistel ja krael olid kuldsed mesilased. Mehe pead kattis must juustemüts ning tema kondised käed olid pikad ja sõl-milised nagu puuoksad. Ta hoidis käes viiulit, millel oli peal ainult üks keel.

Heroiline sonaat «Napoleon», mis oli lai ja võimas, pani publikut hinge kinni pidades kuulama. Selles oli kuulda paljude viiulite helisemist, kuigi viiuldaja tõmbas poognaga ainult ühelainsal tšello bassikeelel.

133

Sel õhtul polnud Luccas ainustki vana võimu pooldajat, ainustki vaga katoliiklast, kes poleks hirmu, nördimuse või raevuga rääkinud Lucca elanike kiusatusse viimisest saatana poolt. Too mustaverd kaardiväekapten, kes mängis ühel viiulikeelel, olevat saatan ise, kes on ilmunud vürstinna adjutandi kujul, et ahvatleda inimkonda ennekuulmatu kiusatusega, nagu too, kes juhib võidukaid sõjavägesid, lehvitab lippusid ja tallab oma miljoniliste armeede marsiretkedel maha Euroopa põllud.

Vürstinna aplodeeris. Ta rebis kinda käest ja viskas põrandale, jätkates aplodeerimist palja käega. Ta abikaasa kummardus kinnast üles võtma ja kuulis vihast sosinat:

«Kihutage otsekohe see toapoiss välja. Ma saatsin talle patendi kaardiväekapteni auastmele ainult selleks, et näidata tema vastu üles oma armulikkust, tema aga on jõudnud juba mundri selga tõmmata. See tõusik ei tunne üldse etiketti.»

Ja nagu vastuseks vürstinna mõttele kostis siis, kui Paganini uuesti lavale ilmus, hüüd:

«Maestro, võtke toapoisi livree seljast!»
Paganini lõi veidi vaaruma, puudutas viiulipoognaga ettevaatamatult pulti ja ajas noodid maha. Need lendasid saali ja kukkusid esimese rea tugitoolide ette. Teist muusikapala mängis Paganini noodita, kuid tegi jälle mängu ajal ettevaatamatu liigutuse ja noodipult kukkus ümber, küünlad kustusid pragisedes, kuid — mis ime see siis oli! — viiul kordas silmapilk otsekui nõiaväel ka neid helisid, nii et kõik Paganini liigutused tundusid ettekavatsetuna ning programmi kohaselt esitatuna. Hirmunud ja võlutud publik surus oma meelepaha alla. Viiuldaja kunstist vallutatud saal leppis tema vembuga.
Pärast programmi lõppu jätkas vürstinna aplodeerimist. Tema adjutant jooksis üles kontserdilavale, tuli Paganini juurde ja ütles:
«Tema hiilgus käsib teid otsekohe saalist lahkuda, riietuda musta tsiviilfrakki ja tagasi tulla.»
Paganini ajas pea selga ja lausus uhkelt:
«Minul on patent, mul on lubatud seda vormi kanda.»
134
Kaardiväe kolonel polnud tema poole pöördudes teda kapteniks nimetanud. See suurendas veelgi Paga-Biini viha. Ta naeris iseenda üle, ent heites nagu mingi väljakutse saatusele, vaatas ta kolonelile jultunult silma ja lausus:
«Kuidas te julgete jätta mind kapteniks nimetamata?»
Paganini andis oma viiuli ühe noore orkestrandi kätte, astus kontserdilavalt alla ja kõndis pikkade sammudega üle saali. Võttes kord ühe, kord teise sõbra käealt kinni vastas ta peanoogutustega kummardustele ja käteplaksutustele. Kõndides õõtsutas ta rütmiliselt oma kõhna, väljaulatuvate abaluude ja teravate õlgadega keha, otsekui heites väljakutse vürstinnale, kes oma erutuse maskeerimiseks vestles teda ümbritsevate daamidega.
Õuedaam tõstis käe. Prantsuse ohvitser, kes seisis vürstinna kõrval, teatas pidulikult:
«Tema majesteet keiser Napoleon kuulutab oma sünnipäeval vürstinna Bacciochi Toscana suurhertsogkonna suurhertsoginnaks. Tema kõrguse uueks asukohaks saab Firenze linn.»
Orkester summutas viimased sõnad. Saalis tõusid valjud tervitushüüded. Paganini kuulis enda lähedal tasast sosinat ja heitis sinna pilgu. Õuedaam sosistas talle pilkavalt ja kelmikalt:
«Sinjoor Paganini, tema hiilgus käskis teid viivitamatult lahkuda.»
Paganini kummardas sügavalt ja sirutas õuedaamile käe. Ta võttis daami mõlemad käed, tõstis need huultele ega lasknud kaua lahti.
Algas ball. Sügava nördimusega vaatas Toscana hertsoginna Paganinit, kes tantsis õuedaamiga kolmanda paarina, kuid ei reetnud end ühegi liigutusega, kartes ennast alandada.
Paganini .oli kogu õhtu erakordselt lõbus. Ta ei astunud kordagi hertsoginna juurde.
Mõni minut enne seda, kui hertsoginna pidi õukonna etiketi kohaselt külalistele viimast korda kummardama ja lahkuma, kadus Paganini saalist.
Kolm tundi hiljem veeres tõld põhja poole.
135
«Kahju, et Harris puudub,» mõtles Paganini, «pole kedagi, kellega teepeal nalja heita.»
Kuigi Paganini mässis end reisimantlisse ja puges sügavale tõllanurka, jäid ometi kõik tema püüded tundmatuks jääda asjatuks. Brescia jaamas liitus reisijatega Luigi Tarisio,

kes tundis Paganini kohe ära ja reetis tema inkognito kogu kaheksaliikmelisele reisiseltskonnale.

Sinjoor Tarisio jättis kogenud reisija mulje, kes on sündinud ja elanud postitõllas. Kulunud ja kriimustatud poleeriga lamedad kastid, mille ees rippusid rasked lukud, täitsid kogu tõllakatuse. Sinjoori reisikostüümi täiendasid vöö vahele pistetud püstol, lapik veinipudel rihma otsas, suur ruuduline särp ja lai kübar. Raske oli aru saada, kes ta on, kas Jean Bart, flibustjeer «Päikesekuninga» aegadest või itaalia viiulite ülesostja, mida sinjoor Luigi Tarisio tegelikult oligi. Tarisio sooritas oma kuuekümne viiendat reisi Itaaliast Prantsusmaale. Tema reisi sihiks oli Pariis. Ilmnes, et see sõbralik, vaikse häälega mees oli haruldaselt meeldiv teekaaslane. Ta tundis nimepidi kõiki, vettu-rinosid, teadis kõikide hobuste nimesid, teadis, millal ja missuguses sepikojas tehti tõllale remonti, kõnelemata muidugi linnade, postijaamade, külade ja ühe või teise paiga kaitsepühakute nimedest. Tal tarvitses vaid kuulda mõne kiriku kelli, kui ta juba võis öelda selle kiriku nime.

Tarisio külastas Itaalia kloostreid, sõlmis tutvusi linnade orkestrijuhtidega, regentidega, külade kiriku-koorijuhtidega. Asulais ja alevites vaatas ta üle ja ostis kokku suletud kloostrite varandusi, ja kuna tal olid igal pool oma agendid ja sõbrad, siis toodi talle kokkulepitud ajal otse postijaama esemeid, mille vastu ta huvi tundis. Oodates siin, kuni hobuseid vahetatakse, kauples ta müüjaga. Otsekohe võis märgata, et tal oli terav silm ja osavad käed ning tema tervis kõneles alatisest viibimisest värskes õhus. Tema selged sinised silmad ning kätteõpitud kõnekäänud, mida ta kasutas osavalt nagu inimene, kellel on vaja elada kõigiga sõbralikul jalal, aitasid osta tal viiuleid üsna tühise hinna eest.

Alati, nii päeval kui öösel, tassis sinjoor Tarisio ämberrakendamiste ja ümberistumiste korral ise oma varanduse, kattis tõllakummi õliriidega ning sidus reisipambud džuudist nööriga kokku. Neis paikades, kus reisijate pagasit läbi vaatasid sihilikult norivad tolliametnikud, tuli ta postitõllast välja. «Itaalias on tollipiirid igal sammul,» kõnelesid tollal prantsuse ohvitserid. Olgu kuidas oli, kuid igal väikesel maavaldusel selles riigis, mis oli muudetud Euroopa töötute printside omanduseks, oli tingimata oma tolliamet. Ja sinjoor Tarisio teadis täpselt iga tolliametniku nime ja sugulussidemeid.

Kui suured fiaskod valget või punast genzano veini oleksid sattunud Transpadani žandarmeeria tolliametisse, siis oleks nende omanikul küll parem olnud veinipudelid lihtsalt puruks lüüa või tühjendada need reisikaaslastega postitõllas. Ega Toscana veinivalmistajad asjata tuhandeid vaate parimat chiantit maha valanud. Naabritele ei saanud nad oma veini müüa, kuid selle tohutu veinihulga ärajoomine oleks Toscana elanikel endil üle jõu käinud. Väikeriigid, hertsogkon-nad, vürstkonnad ja krahvkonnad, kes olid omavahel vaenujalal, eraldasid end üksteisest sandarmite tääkidest taraga, kõige üle lasus aga raskelt Austria passi-süsteem. Ja ometi osutus see kõik jõuetuks, kui sinjoor Tarisio postitõld üle piiri veeres.

Aus kommersant oskas kavalusega mitte üksnes ennast ja oma viiuleid üle piiri sokutada, vaid ta vedas üle ka oma häid sõpru, kes teinekord üsnagi kardetavaid asju Toscana hertsogkonna piiri taha toimetasid. Kõige ohtlikumaks pagasiks olid kotid erakirjavahetusega, mis võisid sattuda postkontorite salaagentide kätte. Tuhat või kaks tuhat pitseeritud kirja võisid sellisele reisijale kindlustada elulõpu sügavas Mantua kaevus või kaugel Määrimaal, Spielbergi lossi salakambris.

Kogenud reisijad teadsid, et postitõllas, kus oli aset võtnud sinjoor Tarisio, võis rahulikult sõita. Ja kummalisel kombel polnud Austria võimud viiulikaupmeest tolliregistrisse kandnudki. Võib-olla polnud nad seda teinud sellepärast, et Euroopa orkestrite, ooperite

137

ja õukonnakapellide ainuke komisjonär sinjoor Tarisio polnud veel Austria žandarmeeria vaateväljale sattunud. Kuid võib-olla oli mõni kaitseingel selle kommersandi oma tiiva alla võtnud. Olgu kuidas oli, kuid sinjoor Tarisio pääses kõigist tolliametitest takistamatult läbi. Tolliametnikud olid rahul juba sellega, et sinjoor Tarisio tasus piiri ületamisel oma viiulite pealt, mis polnud keelatud kaubaks, märksa rohkem, kui maksid oma viletsa hapu veini pealt itaalia kaupmehed, kes sõitsid üle silla teisel pool jõge elava naabri pulmapeole.

Sinjoor Tarisio ostis Tiroolis kokku vanade saksa meistrite viiuleid, ja nüüd oli Tirool tema tähtsamaks peatuskohaks teel Pariisi. Sinjoor Tarisio lobises oma teekaaslastele pikalt ja laialt Pariisi elust. Ta jutustas Kreutzerist ning suurepärasest inimesest härra Baillot'ist[8]:

«Ta on tänapäeva viiuldajate kuningas. See on mees, kes tunneb kõiki viiulimängukunsti saladusi.»

«Baillot?» küsis Paganini. «Mulle räägiti, et Pariisis asub maailma parim viiulite kollektsioon ja et Baillot alustas oma muusikalist karjääri hukatud Prantsuse kuninga Louis XVI õukonna viiuldajana, nüüd aga on ta esimene viiuldaja keiser Napoleoni õukonnas.»

Tarisio noogutas pead.

«Viiulite kollektsioon on kadunud,» ütles ta. «Ja kui poleks vahele seganud praegune Prantsuse keiser, kes siis oli veel kuulekaks tööriistaks jumala käes ja ainult teeskles revolutsionääri, oleksid Prantsusmaa kaunid kunstid juba kõik hävinud.»

Tarisio kõneles ladusalt, ilusate ümardatud lausetega. Paganini jälgis uudishimu ja huviga selle inimese kõneviisi ja liigutusi.

Teel Pisast Firenzeni, kui pärast rappumist mägiteedel väsimus end tunda andis, hakkas reisijatele uni peale tükkima. Sinjoor Tarisio sulges juba silmad, ent seejärel nähtavasti võitis harjumus hoiduda päeval magamisest tema une. Paganini märkas, kuidas ta

138

tähelepanelikult postitõlla ülemisest aknast välja vaatas, tagumisele ratsakutsarile pilgu heitis ja siis nagu rahunedes kullatud servade ja vasklukkudega nahkköites raamatu välja otsis. Paganini luges kinaverpunase ja kullaga kaunistatud pealkirja. See kõlas: «Sibylla raamat muudatustest maakeral, ühes Zigeno täiendustega eelseisvatest suurtest muudatustest maapeal».

«See sinjoor polegi nii lihtne mees, nagu ta ennast paista laseb!» mõtles Paganini.

---

[8] *Baillot, Pierre (1771—1842) — prantsuse viiulikunstnik j« komponist.* Tõlkija.

Ja tõepoolest, sinjoor Tarisioga vestlust jätkates veendus Paganini, et tegemist pole kaugeltki tavalise komisjonäriga. Sinjoor Tarisio seadis kõik Euroopa ajaloo sündmused ühendusse maakera koore all toimuvate muudatuste ning planeetide ja tähtkujude liikumisega. Märgates Paganini huvi selle vastu, mida ta loeb, märkis ta küünega ära lehekülje ja ulatas talle raamatu.

«Pange tähele, sinjoor,» ütles ta, «et viimase kolme sajandi jooksul on Rooma linna tabanud suured veeuputused. Tiber tõusis üle kallaste ja hävitas oma teel kõik majad. Pöörake tähelepanu sellele, et tuhande seitsmesaja seitsmekümne teisel aastal sadas vihma vahetpidamata tervelt viis kuud ühtejärge. Eriti aga pöörake tähelepanu sellele, et Apenniini poolsaare maadel käivad suured maavärisemised poliitiliste vapustuste eel. Kui te eile asusite võimu tipul, siis homme võite leida end sügaval all. Sest isegi mägede ja merede pind muutub. Ühed tõusevad kõrgemale, teised vajuvad madalamale. Merepõhi tõuseb äkki kõrgeimate mäetippude tasemele, ja meie ees asuvad merekoletised, mida jumala tahe ootamatult nähtavale tõi. Tõsi küll, need koletised surevad, kuid nende hinged lähevad valitsejaisse. Seepärast ongi niisugustes veest kuivaks lastud ja merepõhjast tekkinud maa-aladel kõige türanlikumad ja kuritegelikumad valitsejad. Nad otsekui ilmuvad asendama kõrgmäestiku elanikke, kes oma hinges on kasvatanud saatanlikku upsakust ja on unustanud loota ainult jumala armule. Tuletage meelde, et kakskümmend aastat tagasi hukkusid Itaalias Sitsiiliast Istriani ja isegi Triestini terved linnad, sajad elanikud

said maavärisemise ajal majarusude all surma. Hukkus ka Messina, ja sellest suurest ning kaunist linnast ei jäänud midagi järele, — kõik hävis kuue minuti jooksul. Kolmesaja seitsmekümne viiest Kalaabria linnast ja külast hävis kolmsada kakskümmend, kusjuures sada kolmkümmend asulat kadusid lihtsalt maa alla. Mis siis veel kõnelda meist, lihtsatest inimestest, keda ajaloo tuulekeerised kaasa kisuvad ja kes kaovad jäädavalt, kui juba terved riigid ja linnad põrmu langevad, kuningad nukkuvad, viimased aga saavad esimesteks! Mitte asjata ei ütle pühakiri: «Vägevad langevad troonidelt, alandlikud aga tõstetakse au sisse.»»

«Sinjoor Bonaparte ei paista küll alandlik olevat,» mõtles Paganini.

Jõuti juba Firenze väravate lähedale. Õhtu lähenes, orust kostsid kirikukellade mahedad helid. Mööda tolmust maanteed liikusid kägisedes ja vaarudes hiiglasuurte ratastega vankrid.

Äkki köitis Paganini tähelepanu neile järele sõitva tõlla tugev sarvehääl.

Väike elegantne inglispärane sõiduk, millel oli neli hobust ees, kihutas kohmakast postitõllast mööda, ja pööras nagu sihilikult põigiti linnavärava ette, mis asus allpool. See manööver kutsus Paganinis silmapilk esile mõtte tagaajamisest. Postitõld pidi tõepoolest peatuma. Paganini mässis end mantlisse, vajutas kübara kulmudeni ja palus sinjoor Tarisiot sel juhul, kui küsitakse sinjoor Paganinit, öelda, et seesugust siin ei ole. Kuid kõik ettevaatusabinõud olid asjatud.

Sinjoora Belgiojoso oskas nõnda rünnata, et vastupanuks ei jäänud võimalust. Et pääseda naeruväärsest olukorrast, tuli mantel kõrvale heita ja kübar peast võtta.

Sinjoora teatas, et tema kõrgus Toscana hertsoginna on nõus sinjoor Paganinile andestama ja talle mitte kunagi ta jultunud teguviisi meenutama, kui. . .

Nähes, kuidas daam väljus oma sõidukist ja lähenes postitõllale, tehes sellega sammu, mis polnud kooskõlas etiketiga, pidi Paganini minema tema juurde, et asja selgitada. Ta tundis ennast üsna ebamugavalt.

Sinjoora oli tark naine, ta mõistis täbarat olukorda, milles Paganini viibis, ja naeris mehe üle kõlavalt ning halastamatult. Paganini vastas talle iseenda üle nalja heites. Kuid ta veendus peagi, et selle naisega ei saa kõnelda avameelselt, ja seepärast teatas talle, et ta tuleb muidugi tagasi, kuid enne peab ta toibuma hirmust, mida hertsoginna ootamatu viha temas esile kutsus. Paganini vaikis hetkeks, et jälgida oma sõnade mõju. Sinjoora umbusklikku pilku märgates hakkas ta rääkima mahedalt ja meelitavalt.

«Teenida tema kõrgust on mulle muidugi ülimaks õnneks maapeal,» ütles Paganini. «Kuid enne annan ma Firenzes kümme kontserti ja alles siis pöördun tagasi. Te mõistate isegi, et selleks on vaja teatavat ajavahemikku, et ma saaksin tema kõrguse ees oma eksimust heaks teha.»

Sinjoor Tarisio sõnad muudatusest maakeral, merepõhja ja mäetippude tõusmisest ja langemisest ei läinud Paganinil meelest. Luccasse tagasipöördumine ei meelitanud teda sugugi. Teisest küljest aga oli kindel, et suurhertsoginna tuleb lähemal ajal ise Firenzesse. Ja äkki tuli Paganinile pähe hiilgav mõte. Ta ütles hertsoginna saadikule:

«Öelge tema kõrgusele edasi, et ma ootan alandliku teenrina ta tulekut Firenzesse.»

Paganini tõmbas välja märkmiku ja ümbriku.

Ta kirjutas mõned read märkmikust rebitud lehele ja ulatas selle pitseerimata ümbrikus sinjoorale. Rahu oli jalule seatud.

Postitõld hakkas uuesti liikuma. Sinjoor Tarisio haigutas magusasti, mõeldes vaiksele ja rahulikule puhkamisvõimalusele võõrastemajas.

Kui sinjoora Belgiojoso kirja ettevaatlikkusest läbi luges, vihastus ta. Paganini kirjutas: «Olen õnnelik, kui võin teenida teie kõrgust hauakaldani, kuid meie vahel aset leidnud sündmus on mind niivõrd vapustanud, et kõige lühem tähtaeg, mis on vajalik selle unustamiseks, oleks minu arvates kaheksakümmend või üheksakümmend aastat. Selle aja jooksul ei saa mulle kahjuks osaks seda suurt õnne, et tohiksin näha teie kõrgust.» Sinjoora Belgiojoso hävitas otsekohe kirja. Ta

teadis, et Paganini peab oma lubadust, sest Firenze on temale ainult juhuslikuks hobuste vahetamise kohaks, ja et värskeltküpsetatud hertsoginna ei näe oma dirigenti enam kunagi, «Ööbikut ei tohi puuris hoida,» mõtles sinjoora Belgiojoso. «Kahju, ta oli meie linnale tõeliseks ehteks. Mis saab vaesekesest. . .» Talle meenus Paganini salajane sõbratar, kelle ühendusest kuulsa viiuldajaga kõneles kogu Lucca.

Paganini ei teadnud, kuhu Firenzest sõita. Pärast pikki kõhklusi otsustas ta reisida põhja poole. Ta võitles suure vaevaga pealetükkiva väsimuse vastu, kord virgudes, kord uuesti tõllas tukkuma jäädes.

Ärgates hilisööl väikese rannikuäärse võõrastemaja ees, kuulis ta mere kohinat ja lahtisest aknast sisse puhuva tuule vihinat.

Tähed ja kuu heitsid valgust hallidele lainteharja-dele.

Ja siis järgmine pilt, mida ta jälle selgesti mäletas: tema ees on täiesti tundmatud inimesed, üks hoiab äädikaga niisutatud käterätikut, teine loeb nähtavasti pulsilööke.

«On teil nüüd parem?» kuuleb Paganini tema kohale kummarduva mehe häält. «Olete väljaspool hädaohtu, kuid te vajate täielikku rahu, teil on närvipalavik.»

«Kes te olete?» küsis Paganini. «Kus me oleme?»
«Mina olen arst ja samasugune reisija nagu teiegi. Selle võõrastemaja nimi on «Nelja Tuule Võõrastemaja», postitõld läheb kümne tunni pärast. Katsuge selleks ajaks jõudu koguda.»
Klaasitäis kanget viinamarjaveini aitas Paganinil arsti ettekirjutust täita. Tunni aja pärast oli ta täiesti terve.
Silmitsedes teraselt arsti punase juukselise reisikaaslase nägu, veendus Paganini üha enam, et ta on seda meest kuskil näinud. Kuid nähtavasti olid tolle tundmatu välimusega toimunud suured muudatused. Teekaaslased ei olnud uudishimulikud, ja see ei õhutanud ka Paganinit pärima. Vesteldes nad teineteist nimepidi ei nimetanud. Nad rääkisid asjadest, mis nähtavasti mõlemaid väga huvitasid. Kõneldi notaablite kongressist
142
Lyonis, mida nad nimetasid kord notaablite kongressiks, kord Lyoni konsuldiks, edasi oli juttu sellest, et Itaalia saab jälle oma nahal tunda Bonaparte'i vale kogu raskust, kes riisus Prantsusmaalt vabaduse ja püüab nüüd ka Itaaliat orjastada, lõpuks mainiti veel Eugene Beauharnais', Napoleoni võõraspoja nimetamist Itaalia asekuningaks.
Nad rääkisid nii, nagu poleks Paganinit üldse toas. Näis, nagu oleksid need kaks meest erinevaist paikadest siia sõitnud ja kiirustavad nüüd teineteisele teatama kõiki uudiseid, mida nad on jõudnud koguda.
Aovalgel kostis postisarve hääl, tolmune ja mudane Milano postitõld veeres õue.
Kui tundmatud kuulsid, et Paganini on otsustanud Milanosse sõita, rõõmustasid nad, et «maailma kuulsaim viiuldaja», nagu nad Paganinit nimetasid, on nende reisikaaslane.
Paganini kuulutas Milanos välja kontserdi. Tal tuli teist korda kahetseda, et puudus Harris, kes neis asjus oli teda nii osavasti abistanud.
Kaks päeva enne kontserti kohtus ta jälle oma juhuslike reisikaaslastega, kes kutsusid teda endaga kaasa Binasio külla. Nad sõitsid Milanost välja ratsa, hiljem andsid hobused üle röövli näoga hiiglakasvu musta-habemelisele talupojale ja siirdusid jalgsi väiksele teerajale, mis viis lähedalasuvasse külla.
Paganini sai nüüd teada punapäise hiiglase nime. See oli tema õpetaja Ferdinando Paeri vana sõber Ugo Foseólo. Doktor aga oli Milano arst Giuseppe Pascarelli.
Kellahelina peale kogunes metsa salgake inimesi. Veeretati kõrvale kivi, leiti auk. Selle põhjast loobiti välja värsked puulehed, mis nähtavasti hiljaaegu olid auku puistatud. Tõsteti üles raudluuk. Süüdati vahaküünal, mis oli keeritsaga kinnitatud metallkepi külge (Paganini nägi esmakordselt seda vanaaegset valgustus-seadist). Koopas laudil lebasid kümned sellised sauad väikeste auklike kuplitega, mis kaitsesid leeki tuulepuhangute eest ning hoidsid ära selle kokkupuutumise kergesti tuldvõtvate esemete — kardinate ja portjääridega, mis, nii imelik kui see ka oli, kaunistasid nende inimeste omapärast maa-alust eluaset.
143
Märgike, mille sinjoor Francesco Gnecco oli Paganinile kunagi kinkinud, omandas äkki uue väärtuse. Salajase vennaskonna reeglite järgi andis see märgike, mis anti kätte vanema venna poolt, teatava ajavahemiku järel selle omanikule õiguse pääseda järgmisele pühendusastmele.
Siin olidki need metsavennad, siin oligi see imetlusväärne organisatsioon. See andiski siis põhjust jutustusteks maa-alusest Roomast, kaevudest ja katustest, salakäikudest, metsaelamuist Morgani neemel, Kalaab-ria mäekurudest, Sitsiilia koobastest, mida

meretõus veega täidab ja mis on täiesti ligipääsmatud, kahtlaste paatide kadumisest kaldal, mida inglaste kiirpaadid, Austria politseinike lootsikud ja paavsti sandarmite väikesed laevad taga ajasid!

Valge akaatsia oks, mis seisis poolpimedas koridoris laual just maa-aluse käigu hargnemise kohal, anti ühe juuresviibija kätte. Paganinile jutustati, et valge akaatsia oksa andmine tähendab karbonaaride juures erilise usalduse ülesnäitamist. Vend-karbonaar, kes selle sai, oli seotud salajase ülesandega ja seisis vennaskonna erilise järelevalve all. Valge akaatsia oksake tegi talle ülesandeks kokkulepitud aja jooksul täide viia kroonitud türanni hukkamine. Sellest hetkest peale, kui ta puudutas käega valge akaatsia oksa, ei kuulunud ta enam iseendale ja kaotas õiguse lahkuda karbonaaride vennaskonnast. Ja üldse, kes oli kord sisse astunud söepõletajate onni kitsast uksest, sellel oli sealt väljumine võimatu. Inimese elu, kes astus sellesse vennaskonda, muutus ebatavaliselt kirkaks, kui ta leidis siin oma kutsumuse. Ent nagu ütles vanem venerabile1, «kerge on tõsta, kuid raske kanda». Kandami hukkumine hukutas ka kandja.

Kardinal Raffa tappis kolmteist tuhat karbonaari, tuhanded lõunapoolsete linnade vabariiklased olid vanglasse heidetud, kus jumalasulased vangide elulõppu hoolikalt lühendasid.

«... Napoleoni koodeks on esimesest jaanuarist peale

144

tõlgitud itaalia keelde ja teda rakendatakse nüüd meil Itaalias nagu põhiseadust. Bonaparte'i kannupoisi Salicetti poolt valitud Milano eeslite delegatsioon sõitis Pariisi, et osa võtta Korsika seikleja kroonimisest Itaalia krooniga. Selle delegatsiooni koosseisu kuulub mees, kes enne teenis Austriat, keegi Novi, kes on spioon ja salajane jesuiit. See mees võttis endaga kaasa protokolli Itaalia vabamüürlaste loožide uute nimekirjadega. Novi nõuab, et valitsus võtaks salaühingud oma kontrolli alla ega hävitaks karbonaaride organisatsiooni, vaid juhiks seda nii, et igas salajases organisatsioonis, igas Itaalia salaühingus kuuluks juhtiv koht isikule, kes seisavad tema majesteedi teenistuses. Et kõikuvat Itaalia noorsugu ligi meelitada, tema tõelist meeleolu välja selgitada ja õigel ajal lõpp teha vandenõudele, mis võivad tekkida, tuleks nendele isikutele jätta laialdane võimalus organiseerida uusi vabamüürlaste loože ja hoolitseda salaorganisatsioonide hoogsa arenemise eest.»

Kõneleja tegi pausi. Kõik vahetasid pilke. See uudis kutsus välja rahutuse. Novi, endine Genua katedraali kanoonik, oli nüüd asunud Milanosse. Räägiti, et ta on salajane jesuiit, kuid ta näitas end Prantsuse võimu pooldajana.

«Kuidas see võimalik on,» võttis keegi sõna, «et inimene, kes kuulub jesuiitide ordusse, esitaks sellise nimekirja Prantsuse keisrile? Ja kas Napoleon võtab üldse vastu mingisugust Genua kanoonikut?»

«Võtab!» lausus kõneleja. «Selle juurde ma praegu tulengi. Kõigepealt pöörakem tähelepanu sellele, et meie peamised vaenlased, jesuiidid, kasutavad inimeste salajaseks ühendamiseks juba ammust aega veelgi rafi-[neeritumaid vahendeid.»

«Ei, Pascarelli, ei,» vastas järsult noor hääl. «Meie organisatsioon on palju vanem, tema asutajad elasid . . .»

«Tean,» katkestas teda doktor Pascarelli. «Mind ei huvita lapsikud väljamõeldised, vaid tõsine jutt. Tahan öelda, et sel ajal, kui prantsuse kaupmehed alustasid Levanti kaudu kauplemist Hiinaga ja prantsuse misjonärid asusid Hiina suursugusemat elanikkonda katoliku

145

usku pöörama, tehti erand ligi sajale hiina muistsele tavale, mis kuulutati katoliku kiriku poolt seaduslikuks ja lubatuks. Nagu te teate, kirjutas Louis XIV pihiisa, paater Michael Tellier, Confuciuse kultusest kuulsa raamatu. Ta luges selle hiina filosoofi katoliku kiriku pühakuks ja päästis seega olukorra linnades, kuhu jesuiidid olid oma küüned kõvasti sisse löönud. Tuletage meelde, kuidas need inimesed meie trükikodades Ignatius Loyola portreesid ja Rooma paavsti pilte trükkisid. Mõlemad pildid on joonistatud nii, nagu oleksid hiinlased need teinud. Paavstil ja jesuiitide ordu rajajal on pilusilmad ja pikad rippuvad vurrud. Nüüd, pärast konkordaati, võib juhtuda, et ka Napoleon loetakse pühakuks ja kujutatakse teda Ignatius Loyola õpilasena või isegi lihase vennana. Ma pean olukorda tõsiseks.»

Selleks ajaks oli Itaalias juba ligi kolmsada tuhat karbonaari, kes olid pärit kõigist elanikkonna kihtidest. Teade jesuiitide plaanidest tegi doktor Pasca-relli kuulajad äärmiselt rahutuks. Siia kogunenud kaheksa meest hakkasid juba ärevalt kaalutlema, kes võiksid need olla, kes tulevad nende juurde heade sõprade ja vabamüürliku karbonarismi pooldajate maski all. Tõsi, veel polnud saabunud aeg, kus need, kes on revolutsiooni nimel kokku tulnud, hakkavad üksteisele valvsalt silma vaatama, kahtlustades üksteist reetmises. Ent suurt edu saavutasid jesuiidid juba sellega, et lasti välja kuuldus reetmise võimalusest organisatsioonis. See tekitab rahutust, ja kui karastatud olekski põrandaaluse töötaja raudne tahe, on rahutus ikkagi üleliigseks koormaks ta raskele revolutsioonilisele kohustusele.

Üks neist kaheksast mehest oli viiuldaja Niccolõ Paganini. Mis tegi tema selles kummalises seltskonnas? Mis oli tema kunstil tegemist põrandaaluse revolutsioonilise võitluse kunstiga? Ja nüüd esinesid sinjoorid Buratti ja Confalogneri ettepanekutega, mis näitas, et kõik oli küllaldaselt läbi mõeldud ja kaalutud. Nad pöördusid venerabile, sinjoor Pascarelli poole, osutades sellele, et sinjoor Foscolo ei viibi enam kaua Itaalias. Pärast selle aasta lõppu tuleb tal rida aastaid

146

veeta Šveitsis, kuid võib-olla viib saatus teda veelgi kaugemale ja tal tuleb elada Briti saartel, kus ta aitab itaalia pankuril, kes on meie ühingu liige, pidada sidet vendadega Apennini poolsaarel. Järelikult lahkub nende juurest mees, kes liikus kõige enam ringi ja kelle reisid tõid alati nii palju kasu. Kes aga siiajääjate hulgast võib igal ajal kahtlust äratamata linnast linna reisida, kellele on avatud paleede ja jõukate majade uksed, kellele on kindlustatud võimalus esineda avalikult suure hulga inimeste ees, valida kolm-neli kaasvestlejat, kes linna delegatsiooni näol võivad kergesti luua sidet igasuguse linnagrupiga mistahes Itaalia linnas? Mõistagi, et kuulsa nimega viiuldaja, kelle elukutse nõuab liikumist ühest linnast teise, avalikke esinemisi ja suhtlemist suure hulga igast seisusest inimestega. Kuna ta ise tahtis kahte kunsti üheks liita ja on oma kõrge muusikaharrastuse pühendanud itaa-. lia rahvale, siis peame talle vastuseks tema vennalikule tõotusele andma ka oma vennaliku ülesande. Kui see vajalik on, siis võib sinjoor Paganini esineda ka; võõra nime all. Seal, kus teda viiuldajana ei tunta,, pole tal sugugi tarvis esineda sinjoor Paganinina.

XVIII peatükk KAKSIKELU

Kohtumisest Milanos möödus aasta. Kuulsa viiuldaja; nimi kõlas kogu Itaalias. Roomas suurendas iga kontsert tema talendi kirglike austajate hulka.

Karbonaaride organisatsiooni auks tuleb ütelda, et ükski tuhandeist inimestest, kes olid vaimustatud temast kui viiuldajast ega polnud tema kaksikelu saladusse pühendatud, ei aimanud, et seda inimest võis õhtuti sageli näha hiilimas Pincio kingu poole, sinna, kus toimusid Paganini uute sõprade konspiratiivsed kohtumised.

Kord tuli ta jälle koosolekult. Seltsimeeste kõned

kõlasid tal veel kõrvus, nende mõtted erutasid ta aju.

Vaikselt kustus päev ja mägede kohal lõi loitma eha. Oli too eriline roosakaspunane ja sinkjashall Rooma õhtu, kus linna kohale tõusnud õhtune ülipeen tolm päikese längus kiirte käes kullakarvaliseks muutub. Paganini vaatas sinna, kus hallist udulinikust tõusis Capitolium. Kaugel väljakul nägi ta punaseid dragu-neid valgete hobuste seljas ning kuldsete kiivritega siniseid husaare. Läbi Rooma õhtuse uduloori paistsid nad olevat õrnimate vesivärvidega maalitud punased, helesinised, rohelised ja kollased laigud. Need laialivalguvad värvilaigud, mis olid kerged, läbipaistvad ja viirastuslikud nagu vetikad, hõljusid ja liikusid. Tõustes järsu mäe harjale, armastas Paganini vaadata vana Rooma varemeid. Kolm kolonni Forumil, Palatinuse majade rusud, siis tohutu suur Võiduvärav, selle kõrval mänd ja edasi õhtupäikesest kullatud Colosseumi massiivsed piirjooned. Kuskil üsna kaugel, kivivare taga, mille ääres asusid Rooma kehvikute majakesed, sinasid Sabiini mäed. Rooma — see sõna kutsus Paganini südames alati esile tundeerutuse, nüüd aga oli jutlemine sõpradega ning noore karbonaari Rossetti siirad sõnad täitnud ta hinge veel uue puhanguga.

Ta kõndis, vaadates majade katuseid ja jälgides tuvide lendu kõrges ja puhtas taevas. Tema vaimusilma, ette kerkis terve rida kujutlusi, kui ta mõtles Rossetti sõnadele, kes oli kõnelnud, et nemad, karbonaarid, moodustavad uute argonautide ühenduse, kel seisab ees pikk ja ohtlik teekond, enne kui nad saavad kätte inimkonna õnne ja Itaalia vabaduse kuldvillaku.

Confalogneri ja kuum, sirgjooneline Conobianco tundusid talle uue epohhi geeniustena, ennast nägi ta Orpheusena salapärase Argolaeva pardal. Nägemus päikesepaistelisest kuldsest Kolchisest — uuest vabast Itaaliast innustas neid võitlusele. Confalogneri oli Jason. Oma võidukates heitlustes peab Itaalia Napoleonilt draakonihambad ära kiskuma. Uus Jason külvab need üle Itaalia laiali, ja nii nagu muistses argonautide Kolchises kasvasid neist mulda külvatud draa-konihambaist sõjamehed, nii tõusevad ka siin mullast

üha uued Itaalia õnne eest võitlejate relvastatud hulgad.

Õhtune kaste sädeles rohul, ja äkki tajus Paganini ebameeldivalt õhu niiskust. Sätendav kaste tundus talle teraspiikide orasena. Terasokkad katsid kiiresti põllu, siis ilmusid vaskkübarad ja kiivrid, seejärel tõusid maa alt pead ja õlad. Ja nüüd hakkasid pealaest jalatallani mõõkade, kilpide ja odadega relvastatud mehed liikuma ja relvi täristama, nii et maa ägas ja oigas nende sammude all.

«Uus sajand sündis veres ja rauatärinas,» kirjutas Ugo Foscolo. Oli saabunud suurte võitluste epohh.

Caecilius Metelluse hauasamba lähedal keeras Paganini kõrvale ja suundus võsastiku poole. Ta laskus kummargile, koputas jalaga vastu maad ja hakkas pikkamisi üht kiviplaati kõrvale kangutama. Mustajuukseline unine mees tuli talle vastu, küsis kokkulepitud deviisi ja sulges uuesti sissekäigu.

Paganini süütas vanaaegse õlilambi ja heitis õlg-kotile, olles päevastest erutustest väsinud. Nišist, mis oli kaunistatud heasüdamliku karjuse kujuga, kes hoidis süles lammast, võttis ta noodipaberilehti. Sel ööl lõpetas ta karbonaaride süidi «Jasoni külv».

Rooma karnevalil kanti see meistriteos üksainus kord ette. Rooma karnevalil tundis Paganini, et ta on saavutanud täiuslikkuse. Seni oli iga ta esinemine olnud astmeks kunstniku tõusul mööda hiiglakõrget treppi. Ja nüüd lõpuks seisis ta selle tipus, ning ennekuulmatult raske teekond oli viimaks ometi seljataga.

Kogu järgnev elu näis Paganinile nüüd inimese eluna, kes on tõusnud kõrgele üle tavalise taseme. Kogu maailma muusikas polnud raskusi, millega ta poleks toime tulnud. Mäng omandas tema silmis kahesuguse tähenduse: ühelt poolt säärase, nagu mõistab seda sõna laps, teiselt poolt aga sellise, nagu täiskasvanu sellest aru saab. Kuid peale naudingu, mis talle pakkus mängimine publiku ees, kus ta kasutas kogu oma kõrget viiuldaja meisterlikkust, ning peale lõbu mängimisel nii hõlpsasti valitseda oma mängukanni, vaevas teda mure, mida ta seni veel ei olnud tundnud. Ta hakkas mõtlema oma elujõu kulumisele. Esinemised ei

olnud talle koormavad, kuid ta hakkas lihtsalt arvestama energiahulka, mis kulus tal iga kontserdi peale. Ta lahkus estraadilt küll väsimust tundmata, kuid ilma rõõmsa erutuseta, mis teda oli alati saatnud kontsertidel Luccas.

Viimane kontsert Roomas tõi talle uue triumfi. See toimus reedel, päeval, millal katoliku kirik keelab kontsertide andmise. Paganini kasutas paavsti õukonnas mõjukate inimeste heatahtlikkust, ja nii imelik, kui see oli, ta sai loa ja kontsert toimus. Jätkus Paganini lihtsast palvest, kes teatas, et ta peab järgmisel päeval ära sõitma.

Enne kontserti kogunesid ta juurde sõbrad, kes harilikult saatsid teda võõrastemajast kontserdisaalini. Üks tema Rooma sõpradest ütles talle, et on aeg asuda suure ooperi loomisele, milles viiulil oleks samasugune tähtsus, nagu inimhäälelgi, ja et esimese ooperi peab Paganini kirjutama tingimata Roomas. Paganini imestas: miks just Roomas?

«Ooper, mis kirjutatakse mingi linna tellimusel, peab kirjutatama selles linnas,» teatas kaasvestleja. «Tuletage meelde suurt Cimarosat: ta kirjutas alati ooperi selles linnas, kus see lavastati.»

«Jah, aga ma kavatsen ära sõita,» ütles Paganini, «ja vaevalt ma kunagi hakkan oopereid kirjutama.» ' Külaline andis Paganinile mõned noodilehed. Paganini vaatas imestunult sellele inimesele. Kandelaabri lähedal vestlesid kaks meest ja jõid väikeste sõõmudega kohvi. Paganini heitis pilgu talle ulatatud paberile ja keeras ruttu noodilehed kokku. Tema tuttav sosistas talle:

«Selle tellimuse järele tullakse teie esimesel kontserdil Firenzes, hoidke seda alles.»

Nagu poleks midagi juhtunud, jätkas ta seejärel vestlust Cimarosast. Ta ütles, et teated suure muusiku mürgitamisest on täiesti õigeks osutunud.

Ooperi «Sala-abielu» looja kuulus karbonaaride ridadesse ja juhtis 1798. aastal Itaalia vabaduse nimel ülestõusu Napoli kuninga vastu. Ta oli ligi viiekümne-aas-tane, kui ta astus kuningate kukutajate ridadesse. Ta võeti kinni ja pandi vanglasse. Teda oleks kindlasti

tabanud surmanuhtlus, kui kuningas Ferdinandi seisund poleks sel ajal kõikuma löönud. Kartes kära ja kuulujutte, otsustas kuningas Cimarosa vabastada. Oodates oma süüasja läbivaatamist, põgenes Cimarosa Venemaale. Elu maal, kus kasukata ei saa toast välja

minna, oli talle väga raske. Cimarosa pöördus tagasi Itaaliasse. Kuninganna Karoline otsustas mitte mingi hinna eest Cimarosat Veneetsia aladele lasta ja kasutas salalikku vahendit. Neli tilka veneetsia mürki lõpetasid 1801. aastal Veneetsias suure muusiku elu. «See on siis tõsi?» hüüdis Paganini. «Tõsi. Kõik paremad itaallased on võtnud meie liikumisest osa. Praegu pole ainustki rügementi, kompaniid ega eskadroni, kus meil ei oleks oma inimesi.»

Samal ajal astus lähemale noor viiuldaja Paesiello. Paganini kaasvestleja jäi vait. Paganini keeras noodilehed kokku, võttis viiuli ja läks koos saatjatega kontserdisaali. Tema menu oli täielik. Kummardades nägi Paganini hirmuga, kuidas kaks paavsti sandarmit tulid saali ja võtsid kinni mehe, kes teda oli saatnud kontserdile. Paganini kummardas, laskmata torusse keeratud noodivihikuid peost.

Kui ta koju jõudis, nägi ta uksehoidjat võõrastemaja sissekäigu juures seismas. Uksehoidja lõi suure võtmega vastu peopesa ja keeras siis käeselja kähku ülespoole. Võti lõi vastu konte, kuid nähtavasti mees ei tundnud üldse valu. Läbitungiva pilguga vaatas ta üksisilmi Paganinile otsa.

Toas oli kõik segamini aetud. Keegi oli tema asjades sorinud ja kõik ülalt alla läbi tuhninud. Hiljem oli tagajärjetult püütud külastamise jälgi varjata ja asju oma kohale tagasi panna. Oli hilisöö. Paganini tundis äkki hirmu. Ta süütas küünla, lukustas hoolikalt ukse, avas määrdunud noodivihiku ja luges noodilehelt, mis oli talle tellimuse näol antud, paavsti spioonide nimekirja, kes olid saadetud tööle karbonaaride ventadesse. Sellest dokumendist jätkus, et Paganini oleks võinud sattuda Püha Ingli lossi.

Tuli põgeneda, ent tema kadumine öösel võis politseis äratada tõsiseid kahtlusi. Paganini võttis ennast kokku ja otsustas rahulikult hommikut oodata. Ent

pikali heites ei võtnud ta siiski riideid seljast. Vastu hommikut koputati uksele. Paganini võpatas. Voodi kääksus. Nüüd oli juba hilja magajat teeselda. Ta heitis kiire pilgu aknale. See oli väljastpoolt luukidega suletud. Koputamine uksele kordus. Paganini tõusis üles, läks tasa ukse juurde ja jäi sinna põksuva südamega seisma. «Nii lõppes siis minu muusikutee,» mõtles ta. Ta võttis jalutuskepi, millest ta kunagi ei lahkunud, keeras selle pideme vasakule ja tõmbas sellest välja pika peenikese neljatahulise pistoda. «Kahju, et mu Guarneri viiul peab maha jääma!» Ta otsustas ukse avada, pistoda kiirete löökidega endale teed rajada ja siis põgeneda. Ta ei teadnud veel, kuhu joosta, kuid arvas, et kui ta ei jõua joosta Hispaania trepini, siis Trinita dei Monti kellalööja annab talle kindlasti peavarju ja peidab ta esialgu aeda, hiljem aga kuskile mujale. Kõik need mõtted vilksatasid tal ühe sekundi jooksul läbi pea. Äkki müristas vali hääl: «Sinjoor, hobused on ees.»

Tundmatu sõber oli Paganini kiire ärasõidu eest hoolt kandnud. Paganini haigutas valjusti ja ütles: «Ma olen veel unine.»

Ta pani pistoda kiiresti ära ja avas ukse. Tundmatu mees pakkus talle asjade kandmisel oma abi. «Juba tuldigi areteerima,» mõtles Paganini. «See on kahtlemata spioon.»

Viiul ja noodivihikud jäid Paganini kätte. Kõik teised asjad võttis see kutsumatu saatja oma hoole alla. Väljudes nägi Paganini väikest kalessi, mille ette oli rakendatud paar tugevat hobust.

«Kas me reisime kahekesi?» küsis Paganini.

«Jah, sinjoor, mulle anti niisugune käsk.»

Unine võõrastemajaperemees sai oma raha, soovis Paganinile head reisi ja läks ülearuseid sõnu kulutamata oma tuppa.

Jõuti õnnelikult Firenzesse. Lahkudes jättis teekaaslane Paganinile oma aadressi ja ütles, et ta võib temaga kaasa sõita kaugemale põhja poole, sest arvatavasti ei jää sinjoor kauaks Firenzesse.

Toscana suurhertsoginna oli oma võimu tipul, kuid Paganini sai hakkama uue taktitusega: ta ei ilmunud

152

õukonda, vaid, nagu harilikult, teatas lihtsalt võimudele oma kavatsusest anda linnas kontsert. Paganini suureks imestuseks suhtuti ta ettepanekusse ilma vaimustuseta, kuigi ta oli Firenzes alati esinenud hiilgava menuga. Talle öeldi, et ta võib arvestada loa saamist tingimusel, kui ta jääb tema kõrguse teenistusse. Paganini vastas kategoorilise keeldumisega. Siis anti talle mõista, et sellisel juhul ei soovitata tal tema kõrguse maa-alal kontserti korraldada.

Sõpradega kohates ja kõiki Firenze uudiseid teada saades hämmastas Paganinit Napoleoni armee edasiliikumine. Roomani polnud ulatunud mingeid teateid, sest ajalehtede trükkimine oli seal keelatud, ning Rooma paavsti ja Prantsuse keisri ees väriseti nii, et raske oli aru saada, kus lõpeb üks võim ja kus algab teine.

«Minu olukord oli seda halvem, et ma ei tunnustanud ei ühte ega teist,» rääkis Paganini sõpradele.

«... Kuid mul on raske Firenzes ilma kontserdita toime tulla,» lausus ta lõpuks, vastates pigem omaenda mõtetele. Ent tema mõtteid mõistis vana Firenze kunstnik Misciatelli, kes tema juurde tulles otsekoheselt ütles:

«Ma võin teid ilma kontserdita aidata. Tulge rahulikult minu juurde.»

«Kuidas te seda teete?»

«Tulge õhtul minu juurde ja andke väike kontsert.»

Paganini jõudis ette kanda ainult sonaadi «Napoleon». Sellest oli küllalt, et Misciatelli akende alla suurt rahvahulka kokku meelitada. Seejärel ilmus kaardiväe-kapten, kes oli just nagu meelega täpselt samuti riietatud, nagu oli end ettevaatamatult riietanud Paganini tollel õnnetul õhtul, kui ta vürstinna Bacciochi viha esile kutsus. Kapten käskis sinjoor Paganinil tema kõrguse maa-alal mängimine lõpetada.

Kui Paganini Misciatelliga hüvasti jättis, peeti ta ukse juures kinni. Misciatelli poeg, Napoleoni armee ohvitser, kes parandas Firenzes oma sõjahaavu, tuli viiuldaja juurde ja ütles talle tasa:

«Kas te teate, et sinjoor Francesco Gnecco mürgitati Veneetsias kuu aega tagasi?»

153

«Mürgitati?!» Paganinil hakkas pea ringi käima, ta võttis uksepiidast kinni, et mitte kukkuda.

«Jah, kahtlustatakse, et surma põhjustas mürgitamine.»

«Jutustage ometi, kuidas see kõik juhtus!» hüüdis Paganini.

Sel hetkel aga tundis ta sinjoor Misciatelli teenris ära oma teekaaslase, kes oli ta toonud Roomast siia. Pealetükkivusega, mis hakkas Paganinit juba heidutama, tuli see noormees tema juurde ja ütles:

«Sinjoor, teie asjad on juba sõidukis, siin on teie keep, võtke see ümber, muidu hakkab külm.»

«Ma ei kavatse sõita ...»

«On vaja, sinjoor,» lausus noormees järsult.
Paganini jättis noore ohvitseriga kiiresti hüvasti.
Nad sõitsid mööda Parma teed põhja poole. Kuid Bolognas tuli sõidusihti muuta. Mingisugune ootamatu kohtumine viis ta saatja äärmiselt tujust ära. Noormees, kelle nimi oli Lodovico, teeskles visalt, et ta parandab vankri ratast. Alles videviku saabudes sõideti edasi Ferrara poole, lastes mööda kõik ärasõiduks määratud kellaajad.
Niipea kui koitma hakkas, peatas Lodovico Poggio Renatino lähedal hobused. Ta astus pukist maha, kustutas laternais küünlad, kõrvaldas tahtidelt söe, pühkis klaasid puhtaks, ja tukkuvaid linde üles hirmutades sõitsid reisijad poolhämaruses edasi. Paganini polnud kogu öö maganud. Sõnum Gnecco surmast oli täitnud teda sügava kurbusega. Niisuguses meeleolus võttis ta vastu 1810. aasta.
Ferraras leidis Lodovico suurepärase peatuskoha. Kuid asju sisse kandes selgus, et sel ajal, kui Paganini oli sõiduki juurest eemal viibinud, ja Lodovico tuba korda seadnud, olid vargad ära viinud reisikohvri ja rahapunga; ainult viiul oli alles jäänud.
Sellest järeldas Paganini, et vargad ei mõista muusikast mitte midagi.
«Oo, võib-olla et liigagi palju,» väitis selle peale Lodovico: «Teie viiuli järgi oleks ju kerge olnud kogu jõuku üles leida.»

Pärast seda sündmust otsustati anda Ferraras kontsert.
Ferrara linna kontserdisaal anti väga lahkelt sinjoor Paganini käsutusse. Ta nimi kordus tihtilugu Ferrara muusikameeste ja Austria valitsuse volinike suus. Ferrara linnapea, kes oli esialgu arvanud, et Paganini on kuulus doktor, kes arstis Rooma paavsti, parandas kähku oma vea, ja ütles, et tä tunneb viiulikunstnik sinjoor Paganinit kui väljapaistvat muusikut.
Saal oli Paganini arvates tõepoolest suurepärane. Ta oli rõõmus, et võis siin mängida. Sel ajal kui ta saalis ringi vaatas, ilmus äkki impressaario ja teatas, et linnapea korraldusel võtab kontserdist osa sinjoöra Marcolini.
Tund aega enne kontserti läks Paganini lauljatari poole, et kontserdikava korrata. Esimestest taktidest peale tundis ta, et naine laulab valesti, kuigi hääl oli tal ilus. Neli korda alustas Paganini proovi ja neli korda tuli ühe ja sama takti juures ette takistus. Vürts-poodniku žestidega palub sinjoora Marcolini Paganinit uuesti alustada. Paganini hakkab kannatlikult jälle otsast peale. Viiendal korral saadakse takistusest üle. Proov on viimaks ometi lõppenud.
Väsinud, kuid rahunenud Paganini sõidab ära.
Kuid otse enne kontserdi algust antakse talle edasi sinjoora Marcolini kiri. Sinjoora kirjutab, et ta «mitte mingi hinna eest täna ei esine», selle juures saab Paganini teada, et sinjoora Marcolini on linnapea armuke ja et ta kapriisi vastu sõdida on asjatu.
Saal on juba publikust tulvil. Kannatamatu trampimine tõstab üles tolmu, mis muudab tuhmiks isegi hiiglasuure kroonlühtri valguse.
Lodovico nõuandel istub Paganini sõidukisse, mis viib nad sinjoora Pallerini juurde. Paganini palub imeilusa häälega kuulsat tantsijannat esineda tänasel kontserdil. Pallerini nõustub. Sellal kui Paganini tema akna all sõidukis ootab, riietub naine ümber, piiludes aeg-ajalt kardinate vahelt mehe kühmus linnukuju ja suure kübaraga pead, mis otsekui röövlinnu oma sinna-tänna liigub. Ta võtab endal seljast koduse kleidi, sirutab ennast peegli ees ja imetleb oma alasti keha,

mõeldes ülemeeliku pilkega Paganinile, kes mantlisse mähituna ootab teda sissekäigu ees. Olles riietumisega valmis, läheb Pallerini tema juurde.

Mõeldes, kui valusalt sinjoora Marcolini nüüd oma kapriisi eest karistada saab, valdab Paganinit teel ootamatu lõbususehoog. Ta surub sinjoora Pallerini kätt, naine vastab käepigistusega, millele järgneb suudlus. Sinjoora Pallerini, tantsijanna, on tugevasti erutatud. See kuulus viiuldaja meeldib talle oma elava kõne ja saatanlike silmadega. Ta mõtleb sellele, kui kergesti too mees süttis, ja tunneb rõõmu kuuma napoli vere tuikamisest oma soontes. Ainult sõiduki peatumine kontserdisaali juures päästab Paganini.

Sinjoora tunneb hirmuga, et kontsert ei paku talle enam huvi. Ta laulab kõlatu, loiu häälega, mitte küll valesti, kuid nii, nagu oleks ta ise muutunud kuulajaks, kes on vaimustatud suure kunstniku viiuli ainulaad-seist helidest. Ta vaatab Paganini poole, tabab tema silmis võõra muusikupilgu, sfinksi ja nõia pilgu, ja langeb äkki teadvusetult maha. Kostavad viled, naerulagin, kogu saal avaldab tormiliselt oma meelepaha.

Kontserdikorraldaja tuleb Paganini juurde, kes hoiab kätel meelemärkusetut neidu, ja sosistab talle, et linnapea ja ametivõimud on äärmiselt pahased selle üle, et sinjoor Paganini nii lugupidamatult käitus lauljatar Marcoliniga; kontsert oleks tulnud ära jätta, kui linna esimene lauljatar keeldus sellest osa võtmast.

«Öelge, kui suur on kassa?» katkestab Paganini teda jämedalt.

Kuulnud summat ja kaalunud, kas sellest jätkub talle kuni Veneetsiani, noogutab ta pead.

«Tooge raha otsekohe mu kätte, muidu annan teid homme kohtusse.»

Nendel sõnadel on maagiline mõju. Korraldaja tõstis vaigistavalt käed ja teatas valjusti:

«Kontsert jätkub.»

Paganini kandis sinjoora Pallerini kunstniketuppa, andis talle nuusutada nuusksoola, mida oli toonud hellasüdameline arst saalist, ja silitades tema juukseid ning valades teda üle kuuma hingusega sosistas talle kõrva:

145

«Rahustuge, tuleb veel tükk aega oodata, ja seni kui pole saabunud öö, kuulake, mis nüüd sünnib.»

Ta haaras laualt dirigendikepi ja tagus sellega vihaselt vastu tugitooli korju, kuni hirmunud antreprenöör kolina peale kohale jooksis.

«Kus raha on?»

«Siin, sinjoor. Võtke vaevaks alla kirjutada.»

Paganini kägardas ruttu paberraha kokku ja toppis taskusse, võttis siis viiuli ja läks rahuliku näoga estraadile. Ta tõstis poogna, kuid pööras äkki publikule selja ja ütles sinjoora Pallerini poole pöördudes:

«Tulge ja olge tunnistajaks.»

Siis teatas ta publikule:

«Ei maksa alati kurvastada, vahel peab ka nalja heitma.»

Hakkas voolama koletu helidejõgi, millest esialgu midagi aru ei saanud. Siis kuulis publik veevedaja vankri rataste käginat ja vee loksumist üle tünniserva, seejärel muulaajaja hõikeid ja eesli kisa, siis kõkutas valjusti kanu kokku kutsudes kukk, kiunus metsikult koer, kellele hobune on jala peale astunud, kräunusid kassid, kes on kevadises tapluses katusel karvupidi kokku läinud. Jahmunud ferraralased kuulasid seda pöörast kompositsiooni. Kostsid naljatused, esimesed read lagistasid naerda.

Äkki aga tõusis poogen keereldes õhku, ja viimased helid vaibusid kuskil voolitud lae võlvide all. Sügavat vaikust häiris ainult põlevate küünalde praksumine. Paganini astus mõne sammu ettepoole ja kallutas end nõnda, et oli kuulda tema vihisevat hingamist, tõstis peaaegu esimese rea kohal kiiresti poogna üles, tõmbas sellega ülemisel keelel ja viis otsekohe sellelt üle bassikeelele. Publik kuulis selgesti viiuli solvavat hüüet: «Hi-han!», mis kuuldus nagu inimhääle hingus, ja oli täis inimlikku põlgust. Hüüe kordus kaks korda, siis veel kolm korda, see oli elav, tõeline hüüe, toosama solvav hüüe, mis jälitab ferraralasi kõigil Itaalia teedel. «Hi-han» tähendab tolvanit, kikast. See vana hüüdnimi käib nürimeelsete, madalalaubaliste Ferrara idiootide kohta, ihnsate ja kitside kretiinide kohta, kes oskavad ainult raha lugeda, pool-loomade, poolinimeste

kohta, kes ei tea millestki peale varakogumise, söömise ja joomise ning pihtimise rasvunud preestri juures. Nõnda kirjutasid «Briti ringvaate» terava sulega vaatlejad.

Paganini hoidis veel poognat ülal, kui äkki puhkes torm, kõik hüppasid kohtadelt püsti. Vihahüüded, purustatud toolid, jalutuskepid, afiššid, kübarad lendasid lavale. Paganini eemaldus aeglaste sammudega, jäi seisma portjääri kõrvale, mis lahutas lava kunstnike-toast, ja poogen tõi kiunatades uuesti kuuldavale selle ülisolvava hüüdnime.

Mahajäetud saal märatses kaua. Väsinud ja õnnelik Pallerini surus hommikul Paganini viimast korda oma rinnale. Kell neli sõitis Paganini juba põhja poole.

XIX PEATÜKK ORPHEUSE EKSIRÄNNAKUD

Paganini esines Milanos suure menuga. Esimesed kuus kontserti meelitasid sellesse linna Itaalias matkavad Viini viiuldajad. Nad tõid teate selle kohta, et Ferdinando Paer on järgnenud prantsuse keiser Napoleonile Pariisi ja asunud seal itaalia teatri direktori kohale. Milanos toimus veel üks kohtumine. Rolla, kes oli paranenud ja otsekui oma nooruse tagasi saanud, mängis Milano «La Scala» teatris ja oli orkestri dirigendiks. Ta oli asunud õukonnateenistusse, olles asekuningas Eugenie solistiks. Paganinit vastu võttes peegeldus Rolla näol rõõm nagu inimesel, kes on õnnelik, et tema usaldust pole kurjasti tarvitatud. Vana mees vaatas noorele Paganinile kui imele, kui maailma suurimale aardele.

Milano elanikud arutasid neil päevadel teadet kõigi karbonaarlike ventade tegevuse katkestamisest määramatuks ajaks, kuni uue kokkukutsumiseni. Selle liikumise keskus läks üle kuskile lõunasse, kõrgem

venta oli kadunud. Provintsiaal-loožid kästi laiali saata.

Prantslaste viibimine Milanos juhtis linnaelu teistesse roobastesse. Religioossest rõhumisest polnud enam jälgegi, ent Bonaparte'i tugev despootlik võim andis end kõikjal tunda.

Pariisi ja Milano vahel oli sisse seatud Prantsuse postiühendus, ja Paganini jälgis huviga Prantsusmaa pealinna muusikaelu. Itaallased Viotti ja Cherubini propageerisid koos prantslase Baillofga Pariisis itaalia muusikat. See ettevõte, mille Maria Antoinette'i juuksur Leonard itaalia lauljate ja muusikute kontserte organiseerides ärilistel eesmärkidel kunagi oli rajanud, oli nüüd tänu härra Feydeau de Bru kapitalile laienenud ja suureks paisunud. Feydeau teater oli muutunud areeniks, kus võistlesid itaalia parimad lauljad ja muusikud. Paganini tabas end mõttelt reisida Prantsusmaa pealinna, kuid piirdus ettevaatusest esialgu ainult unistustega sellest.

Milano elu meeldis Paganinile ja ta otsustas sellesse linna pikemaks peatuma jääda. Siin ei saanud ta tunda seda saatuse kadedust, mis teda Livornos, Luccas ja Firenzes oli rahutuks teinud. Ta esinemised ei kutsunud välja vaenu. Kontserdid ei andnud talle küll muinasjutulisi sissetulekuid, kuid nad ei toonud ka ootamatuid üllatusi. Kunstnik Pasini kinkis talle Stradivari viiuli. Tarisio, kes oli Milanosse tagasi tulnud, müüs talle Amati viiuli. Paganinist sai kolme Cremona suurimate meistrite poolt valmistatud viiuli õnnelik omanik. Ta ostis veel kaks altviiulit, väikese Stradivari-lapseviiuli ja piirdus siis sellega.

Skulptor Bartolini raius marmorist viiuldaja büsti. See pandi välja ühte Brera kunstigalerii saali, ja publik lausus esmakordselt seda büsti nähes sõnad, mis hiljem sageli asendasid Paganini nime, — «Nõid Lõunast». Nõid vastas sellele hüüdnimele omal viisil. Ta kirjutas nõiatantsu, mille esitas «La Scala» teatris tuhandete kuulajate ees. Kontserdi fantastiline menu oli suurel määral tingitud muusika maagilisest ja nõiduslikust iseloomust: see vastas erakordselt hästi kuulajate meeleolule.

Eksitatud hinged otsisid midagi ebatavalist ja püüdsid vältida kokkupuuteid reaaleluga, väljendades selle kujusid maagia, vanade loitsimissõnade ning uuesti tärganud usu keeles nõidumisse.

See oli aeg, kus Napoli kuningas Joachim Murat saatis viimased kolmkümmend viis tuhat Napoli noormeest põhja poole. Need valgetes põdranahast pükstes ja mundrites ning vaarikakarva keepides noored Murat' armee ratsaväelased liikusid Moskva poole ühes Napoli kuninga naisevenna — Napoleoniga.

Oma kuningriigis alustas Murat itaalia noorsoo-organisatsioonide plaanikindlat tagakiusamist. Rooma paavsti õukonna juures asuv salajane organisatsioon saatis oma spioone karbonaaride ventadesse, ja Murat, kes oli lubadustega võitnud endale karbonaaride organisatsioonide usalduse, uuris välja nende koosseisu. 1811. aastal olid tal organisatsioonide nimekirjad. Ta otsis Conobiancot, et kiskuda karbonaarlikult lõunalt välja tema süda. Teistega aga pidi põhjas toime tulema prints Eugen.

Sel kombel asusid Itaalia vabaduse lipukandjad kahe tule vahel. Cohobianco taganes üha kaugemale lõunasse Apuulia metsadesse ja Kalaabria mägedesse, kuni ta lõpuks külapreestri juures, kelle maja reetlikud sõbrad talle peavarjuna olid soovitanud, tabati ja tapeti püstolilasuga pähe. Kuid Murat ei saanud kaua oma võidust rõõmu tunda, ja prints Eugengi püsis troonil lühikest aega. Letizia Bonaparte'il oli õigus, kui ta hoidis iga voodilina, padjapüüri ja iga ninarätikut, nõudes neid isegi pesunaiselt alati kiiresti tagasi. «Mis ma oma laste ja lastelastega peale hakkan, kui kõik need kuningad troonidelt minema kihutatakse,» rääkis see sirgjooneline ja lihtne Korsika naine, kes oli äkki saanud suurema osa Euroopa kuningate ja printside emaks.

Sõitnud Milanost Torinosse, sai Paganinile osaks au külastada vürstinna Pauline Borgheset. Siin kohtas ta salajast jesuiiti vürst Borgheset ja tema poega, ilusat noormeest, kes oli hiljuti abiellunud Pauline Bonaparte'iga, Napoleoni õega, kelle vastu Prantsuse keisril olid, nagu kõneldakse, rohkem kui vennalikud tunded. Pauline Bonaparte:il oli kummaline elusaatus. Kannatades

lihase venna pahelise kiindumuse all, abiellus ta prantsuse kindraliga, kes abistas Bonaparte'i rasketel päevadel, kui see noore kindralina Egiptuse sõjakäigult tagasi tuli ja pidi Viiesaja Nõukogu jõuga laiali ajama, et oma raudset diktatuuri välja kuulutada. Bonaparte tõusis Pariisi linna komandandist direktoriks, siis esimeseks konsuliks ja

lõpuks sai temast keiser. Leclerc, Pauline Bonaparte'i mees aga saadeti kaugele Antillide saarestikku musta konsuli, Haiti neegrite juhi Toussaint Louverture'i ülestõusu maha suruma. Seal ta hukkus koos oma ekspeditsioonikorpusega. Neegrid põletasid ise oma pealinna maha. Pauline Bonaparte pöördus tagasi, ja kuna ta ei tahtnud Pariisi jääda, asus ta elama Torinosse, abielludes ilusa noore vürst Borghesega. Praegu oli ta itaallastele Bonaparte'i nurjunud ekspeditsioonide elavaks meeldetuletuseks.

Leclerc'i ekspeditsioonikorpus hukkus ookeanisaarestiku lämmatavas kuumuses, nüüd saabusid tumedad kuuldused sellest, et Venemaa lumeväljadel hukkub keisri enda ekspeditsiooniarmee. Need kuuldused olid visad kaduma, ja kuigi nad ei leidnud kinnitust, nägi Paganini rahutust ja kurbust Bonaparte! teise õe näol, keda tal oma elus kohata tuli. Palju enam aga köitis Paganini tähelepanu üks teine naisenägu. Paganiniga koos esines lauljatar Antonia Bianchi, ja Paganini tundis äkki, et ta ei suuda sellelt kaunitarilt oma silmi pöörata.

Kui kontsert lõppes, kutsus Paganini lauljatari Mila-nosse ühiseid kontserte andma. Veidi mõtelnud, Antonia nõustus. Tähtaja üle järele mõeldes ta ütles lihtsalt:

«Minu leping lõpeb kuu aja pärast! Oodake mind ühe kuu pärast Milanos.»

Milano ja Torino vahel käis post korratult. Paganinit vaevas senitundmatu kärsitus. Seni polnud iialgi juhtunud, et ta nii kaua oleks oodanud kirju.

Samal ajal olid ta päevad täis vilgast tegevust. Kuigi seltsid ja ühingud olid keelatud, loodi Paganini initsiatiivil muusikaring «Milano Orpheus».

Kuid maailmas sünnib vahel imelikke asju. Prantsuse politsei ei pööranud muusikaringile mingit tähelepanu, ta oli huvitatud sootuks teisest asjast. Prints Eugen

161

Beauharnais oli andnud käsu lõpetada kõikide põhjapoolsete ajalehtede sissetoomine.

Kord sattus Paganini juhuslikult postimajja: jalad kandsid teda alati sinna sisse, kui ta juhtus seal lähedal olema. Inimene on juba kord niimoodi loodud, et vahel ei lähe ta sugugi sinna, kuhu ta minema peab. Ka seekord küsis ta postiametnikult, kas Torinost on talle kirja tulnud. Torinost küll ei olnud, kuid selgus, et teda ootas kiri Inglismaalt. Imelik! Kellelt see võis olla. Kirjutas George Harris. Ta teatas, et sõidab Londonist Han-noveri ja asub seal diplomaatilise atašee kohale. Harris palus kirjutada, kas sinjoor Paganini on nõus ringreisiga Euroopas ja kas Harris võib kohtuda Nõiaga Lõunast, kellest pasundavad kõikide Euroopa pealinnade ajalehed. Juurde oli lisatud inglise ajaleht. Paganini ei osanud inglise keelt, kuid ta sai aru kahest sõnast: Napoleoni langus.

Oo, kui suur oli inglaste kahjurõõm. Ja millise vihaga Bonaparte'i vastu nad teatasid Prantsusmaa vägevuse hävimisest, selle täielikust kokkuvarisemisest. Kuidas nad kirjeldasid Napoleoni häbistavat põgenemist Pariisi, millise lõbuga tõid nad ära prantslaste keisri sündsusetud sõnad: «See on ikkagi parem kui Moskva pakane», mis ta oli lausunud palees küdeva kamina juures, toetudes ühe saapaga kaminavõrele. Vana rõõ-mus Inglismaa elustus neid sõnumeid lugedes. Prantsuse hädaohtu polnud enam. Inglismaa, kes oli Prantsusmaa võimsusele andnud löögi merel, võis nüüd ka kuival maal muretu olla.

Nähtavasti polnud seda sõnumit saanud Paganini üksi. Kogu Milano oli täis kuuldusi. Sosistati tänavanurkadel ja püüti ruttu laiali minna. Tänavail oli märgata elavnemist. Kuid kõige enam ärevust tekitas see sõnum piiskopilossis, kloostrite kantseleides ja tänaval, kus asus suletud Püha Margareeta klooster. Iga päev oodati seal tema apostliku

kõrguse, keiser Franzi kuberneri sandarmivalitsuse taastamist. Harris tegi iga sõnaga tuhandeid vihjeid. «Tõepoolest, kus asub praegu Rooma paavst?» mõtles Paganini.

Viimasel ajal oli püha isa Savonas. Ta oli jäetud üksinda, ilma nõuandjateta. Teda pandi alla kirjutama

entsüklikatele[1], bulladele[2] ja epistlitele[3], mis kirjutasid ette täielikku alistumist Prantsuse võimule kogu määratu suurel maa-alal, kus asusid katoliku kiriku ustavad pojad. Kärsitusega, mis ainult suurendas kõige pühama isa kehalist põdurust, viidi Rooma paavst Prantsusmaale, Fontainebleausse. Seal sõlmiti konkordaat, mis faktiliselt muutis Rooma paavsti Prantsuse keisri kuulekaks tööriistaks. Seepärast tundsidki kõik jesuiitide organisatsioonid, kõik suletud Jeesuse ordu esindajad kahjurõõmu, kui kuulsid Rooma kirikupea vintsutustest. Nad olid põlguse all, nad kiratsesid ilma võimuta, varanduseta, kongregatsioonideta ja kloostriteta, kuid ometi jäi nende salaorganisatsioon püsima. Peagi võis saabuda tasumisetund. Tasapisi mammonat koguva hirmunud ilmaliku ette seadsid nad osavasti terroritondi, Itaalia kodanike silme ette maalisid nad giljotiini ja meenutasid itaallastele agaralt kuninga maharaiutud pead. Kuid see ei aidanud. Bonaparte ajas nurja nende kavatsused, ta laskis ise ennast keisriks kroonida ega mõelnudki kuskil vabariiklikku korda kehtima panna. Nüüd jõudis kätte tasumisetund.

Bonaparte'i langus tähendas Jeesuse ordu elluärkamist. Möödus veidi aega, ja 24. mail 1814. aastal oli paavst jälle Roomas. 7. augustil teatas Rooma paavst pidulikul jumalateenistusel, et ta peaks ennast issanda ees süüdlaseks raskes kuriteos, kui ta sellel kristlikule kirikule nii ohtlikul ajal oleks ära põlanud abi, mida annab jumal; kui tema, kes on pandud Püha Peetruse paati, mida kõigutavad ja vapustavad alatised tormid, oleks keeldunud kasutamast tugevaid ja vilunud sõud-jaid . . .

Tugevad ja vilunud sõudjad, keda oli kolmsada viiskümmend kaheksa, olid sel ajal juba Venemaalt välja kihutatud. Need olid eluvõitlustes kõige enam karastatud jesuiidid, eesotsas ordukindral Tadeusz Brzozowskiga. Nad saabusid Rooma ja hakkasid kohe tegutsema. Ordukindrali direktiivide kohaselt asusid nad taastama purustatud majapidamist, välja kaevama mahamaetud

1 Entsü kiika — paavsti ringkiri. Tõlkija.

2 Bulla — paavsti käskkiri. Tõlkija.

3 Epistel — paavsti läkitus. Tõlkija.

kullatünne, läbi töötama plaane, kuidas allutada koolid oma võimule ja saada laste kasvatamine kõigis Euroopa riikides enda kätte. Ühesõnaga, nad asusid oma salajase võimu avalikule ilmutamisele. Energiaga, mis nad olid kogunud põrandaaluses elus, otsustasid nad anda löögi Napoleoni võimu riismetele Itaalias ning ühes sellega hävitada kõik kolded, kus karbonaaride liikumine võiks iganes pead tõsta.

Paganini teadis ainult seda, millest kõnelesid ajalehed. Aeg-ajalt ilmusid ajalehtedes napid, kuivad teadaanded. Üks nendest tegi Milano tsiviilelanikkou-nale teatavaks Napoleoni saabumise kuberneriks Elba saarele. Teine sõnum heidutas Paganinit rohkem. See teatas jesuiitide ordu taastamisest. Seejuures ei osanud Paganini siiski oletada, et sel ajal, kui arutatakse, kuidas teadus ja kunst mõjuvad itaalia elanikkonna poolehoiule Rooma kiriku vastu, võetakse arutamise alla ka tema nime tähendus.

Kõige tõsisema näoga tõendas kanoonik Novi esiteks, et nimi «Paganini» tuleb sõnast «paganus», mis tähendab paganat ehk inimest, kes on andunud väärjumalate teenimisele.

Teiseks kinnitas ta vandega, et tõeline Paganini hukkus vanglas, aga isik, kes nüüd Milanos kontserte annab, on ärakaranud sunnitööline, kelle iga liigutus kõneleb väsimusest, mis on tingitud jalaraudade ja terasahelate pikaajalisest kandmisest. Ta näitas ärakaranud vangi pilti ja kõneles, et saar, kus see rettu jooksnud sunnitööline esimese varjupaiga leidis, oli asupaigaks ühele vägevaist, kes omas põrguvürsti suurt võimu, ja kinnitas vandega, et saadud vabaduse eest on Paganini müünud oma hinge kuradile.

Jesuiitidest vagad isad sulgesid kõik prantsuse koolid Itaalias. Kõik ühingud, millel ühel või teisel viisil oli kokkupuuteid olnud prantsuse noorsoo ja prantsuse kunstiga, saadeti laiali. Lisaks juba varem kehtestatud rõugepanemise keelule keelasid jesuiidid vanglaga ähvardades linnades isegi sellised uuendused, nagu näiteks gaasivalgus Roomas, mille nad otsekohe hävitasid.

Rooma kuningaks oli nimetatud Bonaparte'i väike poeg. Ta viidi Austriasse ja peeti Viini õukonnas otsekui vangi. Austria keisri tütar Marie Louise, nüüd

164

Bonaparte'i surematu lesk, sai endale kammerhärraks kindral Neippergi, kellele lohutamatu Marie Louise'i isa andis isiklikult käsu täita kõik oma lesest tütre soovid, isegi niisugused, milledest Marie Louise'il enesel oleks raske kõnelda.

Elbal elav endine keiser lakkas üsna pea oma abikaasalt kirju saamast. Veel kord tõusis tormipuhang, mis lõppes Waterloo lahinguga. Veel kord tegi Joachim Murat, kes oli muutunud lihtsaks maameheks, katse maanduda röövellikust Korsikast Napoli lahe randa.

Kardinal Borghese kirjutas Murat'le, et Prantsusmaal restaureeritud Bourbonide troon on Louis XVIII all kõikuma löönud ja et Murat'd ootavad sõbrad.

Kaldal aga ootasid Murat'd Inglise sõjakohus ja Rooma kiriku esindajad. Kohus oli lühike. Endine Napoli kuningas andis Napoli kaldal sõdureile ise käsu ennast tulistada. Ta lasti maha ning maeti ilma sõjaväeliste auavaldusteta.

Neil päevil, mil ajaloo järsk pööre tõi Itaalias kaasa inimluude purunemise, valmistus Paganini sõitma Milanost lõunasse, Antonia Bianchile järele, kes polnud ikka veel Milanosse saabunud.

Ta reisisihiks oli Bologna, sest head sõbrad teatrist, kus aasta enne seda esines sinjoora Antonia, olid Paga-ninile öelnud, et noor kaunitar pidi sõitma just Bolog-nasse. Linnades oli suurtel kunstnikel teineteist kohata ja üles leida kerge.

Vana baritonilaulja Puntiglio, kes aastaid oli täitnud ooperites koomilisi osi, silmitses Paganinit läbitungiva pilguga. Puuvili, poolikud veinipokaalid, laialiloobitud asjad kõnelesid suuremast rahutusest, kui seda võis tekitada ärasõit. Vana laulja viis viiuldaja kõrvale ja ütles: «Te olete nähtavasti raskesti haavatud. Mu sõber, kui jõuate Napolisse, siis vaadake vürstliku muuseumi ühes lõunapoolses toas tähelepanelikult magavat marmor-jumalat. Kas teie sinjoora. . . teie madonna hääl,» parandas Puntiglio, «ei kõnele teile sellest, et tal on kõik tolle mõlemasoolise jumaluse tunnused?»

Paganinil kippus vägisi naer peale. Ta vaatas vanamehele silma. See ei naljatanud. Teel Bolognasse mõtles

165

Paganini nende sõnade üle järele. Need mõtted tõid kaasa kummalise tunde, mis polnud vastikus ega hirm, vaid mingi kummaline uudishimu.

Bolognas sinjoora Bianchit ei olnud. Teine ebaõnn, mis Paganinit tabas, oli see, et jällegi läks kaduma peaaegu kogu ta pagas. Milline õnn, et peale Guarneri viiuli, mis ka sel korral järele jäi, oli kogu ta viiulite-kollektsioon jäänud Milanosse sinjoor Rolla

juurde. Sinna jäid ka tulevase «Orpheuste Ühingu» põhikirja esimesed visandid. Selleks, et parandada oma rahaasju, tuli Bolognas kontserte anda. Peagi avanes suurepärane juhus. Pesaro linnast pärit noor helilooja Gioacchino Rossini, ilus elegantne noormees, kes maneeridelt pisut prantslast meenutas, kuid võib-olla ka teadlikult prantslasi järele aimas, esines koos temaga kontserdil.

Paganini oli kolmkümmend kaks aastat vana, Rossini — kakskümmend kaks, kui nad esmakordselt kohtusid kontserdilaval selles õnnelikus itaalia linnas, mis kõigele muule eelistas lõbusat meelelahutust. Kontserdi eel puhkes Veneetsia ajalehti lugedes elav vestlus.

«Ah, Carpani!» hüüdis Paganini. «Kas tunnete seda keiserliku poeedi tiitliga Milano eeslit, austerlaste ja Rooma paavsti austajat, andetut luuletajat, ooperite sepitsejat, mida keegi kuskil lavastada ei taha.»

Mõlemad, nii Rossini kui ka Paganini lugesid mõnuga Carpani sõimu, millega ta üle valas ühe prantsuse ohvitseri, kes oli kirjutanud kuus aastat tagasi surnud helilooja Haydni biograafia. Carpani teatas: «. . . See olin mina, kes Haydni haiguse ajal ta juures viibis, aga mitte see jultunud prantslane.»

«Kes see jultunud prantslane siis on?» küsis Paganini. «Keegi Louis Alexander Cesar Bombe. See on alles nimi. Selles ühineb veidralt Bourbonide suguvõsa nimi Rooma keisri ja Makedoonia Aleksandri nimega. Nähtavasti olid härra Bombe ristiisa ja ristiema väga monarhistlikult meelestatud.»

Väikesse tuppa kogunesid Bologna näitlejad, muusikud ja melomaanid[9]. Nende seas oli ka kollaka näoga prantslane, Napoleoni armee ohvitser, härra Henri

166

Beyle, ehk, nagu teda Milanos nimetati, sinjoor Arrigo Beyle. Ta oli Rossini sõber ja suur muusikaaustaja. Ta asus muidugi Carpanit kaitsma. Hõlpsasti ja vaimukalt tõendas ta, et härra Bombe on Austria kuberneri kasina toapoisi paljaks varastanud.

«Teie räägite seda nii, nagu kaitseksite varast,» ütles Paganini.

Sinjoor Beyle kehitas õlgu. Vestlus siirdus teisele teemale. Üksnes sinjoor Beyle teadis oma identsusest sinjoor Louis Alexander Cesar Bombe'ga, ainult sinjoor Beyle, kes pärast Moskva sõjakäiku ja Berezinast ülemineku koledusi puhkas Milanos, Bolognas ja Veneetsias, teadis, et raamat Joseph Haydnist ja Viini muusikast ilmus tema sulest ja oli tema esimene kirjanduslik teos. Mis aga puutus biograafilistesse andmetesse, siis olid need sõnasõnalt Carpani raamatukesest maha kirjutatud. Seepärast ta nii reetliku suuremeelsusega kaitseski sinjoor Carpanit kahe muusikamehe ees, kellele palju rohkem meeldis Haydni biograafia see redaktsioon, mille oli kirjutanud härra Bombe.

Sel ajal, kui orkester kogunes, läks sinjoor Beyle parterisse. Ta võttis peenimast Barcelona sinisest paberist märkmiku ja kirjutas kõrvuti mõtetega Vahemere tähtsusest, mida ta pidas maailma hälliks, oma muljeid Rossinist. «Kui imetlusväärne muusikamees on Rossini! . . . Võib-olla saab Rossinist uus Cimarosa,» kirjutas Beyle-Stendhal.

Kontsert möödus määratu menu tähe all. Bolonjalased olid peened muusikahindajad, ja see päev jäi neile meelde unustamatu pidupäevana.

Möödus mitu õhtut sõbralike vestluste ja jalutuskäikudega. Kõneldes oma arvamusest Rossini muusika kohta, ütles lauljatar Gherardi, et Rossini kaldub kõige ilusamates lüürilistes kohtades kõrvale muusikalisest õigekirjast. Sinjoor Beyle tähendas vahele,

---

[9] M e l o m a a n — kirglik muusikasõber. **Tõlkija.**

talle meenuvat, et kui krahv Rivarolile tõendati, et Voltaire patustab ortograafia vastu, vastanud Rivarol: «Seda halvem ortograafiale.»

«Te olete kõik jakobiinlased,» ütles Gherardi, pöördudes Rossini, Beyle'i ja Paganini poole, «revolutsioon on teid ära rikkunud.»

167

Vastust sellele ei järgnenud, igaüks mõtles nende sõnade üle omamoodi. Kõige vähem pidas ennast revolutsionääriks Rossini. Paganini võpatas ja mõtles praegusele «silanumile» — konspiratiivsete organisatsioonide mitmeaastasele vaikimisele.

Möödus nädal. Paganini sai võimaluse edasi liikuda. Bolognast oli raske põgeniku kohta vajalikke teateid saada.

Peale Bologna kontserte tundis Paganini äkki kummalist väsimust. Ta muutis järsult plaanitsetud marsruuti ja astus nädala pärast Veneetsia kaldal maale.

Piserdas vihma, kerge udulinik varjas maju ja roosast, valgest ning sinisest marmorist paleed sulasid valkjashallideks laikudeks. Madala veega tume laguun, hallitus kaldamüüril, vetikate ja seisva vee lõhn üllatas Paganinit ebameeldivalt, kui suur must paat «Kuu» võõrastemaja ette jõudis. Vana räbalais kerjus haaras gondli äärest pootshaagiga kinni ja nõudis otsekohe raha. Nahkpõlles teener kandis pakid kütmata numbrituppa. Seinad olid kaetud siin niiskuselaikudega, kullatud lae krohv oli alla kukkunud, aken purustatud ja suur voodieesriie kaetud tolmu ning ämblikuvõrku-dega.

Lausikud kaldad, nendel oma aja äraelanud tühjad majad, vilets, vetikalaikudele sarnanev taimestik kaldavallidel, mis laskuvad vette. Klaasivabrikute naistöö-liste näod on kaamed nagu vaha ja tunduvad muumiate nägudena.

Esimesel päeval vaevas Paganinit talumatu raskuse-tunne ja väsimus. Ta tahtis rahu saada. Esialgne tarve viivitamatult lõunasse tagasi sõita, et näha päikest, asendus ebamäärase ja varjatud sooviga lihtsalt puhata, millestki hoolimata. Juua fiaskotäis punast lombardia veini, katta ennast hoolikalt vaibaga ja heita selle eesriide taha magama. Pärast seda kui uni oli möödunud, tekkis soov näha Veneetsiat päikese paistel. Vihm oli lakanud, läbi valgete pilvede vaatas hõbedane päike, mis sarnanes vanaaegsele peeglile. Uinuvate kanalite vees peegeldusid ümberpööratud paleed, imetaolised kirikud ja tihedalt kaldaid piiravad hooned, balustraadid ja trepid, mis laskusid rohekas-sinisesse sügavikku.

168

Esimene sihitu jalutuskäik kestis uskumatult kaua. Möödunud neli korda Fontego sillast, tuli Paganini tagasiteed otsides juba viiendat korda selle juurde. Ei ainustki vastutulijat, ei ainustki teekäijat, ainult surmavaikus. Sellest hoolimata sai Paganini juba järgmisel päeval tunda selle linna külgetõmbejõudu. Ta tundis seda-veel tugevamini, kui andis esmakordselt kontserdi sinjoor Palfi suures saalis, kus kandelaabrid põlesid tuhmilt, kuid mis ometi oli täis tuledesära, sest küünla-valgust peegeldasid sajad peeglid, valge poleeritud põrand ning alabasterlae hõbedased kaunistused.

Paganini elas Veneetsias aasta aega. Pärast seda unenäolist aastat pöördus ta pikkamööda ja mõninga valuga tagasi reaalellu. Tal oli kummaline harrastus: Püha Markuse raamatukogus luges ta suure huviga Palefati mütoloogilist poeemi «Lugu ebatavalistest sündmustest». Teda hämmastasid Ovidiuse «Metamorfoosid», mida ta luges esmakordselt. Teda erutas elavate olendite üleminek uude vormi, elava suretamine ja surnu elustamine. Ta fantaasia maalis talle veidraid pilte tõsielust: Veneetsia õhtune udu näis võtvat linnade kuju ja piirjooni, kivine Veneetsia ise aga otsekui hajus uduna vee kohal ning muutus mingiks viirastuseks. Kummalise rütmiga muusika, Veneetsia

barokk-arhitektuuri ja möödunud sajandi ehitusstiilide kõige kentsakama segu kõrvutas viiuldaja fantaasia Ovidiuse imepärase teosega.
Aegamööda hakkas Veneetsia tunduma varjuderiigina, ning vesi muutus unustuseveeks.
Müüt metamorfoosist pani Paganini mõtted libisema fantastika piiril, seal, kus see on muutumas juba meeltesegaduseks. Ta tabas end mängimas kummalist fantaa-I siamängu. Kadus vahe viiulikeelte helide ja sinjoora | Antonia hääle vahel, viiul muutus naiseks ja naine viiuliks. Ja ta ise, Milano «Orpheuste Ühingu» rajaja, muutus siiri varjuderiigis inimeseks, kes on pühendanud end Eurydike[1] otsimisele Hadese riigist.

Eurydike — müütilise kreeka lauliku Orpheuse pruut, kes suri pulmapeol maohammustusest, ja keda Orpheus läks otsima Hadese riiki — manalasse. Tõlkija.

XX PEATÜKK EURYDIKE OTSINGUIL

Otsekui mõni kogenud strateeg ja väejuht, määras Paganini oma kaotatud õnne otsingute lähtepunktiks Torino. Neljandal päeval pärast Veneetsiast lahkumist hajusid kõik saladused ja ähmased kujud. Ta otsis täiesti reaalset Antonia Bianchit ja sõitles ennast, et oli aasta Veneetsias ära raisanud. Ta tervis oli paranenud, ja ta tundis ennast suurepäraselt. Torinos andis ta terve rea hiilgavaid kontserte.
Jälle rääkisid Antonia Bianchi sõbrad lauljatari sõidust Bolognasse.
Jälle Bologna, ja jälle, nagu tookordki, kohtumine Rossiniga. Rossini oli kirjutanud mahedaviisilise ooperi «Armida», ta oli lõpetanud oma «Tuhkatriinu», «Matilda di Ciabranot» lavastati parajasti Roomas. Paganini tahtis ühes Rossiniga Igavesse Linna sõita.
Sõidukid seisavad juba ukse ees. Enne reisile asumist maitstakse veel viimast tassitäit kohvi väikeses Bologna võõrastemajas. Siis aga panevad äkki kaks vurrudega sandarmit Paganinile käe õlale ja suruvad toorelt ta käed raudu. Kohvikukülastajad jooksevad silmapilkselt laiali, akendest vaatavad uudishimulikud. Hirmust keeletut Paganinit valdab raevu järel hämmeldus, hämmelduse järel maruviha. Tänav on rahvast tulvil. Sandarmid näitavad Rossinile pilti ja tunnusmärke. Siin ta on, see sunnitöölt põgenenud kurjategija!
«Mis te valetate, lurjused!» karjub Rossini. «Kas see on sunnitööline! See on suur viiuldaja Paganini, meie kodumaa au!»
«Te kõnelete «kodumaast»,» katkestab muusikut sandarmiohvitser. «Teie kodumaa on tema majesteedi keiser Franz Josephi impeerium.»
«Meie kodumaa on Itaalia!» hüüab Rossini ja põrutab rusikaga lauale.

Hetke pärast meeled rahunevad. Tuleb podestà[1] ja arusaamatus laheneb. Sinjoor Paganini vabastatakse, sandarmid vabandavad.
«Aga kui sarnane ta on siiski sellele sunnitöölisele!» ütlevad üksteisele kohviku ettekandjad.
«Nad on ju täpselt ühte nägu.»
Kohvikuomanik ja selle abikaasa vahetavad päid vangutades pilke.
Paganini võttis Roomas innukalt osa «Tuhkatriinu» lavastamisest. Rossini hoogsate ja sädelevate muusikahelide ebatavaline mahedus, sisuküllus ja selgus võlusid Paganinit nii, et ta kord oma noort sõpra tugevasti I süleldes jutustas naerdes talle oma eluloo. See oli

Î samuti lugu «Tuhkatriinust», lugu pojast, keda pere-I kond ei armastanud, ja kes oli ise rajanud endale tee kuulsusele.

Hoopis keerukam aga oli Roomas «Sevilla habemeajajat» lavale tuua. Beaumarchais oli omal ajal küllalt hea, kuid tal oli jätkunud julgust välja naerda Jeesuse ordu esindajaid. Kui viimase Versailles' kuninga ajal pidi autor äärepealt vangi pandama seetõttu, et Louis XVI pihiisa palus kuningalt, kes parajasti kaardilauas istus, korraldust Beaumarchais' areteerimiseks, siis praegu oleks seesama lugu juhtunud Roomas mehega, kes oli julgenud kirjutada «Sevilla habemeajajale» muusika. Tundus, et mingi salajane käsk oli mobiliseerinud kõik Rooma linna papid.

Algas sellega, et maaler valas Rossini paraadkuuele ämbritäie kollast värvi. Eesriide tõusmise eel andis Paganini oma sõbrale üle koomilise vikunjavillast ülikonna, mis rippus helilooja seljas nagu kepi otsas. Minutid lendasid, orkester oli juba kohal. Rossini kääris ülemäära pikad käised üles. Samal ajal jälgis Paganini hirmuga «Teatro Argentina» publikust täiskiilutud parterit. Kogu teater näis pappe täis olevat. Näis, et preestrite ja munkade tihedad read on asunud pealetungile õnnetu helilooja vastu, kes seda rünnakut ei oodanud. Garcia, kes laulis Almavivat, jõi kergemeelselt veini

1 Podestä — magistraadi pea Itaalia linnades. Omab kõrgemat täidesaatvat võimu. Tõlkija.

otse pudelist. Figarot laulev Samboni ei leidnud kuskilt üles oma mandoliini. Nüüd astub saali Rossini, tema ilmumine ei ärata publiku tähelepanu, kuid ta sammub dirigendipuldi astmeid mööda üles, nagu läheks ta tapalavale. Helilooja riietust nähes tervitab kogu teater tema moonutatud kuju üksmeelse naerulaginaga. Kätt tõstes palub Rossini orkestrit mängu alustada, teater jääb vait, muusikahelid täidavad saali. Nüüd ilmub Garcia Rosina akna alla, orkester vaikib. Almaviva hakkab laulma, ent pärast esimest akordi katkevad kaeblikult kiunudes kõik kitarri keeled. Hetkeline vaikus asendub kähiseva naeru ja kisaga parteris. Irooniline aplausimüra vaheldub sõimuga. Lõpuks ulatab kellegi halastav käsi hämmeldunud Garciale kulisside tagant uue kitarri. Järgmises vaatuses kordub sama lugu sinjoor Samboni mandoliiniga. Sama käsi ulatab talle uue mandoliini.

Vaheajal suudab Paganini poolsurnud Rossinit vaevu veenda, et see oma jõu kokku võtaks ja etenduse lõpule viiks. Järgmine vaatus algab hästi. Rossini toibub ja juhatab orkestrit täie innuga. Saabub hetk, kus inetu munk don Basilio peab laulma «Laimuaariat». Laulja astub lava nurga poole ega märka, et kurikavalad käed on talle põlvede kõrgusele peenikese nööri ette tõmmanud. Ta komistab ja kukub ninaga vastu klavessiini. Mööda ta valget kraed voolab ojana veri. Õnnetu näitleja pühib pika preestrikuue hõlmaga oma nägu. Parter satub raevu. Rooma vaimulikud tõstavad otsekui paganausupreestrid Nero tsirkuses ähvardavalt kisa. Lõbusad tänavapoisikesed tormavad vile ja hüüetega teatrisse. Verine munk lahkub tuikudes lavalt, nurjaaetud ooperi autor hüppab täis hirmu puldilt maha ja jookseb nagu meeletu koju. Orkester läheb laiali. Preestrid, diakonid, kanoonikud ja kirikukoorilauljad väljuvad teatrist õnnelike nägudega. Nad olid Rossinile kätte maksnud.

Möödub mitu päeva. Paganini istub oma sõbra juures. Rossini ei taha uskuda, et «Teatro Argentina» direktsioon jätkab iga päev kangekaelselt «Sevilla habemeajaja» lavastamist ja et ooper annab täiskassasid. Helilooja lebab oma toas, pea kinni mähitud.

172

Kord südaööl ärkas Rossini tänavalt kostva kära peale, mis lähenes üha tema toa akendele. Hirmunud helilooja tõstis pea ja hõikas Paganinit. Viiuldaja ei vastanud. Rossini kuulis hirmuga, kuidas käratsev rahvahulk hüüab ta nime: «Rossini! Rossini!» Ta riietus kiiruga ja vaatas sõbra tuppa. Paganinit ei olnud. Voodi oli puutumata. Rossini sööstis oma tuppa tagasi ja peitis end diivani alla. «Need on preestrid,» mõtles ta, «kohe hakatakse mind peksma.» Sel hetkel kostsid sammud trepil. Nüüd koputati juba ukse pihta. Toored ja lõbusad hääled nõudsid, et ta avaks. Rossini vaikis, pistis pea diivani alt välja, ja vaatas hirmuga ukse poole. Nõrk uks hakkas juba vägevaile rusikahoopidele järele andma, põranda ligidalt kassiaugust vaatas sisse helepunane pea, ja vali hääl hõikas:

«Rossini, ärka üles! Triumfaator, ärka üles!»

Mehe silmad leidsid äkki Rossini pea, mis paistis diivani alt välja. Punapea hüppas ukse juurest eemale. Kostis mürisev naer. Rossini ronis diivani alt kärmesti välja, raputas endalt tolmu, avas unist nägu tehes ukse ja astus koridori. Rahvahulk jäi otsekohe vait. Eraldusid neli meest, ja üks tervitas teda kõigi nimel, õnnitledes Rossinit tema «Habemeajaja» harukordse menu puhul. Rossini sai enesevalitsuse tagasi. Ta kummardas rahuliku väärikusega. Kuid sel ootamatul sõpradehulgal oli oma tegevuskava. Nad olid tulnud siia teatrist otse pärast etendust. Nende tõrvikud valgustasid kogu tänavat. Nad tõstsid Rossini kätele ja viisid trattoriasse[10], mis kandis naljakat nime «Est Est Est». Suur pidu Rossini auks kestis Roomas kolm päeva.

Ja kui need auavaldused lõppesid, võis Paganini kerge südamega oma sõbra Rooma jätta.

Enne ärasõitu ulatas Rossini talle sõnatult ajalehe.

Veneetsias oli Paganini andnud ühe oma parimaid kontserte. Vana auväärne viiuldaja Spohr viibis Veneetsias külaskäigul. Ajalehes oli Spohri artikkel, mis oli pühendatud Paganini viiulimängule.

«Jah, ma käisin Spohri juures,» vastas Paganini Rossini küsimuse peale, «ma veetsin tema pool terve hommiku.

173

Mulle tundus loomulikuna sõlmida sidemeid muusikainimestega. Käisin tal külas pärast väljasõitu Triesti. Tahtsin puhata Veneetsia muljetest ja sellest uinutavast mõjust, mida Veneetsia mulle kogu aeg; avaldas.»

Paganini luges:

«Täna hommikul külastas mind Paganini, ja sel kombel oli mul lõpuks juhus isiklikult tutvuda selle legendaarse inimesega, kellest mulle jutustatakse uskumatuid lugusid sellest ajast peale, kui ma üle Itaalia piiri jõudsin. Kogu Itaalia on temast vaimustatud. Kuigi meil Euroopas ei tõmba taolised kontserdid kokku just palju publikut, selgub, et Paganinit kuulatakse meelsasti, ja isegi tosin tema kontserti annab täiskassa. Ma pärisin üksikasjaliselt järele, millega siis õieti selline viiuldaja nagu Paganini võib publikut võluda, ja sain tavaliselt vastuseid, mis paljastavad küsiteldavate muusikalist harimatust. Kostavad vaimustushüüded, teda ei nimetata üldse teisiti kui maagikuks, võluriks ja helide loojaks, milliseid viiul polevat veel kunagi sünnitanud. Niisugune on sõna-sõnalt laia kuulajaskonna arvamine Paganini mängu kohta. Muusikaliselt haritud asjatundjad ei eita küll selle viiuldaja käteosavust, kuid tõendavad, et just see, millega ta püüab publikut

[10] T r a t t o r i a — (itaalia k.) söögimaja, restoran. **Tõlkija.**

hämmastada, alandab teda ennast, kiskudes sinjoor Paganini alla tavalise šarlatani tasemele. See ei kata kuidagi tema mängu puudujääke, ja nimelt laia, kandva tooni ning haritud muusikalise maitse puudumist kantileeni esitamisel. Tema mäng ei erine vana saksa provintsiveiderdaja Scheleri tembutustest. Paganini on oma ebasõbraliku ja jämeda käitumisega paljud siinsed muusikasõbrad oma isiklikeks vaenlasteks teinud, ja pärast seda, kui ma neile midagi oma korteris mängisin, ülistavad nad mind igal parajal juhul, et sellele kelkijale meelehärmi valmistada. See on ebaõiglane, mind ja Paganinit ei saa võrrelda. Ja kõigele lisaks on see mulle veel kahjulikki, kuna kõik Paganini vaimustatud austajad muutuvad minu vaenlasteks. Paganini vaenlased avaldasid ajalehtedes sõnumi, nagu oleksin mina Itaalias uuesti elustanud võrreldamatult kauni vana klassikalise mängukooli, mida Paganinist erinevalt

174

viljelesid itaalia tõelised viiuldajad, nagu Pugnani, Taruni, Corelli jt. See artikkel on avaldatud ajalehe tänases numbris ilma minu teadmata ja teeb mulle pigemini kahju kui kasu, kuna veneetslased ning laialdane kuulajaskond on kahjuks kõigutamatud oma arvamises Paganini ületamatusest.»

Paganini laskis ajalehe langeda.

«Aga Spohr pole ju mind kordagi kuulnud, ta pole ühelgi minu kontserdil käinud!»

«Kas sina tema kontsertidel käisid?» küsis Rossini.

«Ei,» vastas Paganini. «Saksa muusikakuulsus ei andnud pärast Veneetsiasse jõudmist enam ainustki kontserti.»

«Ja sa ei tea, miks?» küsis Rossini.

Paganini kehitas õlgu.

«Jah,» ütles Rossini, «sa kõneled, nagu näha, puhtast südamest, kuid tead sa ka, mis mulle tuska teeb? Sa tõkestasid Spohrile tee, ja ta on selle juures aastatelt sinust ainult veidi vanem. Sinu pärast ei saanud ta Veneetsias esineda. Sinuta oleks teda loorberite ja aplausidega üle külvatud, sinu tõttu aga ei saanud ta ennast laval näidatagi. Maestro, te ei teagi, kuidas teie talendi võidukäik meie patusel maal kõik enda teel maha põletab.»

«Aga missugused sõnad!» ütles Paganini. «Imelik, kõik, mis ma Spohrist kuulnud olen, kõneleb temast kui ausast inimesest. Tõsi küll, tema iseloomus võis märgata saksa kõrkust, kuid niisugune väljaastumine ajalehes on autu ja jõuetu tegu. Hea, et ma Veneetsia ajalehti ei lugenud, olin süvenenud kangelaslugude ja mütoloogia uurimisse. Lugesin ka ladina luuletajaid. Kas tead, alles praegu tuli see mulle meelde, et unustasin sulle rääkida ühe silmapaistva poeedi esilekerkimisest. See on inglise lord, kes reisis mööda idamaad ...»

«Byron,» katkestas teda Rossini. «Olen temast kuulnud. Ta elab praegu Milanos.»

Paganini nägu muutus äkki süngeks.

«Mind erutab juhtum Bolognas,» ütles ta. «See oli tõepoolest minu pilt.»

Rossini võpatas ja vaatas oma sõbrale teraselt silma.

176

Talle tuli meelde kõik, mida ta ise oli kuulnud Paganini varjatud elust. Paganinit peeti inimeseks, kes elab kaksikelu, temast kõneldi kui ohtlikust karbonaarist, kui kiriku vaenlasest. Rossini usaldas alati ainult iseenda tähelepanekuid, kuid elu on ju täis üllatusi.

Varsti tabas Paganinit uus avaliku pahatahtlikkuse avaldus. Kui ta jälle Milanosse sõitis ja siin «Orpheuste Ühenduse» esimeheks valiti, avaldas prantsuse viiuldaja Lafont soovi

astuda sellesse ühingusse. Nad tutvusid. Prantsuse viiuldaja oli meeletult kiindunud Kreutzerisse ja kõneles juba esimesel vestlusel, kui vaimustatud ta sellest muusikust on.
«Missugust Kreutzerit te armastate?» küsis Paganini. «Neid on ju kaks.»
«Täiesti õige, nad on lihased vennad, Rodolphe ja August. Nad mõlemad on sündinud Versailles'is ja on mõlemad praegu Pariisis. Viiuldaja August Kreutzer on minu õpetaja, minu lemmikhelilooja aga on Rodolphe Kreutzer, seesama, kellele Beethoven pühendas oma viiulisonaadi.»
Paganini noogutas pead.
. . . Peatselt ilmus Milano ajalehtedes anonüümne sõnum, milles kõneldi prantsuse viiuldaja hämmastavast üleolekust «Orpheuste Ühenduse» ülistatud esimehega võrreldes. «. . . Pole kahtlust, et härra Lafonfi viiuli esimesed helid peletavad nagu öise nahkhiire minema selle viiuliga tondi, kes kõik meie linnad on nakatanud hullumeelsuse võluga,» kirjutas ajaleht.
«Noh! Mis te selle kohta ütlete?» küsis Lafont kohtumisel. «Olen valmis seda väljakutset vastu võtma. Aga öelge, kes teie sõpradest selle sõnumi valmis sepitses?»
Paganini kortsutas kulmu, ta nägu muutus nukraks. Ta peatas Lafonfi:
«Teie küsite nii, et ma hakkan kahtlustama teie sõpru . . . Olgu, aga mida me siis oma ühisel kontserdil mängime?»
«Mängime sonaati, mida Kreutzer ise mängis koos kuulsa Rode'iga.»
Ettevalmistusi edasi lükkamata lepiti kokku, et nende esinemine toimub nädala pärast.
176
Paganini käitus kergemeelselt. Ta sõitis linnast välja, et kuulata maal «Simonetta kaja». Seal pani ta tähele mustajuukselist, veidi lonkavat meest ebatavaliselt ilusa näo ja suurte mustade silmadega, kes hämmastava püsivusega harrastas kummalist lõbustust. Teener tõi talle hõbekandikul püstoli, ja isand tulistas õhku. Igale lasule järgnes tuhandekordne kaja.
«Inglise lord lõbutseb,» ütles ühel päeval keegi tundmatu ja osutas sinnapoole, kuhu vaatas Paganini. «See on lord Byron.»
Härra Lafont veetis oma aega teisiti. Kuhu oli nüüd kadunud prantsuse iseloomukergus, mille poolest see erakordne viiuldaja ja publiku lemmik tavaliselt välja paistis! Ta päris teateid teenijailt, saatis võõrastemajja austerlasest kelneri, kes pidi välja uurima, mitu tundi sinjoor Paganini päevas mängib. Ei ühtki, vastati talle, Paganini ei mängi üldse. Võib julgelt öelda, et kohalikud Milano arstid täheldasid Paganini juures väga veidrakujulist närvipalavikku. Iga esinemine põhjustas talle füüsilist valu, kodus ei võtnud ta mitte iialgi viiulit kätte. Lafont lõi juba kartma.
Viimaks jõudis kätte kontserdipäev.
Sõitsid kokku kõigi silmapaistvamate Euroopa ajalehtede reporterid, Viini teatrite antreprenöörid, võõrast talendist elatuvad muusikakomisjonärid ja jõuk uudishimulikke parasiite, kellele geeniuse edu kui ka äpardused on ühevõrra hindamatud, kui vaid saaks tema laualt pudenevaist raasukestest oma kõhu täis süüa, kui ainult saaks sepitseda kuuskümmend rida muusikakroonikat, et jultunult kaelasidet vallandades kõnelda ülbe näoga sellest, et geenius ei olnud oma võimete kõrgusel; ning oma kujutluses kas või het-kekski tunda end seisvat Paganinist kõrgemal.
Raske südamega astus Paganini kunstniketuppa.

Lõbus pikajuukseline veidravõitu viiuldaja, seljas hall lühike kuub, jalas punased püksid, hallid triibulised sukad ning hallid kingad, ja nööpaugus nii imelik kui see oli, — Auleegioni rist, astus tervitussõnad huultel oma võistlejale vastu.

Esimesena mängis Paganini. Ta unustas võistluse ning mängis nagu alati kolossaalse jõupingutuse ja

177

välise kergusega, mis hämmastas ja võlus kuulajaid. Kuid ta mängis Corelli lihtsat eleegilist pala. Sellise lihtsa asja valimine võistluspalaks viis kuulajad nõutusse, mis lähenes ükskõiksusele. Ilmus Lafont. Paganini kuulab teda vaimustusega. Tema ettekande sügavus ja peenus vallutavad üha rohkem kuulajate poolehoiu. Saal müriseb aplausist, Paganini vastu vaenulikult meelestatud publik märatseb. Kogu saal teritab tähelepanu, publik on ridade viisi püsti tõusnud. Järgmine Paganini pala kutsub esile tema itaallastest austajate elava reageerimise. Nendega liituvad sissesõitnud viin-lased. Paganini vahedat ja lõikavat muusikat saadab ühe partei aplausitorm ja teise pahameelepuhang. Saal muutub lahinguväljaks. Kostab hääli: «Paganini annab alla!»

Kontserdi teises osas hakkab temperamentne prantslane itaalia viiuldajat alla suruma ootamatu virtuooslikkusega. Kolmandat pala mängides prantslane peaaegu võidutseb, kuid järgneb neljas, viies, ja siis lõpuks kuues — Kreutzeri sonaat. Mis Lafont'iga on juhtunud? Ta mängib loiult, publik peaaegu ei kuulagi ta mängu, ülemisel rõdul naerdakse kooris. Siis aga ilmub Paganini ja mängib sedasama sonaati.

Saabub nii hirmuäratav vaikus, et igaüks kuuleb oma südame tuksumist. Süda takistab viiuldajat kuulamast, käed suruvad vastu rinda, hingamine peatub, ja äkki pärast fermaati mõistab kogu saal seda võimleja, poksija, gladiaatori osavat manöövrit, kes loovutab vastasele kõik positsioonid enne otsustava löögi andmist. Mida suurem oli Paganini esialgne näiline kaotus, seda eredamini ilmnes nüüd tema täielik üleolek. Paganini seisis vaikides, käed laiali sirutatud, viiul ja poogen vasakus käes. Tema näol oli ilme, nagu annaks ta end kõikide kuulajate kohtu alla.

Vana rooma komme näidata pöidlaga alla ja hüüda «Maha!» leidis selles võistluses äkki endale uue rakenduse. Puhta vaimustusega suurest ja kõrgest kunstist segunes korraga itaalia patriotism. Unustades viisakuse, hüüdsid itaallased: «Elagu Itaalia! Elagu Paganini! Elagu esimene viiuldaja maailmas! Ewiva Maestro insuperato!»

178

Kontserdil viibiv austria ohvitser kortsutab kulmu. Ta viipab enda juurde teatriteenri, kutsub välja Austria politseisalga ja näitab loožile, kus istuvad monsieur Lodovigo Brem, sinjoor Federigo Confalogneri, tema kõrval ta väike sekretär Silvio Pellico ja luuletaja Monti. Sealt kostiski hüüe: «Elagu Itaalia!»

Lavapilt muutub kiiresti. Mõlemad võistlejad, prantslane ja itaallane astuvad hoogsalt, väljasirutatud kätega teineteise poole. Prantslane sirutab Paganinile käe. Vastased kaelustavad ja tulevad käe alt kinni hoides esilavale. Nüüd on juba raske mõista, kellele on ovatsioonid määratud. Pärast kümnendat väljumist esilavale sulgub eesriie.

Impressaario jookseb Paganini ümber, kes sammub kontserdilavalt kunstniketuppa, ja püüab talle midagi sosistada. Paganini ei märkagi teda, viimaks kähvatab põlglikult: «Ei», ja kaob.

Prantslane saab kahekordse honorari, mis kindlustab talle aastase reisi mööda Euroopat.

Eurydike otsingud jäid tagajärjetuks. Teda polnud Torinos, Milanos ega Bolognas. Möödus kuu. Juhuslikult mainisid kaks möödujat Milano tänaval vesteldes Bianchi nime

ja Firenzet. Võib-olla räägiti sinjoor Federigo Bianchist, võib-olla oli jutt sinjoora Albertina Bianchist või Firenze lihakauplejast Via Ricasolil, paksust punapõsksest sinjoor Bianchist. Paganini ei küsinud seda. Hommikul asus ta teele Firenze poole.

Tol ajal andis seal kontserte poola viiuldaja Lipinski. Pärast sõbralikku kohtumist korraldasid mõlemad viiuldajad kaks ühist kontserti. Seejärel kutsus Paganini Lipinski endaga kaasa kontsertreisile Piacenzasse ja Genuasse.

Vesteldes muusikast ja küsimustest, mis tol ajal muusikamaailma huvitasid, puudutasid nad korduvalt vaidlust, mis oli puhkenud Pariisis ja erutas kõiki Euroopa muusikuid. See oli vaidlus kahe muusikalise maitrel[11] — sügavamõttelise Glucki, «Orpheuse» autori, ja «kerge melodisti» Piccini vahel. Paganini ei mõistnud seda vaidlust. «Kauni heli puhta teenimise ja muusikalise

179

idee puhta teenimise» ühendas ta oma ettekandes niivõrd hästi, et talle oli nii Piccini kui ka Glucki muusika ühteviisi arusaadav. Need olid «õiged» teosed. Ebaõigena ja naeruväärsena aga tundus talle vaidlus glukistide ja pitšinistide vahel. Ta pidas neid nimetusi koomilisteks terminiteks, mis kõlbavad ainult opera buffa jaoks.

Üks Aafrika laev oli Napolisse toonud koolera.

«Saatan ise saadab neid reisijaid siia,» karjus Paganini korteriperemees, ja kuidas ka kuulus viiuldaja püüdis oma peremehele kinnitada, et teda ei saa sugugi pidada merereisijaks, oli ta ju saabunud postitõllaga Roomast, ei andnud peremees järele. Ka Paganini otsustas kindlaks jääda. Peremees, selle vanem poeg, noorem poeg, tütar ja perenaine seisid köögiriistadega relvastatult Paganini ukse lävel. Nad kandsid ta voodi tänavale, asetasid sellele viiuldaja kogu varanatukese ja kõige peale kuulsa Guarneri viiuli. Hakkas tibutama vihma. Paganini jooksis toast välja, kattis oma aarde kinni ja oli sunnitud tänavale jääma, sest vaenlane oli vallutanud komandopunkti. Värisedes ootamatu külma sügisvihma käes, seisis ta abitult nagu väike laps tänaval, kuni teda külastama tulnud Lipinski ta enda poole viis.

Paganini haigestus. Haiguse ajal kuulis ta tõsistest sündmustest, mis olid aset leidnud põhja pool. Torinos oli puhkenud ülestõus, mis oli samasugune nagu aasta enne seda Napolis. Sellest kõneldi sosistades, täpseid andmeid Paganini ei saanud.

Kui ta Milanosse jõudis ja oma poola sõbraga oli hüvasti jätnud, nägi ta hirmuga, mis oli juhtunud. Karbonaaride ülestõusud, mis puhkesid eri aegadel ning ilma lõuna- ja põhjaorganisatsiooni tegevuse kooskõlastamiseta, ebaõnnestusid ja tõid kaasa arvukaid areteerimisi. Karbonaaride poolt areteeritud Napoli kuningas, kes oli vabaks lastud pärast seda, kui ta oli andnud rahvale truudusevande, oli nüüd välismaiste sõjavägede ühendatud korpuste abiga uuesti trooni anastanud. Karbonaaride juhtide liigse usaldavuse tõttu suruti ülestõusud Torinos ja Milanos kergesti maha.

Sinjoor Federigo Confalogneri, Silvio Pellico, Maroncelli

180

ja tuhanded teised heideti Austria võimude poolt vanglasse.

Karbonaaride liikumisele vastas rooma kirik kalderaaride, katelseppade rühmade loomisega. Jesuiitidest agendid kutsusid rooma kiriku teenistusse tavalisi teeröövleid, suuri ja väikesi vargaid.

Saanud pühalt isalt õnnistuse, asusid kalderaaride rühmad .tööle. Ettevalmistav töö seisis andmete kogumises. Väljakutele seati üles urnid, millesse tuli visata nimekirjad.

---

[11] M a i t r e — (prantsuse k.) meister, õpetaja. **Tõlkija.**

Preester andis siinsamas urni kõrval sala-kaebajale tema patud andeks. Nimekirjad uuriti läbi kõige rangema saladuskatte all, seejärel kadusid pikema või lühema aja jooksul need, keda kahtlustati karbonaaride liikumisest osavõtmises.

Vedanud kogu Itaalia täis oma isikliku reisitõlla rattajälgi, milline sõiduk tuli tal lõpuks siiski muretseda, peatus Paganini uuesti Milanos. Siin andis Rolla talle üle kirja, mis teda ootas. Kärsitult ümbrikku avades tundis Paganini, kuidas talle veri pähe tõuseb.

Hommikul kihutas ta lõuna poole. Kogu tee luges ta vapustava kirja ridu.

«On see tõesti armastus? Kas ta tõesti mind armastab?» küsis ta endalt ärevalt. Ta ei esitanud endale enam küsimust, kas tema seda naist armastab.

Põksuva südamega ligineb ta väikesele majale Hispaania trepi lähedal. Selle tipus särab kuuvalguses Trinita dei Monti kirik, rändorkester mängib torupille, valges kleidis tütarlaps ja helesinises pikas kuues noormees staabiohvitseri kokardiga helesinisel kübaral suudlevad pikalt, jättes põiktänava nurgal hüvasti. Paganini koputab uksele. Koputab teist korda. Kuuldub pahane pobin:

«Mis teil vaja on?»

Paganini küsib, kas ta võib näha sinjoora Bianchit. Uks avaneb veidi.

«Sinjoora Bianchi läks juba kolme päeva eest minema.»

«Mis?» palub Paganini öeldut korrata.

Vanaeit lööb ukse otse tema nina ees kinni. Paganini paneb oma väikese reisipambu maha, istub äärmiselt väsinult sellele ja katab näo kätega. Värav kriuksub,

181

vanaeit tuleb välja ja tõstab laterna otse ta näo juurde.

«Mis teie nimi on?»

Saanud vastuse, ulatab ta Paganinile roosa, lõhnava ümbriku. Paganini annab naisele liiri, vanaeide näkku ilmub midagi naeratusetaolist. Paganini palub valgust näidata ja loeb kirja, hoides seda väriseva käega. Sinjoora Bianchi määrab talle kohtamise Napolis. Lühikeses teates seisab: «Ootan Napolis «Päikese» võõrastemajas.»

Hommikul algab jälle kihutamine. Järgmise päeva õhtul — paistab samuti kuu — on ta eesmärgil. Lastakse majja, palutakse oodata. Kuid võõrastemajast ei leita sinjoora Bianchit, ta elavat üksikus tiibhoones, mis kuulub peremehele. Öeldakse, et kuulatakse otsekohe järele. Paganini istub ebamäärase sisustuse ja otstarbega toas. Süda taob, lugedes viimseid lahusoleku sekundeid, otsekui tahaks ta aja kulgemist kiirendada. Äkki jookseb tuhinal tuppa valges kleidis tütarlaps, lõbus ning naerev, ja laulab valsitaktis: «Paganini, Paganini, Paganini, Paganini!»

«Veidrik!» Tütarlaps keerles tema ees veel kord ringi ja lõi otse ta nina ees käed kokku. «Te ootate asjata, linnuke lendas vurrdi täna hommikul Palermosse!»

... Käänak, suur afišš Paganini portreega. Sõnad: «Uus Orpheus, ületamatu meister — «Maestro insuperato»». «See on läinudaastane afišš,» mõtleb Paganini. Aga ei, see käib kontserdi kohta, mis toimus kolm päeva tagasi.

«Mis see tähendab?» Paganini tahab kutsarit peatada, näitab peaga.

«Ja-jaa!» hüüab too. «Hea, et te tagasi tulite.»

«Kuidas? Tähendab, see sõitis siis põhja poole?»

«Missugune see?»

Paganinit valdas rahutus. Keegi oli esinenud tema nime all. Kes on see kummaline vale-Paganini?

Mida lähemale Palermole, seda kuumem. Viha kibestab südant, kui hobuste vahetamiseks kulub kord kaks, kord kolm, ja lõpuks koguni kaheksateist tundi.
182
Veel terve öö asjatut ootamist ja siis paistab meri. Lõuna-Itaalia, mehekõrgused agaavid.
Hiiglasuurte kübaratega karjused, püssid seljas, sõidavad karjade ümber. Sünged pronksikarva näod. Suled juustes. Kongis nina ja kotkasilmadega sihvakad vilkad inimesed. Preestrid, kes sarnanevad bandiitidele, ja bandiidid, kes sarnanevad preestritele. Nüüd istub pukki erakorraline saatja musketiga. Selle saatja eest tuleb maksta viisteist liiri, see on sunduslik kaitse. «Kui te kaitsjat ei võta, siis läheb veelgi halvemini,» tähendas keegi võõrastemajas Paganinile. Ja nüüd lõpuks lühike meresõit. Täielik tuulevaikus ja hiiglasuured lamedad rohelised lained.
Palermo. Kaugemale pole enam kuhugi põgeneda. Ees on meri ja Aafrika kellas. Ees on Tunis, Alžiir ja lage kõrb. «Kui ta enda eest põgeneb,» mõtleb Paganini, «siis kestab see eluaeg. Kui aga minu eest? . . .»
Nagu ora läbistab aju mõte, õigemini mälestus, õigemini kuju. Nelinurkne hauakivile sarnanev kivitahk Napoli muuseumi väikeses toas ja sellel väljasirutatult valge marmorist hermafrodiit.
Sitsiillased ei ole tulised muusikasõbrad. Palermo teatris käisid kontsertidel peamiselt Inglise laevastiku meremehed, austria ohvitserid ja juhuslikud läbireisi-jad. Abd-ar-Rahmani perekond, isa ja neli poega, istus alati esimese rea tugitoolides.
Afišid, mis teatasid Antonia Bianchi ja Niccolõ Paganini laulu- ja muusikaettekannetest, ilmusid üha harvemini. Sinjoora Antonia ei tahtnud jagada muusikalist kuulsust. Pärast kolmandat kontserti algasid vaidlused. Naine arvas, et viiuldaja peab lauljatari ainult saatma. Paganini naeris ja püüdis teda veenda, et nende juures ei või juttugi olla mingist saatmisest, sest nad mõlemad kannavad ette iseseisvaid partiisid. Kuid hiljem andis ta meelsasti järele.
Õige pea märkas ta Antonia silmades erilist sära ja põskedel vasttekkinud puna ning mõistis selle põhjust. Antonia kinnitas ta arvamist. Pestumi küla lähedal mägedes elas Antonia tädi. Naisele on teise naise abi sellises olukorras hädavajalik.
183
Antonia vana torisev kongisninaline sibüllanäoga tädi, kelle soontes ilmselt voolas kreeka veri, sai Paga-niniga sõbraks. Vanale naisele meeldis terava keelega mees, talle meeldis, et too ootab nii kannatamatult last, talle meeldis see, et Niccolõ on rikas ja iseseisev, ning ta jõudis üsna kiiresti õetütrega tülli minna seepärast, et ta alati ja üleliia sinjoor Paganinit kiitis. Ainult üks mõtete lahkuminek, mis tekkis üsna tühisel põhjusel, tumestas tädi vahekorda uue sugulasega. Tädi pani imeks, et sinjoora Antonia ei ole tujukas, rase naine aga peab seda olema. Paganini palus vanaeite, et ta Antoniale neid ohtlikke mõtteid ei sisendaks.
Kuid ometi avaldas see oma mõju, sinjoora Antonia otsustas tujutsema hakata.
Esimene vaidlus puhkes nende vahel, kui Paganini sai teate paljude sõprade hukkumisest Põhja-Itaalias. Tüli kestis kaks päeva, abikaasad ei rääkinud teineteisega. Sinjoora Bianchi hakkas äkki põlastavalt hukka mõistma oma mehe poolehoidu ülestõusnutele. Ta kinnitas, et «ta kägistaks omaenda kätega iga «karbonaari».
Palermos sõlmis Paganini sidemed väikese tutvusringkonnaga. Ta armastas otsida puhkust linna lähedalt kalurikülast. Seal sai ta oma sõnade järgi kõige suurema tasu oma

viiulimängu eest, kui sajad sitsiilia kalurid kokku sõitsid ja poolringis väikeses lahesopis tema mängu kuulasid. Need olid vabaõhukontserdid vaiksed, tuuletud õhtuil, kui püügilt tagasijõudnud paatide värvilised purjed rippusid lõdvalt ja hõõgusid loojangu paistel eredate laikudena.

23. juulil 1825. aastal sündis Ahhillino Paganini. Kõigest sellest, mida me suure viiuldaja elu kohta teame, on ainult see daatum absoluutselt täpne. Isegi Niccolõ Paganini enda sünnikuupäeva osas lähevad tema biograafide arvamised lahku. Suure viiuldaja austaja Schottky poolt kirjutatud panegüüriline elulugu, muusiku enda kirjad ja hilisemad uurimused ning dokumendid annavad väga vähe võimalusi Paganini teoste ja elu täpse kronoloogia kindlaksmääramiseks. Kuid lapse sünnidaatum langeb igal pool kindlalt kokku: ta sündis 23. juulil 1825. aastal.

XXI PEATÜKK MUUTUNUD EURYDIKE

Lapse esimene naeratus kutsus Paganinis esile ekstaatilise, peaaegu palvelise meeleolu. Tundus, nagu kaoks kogu maailm kuhugi ning kogu elu näis olevat koondunud neisse sinistesse silmadesse. Paganini pimestus oli nii sügav, et ta ei märganud naise mõningat rahulolematust, kaebusi, et tema hääl on halvenenud ega pannud tähele naise armukadedust, kellelt laps oli röövinud mehe tähelepanu.

Juba ammu enne Ahhillino sündi unistas sinjoora Antonia reisist põhja poole, kontsertidest Euroopas. Nüüd aga tuli tal kuulata mehe jutustust sellest, et elu Palermos meeldib talle, et ta on lapsena Alpi järvede lumes ning Cremona pakases ennast ära külmetanud ega suuda ikka veel sooja saada, ning et ta vajab kuuma Sitsiilia päikest.

Paganini nautis Palermo rahulikku elu. Talle tundus, et ta suigub jälle samasse unne, mis oli teda kunagi Luccas vallanud.

Kuid Armida asemel oli Eurydike, kes muutus järkjärgult Medeiaks[12], ja see kiire muutumine juhtis Paganini tähelepanu sellele, kuidas tema sõbratari päevitusest karedasse näkku ilmuvad küpsuse varjud ning suunurkadesse tekivad saatuslikud peenikesed kortsud, ähvardades Medeia raevuka pea muuta Megaira[13] peaks.

Õhtuti viis Paganini oma poja mere kaldale. Kaluri-lapsed jooksid Ahhillinole näitama punakaskollaseid ja helerohelisi kalakesi, kummalisi vetikaid ja meri-tähti. Ahhillino sirutas oma käekesed nende poole, kuid merilillel tarvitses vaid liigutada oma õielehti, kui käed tõmbusid naljaka hirmuga tagasi ja poiss hakkas heleda lapsehäälega kilkama.

185

Ahhillino käis neljandat eluaastat, kui jõudeelu hakkas täidlaseks muutunud Antoniat ära tüütama. Üksluised muljed panid ta kannatama. Kirjad, mida Paganini sai põhja poolt oma sõpradelt, keda naine ei tundnud, saabusid järjest harvemini. Paganini muutus üha süngemaks, kui naine reisist põhja poole juttu tegi. Selleks ajaks oli nende vahekord

---

[12] M e d e i a — kreeka mütoloogias Jasoni abikaasa, kes tappis oma lapsed, et kätte maksta Jasonile, kui see tahtis teda maha jätta, et abielluda Korintose kuninga tütrega. **Tõlkija.**

2 Megaira — kreeka mütoloogias maa-alune jumalanna,
kättemaks ja ning vandetunnistaja. Ka kuri, raevukas naine. **Tõlkija.**

niivõrd teravaks muutunud, et ainult hirm lahutuse ees ning kartus last kaotada sundisid Paganinit järele andma.

See oli murranguhetk. Tundes äkki tohutu loomingulise pinge tõusu, seadis Paganini end ühel päeval reisivalmis, laadis laevale tõlla ja hobused, võttis kaasa tädi, lapsehoidja, tädi koerakese ning neli rohelist kanaarilindu ja asus teele põhja poole. Kanaarilinnud olid väikese Ahhillino lemmikud.

Kalaabria mägedes ootas neid ebameeldivus, nagu neid Paganinile nüüd iga päev osaks sai. Ristikäigu möödumisel ei väljunud Paganini tõllast. Ta ei teinud ristimärki ega ilmutanud kiriku vastu küllaldast austust. Küla sandarm peatas preestri märguande peale tõlla. Hobused viskusid kõrvale, laps ärkas, linnud hakkasid puurides siristama ja koerake klähvima. Äratatud lapse nutt katkestas Paganini kannatuse.

«Mis sel papil vaja on?» küsis ta valjusti.

Sandarm nõudis dokumente, kirjutas üles reisijate perekonnanime ja andis kurjakuulutavalt vaikides Paganinile dokumendid tagasi.

Napolisse jõuti õhtul.

Linna sisse sõites imestas tolliametis vana hallipäine tolliametnik:

«Sinjoor, te olete nädalaga nooremaks muutunud!» Paganini vaatas teda arusaamatult. Kummardav tolliametnik taganes kohmetult, söandamata suurele viiuldajale selga pöörata.

«Päikese» võõrastemajas Konstantinopoli tänaval hüüdis väravavaht tõlda sisse lastes:

«Maestro, eccellenza, kui nooreks te olete muutunud!»

186

«Need napollased on peast ogaraks läinud,» mõtles Paganini.

Ühises söögitoas aga rippus suur afišš, mis teatas, et suur viiuldaja Paganini, kes alles äsja saabus Salernost, kavatseb anda kontserti. Paganini haaras taldriku, viskas selle põrandale, rebis laudlina maha ja karjus:

«Mis teil Napolis ometi lahti on?»

Võõrastemajapidaja jooksis ehmunult söögituppa:

«Mis sinjoor soovib? Milles asi seisab, sinjoor?»

Sinjoor näitas seinal rippuvale afišile.

«Jaa, jaa,» ütles peremees niisuguse näoga, nagu valmistaks ta oma teatega Paganinile erakordset rõõmu. «Ta on areteeritud, kolm päeva tagasi pandi kinni. Tuli välja, et ta on raamatupidaja Salernost, kes mängis pulmapidudel Amalfis, Atranis, Ravellos.»

Paganini põrutab rusikaga lauale:

«Laccavas, Salernos, Napolis, Pestos, kurat võtku teid kõiki! ...» ja lisab veel mõne ammuununenud väljenduse «Varjupaiga» leksikonist...

Esimene kontsert tõi kaasa uue ootamatuse. Paganini ei tundnud ära vanu napollasi, kes kunagi olid olnud tema kunsti vaimustatud austajad. Osa publikust aplodeeris endist viisi tuliselt, kuid Paganini märkas, et esimesed neli rida ja mõned üksikud grupid saalis vaikisid visalt.

Esimeses reas istus pikakasvuline, mustas saterkuues, mürgise läbitungiva pilguga mees ja vaatas kogu aeg Paganinist mööda.

Kontsert andis täiskassa. Järgmise päeva hommikul siirdusid Paganini ja Antonia kõigile Napoli võimudele ja muusikutele visiiti tegema. Enamik uksi jäi nende ees suletuks. Võib-olla oli see ainult juhus! Paganini suhtus sellesse rahulikult. Kui aga tema

tõld pidi juba kuuendat korda suletud ukse tagant ära sõitma, vaatas Paganini Antoniale otsa ja ütles, et ta ei soovi enam neid viljatuid katseid jätkata.

Antonia ei tulnud lõunale, tal olid külas kaks sõbratari — Napoli baleriini. Kui sõbratarid olid lahkunud, teatas Antonia, et napollaste meelelaadis on toimunud suured muudatused ja et tuleb võimalikult kiiresti sellest linnast ära sõita. Ranged karistused, mis võeti

187

tarvitusele pärast Bourbonide pagenduselt tagasipöördumist, olid murdnud selle linna lõbususe.

«Mäletate, sinjoor,» ütles Antonia, «et see oli linn, kus karbonaaride antikristlik sugu endale pesa ehitas. Napoli muusikud on veendunud, et sa oled tumedate jõududega ühenduses ja et sa said oma hirmuäratava mänguvõime ainult saatana abiga. Muide, sinjoor Paganini, ütelge mulle kui oma eluseltsilisele avameelselt: missugused keeled on teie viiulil?»

«Oo, sinjoora! Igal juhul ei kõla need keeled nõnda, nagu teie tuhmunud hääl.»

Ta tundis, et miski matab tal hinge. Paganinile kui kindlate veendumustega inimesele, kellel armastus kunsti vastu on välja tõrjunud kõik muu, tundusid need barbaarse keskaja ja inkvisitsiooni piinamiste järelkajad, inimeste väiklane alatus ja katoliku kiriku fanaatiline julmus äkki koletisliku totrusena. Raev abitusest inimeste rumaluse ees lämmatas teda.

Tema naine, tema toreda lapse ema, vaatas teda vaiksete rahulike silmadega. Tundus, et ta mõistis piina, mis mehe teadvuse lõhestas ning teda hetkeks jahmatama pani. Naine noogutas talle pead, tema imetlusväärsed ripsmed sulgusid, Medeia kulmud tõmbusid kurdu, nägu võttis mõtliku ja mureliku ilme. Vaikse, puhta, südamessetungiva pilguga vaatas talle ta Eurydike.

«Kui meil nii edasi läheb,» ütles Antonia, «siis saab me raha otsa, kontserdid aga ei too meile baioccotki sisse ...»

Paganini ei kuulanud teda.

Jätnud lapse ja mehe sinnapaika, ruttas Antonia varahommikul postvankriga Rooma. Kõikjal, kus see oli vaid võimalik ja kuhu ta pääses oma vanade kunstnikusidemete tõttu apostliku pealinna administratiivse ja vaimuliku ülemkihiga, valmistas ta pinda ette oma abikaasa saabumiseks.

Rooma jõudes nägi Paganini võõrastemaja numbritoas oma vana sõpra Rossinit. Mõlemad sööstavad teineteisele vastu. Kui on küllalt kaelustatud, ütleb Rossini Paganinile, et dirigent on haigestunud ja et tema, Rossini on tulnud oma sõpra paluma, et see

188

orkestrit juhataks. Kas võib üldse vastuses kahelda! Paganini on muidugi nõus. Sõbrad võtavad istet. Sel hetkel jookseb tuppa poisike ja ulatab Rossinile sedeli.

«Vaene Bello,» ütleb Rossini. «Surnud. Saatus ise läkitas teid tema kohta täitma.»

«Millal on proov?» küsib Paganini.

«Pärast päikese loojakut,» vastab Rossini imestunult. «Jaa . . . Aga palun, mis päev täna on?»

«Täna on reede.»

Rossini nägu muutub süngeks:

«Reede? Tähendab, mul tuleb veel üks päev oodata. Bello haiguse tõttu on juba terve nädal kaotsi läinud. Millal ma nii siis ooperi lavale saan tuua?»

Kannuste kõlin ja rõõmsad hääled trepil. Naerev ja elavnenud sinjoora Antonia sammub mööda astmeid üles. Vurrudega austria ohvitser jätab temaga trepi-pealsel hüvasti. Uks on lahti, kõik on näha. Sinjoora Antonia naeratab, ohvitser suudleb ta ühte kätt, siis teist, paremat, vasemat, siis jälle paremat. «Millal see ükskord lõpeb?» mõtleb Paganini. Rossini vaikib. Sinjoora Antonia tuleb tuppa, tema taga sammuvad kaks lillades sutaanides ja nööridega vöötatud pruunides kuubedes preestrit, sõjaväemundris nooruk ja mustas ülikonnas vanamees, kes olid talle trepil järele jõudnud. Kõik nad astuvad sinjoora kannul Paganini tuppa. Antonia haarab kinni viimastest sõnadest ja lausub:

«Mis siis, et täna on reede, sinjoor Rossini. Prooviks on teil luba olemas. Alles täna hommikul sõitsin Tras-teverest. monsinjoor kardinal-politseimeistri juurde, ja ta lubas teil reedeti proove pidada. Ja isegi sind,» ta astus Paganini juurde ja võttis mehel lõuast kinni, «lubas ta kontserte anda.»

Proovid käivad juba kolmandat päeva. Rossini on ääretult rahul. Orkester, kes esialgu pahandas Paganini nõudlikkuse üle, muutus vaikseks taltsutatud loomaaiaks. Siiski too Bello . . . «Kõneldakse, et itaallasi iseloomustab sünnipärane musikaalsus. Kust tulevad siis need barbaarsed helid?» küsib endalt Paganini.

Möödub veel kaks päeva, ja ta ei tunne orkestrit enam ära. Inimesed, kes iga tema kulmukortsutamist pidasid enda isiklikuks solvamiseks, hakkasid äkki

189

pingelise tähelepanuga jälgima tema nägu, neil oli rõõm vaadata, kuidas see nägu, millele väsimus oli juba ammugi kortsud vajutanud, siledaks muutub. «Ecco!» hüüdis Paganini. «Bravissimo!» Ja neis üksteisele võõrais inimestes, keda saatuse juhuslik kapriis oli ühendanud selle viiuldajast dirigendi puldi ümber, kelle kohta liikusid igasugused tumedad kuuldused, süttis äkki kiindumus kunstisse kui sangarlusse, kui suuresse elunähtusesse. Alistudes elevandiluust kepikesele selle kummalise inimese käes, tundsid kõik endid suurte kunstnike ja virtuoosidena.

Saabus Rossini ooperi avaliku ettekande päev. Autor, sinjoor Joachim, nagu teda austria ohvitserid nimetasid, istus kahvatuna kulisside taga talle määratud toakeses. Tema ees laual oli klaasitäis apelsinijooki jääga ning punases köites raamat. Paganini hilines.

Kui ta sisse astus, haaras Rossini tal kuuekäisest kinni ja tõmbas laua juurde. Ta näitas raamatut, millele oli kirjutatud: «Don de 1'auteur» — «Autorilt». Ta avas neljasaja viiekümne esimese lehekülje. See oli «Rossini elu», mille oli kirjutanud härra Stendhal ja mis oli trükitud Pariisis Butuari tänaval 1824. aastal.

«Kas sa mäletad teda? Sa nägid teda Bolognas, — see on kuuenda dragunirügemendi kõige pöörasem ohvitser. Ja Butuari tänav! Kas tead, seal elab Prantsusmaa kõige ülemeelikum poeet Beranger koos «Marseljeesi» autori Rõuget de Lisle'iga. Rõuget de Lisle on halvatud, ta elab praegu suures puuduses. Ma käisin sellel tänaval, sealt ma saingi selle raamatu.»

Paganini luges ridu, mis härra Stendhal oli pühendanud temale. Ta luges, et ta on esimene viiuldaja Itaalias ja võib-olla suurim viiuldaja kogu inimkonna ajaloos. Kuid ta ei ole oma hämmastama paneva talendini jõudnud mitte kannatlike õpingutega kuskil konservatooriumi seinte vahel, vaid tänu sellele, et armastuse eksiteed, nagu kõneldakse, viisid ta paljudeks aastateks vanglasse. Inimestest hüljatuna ja üksikus vangikongis, kus teda ähvardas tapalava, oli tal kättesaadav ainult üks tegevus — viiulimäng, ja seal

õppiski ta oma hinge keelt viiulihelidesse valama. Pikad vanglaõhtud kindlustasid talle võimaluse täiuslikult ära õppida selle

190

uue üleinimliku keele. Sellest ei piisa, kui kuulata Paganinit kontsertidel, kus ta nagu Herkules paiskab põrmu temaga võistlevad põhjamaade viiuldajad. Teda peab kuulama, kui ta mängib oma capricciosid inspiratsiooni ajel, mis saavutab mingi hullustuse jõu. Neid capricciosid iseloomustades lisab autor, et nad on ületamatult rasked ja et kõige raskemadki kontserdid pole nende kõrval midagi.

Paganini tahtis panna raamatu lauale, kuid see kukkus põrandale, lehed kägardusid, ja mis kõige halvem, valget kinnast kätte tõmmates astus Paganini puhtale köitele jalaga peale.

Noorte ja kärmete sammudega tuli ta läbi orkestri ja sööstis dirigendipuldi astmeid mööda üles. Ta oli kahvatu. Lühike ja jahe löök vastu puldiserva, hetk pinevat vaikust, ja saali täitsid magusaimad helid, mida [Itaalia tolle ajani oli kuulnud, — Rossini uue ooperi helid.

Vaheajal pärast esimest vaatust tuli väike vurrudega ohvitser liiga suuri kannuseid kõlistades tuppa, kus Paganini koos ooperi autoriga istus. Mõlemad vaikisid. Vaikus oli niivõrd rusuv, et sõjaväemundris noormees jäi uksele peatuma ega söandanud üle läve astuda. Esimesena märkas teda Rossini, kel tekkis vallatu mõte: «Nüüd ta köhatab ja silub parema käega vurre.» Ja kui ohvitser tõepoolest otsekui sugestiooni mõjul seda kõike tegi, ei suutnud Rossini naeru pidada. Paganini tõstis pea.

«Mis teil vaja on?» küsis ta ja tõusis püsti.

Ohvitser andis au. «Taevale tänu,» mõtles Paganini, «pagan sind võtku, tähendab, see pole veel arest!» Ohvitser võttis nahkpaunast suure kirja. Ümbrikul oli viis punast lakkpitserit. Kirja nurgast paistis välja siid-nöör. Ohvitser pistis kirja kummardades Paganinile pihku ja väljus osava liigutusega eesriiet kõrvale lükates uksest. Paganini silmas koridoris tunglevaid inimesi. Ta tõmbas masinlikult nöörist. Kiri avanes. Tiaaraga ja ristipandud võtmetega kaunistatud dokument teatas, et püha isa ja Kristuse asemik õnnistab apostliku kuuria sulase taevalikku harrastust ja ülemaailmse driku ustavat poega Niccolõ Paganinit, teeb tema

191

Kuldkannuse ordu kavaleriks ja annab talle üle ordeni. Lint ja ilus kalliskividest mänguasjake lebasid Paganini peol. Ta vaatas neid otsekui laps, kes on leidnud merekaldalt ilusa teokarbi, ega mõistnud, milles asi seisab.

Paganini kanti kätel lavale, kus ta, kuld ja briljandid avatud peopesal, kummardas nõutult publikule. Ta kummardas sügavalt, küürutades peaaegu maani, asetas parema käe südamele, nagu tahaks ta öelda, et paavsti tähelepanu on teinud ta nõutuks ja et ta palub Rooma publikult alandlikult andestust oma tohutu suure ja koormava talendi pärast. Ta palus inimestelt, et need andestaksid talle tema geniaalsuse, ta palus suurelt teatrilt vabandust oma inspiratsiooni ületamatu jõu pärast. Lurjustelt ja sandarmitelt, vargailt ja riigiametnikelt, juuksureilt, kupeldajailt ja Rooma pankureilt palus ta vabandust selle eest, et ta on neist mõõtmatult kõrgem ja üllam, et ta põletab igal hetkel oma elu suure ja kustumatu kunsti tules. Ta palus andeks, et temast ei saa kunagi lurjust, varast ega halli ametnikku mõnes väikeses preestrikantseleis. Ja esimeses reas istuvad prelaadid ning kardinalkuberner naeratasid soosivalt, aplodeerides pundunud peopesadega sellele vääritule viiuldajale, keda tema pühadus oli armulikult kohelnud. Nad nägid selle

viiuldaja orjameelsust ega tundnud, et see geenius, kes oli kuritegelik vaid seepärast, et teda ei mõistetud, palub andestust oma ohjeldamatu talendi pärast, mõeldes ainult väikesele selgesilmsele magavale poisikesele, kes naeratab unes ülitargalt nagu loodus ise, kelle põsed on poisikeselikult lõbusad ja kelle elu oleneb täiesti tema isast.

Kiiduavaldused aga kõlasid järjest valjemini. Rahvahulk karjus ja röökis. Paganini tundis üha teravamalt oma üleolekut kõigist neist inimestest. See talle tuttav tunne joobnustas teda. Meelekohtades tuksles uhkelt muistne Genua vaprate meresõitjate veri. Siis haaras teda tohutu kaastunne rahvahulga vastu.

Raske üksindustundega istus Paganini tõlda. Tema ees istus Antonia. Naise õhetav nägu, liialt punased huuled ja säravad silmad tõendasid, et ta on sündinud

192

efektiga ülimal määral rahul. Ta ootas, et Niccolõ hakkab rääkima. Mees pidi ju tänu- ja kiitusesõnu puistama. Paganini aga, pea väsinult õlale vajunud, pillas hajameelselt paavsti pitsatiga kirja maha. Helepunane kirjalakk praksus musta lakk-kinga all.

Sinjoora Antonia tõstis silmad mehele. Vapustatud hoolimatusest püha isa armu vastu, kiljatas Antonia hirmu pärast ja lõi Paganinile vastu põske. Kutsar ei vaadanud tagasi, tõld hakkas järsku liikuma, hirmunud hobused panid kihutama. Paganini laskus tõlla patjadele ja sulges silmad. Kuni järgmise päevani ei vahetanud abikaasad teineteisega sõnagi.

Hommikul võttis Paganini välja «Ponscioni» ning asetas selle Ahhillino nõrga õla vastu. Laps võttis heameelega poogna, ta oskas juba isa jäljendada ja vajutas mehaaniliselt peenikeste sõrmedega keeltele, kutsudes esile kääksuvaid, naljakaid, lapselikke helisid.

«Tema on minu võistleja!» hüüdis Paganini naerdes. «Ausõna, tema on minu võistleja! Igatahes mängib ta paremini kui mina. Sina oled mu Kuldkannuse rüütel,» ütles ta, väikest Paganinit toas ringi keerutades. «Tema pühadus on kinkinud selle kõrge autasu kolmele inimesele — Mozartile, Gluckile ja minule. Oo, minu aare, kuipalju väärikam sa oma isast oled!»

Tuppa tuli sinjoora Antonia. Eilsest juhtumist ei lausutud sõnagi.

Paganini vaatas lihtsalt, ja ilma huvita oma naist. Ta tahtis eilset vahejuhtumit unustada mitte enesearmastusest, vaid lihtsalt Antonia enda pärast.

Antonia aga polnud midagi unustanud, tema mäletas iga hetke, ja vaikis ainult seepärast, et ta polnud oma kõneosavuses kindel. Ja pealegi arvas ta katoliku kiriku ustava tütrena, et vähimgi vastuhakkamine usu käskudele on hirmus patt ja et pole tarvis selgete loogika argumentidega veenda inimest, kes astub välja Kristuse asemiku ja tema kaaslaste vastu. Peamiseks raskuseks oli talle see, et plaanis, mis ta kavatses teostada, ei olenenud kõik ainuüksi temast endast. Ta ei kahelnud peaaegu üldse, et Paganini keeldub õhtul sõitmast visiidile monsinjoor kardinal-politseimeistri juurde.

193

Kui Antonia lõpuks rünnakule asus, siis, vastu tema ootusi, ei avaldanud Paganini vastupanu. Ta lihtsalt ei saanud millestki aru. Tõllas istudes tegi teda rahutuks ainult mõte, et magama jäädes oli Ahhillino kolm korda köhatanud, ta tundis tuska ainult sellepärast, et keegi polnud talle meelde tuletanud, et ta viiuli kaasa võtaks.

Õhtusöögil prelaadi majas astus Paganini juurde väikest kasvu, puuderdatud parukaga, tähtede, aumärkide ja lintidega ehitud mees. Ta oli huvitatud kuulsa viiuldaja mängust ja päris, missugused on ta meisterlikkuse saladused. Kuskilt toodi viiul. See oli odav, andetu

meistri kätetöö, kes varustas muusikariistadega pulmapidudel mängivaid virtuoose. Nüüd aga puudutas seda poognaga Paganini, ja see hakkas laulma nii, nagu ta veel kunagi polnud inimkäe all laulnud.

Kui Paganini langetas poogna, lausus väike aumärkidega mees armulikult:

«Tulge meie juurde Viini, ja ütelge kõikjal, et hertsog Portalla kutsus teid. Tänapäeva Euroopas on teie ees lahti kõik teed. Riiklik kord on jälle täielikus kooskõlas Kristuse ja Rooma paavsti õpetustega, ja meeles pidades seda, et te tulite Roomas minu juurde, olge kindel, et teile on põhja pool Alpisid kõik teed avatud.»

Tagasiteel, kui Antonia rahutult küsis, missuguse mulje talle vastuvõtt oli jätnud, meenus Paganinile äkki, et seal pidi aset leidma jutuajamine tema ja sinjoor principe Metternichi vahel.

«Kuid teda ei olnudki seal,» ütles Paganini end vabandades.

«Kuidas nii?!» karjatas sinjoora ja ta põsed kattusid vihapunaga. Silmad puurisid raevukalt õnnetu mehe näkku. «Vürst Metternich seisis teie ees, rääkis teiega armulikult, ning teie mängisite mingisugusel vastikul viiulil.»

«Mis vürst Metternich?» lausus Paganini süngelt. «See oli hertsog Portalla.»

«Nojah, hertsog Portalla ongi vürst Metternich ...»

Nende jutu katkestas puruneva klaasi klirin. Tiisliga kahehobusevanker sõitis teeristil nende tõllale sisse.

194

Pärast hüüdeid, kära, kutsarite sõimu, politseivalvurite vahelesegamist ja Paganinile täiesti ootamatut solvavat ülekuulamist, mida toimetas mustas ülikonnas noormees, istusid kõik uuesti oma kohtadele.

. . . Samal ajal, kui Paganini sirutas oma väsinud keha diivanile ja uinus, tulvil mõtteid eelseisvast reisist Euroopasse, toimusid sündmused, mida ta ei võinud aimatagi ja millel polnud tema suhtes sugugi väike tähendus.

Karm, külm pilk peatus protokollil, mis oli toodud Vatikani kahesaja neljakümne üheksandasse tuppa.

Selle toa sisustus väärib tähelepanu. Väike, valge, väga kitsas voodi, selle kohal mustast puust rist elevandiluust ristilöödu kujuga, seinad, millelt damast-tapetid maha rebitud, põrand kaetud india džuudist jalamattidega, kaks tooli, katmata puulaud. Portselanist kulp ja klaaskauss puhta läbipaistva veega. Laual sulg ja tindipott, virnake sinist paberit kongregatsiooni märgiga, ja selle kõrval väikesed taevassinised lehekesed jesuiitide ordu kindrali pitseriga. Pisut eemal akna all salakapp, mille uksed on avatud . . .

Käsi, mis hakkas kirjutama suurele sinisele ümbrikule aadressi, ei lõpetanud esimest sõna. Selle kollase, vahana läbipaistva käe pikad sõrmed olid ühegi ehteta. Laua taga istus mees, kel oli jesuiitide ordu pealiku määratu suur võim.

Pärast Tadeusz Brzozowski surma 1820. aastal asus tema kohale Alois Fortis. Kõnesoleval ajal oli ordu-kindral ära reisinud, ja teda asendas noor hollandlane Johann Philipp Roothaan. See tagasihoidlik, oma aastate kohta liiga rahulik mees oli võitnud oma kiretusega, tohutu karmusega enese vastu ning põlgusega inimkirgede vastu ordus suure lugupidamise. Selge analüüsiv mõistus võimaldas tal täpselt ja arukalt lahendada niihästi küsimusi, mis kerkisid esile igapäevases rahvarüsinas, kui ka neid, mis olid seotud ordu hiiglasliku töökavaga kõigis viies maailmajaos.

Teadet juhtumist Paganini tõllaga ei saanud sinjoor Roothaan vahetult. Valvurid andsid teateid sündmustest Rooma linnas sinjoor kardinal-politseimeistrile.

195

«Kas ettevaatamatu kutsar on areteeritud?» küsis Roothaan.

«Ei,» vastas aruandja, «see juhtus ju pimedas, kogemata ...»

Roothaan andis käega märku, ja aruandja jäi vait. «Niisiis, sinjoor Paganini jõudis õnnelikult koos naisega koju ja puhkab praegu juba voodis?» Aruandja noogutas pead.

«Kas on teada, et kutsar purustas akna tõllal, mis kuulub mehele, kelle vastu püha isa on armuline ja keda vürst Metternich kutsus Viini?»

«See on teada.»

«Mida räägib kutsar?»

Aruandja lahutas käsi:

«Ta lubab järgmisel korral paremini töötada.»

Roothaan pani paberi kõrvale.

«Austria ministri ootamatu heatahtlikkus on täiesti arusaadav, see ei kohusta kedagi mitte millekski,» lausus Roothaan vaiksel häälel.

«Autasu, mille kinkis püha isa, on aga ettevaatamatus, mis ei tohi enam korduda. Kui vana on sinjoor Paganini poeg?» Saanud vastuse, jäi Roothaan mõttesse ja ütles siis otsekui iseendale: «Tuleb astuda samme, et sinjoor Paganini poja kasvatamist juhiksid kogenud inimesed.»

Ärasõidul Roomast imestas Paganinit Rossini jahe käitumine. Viimastel päevadel oli Rossini kõikjal kuulnud vaimustatud, mõnikord isegi liialdatud kiitusi Paganini aadressil, ja kuigi Rossini oli ooperi autor, rõhutasid paljud otsekui sihilikult tema juuresolekul kui vaimustatud nad on dirigendist. Mõned ütlesid lausa välja, et ooper on sellega tunduvalt võitnud, et orkestrit juhatas niisugune kogenud mees nagu Paganini. Lõpuks jäi ka Rossini mõtlema: kui nii visalt kõneldakse Paganinist, ja kõneldakse ühte ja sedasama, siis on järelikult mingisugused põhjused sellisteks arvamisteks.

Paganini aga ei teadnud neist kõnelustest midagi.

Sinjoora Antonia oli hankinud tosina soovituskirju. Kuulsus tiivustas Paganinit. Talle kangastus Pariis. Paganini kuulis, et Ferdinando Paer, suur maestro, nagu

196

teda nüüd nimetati, on saanud Prantsusmaa muusikute mõtete valitsejaks.

Kuidas aga pääseda Prantsusmaale, kui üle piiride sõitmine on äärmiselt raske range passisüsteemi tõttu, mille austerlased on sisse seadnud? Millise Itaalia riigi alam te olete, sinjoor Paganini? Teie olete Itaalia kodanik, kuid Itaalia on ju geograafiline mõiste, Apen-niini poolsaarel aga on tublisti oma paarkümmend riiki. Kui teid lubati Palermost läbi Rooma põhja poole sõita, siis tänage selle eest oma naist. Valvake iga oma sammu. Iga kuldraha, iga tukati kõlin, mis kukub teie taskusse, on kuulda selles kabinetis, kus teid jälgivad terased silmad, mis leiavad teid üles ka siis, kui te ootamatult kas või maailma lõppu satuksite. Teie sissetulekutest ollakse huvitatud, sinjoor Paganini, te peaksite jätma suure pärandi, teie pojast aga peab saama katoliku kiriku ustav poeg.

Niisiis, tee põhja poole on teile vaba, monsinjoor Kuldkannuse rüütel, see on teile vaba, hoolimata sellest, et te olete ebaviisakas ega taipa ise kirjutada kirikuhümne ja mängida kirikus viiulit. Teie naise jumalik hääl aitas teid, tema kõrguse, hertsog Portalla, vürst Metternichi ja vürst Kaunitzi heatahtlikkus kindlustab teile aga austava vastuvõtu tema apostliku majesteedi keiser Franzi linnas. Kuid hoiduge ettevaatamatust sammust, loobuge ohtlike raamatute lugemisest, heitke peast ohtlikud mõtted sellest, et teie kui muusikageenius olete maailmakodanik. Lombardia-Veneetsia aladel olete ainult tema

majesteedi alam, ja Rooma linnas olete lisaks sellele veel kardinal-politsei-meistri järelevalvealune.

Lähedastest sõpradest oli alles ainult Pino. Jättes tema kätte peaaegu kogu oma varanduse — raamatud, noodid ja kirjad, sõitis Paganini põhja poole.

Kiiresti möödusid kontserdid Triestis, Veneetsiasr Firenzes, Perugias ja Bolognas.

Nädal aega veetsid abikaasad Como järve kaldal. Põhja-Itaalia järved olid Antonia lemmikpaikadeks. Paganini sai esmakordselt teada, et ta naine on siin sündinud.

Nüüd tuleb otsustav pööre. Passid on juba käes, ja

algab väsitav mägiteekond läbi Kraini, Karinthia ja Steyri. Mööduti Semmeringist. Kauguses kõrguvad kaljurüngastel rüütlilosside varemed.

öösiti laulavad kutsarid vanu slaavi laule. Üks neist, Lorenzino, jutustas peatuskohtades poolsosinal, et siin tulevad sageli kooljad haudadest välja ja toidavad ennast inimverest. Ta rullis lahti siidrätiku, millele olid kohmakalt õmmeldud paavsti-võtmed ja ristid. Võtnud korvist küüslaugumugula, ütles ta, et küüslauk on parimaks vahendiks vampiiride vastu.

Paganinisse mõjusid need jutustused, eriti lugu lapse röövimisest vampiiride poolt, rusuvalt. Ta ei saanud ööde kaupa silma kinni, ärevalt pimedusse vaadates valvas ta magavat Ahhillinot.

XXII PEATÜKK TEEL VIINI

Ajalehed teatasid suure viiuldaja saabumisest. Ühe Viini võõrastemaja sissekäigu ees peatudes sattus Paganini pilk kummalisele kuulutusele:

«Surma mõistetud ja vanglast pääsenud suur itaalia viiuldaja Niccolo von Paganini sõidab lähemal ajal Viini kontserte andma.

Püha isa on talle ta rohked süüteod ja mõrvad andeks andnud.

Rutake, sissepääs üks tukat, algus kell kaksteist öösel. Viini Suur Teater.»

Vihane Paganini käskis edasi sõita, kuid järgmise võõrastemaja juures oli üles pandud samasugune kuulutus. Antonia kehitas õlgu ja pomises midagi nurjatust impressaariost. Ta oli kohmetu. Viiuldaja vaikis. Ta mõistis, et Antonia ei tunne ennast uuel pinnal kindlana. Naise pea käis ringi Itaalias saavutatud menust. Tundes end perekonnapeana, läks ta oma enesekindluses liiga kaugele, ja sattus nähtavasti mõne šarlatanist antreprenööri küüsi. Asja polnud enam võimalik parandada. Kõigil tänavail rippusid pildid, kus

viiuldaja oli kujutatud vanglatrellide taga. Kurva, noore ja ilusa näoga istus ta õlgedel ja mängis ristilöödu kuju ees, otsekui anudes endale andeksandmist.

Kui hilja öösel tuli teener ja küsis dokumente, siis nõudis Paganini rusikaga lauale põrutades võõrastemajapidajat ja politseiohvitseri.

Kumbki ei mõistnud, mida sissesõitnud kunstnik nendelt tahab. Kui Paganini nõudis, et rebitaks maha afišid, mis teda häbistavad, pasundades temast kui kurjategijast ja mõrtsukast, siis lahutas ohvitser käsi ja ütles, et kui sissesõitnud sinjoor italiano pole Viini ametivõimudega rahul, siis võib ta esitada kaebuse härra politseiminister Sedlnitzkile.

Pärast nende kahe armastusväärse tegelase lahkumist otsustas Paganini Antoniaga tõsiselt kõnelda. Kuid ta ei leidnud naist toast. Paganini jäi ootama ja uinus tugitoolis.

Kui ta öösel ärkas, polnud Antoniat ikka veel. Naine tuli koju vastu hommikut ja teatas, et ta on ööbinud sõbratari pool, kellega ta on kunagi Veneetsias koos laulnud. Paganini laskis selle jutu nagu kõrvust mööda.

«Teie aga pole vist maganudki?» küsis Antonia. «Minge voodisse.»

Paganini vastas rahulikult:

«Ma lähen, kuid enne andke mulle lubadus, et te ei sega ennast enam vahele minu kontsertide organiseerimisse.»

Nüüd toimus Eurydike kummaline muundumine. Kogu tema mütoloogiline võlu oli äkki kadunud. Paganini ees seisis tüse maruvihane turunaine, silmad ümmargused, põskedel punased laigud. Käed puusas, puistas ta mehe üle turusõimu valinguga, ja kasvav üksindustunne, mis oli sinjoor Paganinit vallanud esimesest abielutülist peale, andis aset vastikustundele. Häält järjest kõrgendades asus Antonia, käed rusikas, meest ründama. Paganini pani käed seljale ja vaatas vaikides, mis edasi saab. Siis aga ärkas poeg ja sirutas nuttes käed ema poole. Vastuseks sai ta laksuva kõrvakiilu.

«Kõik räägivad mulle,» karjus naine, «et te olete jumalasalgaja, mulle öeldi, et te olete karbonaar, mulle

öeldi, et te ei täitnud preestri nõudmist, kes tegi teile ettepaneku kasta viiul pühasse vette, tõenduseks, et puudub alus süüdistustel, nagu oleks teie viiul saatanale pühendatud. Teie olete kristliku kiriku vaenlane!»

«Või veel!» hüüdis Paganini. «Kas jumalik Guarneri tegi selle viiuli siis selleks, et teie papid ta vees lahti leotaksid? Minule kui muusikule kallale kippudes on silmakirjatsejate kamp valmis igasugusteks alatusteks. Jah, ma olen tõepoolest saatanaga ühenduses, jah, ma olen tõepoolest paha vaimu küüsis, kuid see paha vaim on pappidekari ja saatan — see olete teie,' sinjoora!»

Nüüd kargas sinjoora Antonia ühe hüppega seina äärde. Ta kiskus vutlari lahti ja haaras viiuli.

Ahhillino vaatas, silmad pärani, ta ei tundnud oma lapseunest ärgates ema ära ja hakkas karjuma. Äkki kukkus ta oma sängikesest maha. Paganini sööstis tema poole, tehes mingi arusaamatu liigutuse, nagu valiks ta, kus tema abi kõige rohkem vaja on. Lapse juurde jõudes märkas ta, et poja õlaliiges on paigast ära.

Sinjoora Antoniat pole kodus, sinjoor Niccolod samuti. Purustatud keeltega viiul lebab põrandal. Lapsehoidja ei söanda seda üles tõsta ega teise kohta panna. Tuba on tühi.

Alles lõuna paiku tuleb sinjoor Niccolo koju, laps kätel. Laps magab. Halastajaõde, ursullane[14], istub ta sängi kõrvale. Paganini tukub lahtiste silmadega oma tugitoolis.

Just nagu saatuse tujukal tahtel oli Viin sellel aastal Euroopa suurte muusikute kogunemispaigaks. Sel viisil kindlustas Paganini esinemine Viinis talle kuulsuse kõigis Euroopa linnades. Ja Viini ajakirjanduse hinnangud ühes Euroopa viiuldajate ja heliloojate kirjadega ei jäänud ainuüksi selleaegse muusikamaailma omanduseks, vaid tormasid kõiki muusikakriitika veergusid enda alla võttes ojana üleeuroopalise ajakirjanduse sängis, ja õige pea oli Paganini nimi kõikide suus.

Viini viiuldaja Mayseder oli vististi Paganini ainsaks ustavaks sõbraks, kes itaalia viiuldajat tõesti siiralt

[14] **U r s u l l a n e — katoliikliku kloostrielu-kohustuseta nais-osaduskonna liige.** *Tõlkija.*

hindas. Juba Viinis ilmnes püüd vallutada viiuldajat kui külgetõmbejõudu, otsekui mingit magnetit, kes kindlustas antreprenöörile kolossaalseid tulusid. Puht-ametlikud read, mis ilmusid 25. märtsil «Teatrilehe» veergudel valitsuse ringkondade mõjutusel, tervitasid Pagartinit:

«Kuulsa Genua viiuldaja Niccolo Paganini saabumine meie linna on kõige huvitavamaks uudiseks muusikamaailmas. Sooritades oma esimest reisi väljaspoole kodumaa piire, külastab Paganini kõigepealt meie kuulsusrikast pealinna. Viin on kunstide linn ja vastab muidugi itaalia viiuldaja talendi väärilise tunnustamisega selle tähelepanuavalduse eest, mida Paganini osutab meie pealinnale.»

Samal ajal lõpetas Paganini silmapaistvat helitööd, mida ta ise nimetas «La Mancanza delle corde». See oli kaduvate keelte muusika. See oli kummaline segu muusikalistest teemadest, mis olid valatud nii raskesse vormi, et pärast Paganini surma pole suutnud keegi seda teost mängida. Selle fantastiliselt raske helitöö sissejuhatav osa esitati kõigil neljal keelel. Edasi läksid variatsioonid märkamatult üle kergeks poola tantsuks, mida mängiti kahel keelel. Neljanda osa moodustas ühelainsal keelel mängitav adagio. Paganini ise oli oma helitööga rahul.

«Kui oleks võimalik kirjutada rondo ja mängida seda hoopis ilma keelteta, siis väljendaks see mu hinges kõlavaid helisid kõige selgemalt,» ütles ta.

Niisiis jäi Paganinist Viinis esialgu selline mulje, nagu oleks tema näol tegemist mingi arusaamatu loodusnähtusega, mille ees inimesed täiesti pea kaotavad. Esimesed kontserdid Viinis olid talle täielikuks triumfiks.

«Kunsti ja Kirjanduse Kroonika» kirjutas, et Paganinit ei saa võrrelda mitte kellegagi, ta on ainulaadne nähtus. «Muusikaline Mõte» kirjutas, et «oma adagio-des kunstnik sünnib ümber otsekui nõiakepi puudutusest: muusikalise tehnika võlur loovutab koha hingestatud lauljale, kelle tõlgitsus on ebatavaliselt lihtne ja majesteetlikult selge.» Kirjutati nootidest ja akordidest, mis tekitavad mulje, nagu heliseks kümme viiulit, terve

viiuliorkester. Kirjutati suurepärastest helidest neljahäälses seades, kui meloodia foonil kõlab kahehäälne pizzicato, jättes täieliku nõiduse mulje, kuna publik raevukalt tõuseb ja Paganini selja tagant orkestrante otsima hakkab, kes nende arvates tema põhimeloodiat paljudel viiulitel saadavad.

Kui Paganini teatrist väljus ja silmadega oma tõlda otsis, kohtas ta tuhandeid pilke, mis olid uudishimulikult temale suunatud. Oli momente, kus ta igatses lihtsat inimlikku "kaastunnet. Tütarlaps mustas sametkleidis mõõtis teda uudistava pilguga. Ta oli alles äsja viiuldajale aplodeerinud, oli puudutanud rätikuga põski, millel voolasid arusaamatu rõõmu ja vaimustuse pisarad, ja vaatas nüüd üksisilmi viiuldajat. Kuid Paga-ninil tarvitses ainult heita talle pilgu oma väsinud ja ääretult kurbadest silmadest, kui tütarlaps vastas talle vaatega, mis oli täis viha ja põlgust. See kõneles nii Viini aristokraatliku moedaami vulgaarsest labasusest, keskpärase inimese alaväärtustundest, kes alati kardab ning vihkab seda, kes kas või pisutki tõuseb temast kõrgemale, kui ka kombeka katoliiklase umbusust, kelle kõrvu on ulatunud tumedad kuuldused.

«Sinise Doonau lained on siin sogased,» ütles Paganini.

Iseloomulik on vaidlus, mis puhkes Viini muusikalise kõrgkihi esindajate vahel. Härra Spohr ei pidanud sinjoor Paganinit esialgu oma tähelepanu vääriliseks, hiljem aga avaldas temagi oma arvamise, mis pidi Paganini põrmu paiskama ja publiku silmis hävitama. Sündis aga väike arusaamatus: üksikud hinnangud polnud kooskõlas, ja see tegi Paganini

vaenlastele tublisti kahju, kui nad Spohri initsiatiivil ajakirjanduse veergudel välja astusid.

Peamine tagamõte oli selline: tõestada, et ainult halva maitsega publik võib Paganinist vaimustusse sattuda, et sinjoor Paganini pole üldse kõrgetasemeline muusik, vaid et ta tuletab kõige enam meelde keskpäraseid tsirkuseveiderdajaid, viiulimängu šarlatane. «See on puhta kunsti muutmine juhuslikeks harjutusteks kasuahne inimese poolt, kelleks meie seda itaalia tõusikut peame. Suurest ja võimsast viiulimängukunstist

pole midagi järele jäänud, kõik on selle kuljustega metslase poognaga minema pühitud.»

Spohr aga, kes neid hinnanguid polnud küllaldase süvenemisega lugenud, tuli välja sootuks teistsuguste avaldustega. Ta kirjutas:

«Paganini portree alla on kirjutatud — «ületamatu». Selle eest võlgneb ta tänu tervele reale juba üsna vananenud vigureile. Paganini pole suurde viiuli-mängukunsti midagi uut juurde toonud. Reisides mööda Saksamaa provintsilinnakesi vaimustas meie kaasmaalane Scheler kunagi niisamuti meie vanaemasid. Need odavad laadavõtted seisavad selles, et viiuldaja mängib viiulil, millelt kolm keelt on ära võetud, või mängib pizzicatot vasaku käega, ilma parema käe abita, — ühesõnaga kõigis neis ebaloomulikes ja viiuli iseloo-muga sobimatuis hookuspookustes. Mis head on selles, kui Paganini paneb viiuli laulma fagoti häälega ja oskab viiuliga edasi anda vanaeide nuttu? Meie kodumaa provintslannad armastasid ütelda: «Uks jumal on taevas, üks Scheler maa peal».»

Spohri hinnangu mõju oli määratu. Kuid Viini ajalehed küsisid õigustatult: «Kellel siis lõppude lõpuks õigus on? Ühed kriitikud ütlevad, et Paganini pole toonud juurde midagi uut, teised räägivad, et ta on tõuganud põrmu kõik vana, et tema mäng on niivõrd uus, et vana kooli muusikud ei suuda seda tajuda.»

Kui me avame Spohri päeviku, siis võime sealt lugeda järgmist:

«Täna varahommikul külastas mind Paganini ja ütles hulga häid sõnu mu mängu ja minu poolt antud kontserdi kohta. Mina palusin teda omakorda midagi mängida, sest ma pole siiani Paganinit ainustki korda kuulnud. Sel hetkel olid minu juures mu õpilased, kes samuti mu palvetega ühinesid, kuid Paganini keeldus kategooriliselt mängimast, viidates sellele, et ta on kukkudes oma käe vigastanud. Nii tulebki mul ära sõita, kuulmata seda nõida ja võlurit.»

«Pühal kirikul, meie emal, on vääritud poegi. Üheks seesuguseks oli ka mees, kes viis Rooma apostliku kuuria kapitularia ja Kuldkannuse ordu kõrgemad aukandjad

eksiteele. See müüdav hing sai suure summa sinjoora Bianchilt, kes on röövel Paganini õnnetu ohver. Ta sünnitas mehele poja. Laps pole siiani püha kiriku kombetalitustega seotud ja on seepärast määratud põrgule. Nüüd ajas Niccolõ Paganini, see saatanateener, naise kodust minema, tasuks nende suurte pingutuste eest, mida naine on teinud tema menu heaks. Seepärast ma palungi teatada endast tema hiilgusele, et ma võiksin lõpu teha suurele kiusatusele, mis on võinud tekkida ilmlikkude võimude vigade tõttu. Paganini ei ole kiriku poeg, tema mäng ei too õnnistust.»

Seda ütles munk riigikantsleri sekretäri kantseleis.

«Kust te kõike seda teate, püha isa?» küsis sekretär.

Jesuiit tegi alandliku näo ja lausus:

«Kel on kõrvad, see kuuleb.»

Ta pani suure sinise ümbriku sekretäri ette lauale ja läks oma rõivaste siidvoodri kähisedes kärmesti ukse poole.

Sinine ümbrik — see tähendas väga ohtlikku kirja, selles saadavad jesuiidid lühikesi teateid ordust väljaheitmise kohta. «Kas nende munkade kõrvad pole siiski liiga pikad?» mõtles sekretär ja hakkas hoolikalt läbi vaatama pergamentpaberi lehti, märkmeid ja kirju helesinises safian-nahast portfellis. Sinine kiri oli adresseeritud väikese tüseda paatri, riigikantsleri pihiisa nimele. Selle kätteandmise viis kõneles sündmuse erakorralisest tähtsusest. Tema hiilguse sekretär sai sinise ümbriku tema hiilguse pihiisa jaoks: nähtavasti oli ordu meelepaha nii suur, et oli hädavajalik lugu otsekohe tema hiilgusele teatavaks teha.

Õukonna varahoidja astus keisri kirjaga ilma teatamata sisse.

Sekretär võttis kirja vastu, surus noore aadliku kätt ja küsis, kes ootab teises ooteruumis.

«Teie ekstsellents,» vastas õukonna varahoidja, «seal istub määratu juukseparuka ja Voltaire'i näoga mustaverd mees. Ma pole iialgi nii huvitavat inetust näinud. Kui teil seda külalist tarvis ei ole, siis saatke ta Schönbrunni zooloogia-aeda. Reichstadti hertsog vaev-leb igavuse käes, võib-olla ilmub ta huultele seda inetust nähes naeratus.»

204

Selliste naljadega väljendas austria aadelkond tavaliselt oma põlgust Napoleon I poja, keiser Franzi tütrepoja vastu, keda peeti austerlaste juures auvangistuses.

«Ma ei tea, kellest te räägite,» ütles Metternichi sekretär. «Saatke see mees minu juurde.»

Hetk hiljem ilmus kabinetti Paganini. Ta nägu oli kollane, silmades põles vihatuli. Kuiva terava häälega pöördus ta sekretäri poole:

«Millal ma võin näha tema hiilgust?»

«Ma näen enda ees vististi suurt Paganinit?» küsis sekretär.

Viiuldaja noogutas vaikides pead.

«Tema hiilgus,» teatas sekretär, «käskis mind teid välja kutsuda ja täita kõik, mida te suvatsete minult nõuda.»

Lause, millega keelduti teda vastu võtmast, oli öeldud puhtas itaalia keeles ja koostatud niivõrd peenelt, et Paganini ei märganud keeldumist. Ta haaras otsekohe kinni võimalusest puistata välja oma südamele kogunenud tundeid.

«Teie ekstsellents,» ütles ta, «mind võetakse Viinis vastu kui vanglast vabastatud kurjategijat. Lisaks sellele kuulujutule levitatakse veel igasuguseid lollusi, millest siinsed ajalehed kubisevad. Olen otsustanud keiserliku linna lavadel mitte esineda ...»

«Jaa, jaa,» ütles sekretär teda katkestades, ja tõmbas siidnöörist.

Sisse astus teener, sekretär kummardas laua kohale ja kirjutas ruttu mõned read.

«Viige see otsekohe politseiministrile ja öelge, et ta teeks linnas viivitamatult vastavad korraldused. Selline on tema hiilguse käsk.»

Teener väljus. Sekretär pöördus kõige võluvama naeratusega Paganini poole ja küsis kerget muiet alla surudes:

«Kas see on kõik, mis te tahtsite tema hiilguselt paluda?»

«Ma ei tahtnud midagi paluda, ma nõuan, et. . .»

Sekretär katkestas teda uuesti:

«Kuid te ei saa ju süüdistada tema majesteedi valitsust sellepärast, et ajalehed kasutavad juhust teenida

205

sensatsioonide pealt ja et afišid on taktivaesed. Ma annan tsensorile käsu hoolikalt vaadata läbi need kirjutised ja artiklid, mis puudutavad teid, härra Paganini. Me teeme tsensorile korralduse lasta ajalehtedes avaldada ainult seda, mis teile endale meelepärast on. Lisaks sellele kindlustatakse teile laialdane võimalus kasutada oma kontsertideks meie väikese linna parimaid saale.»

Paganini unustas äkki kõik, mis ta öelda tahtis. Tema ees seisis külm ja elegantne, lihvitud mees, mustade silmade, kitsa näo, hästi raseeritud ja puuderdatud põskede ning oivaliselt lokitud juustega. Ta vaatas Paganinile otsa nii selge ja lihtsa pilguga, tema silmades peegeldus nii jäine heatahtlikkus ja külm armastusväärsus, et Paganini tundis ennast poisikesena, kes on sattunud südametu vangivalvuri kätte. Pahasena enda peale kummardas ta kohmakalt ja ütles kõrvale pöördudes võõral häälel ei tea kust keeleletulnud lause:

«Ma olen tema hiilguse tähelepanust väga meelitatud.»

«Jaa, jaa,» noogutas sekretär pead. «Me teame, kus te peatute, teile antakse teada, millal tema hiilgus soovib teie mängu kuulata.»

Kolme päeva pärast oli kogu Viin ehitud afiššidega, millel oli kirjutatud: «Võrratu, suur, maailmakuulus viiuldaja.» Hiiglasuured plakatid kujutasid teda pumatiga võitud iludusena, kel särab rinnas Kuldkannuse orden. Afiššide ja kassade juures tungles rahvamurd. Toapoisid, ametnikud, toatüdrukud, teenistusvalmis kavalerid, kes võtsid pileteid oma daamidele, ohvitserid, kes kõlistasid kärarikkalt oma kannuseid ja tõukasid rahvast kõrvale, et ilma järjekorrata kassa juurde pääseda, teenrid, kes hüppasid kärmesti vappidega tõldadest, et osta pileteid esimesse ritta, Viini krahvinnade toaneitsid, spekulandid käratsesid ja huikasid, pannes oma hüüetega teatri paraadtrepi kaikuma. Kuulsusemasin töötas täie hooga.

Kontserdile järgneval hommikul teatasid ajalehed, et publik oli oodanud paljugi, oli oodanud oivalisest mängust senitundmatut vaimustust, kuid hurmav tõelisus

206

ületas kõik ootused. Doonau kaldal pole kunagi varem kuuldud nõiduslikumat muusikat. Raamatukauplustes rippusid Paganini portreed Ovidiuse värssidega Orpheusest. Doonau kallastel surnud luuletaja värssidele oli juurde sepitsetud salmid uuest Orpheusest, kes on ilmunud selle muistse jõe ülemjooksule.

Ahhillino paranes. Ennast kõigi eest peites käis Paganini hommikuti mööda mänguasjade kauplusi. Tundide viisi istus ta poja voodi kõrval, kuulates tema lalinat ning jutustades talle vanu itaalia muinasjutte.

Ennelõunase aja veetis ta täielikus üksinduses.

Ta luges ja kirjutas. Pärast «La Mancanza delle corde» loomist ei puudutanud ta üldse kodus viiulit. Ta võttis selle kätte alles kontserdisaali laval. Ainuke inimene, kes sai loa igal ajal tema juurde tulla, oli viiuldaja Mayseder, kes oli ühe vana Viini rabi poeg. Pärast esimesi ametlikke sõnu oleks nagu äkki jää sulanud. Kuuldes noormehe hääles sügavat siirust, sirutas Paganini ootamatult talle käed ja suudles teda. Seda Paganinile mitteomast sentimentaalset žesti mõistis tark ja pisut irooniline Mayseder väga hästi. Sellest päevast peale ei tundnud Paganini end Viinis enam üksildasena. Teravapilguline Mayseder tundis hästi Viini elu ja orienteerus kiiresti kõigis sündmustes, mis Paganini Viinis viibimine kaasa tõi. Temale võlgneski Paganini tänu selle eest, et ta selles linnas ei hukkunud. Mayseder kiskus Paganini välja tardumusest, milleni oli teda viinud Viini ajalehtede

laim. Ta polnud pealetükkiv, viisakalt ja rahulikult viis ta Paganini ühes väikese pojaga Floridsdorfi. Nad hulkusid mööda tänavaid, käisid koos ostusid tegemas.

Kord tahtsid nad kindaid osta.

«Need on kaelkirjakunahast,» tähendas Paganini müüjanna poole pöördudes, kes pakkus neile midagi uskumatult täpilist.

«Ei, härra,» vastas poeneiu, «need on kõige moodsamad kindad, neid nimetatakse «Paganini».»

«Vaene viiuldaja!» hüüdis tundmatuks jäänud ostja.

«Ta ei ole sugugi vaene,» vastas poeneiu lõbusalt hambaid paljastades. «Räägitakse, et ta on Roomas ränga raha eest Kuldkannuse ordeni ostnud.»

207

Mayseder ja Paganini astusid naerdes kauplusest välja.

Mayseder ütles:

«Teie Kuldkannus on haavanud paljusid eesleid! Kuid te tõmbate kauplustesse ostjaid kokku.»

Ta näitas teise moeäri vaateaknale, kus olid välja pandud kindad ja kaelasidemed ä la Paganini.

Tänu portreedele, mis ei andnud mingit ettekujutust tema välimusest, võis Paganini tundmatuna mööda tänavaid hulkuda. Mayseder peatas viiuldaja toidu-ainetekaupluse vitriinide ees. Ühes kohas nägid nad hiiglasuurt punasest karamellist büsti, mille alla oli helesiniste tähtedega kirjutatud: «Võrratu viiuldaja Paganini», teises vägevat suhkrupead, mida kroonis Paganini büst, kolmandas tohutut, üle kogu vaateakna ulatuvat viiuldaja portreed, mis oli moodustatud värvilistest siidrätikutest. Mayseder naeris oma sõbra üle, ja kord, selleks et kõike heaks teha, viis tema juurde skulptori ja graveerija Langi. Lühikese vestluse ajal, sellal kui Paganini mängis väikese pojaga, tegi Lang mitu profiil joonist. Tal õnnestus vahest rohkem kui kellelgi teisel sarnasust tabada.

Visandades viiuldaja profiili, ütles Lang:

«Täna olin ma teie võibüsti hävitamise tunnistajaks piimakaupluses. Õhtul leiutasid ohvitserid kaardiväe-klubis piljardit mängides erilise löögi ja nimetasid selle Paganini löögiks. Kas see ei ole kuulsus! Mida te elult veel nõuate?»

Paganini tõmbus süngeks. Neil päevadel mõtles ta kõige rohkem Ahhillino saatuse üle. Esmakordselt tundis ta vajadust saavutada endale ja Ahhillinole sõltumatus, mida talle võisid anda ainult suured sissetulekud. Siis tuleb see neetud linn selja taha jätta ja — Pariisi. Ta unistas sellest linnast. Seal on sinjoor Paer, sinna oli nüüd läinud ka Rossini, seal on tõeline muusikaelu, seal on viiuldajad Baillot, Kreutzer, Lafont.

Möödus nädal. Paganini sai Langilt pronksist medali sõnadega: «Helid kaovad, kuid kuulsus on kustumatu.» Teisele küljele olid graveeritud mõned taktid tema armsamast meloodiast ja kiri «Nikolaus Paganinile, Viin, 1828.»

208

Samal päeval tõi õukonna varahoidja Paganini korterisse väikese vutlari ja kirja. Vutlaris oli samasugune medal kullast, kirjas aga nimetati Paganini keiserliku kapelli solistiks. Kõik see oli väga meelitav. Sellest päevast peale ümbritses Paganinit Viinis kunstnikule nii ohtlik rahu, mis tõelist geeniust sunnib valvele asuma, kuid keskmise talendiga inimese paneb pea kaotama.

Kuid rahu ei kestnud kaua. Kord Ahhillinoga jalutuskäigult tagasi tulles leidis Paganini laualt suure roosa ümbriku. Tundmatu sõber oli jälle esile kerkinud. Ta kirjutas Berliinist

ja hoiatas Paganinit, et tema kuulsus on üürike, ja tema «käitumine naisega» on muusika-ringkondades teada. «Ta pole teie kasuhimu ja ahnuse esimene ohver,» seisis kirjas, «ja kuna issand ei jäta karistamata rasket kuritegu, mis on sooritatud salajas, siis tuleb kõik salajane avalikuks. Meie käes on tõendid selle kohta, et te olite karbonaaride venta venerabile ja et teie esimeseks rikkuseallikaks olid rahad, mida koguti poliitiliste tapjate ja varaste kassasse. Meile on teada, et te ise olite surma mõistetud. Samuti on meil teada, et teie koos viie truu maanteerüütliga riisusite teekäijaid. Teid püüti kinni Bolognas, siis te pääsesite, toetudes juhuslikule sarnasusele. Kuid nüüd me teeme selle teatavaks Viini kaitsepolitseile, et ta areteeriks bandiidi, kes varjab end viiuldaja maski all.»

Vaenlane astus avalikult välja ja hoiatas kirja teel.

Paganini kutsus Maysederi.

«Politseisse küll ei maksa selle kirjaga minna,» tähendas see naljatades. «Rebige parem puruks ja visake ära.»

Kuid juba õige pea ilmusid õhtulehtedes read, mis sarnanesid süütenööril jooksvaile sädemeile. «Nähtavasti seisab kuskil püssirohutünn, ja varsti tuleb plahvatus,» mõtles Paganini.

Paganini nime'mainimata kirjutas katoliiklik ajaleht oma väikeses kroonikas viieaastase vangistuse kasulikust mõjust viiulimängutehnikale ja sellest, et teatavad viiuliakordid annavad tunnistust hingerahu kaotanud suure patuse ebamaisest kurbusest. Vanglaüksinduses

209

sündinud deemonlikud helid on väga ohtlikuks lõbuks neile, kes selle mürgi küüsi langevad.

Kakskümmend seitse päeva kestis artiklite ja anonüümkirjadega pommitamine. Need olid väikesed torked, kuid asi läks niikaugele, et võõrastemajateenijad keeldusid koristamast uskmatu sinjoor Paganini tube.

Lõpuks meenus Paganinile Metternichi sekretäri nõuanne ja ta asus teele Viini Peatsensuuriametisse. Nagisev, räpane ja tolmunud puutrepp, mille nurki katsid ämblikuvõrgud, viis teda väikesse poolpimedasse tuppa, millest ta otsekohe sattus hirmuäratava Viini tsensori kantseleisse, kelle järelevalve all seisid kõik linna ajalehed. Paganini suureks hämmastuseks võttis teda vastu heasüdamlik vana munk.

«Mis ma oma rumala abilisega teha saan!» ütles see nördinud viiuldajale naeratades. «Ma ise muidugi ei usu kõike seda lori, kõrgesti austatud sinjoor Paganini, mida ma pean iga päev teie kohta lugema neist artiklitest, mida ma kinni pean. Kuid noored, kes lõpetasid sel aastal seminari, püüavad teenida Kristuse kirikut erilise innuga. Te peate neile andeks andma. Kui teie poeg isa rõõmustamiseks mõnes asjas üleliia püüdlik on, kas te karistaksite siis teda? Samuti ei või ka mina peatada meie püha kiriku ustavate laste indu. Aga ma soovitan teil teha ühte: kirjutage teatrilehele õiendus, millei te lükkate ümber kõik teie kohta käivad kuuldused. Juhul kui ajaleht keeldub teie artiklit avaldamast, käsin mina neil seda teha. Sellega olekski kogu lool lõpp. Teie ei ole ju mürgitanud oma naist ega tapnud oma armukest? Mina seda ei usu.»

Vana munga vaikne ja meelitav hääl, tema viisakus ja eriline rahu, mis õhkus tema sõnadest, veensid Paga-ninit. Koju jõudes kõndis ta mitu tundi toas edasi-tagasi. Ta keeldus andmast kontserti, tuues ettekäändeks haiguse, ja kirjutas kogu õhtu. Konarlikud read perutasid, sulg ei kuulanud sõna. Jälkusetunne takistas teda seadmast sõnu nii nagu vaja. Äramääritud, läbikriipsutatud ja purukskäristatud paberilehed vedelesid laual,

põrandal ja aknalaual. Lõpuks tõmbas ta kellanöörist. Koridoris kajas pikk tirisev kellahelin. Vastust ei tulnud. Ta tõmbas veel kord nöörist. Asjata. Lõpuks sikutas ta

210

kellanööri maruvihaselt, ja kuskil eemal koridorisopis kukkus kelluke kõlinal maha. Unine teener ilmus tuppa ja jäi vaikides ukse kõrvale seisma. Paganini pitseeris kirja kinni ja kirjutas aadressi peale. «Viige see ära.»

«Kuulge ometi, sinjoor!» lausus teener hämmeldunult. «Kes siis kell neli hommikul teie kirja minult vastu võtab! Pealegi on praegu linnas üsna ohtlik liikuda.»

Paganini virgus äkki ja vaatas kella. Selgus, et ta oli paari lühikese ja pingerikka rea peale kulutanud peaaegu kaksteist tundi.

Ta saatis teenri ära ja heitis riidest lahti võtmata magama.

Kahe päeva pärast ilmus ajalehtedes rasvase kirjaga trükitud järgmine sõnum:

«Paganini tõttab avaldama oma tunnustust toimetajale, kes paigutas selle kuu viiendal kuupäeval «Teatri-lehte» artikli. Ent tänades kiitva hinnangu eest viimaste kontsertide kohta, mis ta andis Viini linna haritud ja igati austust pälviva seltskonna ees, arvab Paganini, et mõned artiklis leiduvad väljendused ja laused ei ole üksnes liigsed, vaid, arvesse võttes tumedaid kuuldusi, mis on lahti lastud Viini elanikkonna mitmesugustes kihtides, samuti kui teistegi Euroopa linnade kodanike keskel, nõuavad tema poolt niihästi vormilt kui ka sisult kõige täielikumat ja otsustavamat ümberlükkamist. Oma hea nime ja oma au kaitseks, samuti erapooletu tõe jaluleseadmiseks, mis on inimestele hädavajalik, söandab Paganini Viini linna seltskonnale kinnitada, et ta ei ole iialgi, mitte mingisugusel ajal ega mingisuguses kohas, mitte mingisuguse valitsuse, võimu ega üldse mingisuguste inimeste, ühiskondlike ja eraorganisatsioonide poolt mitte mingil põhjusel olnud sunnitud elama vangina ega ole olnud isoleeritud ühiskonnast. Tema, Paganini, ei ole kunagi elanud teistsugust elu, kui see on kohane ausale inimesele, kes täidab rangelt kõiki kodaniku- ning ühiselureeglеid. Seda võivad kinnitada ükskõik millised võimud, kelle kaitse all on Paganini ühel või teisel ajal viibinud, säilitades kõikjal oma vabaduse, au ja oma perekonna väärikuse ning

211

püüdes kõigepealt kõrgete saavutuste poole kunstis, mille teenimisele võlgneb Paganini tänu suure au eest esineda kõrge muusikakunsti kõige peenemate asjatundjate ees, kelleks on tema, Paganini, arvates Viini linna heatahtlikud kuulajad.»

Selle ajalehesõnumi all seisis veel silmatorkavamate tähtedega: Niccolö Paganini.

Paganini, kes oli üleinimliku vaevaga need puised fraasid välja higistanud, ootas oma kirja ilmumist. Ta tundis kohutavat erutust, kui luges selle asemel midagi täiesti ootamatut. Leinarandiga piiratud lühikesed read teatasid:

«Täna keskpäeval suri Tiergartenis südamerabanduse tagajärjel maailma suurim viiuldaja Nikolaus Paganini, kes ei kannatanud välja oma eluloo kohutavat paljastamist.»

Paganini luges seda kuulutust koos Maysederiga. See ilmus ajalehes vahetult pärast «surnud» Paganini enda toimetuses käimist. Tõsi küll, õhtuses väljaandes, mis oli spetsiaalselt pühendatud Paganini surma küsimusele, ilmus õiendus, ning «Teatrilehe» järgmises, hommikuses, numbris ilmus tema kiri, kuid Paganini elas üle kõik, mida tunneb sellistel juhtumitel inimene, kes on langenud mõnitamise ohvriks. Tema juurde tulid tundmatud inimesed. Korda kolm tuli tal avada uks ja vastata küsimustele, kellele on usaldatud matuste korraldamine ning milline on pärgade panemise kord. Ükski anonüümkiri ega mingisugune ajalehelaim ei teinud Paganinile nii suurt kahju, kui

kirglikud sõnad, millega ta oma süütust tõendas. See paljastas äkki Viini publiku ees Paganini, keelepeksust solvatud ja hirmunud Paganini, Paganini, kes on sattunud laimu ja kahtlustuste võrku.
«Teadaanne Paganini surmast oli ainult enneaegne,» kirjutas väike ajaleht, mis ilmus Berliinis ja trükkis ära Paganini kirja. Ajaleht võttis sellest iga rea kriitilise vaatluse alla. Igasuguste süütegude üldsõnaline eitamine olevat uueks kuriteoks Paganini poolt. Tema kirja toon olevat lubamatu. Paganini põiklevat lihtsalt enese õigustamise eest kõrvale, lükkamata punktide kaupa ümber tema vastu tõstetud tõsiseid süüdistusi.
212
Sõbraga vesteldes noomis teda Mayseder:
«Miks te ei küsinud minult nõu? Ma tunnen Viini viiuldajaid, tunnen Berliini muusikuid, ma tean ka, kui suur on Viini ajakirjanike reatasu. Kas te tõesti usute, et nad vajavad tõde? Kõige räpasem kõmu tuleb nende teenistusele kõige suuremaks kasuks. Laitmatu Paganini, kes ajalehele tulu ei too, ei ole ajalehele mitte kui midagi väärt, isegi kui ta on geniaalne viiuldaja. Paganini — salaurkapidaja, võrgutaja, mõrvar, kes on noaga surnuks pistnud oma armukese, on tuhat korda väärtuslikum. Kuidas te seda ometi ei mõista! Kas te tõesti arvate, et kellelegi neist pakub huvi teie elav isik ja teie tõelised kannatused? Kas te tõesti arvate, et ühelegi Viini linna muusikakriitikule pakub huvi teid süüst puhtaks pesta? Kas te tõesti arvate, et teie üllaid püüdeid näidata Spohri vastu üles suuremeelsust ja tunnustust tõlgendatakse õigesti?»
Paganini vaikis, vaadates kõrvale, kuid Spohri nime kuuldes pööras ta kiiresti pead.
«Mis te teate minu visiidist Spohri juurde?» küsis ta Maysederilt.
«Ma tean, kuidas Spohr teisse suhtub,» vastas noor viiuldaja. «Olen Spohri õpilane. Spohr oli parajasti oma kuulsuse tipul, kui põhja pool esmakordselt Paganini nimi esile kerkis. Väike ajaleheartikkel ei võinud Spohri hirmutada. Ma olen täiesti kindel, et ta kuulis teid ja et see teda heidutas. Pidage silmas, et Spohri päike on loojumas, ta mängib halvasti, ta on rasva läinud, ta on oma paavstlikus eksimatuses vastikuks muutunud, tal on igav olla muusikaliseks Jehoovaks. Ta ümbritseb ennast noorte õpilastega, kellele ta jagab geniaalsuse patente tingimusel, et nad annavad lubaduse teid taga kiusata. Miks Spohr mulle selja pööras? Minu ema suri just sel päeval, kui viisteist Spohri õpilast, oma õpetaja kirglikku austajat, pidid osa võtma tema austamisõhtust. Vastavalt tõlgendati siis ka minu puudumist. Ma kirjutasin õpetajale kirja, kus ma selgitasin oma puudumise põhjust. Mulle anti edasi tema sõnad: ta ütles, et igal inimesel on ema ja et surm on inimese tavaline saatus. Siin jäi nähtavasti välja ütlemata «aga». See vanamees ootas austamisele ilmumist
213
isegi ema surivoodi juurest. Sellest päevast peale pole ma teda enam näinud. Pidage meeles, et sellele inimesele on iga teie eksisamm kallis, ja ta on valmis ära andma oma viimase raha, kui saaks teile kahju teha . .. Muide, teil on ka sõpru,» lõpetas Mayseder ja näitas kaheteistkümnest laulust koosnevat poeemi, mille oli kirjutanud luuletaja Castelli.
Poeemi nimi oli «Paganiniaad». Kõrgelennulistes fraasides laulis Castelli viiuligeeniusele kiidulaulu. Riimid kõlksusid ja lõgisesid külmalt ja surnult, otsekui kas-tanjetid. Paganini luges läbi esimese rea ja viskas poeemi lauale.
«Siin on veel üks,» ütles Mayseder: «Friedrich August Kanne, samuti kaheteistkümnest laulust koosnev poeem.»

Paganini palus mõlemad temale jätta. «Ei, elu muutub täiesti võimatuks!» lõpetas Paganini oma mõtisklused ja tõusis.

Mayseder ei rahunenud. Ta võttis pehmest nahksest noodimapist paki prantsuse ajalehti «Revue Musicale».

«Oo, Pariis!» hüüdis Paganini. «Oo, Prantsusmaa! Sinna ihkan ma kõigest hingest.»

«Kas ei ole liiga vara?» küsis Mayseder. Paganini pöördus ägedalt kõrvale. «Ma tahan ütelda,» parandas Mayseder kähku, «et Pariis võib teile ohtlikuks kujuneda, kuna teie loomus on veel karastamata ja tundlik.» Siis selgitas ta, Paganini käest kinni võttes: «Geenius ja talent vajab kõva koort, mis kaitseb teda ilmamuutuste eest. Ma ei räägiks midagi teie Pariisi-sõidu vastu, kui te poleks kirjutanud seda õienduskirja. Viinis tõi see teile tublisti tüli, Pariisis aga saab ta teile hukatuseks, kui ilmub Pariisi ajakirjanduse veergudel pärast teie esimest kontserti.»

«Sugugi mitte,» ütles Paganini, «ma olen õppinud inimesi tundma, ja ma tean nüüd, mida tähendab kuulsuse-masin. Jätke need ajalehed mu kätte.»

Mayseder lahkus. Paganini istus mugavalt tugitooli ja hakkas lugema ühte ajalehenumbrit teise järel. Keegi Fetis annab tema kontsertidest ülevaate. Ta kirjutab ilma hüüumärkideta. Ta ei tarvita niisuguseid kiidusõnu,

mis peidavad enda taga muusika täielikku mittemõistmist. Lühidalt ja kuivalt kirjeldatakse ühte Paganini kontserti teise järel. Kontsert Redoute'is 23. märtsil. Paganini helitööde kirjeldus, ülemisel keelel mängitud sõjaväe-sonaadi teema esitamine. Reeglipärase järjekindlusega on öeldud, et järgmine pala programmist asendati variatsioonidega Rossini «Tuhkatriinust». Lihtne vihje sellele, et orkestrandid ühinesid publiku ovatsioonidega. Märkus selle kohta, ei 11. mail viibisid Paganini kontserdil kõik keiserliku perekonna liikmed. Kontsertide kirjeldus, mis toimusid Metternichi saalides, hinnang Paganini esitatud Rodé kontserdi kohta. «See Fétis mõistab muusikat,» mõtles Paganini.

Edasi olid read, kus nimetati ka Maysederi nime. See inimene tõi talle «Revue Musicale» numbrid Fetiši arvustustega, hoolimata sellest, et Fétis, nagu kõik teisedki kriitikud, ei saanud läbi ilma võrdlusteta. Milleks oli tal vaja Maysederit alandada? Kui halvasti oli seal Maysederi kohta öeldud! Ja ometi tõi Mayseder need väljalõiked ja terved artiklid otsekui oma omakasupüüdmatu sõpruse tõendina. Ja näe, siin kirjutas Fétis peene pilkega, mis kõneles ta teravast mõistusest ja olukorra taipamisest. «Kuidas see võis juhtuda, et Viini publik pidas võimalikuks troonilt tõugata oma viimase aja vaimustusobjekti? Paganini pani Viini unustama Egiptuse pasa poolt Austria keisrile kingitud hiigla-kaelkirj aku.»

Paganini rinnast tõusis kerge ohe. Elu valmistus pealetungile, tema väljakutse tuli vastu võtta, ja Paganini otsustas vastata oma enesearmastuse täieliku unustamisega.

Mungast tsensor, kes istus Viini linna Peatsensuuri-ametis, muutus äkki Paganini silmis hiiglakasvuliseks don Basilioks, laimajaks Rossini «Sevilla habemeajajast». Paganini puhkes naerma. «Kas mulle võib tõesti veel selgusetuks jääda küsimus, miks katoliku kirik mu kunstisse vaenulikult suhtub! Ma tõstan selle küsimuse üles teisiti. Katoliku kirik küsib, miks ma tema vastu ükskõikne olen. Itaalia on mähkmetest välja kasvanud, pime ebausk ja võltsid imeteod ei saa talle enam midagi pakkuda. Kuid suur muusikakunst, mis käsitleb

selle maailma nähtusi harmoonilises järjestuses, võib inimese hinges sünnitada uue harmoonia, uue maailma-tunnetuse. Muusika, mis vabastab inimese hinge kõigest, mis peab inimest kinni eilses, ei saa olla kirikule vastuvõetav. Siit tuleb teha lõplik järeldus, et kirik on inimese vaenlane.»

XXIII PEATÜKK ELU AJAL MAETUD

Ühel augustikuu viimasel päeval, kui Viini ajalehed sööstsid juba uut kaelkirjakut otsima ja tegelesid rikaste vanemate kadunud tütre seiklustega, astus Prateri lähedal asuvas postijaamas postvankrist maha mitte millegagi silmahakkav mees, kes kandis pooleldi notarikirjutaja, pooleldi moeärimüüja riietust. Ent see ebamäärase välimusega mees taltsutas üsna ruttu voorimehe upsakuse, kes küsis temalt sõidu eest liiga palju. Pärast lühikest kauplemist laskis voorimees selle mitte millegi poolest tähelepanuväärse mehe kalessi istuda ja sõidutas ta maja ette, kus elas Püha Stephani peakiriku kanoonik. Siin pidi see tähelepandamatu mees kannatlikult ootama, sest peremeest polnud kodus. Kahe tunni pärast koputati uksele. Vana teenija, kes ei lasknud külalist silmist, sööstis ukse juurde. Sisenes võidunud ja läikima kulunud preestrikuues vana mees. Külastajat nähes väljendas ta nägu midagi naeratusetaolist, siis otsis ta välja tubakatoosi, toppis kummassegi sõõr-messe kaks tohutut näputäit nuusktubakat ja lausus:

«Mu poeg, mis siis sind tema apostliku majesteedi linna tõi? Mis tähtis asi su siia kutsus? Kuidas elab parim maailma linnadest, meie imeilus Genua?» Siis otsekui endamisi kõneldes lisas vanamees: «Raugaeas ei anna tunda niipalju aastate koorem, kui soov puhata selles maamullas, mis on su üles kasvatanud.»

«Minu isa, me kohtusime teiega rasketel aastatel: tuletage meelde, kuidas parun Marbot' Prantsuse valitsus andis käsu teie poomiseks ja mind pandi nööri

tõmbama. See oli siis, kui jumalavallatu Bonapartel kaaslased ...»

Isa Paul tõstis vasaku käe, peatas kõneleja ja tegi endale ristimärgi.

Võõras hakkas uuesti rääkima:

«Kindral Massena tormas nagu tiiger tasandikule ja vallutas meie kalli Genua ...»

«Mäletan, mäletan, pojake,» katkestas teda isa Paul. «Ma tean väga hästi, et ilma sinu taibukuseta poleks mind ammu enam olemas. Sa ütle mulle, milliseid uusi tõendusi sa minu tänust vajad? Või oled sa milleski ...»

«Jah, püha isa, olen eksinud, olen raskesti eksinud. Ma tegin pattu. Teie ees seisab varas.»

Preestri silmad süttisid, talle meeldis tegelda kurjategijatega ja üldse inimestega, kes on astunud tavalise moraali piiridest üle. Vapustatud hing otsib maailmaga lepitust ja kardab inimesi. Siin võibki kogenud kiriku-teener leida tõelise patukahetsuse ohvri ja soodsat hetke kasutades teha inimesest fanaatiku, kes pühendab end täielikult kiriku teenimisele. Ei ole midagi halvemat kui aus ja enesekindel inimene: ta on rahulik ja ükskõikne ega vaja püha kiriku abi. Ent need mõtisklused katkesid äkki, vanamees süngestus. «Missugust pühakoda,» küsis ta, «missuguse kloostri vara sinu pühaduserüüstaja käsi julges teotada? Seda ei andestata siin ega igavikus. Tea, õnnetu, et keisri oma kuulub

keisrile ja jumala oma jumalale. Püha Aquino Thomas ütleb oma jumalikus traktaadis: «Keiser, kes võtab maksu kiriku heaks ja annab kümnist, on õiglane keiser.» Kuidas sa julgesid sirutada oma käe Kristuse kiriku kulla ja hõbeda järele? Annan su üles, tõesti ma teen seda.»

«Andestage, püha isa, ma pole puutunud kiriku ega ka kloostri varandust. Ma riisusin ainult mitte kellelegi vajalikku surnud vana naist, tehes järele tema allkirja.»

Vana kanoonik rahunes kohe:

«Seda sa oleksid pidanud kohe ütlema, mu poeg. Niisiis, sa oled jooksus. Missuguse nime all sa siis meie juurde siia Doonau kaldale tuled?»

217

Novi laotas ta ette passi, korraliku dokumendi, millel ilutsesid kõik nõudekohased pitserid ja mis oli viseeritud Austria piirižandarmeeria rohelise templiga. Vanamees pani suure paberilehe kokku ja andis oma kasvandikule tagasi.

«Hea küll, ole tere tulemast. Mina, Kristuse patune teener, annan loa ja andestan. Kes sulle passi andis?»

«Markii Pombal, meie suure vaenlase, Jeesuse ordu vaenlase vend,» ütles Novi.

«Nii, nii,» noogutas vanamees pead. «Kus ja kuidas sa siis markiid nägid?»

«Kohtasin teda juhuslikult Genua mererannas, püha isa, ja ta hõikas mind.»

«Kuidas markii Pombal riides oli?»

«Ta oli mereväeohvitseri mundris, ja kuna ma polnud markiid kaua aega näinud, siis pidasin ma teda ilmlikuks meheks.»

«Noh, sa ei ole enam poisike,» ütles vanamees karmilt, astus seinakapikese juurde ja võttis selle laekast trükitud tsirkulaari. «Loe see meie ordukindrali salajane kiri läbi.»

Novi luges:

«Armsad vennad, ma ei jõua teile küllalt kirjeldada kurbust ja kibedust, mis mind täitsid, kui ma kuulsin otsusest, mille parlament ja kuningas on Jeesuste ordu suhtes vastu võtnud. Kui kuningas ja parlament sunnivad teid uue sajandi saabumisel avalikust elust eemale tõmbuma, siis ärge laske seda sündida, isegi kui teil tuleks selleks meie püha isa Ignatiuse riided ohvriks tuua, sest isegi ilmlikku riietust kandes võime jääda seotuks Jeesuse püha seltsiga. Peale tormi tuleb alati vaikus. Meile langevad osaks pikad viletsuse-aastad, kuid vaikuse saabumisel me ühineme uuesti. Püüdke liituda veel tihedamini kui meie avaliku ühenduse aastatel. Pidage meeles, et ei ole võimu, mis suu-daks meie ordu pühalikku vannet tühistada. Kannatage ja alistuge alandlikult kõigekõrgemale. Kestku Jeesuse selts igavesti. Mina kaitsen teid ja juhin teie sõna-kuulelikku karja, olen määratud taluma lööke, mis teie kõigi peale langevad. Pisarsilmil annan teile.oma õnnistuse, et te tungiksite igal ajal ja igale poole,

218

kõigisse ilmlikesse liitudesse ja seltsidesse, igasuguse maski all ja riietuses, kõigi avalike kõnevormelitega, kuid säilitades Jeesuse ordu salajase vormeli.»

Novi ei teadnud sellest salajasest ringkirjast midagi. Ta luges selle läbi ja valas liigutatult pisaraid.

«Ka sinul tuleb seda teha,» ütles kanoonik. «Sinu jaoks on kaks teed. Me võime saata sind Määrimaa vanglasse isa Pavlovitši käsutusse, kes on seal karbonaaride pihiisaks. Ilmlikkude võimude järeleandlikkus on seal nii kaugele läinud, et valvurite distsipliin on nõrgenenud ning vangide kangekaelsus suurenenud. Karbonaarid Confalogneri,

Maroncelli, Pellico ja paarkümmend teist niisama kahjulikku mõistust mürgitavad kõigi pealinnade ristiinimeste mõtteid ja tundeid.»

«Ükskõik kuhu, ainult mitte sinna!» hüüdis Novi. «Sinna mitte, püha isa! Seal tuntakse mind liialt hästi! Ma võtsin osa karbonaaride ülekuulamisest Milano Santa Margaritas.»

«Mida sina siis tahaksid?» küsis vanamees.

«Linna sisse sõites ma nägin afišše. Püha kiriku vaenlane, viiuldaja ja karbonaar Paganini mängib Viinis. Mul on täpseid andmeid, mis on kogutud kiriku ustavate poegade ülekuulamisel Genuas ja Milanos. Ma tõin need kaasa. Rikkuse kokkuajamiseks müüs see äraneetu oma hinge kuradile. Luccas armastas ta üht rikast naist. Ta tappis naise armukadedusest ja tabati hullumeelsuse hoos peaaegu ihualasti Livorno maanteelt. Ta üle peeti kohut ja ta mõisteti sunnitööle. Vaadake, kuidas ta oma kõveraid jalgu järele lohistab. Ta püüab varjata oma jalgade nõtrust, mis paljude aastate kestel raskeid ahelaid kandsid. Kord külastas Paganinit saatan, ja nende vahel toimus roojane kauplemine: Paganini müüs oma hinge ühe miljoni kuldtüki eest.»

«Nii, nii,» ütles vanamees, «jutusta edasi, ma kuulan.»

Novi tundis, et ta õpetaja hakkas Paganini loo vastu veel elavamat huvi tundma, kui kuulis sõna «miljon».

Ta jätkas oma kaasakiskuvat jutustust.

«Mida tegid sina viimasel ajal?» katkestas preester teda lõpuks.

219

«Täitsin Roomas mitmesuguseid markii Pombali poolt antud ülesandeid.»

«Jah, ma kuulsin, et sa teenisid tema juures kutsarina.»

«Jah, püha isa,» vastas Novi. «Noh, mis sa siis selle viiuldaja kohta ütled?» «Markii Pombal sai Roomast korralduse teda silmas pidada.»

«Nii, nii,» pobises vanamees jälle. «Sa pidasid teda muidugi silmas, eks ole? Ja sa arvad, et ordukindral õnnistab sind selle eest?»

Novi vaikis.

Vanamees võttis kapikesest väikese safian-nahast koti, tõmbas sealt mikroskoopilise märkmiku, kohendas prille ja sirvis tähelepanelikult mõned leheküljed läbi. «Hea küll, käsin juba täna vendi, et nad selle muusiku rahalise seisukorra täpselt välja uuriksid. Palju maha tuleb arvata, seda me teame. Raskem on lugu pangasaladustega. Kuid ka sellest saame üle.»

Vanamees mõtles kähku järele, milliseid kanaleid mööda peaks tema ettekirjutuste laine homme liikuma hakkama. Pangaametnikud, arvepidajad, ajakirjanikud, kes kogusid andmeid honoraride kohta, olid kõik tema käsutuses.

«Ta ei vea ju ometi sularaha endaga kaasas,» lausus vanamees otsekui omaenda mõtet kinnitades. «Kes sinu abilistest. . .» vanamees peatus, «ei, me anname sulle oma. Mul on siin üks keiserliku kapelli laulja, Urbani. Me paneme ta tondina Paganinit saatma. Sellest saab viiuldaja karbonaarlik vari, tema teisik.»

«Eredad valguskiired hajutavad pimeduse, mis ümbritseb Paganinit,» ütles Novi. «Paganini on räpane kitsejalgadega deemon, kes kõnnib helleeni saatana vilepilliga mööda Euroopa linnu. Võtke tal kuub seljast ja püksid jalast, ja te näete, et see ei ole inimene; lõigake tal juuksed ära, ja te märkate sarvi; tõmmake tal jalast saapad, ja te näete sõrgu.»

Vanamees vaatas oma läbipaistvate türkiissiniste silmadega innustunud laimajat.

«Sa oled seda kõike ise näinud? Nii, nii,» kinnitas ta Novi vastust ootamata. «Püha isa Puhalsky, kes seisab

220

tsensuuriameti eesotsas, jutustas mulle sellest viiuldajast.»

Ta silmad vaatasid mõistvalt ja pilkavalt oma kaasvestlejat, nii et see takerdus ja lõpuks jutu katkestas.

«Miks sa vait jäid?» küsis vanamees. «Võib-olla sa ei teagi, et püha isa ja Rooma paavst on sinu viiuldaja vastu, sinu kitsejalgadega deemoni, sinu sunnitöölise vastu oma armu üles näidanud! Sa tahad ehk teada, kes ta on? Ta on paavstliku Kuldkannuse ordeni kavaler, näed nüüd, kes ta on, ja sina, koerapoeg, julged . . .»

«Mu jumal, ma ei teadnud, ei teadnud, et püha isa . . .»

«Ahaa! Sa ei teadnud!» karjatas vanamees äkki kukehäälega. «Ma ütlen siis sulle, et sa teaksid: sa ei ole halb poiss, aga kui sa tormi ajal oled tugev nagu jääpank, siis sooja tuule käes võid sa ära sulada. Kui sinu süü tõttu kas või üksainus juuksekarv Kuldkannuse ordeni kavaleri, keiserliku kapelli suure muusiku sinjoor Niccolõ Paganini, jumalasulase ja kristliku kiriku ustava poja peast maha kukub, siis ei kuku sinul üksnes juuksed maha, vaid ka pea veereb õlgadelt. Said aru?»

Novi kahvatus, ta tundis, et ta riided muutusid äkki higist läbimärjaks, ta käed ja põlved värisesid, ta vaatas hirmuäratavat vanameest, ja tundes hästi ordu reegleid, nägi ta juba, kuidas tolle käsi sirutub sinise ümbriku järele. Kuid et Novi sinist ümbrikku ei silmanud, siis kaotas ta lõplikult julguse. Tähendab, teda ei ähvarda üksnes lihtne ordust väljaheitmine, vaid niipea kui ta sellest kuumaks köetud toast väljub, võetakse ta tänaval kinni ja heidetakse vanglasse kui inimene, kes on võltsinud allkirja ja omastanud võõra pärandi. Kuu aja pärast kõduneb ta juba kuskil vangla-keldris nagu tavaline kriminaalkurjategija, kes on ilmlikest seadustest üle astunud. Novit valdas hirm. Sel hetkel vihkas ta Paganinit veelgi rohkem kui tund aega tagasi.

Vanamees vaatas talle otsa, kuid tundus, et ta ei näegi teda. Vanamees teadis ammugi, missugune saatus oli Paganini asju Parmas tabanud. Kõik Paganini käsikirjad

221

ja noodid, mis olid Parmas hoiul, olid ära varastatud, karbonaar sinjoor Pino, Cisalpini leegioni kindral, oli kümne päeva eest ootamatult surnud. Politseiminister krahv Sedlenitzky korraldusel on kindral Pino korter Milanos pitseeritud. Tema paberite hulgast leiti sinjoor Paganini noodid, kirjad ja päevikud. Kõik niidid, mis sidusid ootamatult surnud kindralit sinjoor Paganiniga, on praegu Viini politsei käes. Vanamees teadis, et üksteist karbonaaride ventat olid kandnud oma tegevuse Itaaliast Prantsusmaale üle, kuid ta teadis samuti, et kuningas Charles X langeb iga päevaga ikka enam ja enam Jeesuse ordu mõju alla, ja et Prantsusmaa saab juba täna-homme paigaks, kust algab kirikuvõimu täielik restauratsioon kogu Euroopas.

Kui isa Lachaise, Louis XIV pihiisa, surres kuningale kinnitas, et sel tuleb endale võtta pihiisaks jesuiit, siis sellelt kuningalt pole vaja midagi paluda, ta tuleb juba ise kõiges vastu. Kui tol ajal isa Lachaise pidi kuningat hoiatama, et ta ei saa olla kindel kuninga julgeolekus, kui tema kõrgus võtab endale teise pihiisa, siis nüüd teab kuningas isegi hästi, et ordu vastu on võimatu võidelda.

Saabub otsustava võitluse aasta. Kas maksab põlata võimalust lasta pikkamisi koguneda suur varandus inimese kätte, kelle ainukeseks pärijaks on kidur laps? Kui Paganini saab kiriku arutu rikkaks pojaks, siis see rikkus muutub kiriku rikkuseks.

On kaks võimalust: see viiuldaja kas hukkub või tuleb ta issandale auks.
«Niisiis,» ütles vanamees Novi poole pöördudes, «nüüdsest peale juhib selle inimese eluteed kõigekõrgema käsi meie püha Jeesuse ordu kaudu. Selle kõrge ja vaga ülesande panen sinu peale, kuid hoiatan sind, mu poeg, et sel päeval, kui sa teelt kõrvale kaldud ja hakkad tegutsema omapead, antakse sind välja ilmlikele võimudele kui tavaline varas, ja sa saad ärateenitud karistuse. Praegu on sulle garantiiks markii Pombali nimi. Aga et ma võiksin sind ka edaspidi uskuda, ütle mulle praegu, nimeta mulle ainult üks nimi.»
«Kellest te räägite?» ajas surmkahvatuks muutunud

Novi end hirmunult püstakile. «Kas te tahate ütelda, et meie tõeliseks käskijaks ei ole paavst, vaid too, kellele rahvasuu on tema vägevuse tõttu andnud «musta paavsti» nime?»
Vanamees ei vaadanud Novi poole ja vististi ei kuulnudki teda. Küünarnukkidega lauale toetudes hoidis ta pead käte vahel. Ta teadis, et just sel päeval, kui Novi Viini jõudis, olid Roomas toimunud muudatused. Tal oli vaja oma kaasvestlejas paanilist hirmu tekitada, et siis teda ootamatu löögiga jahmatama pannes teada saada, kui palju ta sündmustest teab. Kuid kaval Novi tundis ise liigagi hästi ordu võtteid. Lausunud viimased sõnad, peatus ta ega nimetanud nime. Postitõllas põhja poole sõites kandus temani juhusliku tuulesosinana sõnum: jesuiitide ordu kindral, isa Alois Fortis, on surnud. Ta suri kummalisel viisil ja tema kohale asus teine, see, keda tõepoolest nimetati «mustaks paavstiks», see, kes oli salaja valitsenud Rooma kirikut.
Vana kanooniku vaikimine ei ennustanud midagi head. Novi oli põrmu litsutud. Hädavaevalt huuli liigutades ja tundes, et ta keel ei kuula sõna, jätkas ta oma lauset:
«. . . Jeesuse ordu kindral, kardinal Roothaan.»
Kuid vanamees otsekui ei kuulnudki teda, vaid köhis katkendlikult ja lausus äkki:
«Nii, nii, loeme siis meie kokkuleppe sõlmituks. Niisiis, mu poeg, meie kõige pühama ordu kindrali nimel teen mina, issanda sulaste sulane, sulle ülesandeks kõrvalekaldumata ja ilmtingimata, päeval ja ööl pidada väsimatut, terast ja ranget valvet meie poolt nimetatud issanda sulase tegude üle.»
Siis läks ta üle praktilist laadi küsimustele. Käega haigutust varjates seletas vanamees Novile, et temaga koos tegutsevad mitmesugustes linnades neli fami-liaari[15]. Tema jaoks valmistatakse neli pergamenti — kaks väikeste annetussummade ja kaks suurte annetus-summade jaoks.
«Sa teed nii, nagu meie seltsis kombeks on,» ütles vanamees. «Kirikule minevate annetuste summa

märgid ülemisele lehele väiksena, familiaaride poolt kinnitatud koopiale aga suurena. Omastele pärandatud annetuste summa märgid sa testamendi originaalis suurena, koopias aga väiksena. Kui sul edu on ja testamendi tegija alla kirjutab, võtad sa kõik neli dokumenti ja annad kaks ülemist familiaaridele hävitamiseks. Kas ma rääkisin küllalt selgesti?» küsis vanamees Novilt solvava kahtlusega hääles.
Novi lausus joobunult:
«Selgesti, mu isa, selgesti.»
«Selgesti, kui me räägime sinuga siin. Kuid vaata, et eelseisev kümme aastat eksirännakuid su mõistust ei tumesta.»

[15] **F a m i l i a a r — kloostriteenija, inkvisitsiooni sulane.** *Tõlkija.*

Novi tõusis tasakesi tugitoolist. Ta langes näost kahvatuna põlvili ja pani nagu palvuseks käed kokku.

«Vaata, et sa ühel ilusal hommikul ärgates ei saa sinist ümbrikku, millele järgneb kohutav karistus.»

«Ainult mitte seda, püha isa, ainult mitte seda!» halises Novi.

«Ei, mu poeg, just seda!» ütles vana jesuiit ja pani käe põlvitava munga pea peale. Novi tõusis.

Järgmise päeva hommikul sai ta teada, et suur kunstnik on sõitnud Prahasse. «Õnn, et ta Pariisi ei sõitnud,» mõtles Novi ja hingas kergendatult.

Mõni päev enne Paganini lahkumist Viinist lavastati Viini teatris operett nimega «Valevirtuoos». Meisel oli sepitsenud värsid ja teravad kupleed, kus ta-sõimas Paganinit kõige kõlvatumate sõnadega. Paganinit nimetati seal «solistiks», kuna ta mängis ainult sol-keelel. Valevirtuoosi mängiva näitleja mask oli üsna hästi õnnestunud. Ta esitas uskumatult igavaid ja tüütavaid passaaže viiulil, mida ta saagis puusaega. Viiuli asemel suruti ta lõua alla hiiglasuur kontrabass, mida hoidsid ülal kaks nahkpõlles puusaagijat. Lõbus muusika tõmbas Viini teatrisse suurel hulgas rahvast kokku.

Sõjaväearst Marenzeller leidis Paganini juures kõik erakordse kurnatuse tunnused. Paganini oli muutunud äärmiselt närviliseks. Et rahu leida, sõitis ta puhkusele Karlsbadi, teatades Viini ajakirjanduse esindajaile, et ta kavatseb sõita Prahasse kontserte andma. Kuna aga

224

Praha järgneval nädalal Paganinit ei näinud, siis ilmusid ajalehtedes esialgu teated tema täielikust kadumisest, selle järele raskest haigestumisest, ja lõpuks avaldasid kõik Praha ajalehed tema surmakuulutuse. Millest ei söandatud kõnelda inimese eluajal, sellest hakati pärast surma täiel häälel rääkima. Sinjoora Bianchi andis enesest elumärki. Ühe Praha suure ajalehe toimetus sai temalt depeši ühes palvega teatada, kus tema abikaasa suri ja kelle hoole all on tema poeg.

Pole teada, mida Praha ajaleht sinjoora Bianchile vastas, kuid samal ajal võis Paganinit näha elusana ja tervena sõitmas ühel Austria mägiteel koos väikese Ahhillino, lapsehoidja ning sinjoor Urbaniga, itaallasega, keda ta oli hiljuti kohanud ja kes oli üles näidanud erakordset andumust ning omakasupüüdmatut soovi abistada sinjoor Paganinit.

Möödus veel üks nädal. Ajalehed, mis avaldasid Paganini kontsertide kuulutusi, ilmusid kahe- ja kolmekordses tiraažis. Surnuist üles tõusnud Paganini oli märksa huvitavam. Kes aga kogu südamest kahetses, et Paganini ei puhka hauas, oli Praha konservatoorium, kes Viini muusikuid kõigest hingest vihkas. Juba seegi, et Paganini kuulsusele pandi alus Viinis, oli küllaldaseks põhjuseks, et Prahat pahandada. Ent retsensentide vihased kallaletungid, kes olid alustanud Paganini vastu raevuka kampaania, ei takistanud publikut samuti nagu Viiniski tema kontsertidele tormamast.

Paganini leidis Prahas ka tõelisi sõpru ja austajaid. Noor Max-Julius Schottky käis Paganini järel nagu vari. Tundus, et talle pakub lõbu hingata viiuldajaga ühte ja sedasama õhku. Ta hellitas väikest Ahhillinot, kiusas pärimistega Urbanit, tõi Paganinile ajalehti ja virnadena ajakirju ning rääkis, mis ta arvab kriitilistest rünnakutest. Kuna Schottky ei saavutanud menu muusikas, tahtis ta silma paista kirjanduses. Ta muutis omakasupüüdmatu kiindumuse suure viiuldaja vastu panegüristi1 tööks ja tahtis juba Paganini eluajal luua talle mälestussamba ning ühes sellega ka oma nime kuulsusega kroonida.

1 Panegürist — kiidulaulik. Tõlkija.

Kui Schottky Paganinit väga tüütama hakkas, võttis viimane kaks või kolm anonüümkirja ja luges need talle ette. Ta nautis siis selle tuhmi mõistusega natuuri naiivset hirmu. Teisest küljest valmistas talle rõõmu kohtuda Schottkyga kui inimesega, kes talle head soovib. Tõsi, mõnikord takistas tagasihoidlikkus teda jutustamast armastusvahekordadest, veel jahtumata vihavaenust, oma menust ja inimlikust vihkamisest, kuigi Paganini ise ütles, et vahel valmistab talle lõbu siluda aja poolt vajutatud kurde, kergitada minevikult eesriie ja lükata oma mälult katted kõrvale.

Schottky püüdis kindlaks teha sündmuste täpset kronoloogiat. Paganinil läksid segi aastad, kuud ja päevad. Tal võis hästi meeles seista koiduvalgus ja helendavad pilved mere kohal, talle võis meelde tulla kellahelin mägitee järsul käänakul, kuid ta ei mäletanud kuupäevi ega kuid. Schottky pani need omast peast. Kohusetruu biograaf ründas üha visamalt Paganinit, asudes nende aastate kallale, millest Paganini üldse ei tahtnud rääkida.

Schottky ees istus inimene, kes oli koormatud loorberite ja floriinidega, nagu Praha ajalehed temast kõnelesid, rikas mees, kelle tohutu varanduse kohta liikus Prahas legende ja kes määras oma kontsertidele nii kalli hinna, et inimesed jätsid endid terveks aastaks meelelahutustest ilma, et teda üks õhtu kuulata. See mees ei tahtnud jutustada vaesusest, isa löökidest, raskest ja visast tööst. Schottky kuulus nende hulka, kes ei uskunud, et saaks esineda ilma püsivate harjutusteta enne kontserte, Paganini aga ei lugenud midagi, ei teinud midagi, ei puudutanud viiulit, ei puudutanud noote. Ta võttis muusikariista kätte alles kontserdilavale minnes. Schottky oli nõutu. Leidus veel muudki, millest ta aru ei saanud. Seepärast sarnanevadki paljud ülestähendused Paganinist, mida me leiame tema eluajal, 1829. aastal, ladumisele antud biograafiast, ebausutavale joonisele, mis on pealegi ajahamba all tugevasti kannatada saanud.

XXIV PEATÜKK KOGENUD ARST

Urbani sai käsu arst välja kutsuda. Sügise saabudes külmetas Paganini end Prahas rängasti ja jäi haigeks. Kahe tunni pärast koputas noor teravanäoline mees Paganini uksele. Pärast piinavat läbivaatuseprotseduuri ilmutas ta erakordset huvi selle vastu, kuidas sinjoor Paganini oma aega veedab. Oma imestuseks kuulis tar et viiuldaja ei käi kunagi pihil ega pühal armulaual. Ta vangutas pead ja ütles:

«Sellest võivad tulla paljud haigused. Teil on kurk haige, teil on valged katud neelukohas, see ei tähenda head.»

Ta võttis pudelikese, milles oli teravalt lehkav vedelik, väikese pintsli ja määris selle vedelikuga Paganini kurku. Seejärel langes haige sügavasse minestusse. Kogu öö viskles haige higistades ja sonides.

Järgmisel päeval haigestusid lõualuud, põsk paistetas üles, kõrvad hakkasid valutama. Ajalehed teatasid publikule sinjoor Paganini haigestumisest. Afiššidele kleebiti põiki helesinised ribad, millel seisis: «Jääb ära.»

Sonimine algas uuesti. Paganini tõusis ja helistas teenrile. Talle tundus, et Ahhillino hüppab aknast välja. Ta tõmbas nöörist, eesriie avanes, tema ees säras Praha päevavalgus,

kuid talle tundus, et rammestav, lämmatav öö kestab edasi. Kohutav üksindustunne ja hirm lapse pärast rõhusid Paganini südant.
Schottky küsis, kes sinjoor Paganinit arstib. Kuid just sel hetkel kadus sinjoor Urbani toast.
Kord, kui Schottky istus haige voodi juures, kuuldusid trepil sammud.
«Viimaks ometi tuleb arst,» sõnas Paganini.
Noor professor tuli trepist üles. Uks paugatas ruttu kinni, sisse astus Urbani.
«Mulle tundus, et seal oli doktor.»
«Ei, sinjoor, see oli postiljon.»
Ta tuhnis kähku küljetaskus ja tõmbas sealt välja

kortsus kirja, mis oli kolm päeva taskus seisnud. Paganini ei pööranud tähelepanu sellele, et ümbriku tagaküljel oli värske liim templi laiali ajanud. Kirjutas Harris ja tegi ettepaneku kohtuda Berliinis. Ta oli diplomaatilise tööpõllu maha jätnud ja kavatses nüüd sooritada reisi mööda Euroopat.«Endisi aegu meelde tuletades pakkus ta end sinjoor Paganini reisikaaslaseks.
«Milline õnn!» hüüdis Paganini. «Ma kirjutan talle. .. Kuid mulle näis, et doktor oli siin.»
«Ei, ei,» raputas Urbani eitavalt pead.
Hambavalu ei lasknud kirjutada. Kolm päeva ei saanud ta suutäitki alla. Jõudmata enam kannatada, saatis Paganini öösel arsti järele.
Ilmus võitud ja lõhnastatud noormees: tema kolleeg olevat sõitnud linnast välja haige ungari krahvinna juurde. Arst vaatas haige läbi ja kõrvetas kurku põrgukiviga. Seejärel määris sisse igemed ja tõmbas välja haige hamba. Paganinil hakkas pea ringi käima. Ta kuulis täiesti selgesti enda lähedal ladinakeelset juttu. Ta kõrval kostis hääl: «Claude januam,»16 ja vastus: «Clausa est.»17 Kes seda rääkis, seda Paganini ei mäletanud, sest ta kaotas sel hetkel teadvuse.
Hommikul tegi meditsiinilise fakulteedi poolt saadetud uus doktor, Melaneholer, kindlaks, et Paganinil on välja tõmmatud kaheksa alumist ja kaks ülemist hammast.
«Kes teie kallal selle hirmsa operatsiooni teostas?» küsis Melaneholer.
Paganini keel ei kuulanud sõna. Melaneholer kehitas õlgu.
«Tal on hingekõri halvatus . . . Kas teil pole olnud prantsustõbe?» küsis ta jämedalt.
Paganini raputas pead. Melaneholer tegi uue kurgu-kõrvetuse, kehitas nukralt õlgu ja lahkus.
Paganini lamas haigena kolmkümmend seitse päeva. Rasked ja kurvad päevad venisid üksteise järel mööda. Ta veetis päevad ja ööd poolteadvusetus olekus, peaaegu sonides. Schottky tegi kõik, mida soovis haige,

keda vaevas mure lapse pärast. Suurde kõrvaltuppa, mis lapse käteplaksutusest ja naerust rõkkas, oli asetatud sajad igasugused mänguasjad. Kergendushetkedel kutsus Paganini muretut ja lõbusat nägu tehes lapse lühikeseks ajaks enda juurde juttu ajama, ja kuna ta ei suutnud rääkida üle viie-kuue sõna, siis kirjutas ta Schottkyle Ahhillino jaoks järgmise päeva kava. Seejärel pillas jõuetult tuimade sõrmede vahelt pliiatsi ja sulges

---

[16] **Sule uks!**
17On suletud!

silmad. Taoti näis, et elu lahkub temast. Hommikuti tuppa astudes vaatas Ahhillino teda suurte, pärani silmadega.
Pärast kuu möödumist saabus kosutav ja õnnelik uni. Rõhumine rinnus ja kurgus lakkas, pea vabanes kohutavast tundest, nagu oleks selle ümber põimitud kleepuv, kuid tabamatu ämblikuvõrk, mis kattis ta silmad, suu ja kõrvad. Paganini sõrmed püüdsid ebateadlikult seda ämblikuvõrku ära kiskuda.. Piinarikas oli otsida peenikesi niite, mis tungisid kõrvadesse, seejärel tundus, et need niidid ripuvad sõrmede küljes ja et neid peab maha raputama, kuid niidid mässisid kinni huuled ja silmad, sattusid suhu, hammaste vahele, ning tal oli järjest raskem hingata.
Ühel unehetkel kostsid äkki heledad kilked ja suur kuhi mänguasju veeres põrandale laiali. Paganini ärkas. Talle tundus, et Pisa torn purunes pikselöökide all. Tuppa jooksis valges hõbetikanditega ülikonnas väikemees. Tema sametkuube ehtis punane ungari vöö, blondi peakest kattis suletutiga kiiver, sinised silmad särasid. Ahhillino tõmbas välja mängumõõga, tungis isale kallale ja haavas teda rinnast. Paganini naeratas, unustades valu. Kolmekümne viiendal päeval tuli hääl tagasi. Esmakordselt tundis Paganini, et ta ei sosistanud, vaid rääkis täiel häälel: «Mu ingel, sa näed ju, et ma olen juba haavatud!» Kuuldes häält ja nähes isa lebavat suletud silmadega, hüppas poisike talle kaksiratsa rinnale ja hakkas ta laugusid avama.
Saabus 1829. aasta jaanuar. Paganini tõusis asemelt, kõndis mööda tuba ringi. Ta kirjutas täis hiiglasuured noodipoognad, kuid siis haaras teda jälle vältimatu nukrustunne. Ta sai tunda seda arusaamatut meeleolu, mis haarab inimest, kes seisab elu ja surma piiril.
229
Siis aga jõudis kohale Harris Kui ta Praha arstidelt oli murelikult välja uurinud kõik, mis vähegi võimalik, varjas ta hoolikalt hirmu, mida tekitasid temas tärganud kahtlused.
Harris ei raisanud asjatult aega. Ta tõi kaasa terve virna ajalehti, muusikaajakirju ja bülletääne. Naerdes näitas ta Paganinile ajalehe väljalõikeid, mis avaldasid täpseid andmeid Paganini sissetulekute kohta.
«Te saate varsti kõige rikkamaks meheks Euroopas,» ütles Harris, «kuid kas teate naljakat lugu: Hamburgis, Leipzigis ja Berliinis müüakse teie portreega noote muinasjutuliselt kalli hinnaga. Kirjastajad toovad põhjuseks selle, et teie vigurlike, ülilühikese vältusega noodimärkide graveerimine ühes eellöökide ja teiste meloodiliste ilustuste ning veel mingisuguste enneolematute märkidega maksab ränka raha.»
«Siin näib midagi korrast ära olevat,» kirjutas Paganini elevandiluust tahvlikesele, «ma müüsin ära variatsioonid Rossini «Moosese» teemale, ma valmistasin ette, kuid pole siiani jõudnud veel müüa Locatelli uut väljaannet, ma müüsin veel «Barkarooli» ja kakskümmend neli capricciot.» Järgnes pikk loetelu teostest, mis on kirjutatud, kuid müümata.
«Aga kuulge!» hüüdis Harris. «Ma nägin teie «Padua võlusid», sonata concertantesid18, «Kahte imet», kahtekümmend viit menuetti, «Kevadet», «Napoleoni», ma nägin teie «Nõida».»
Paganini ajas end voodis istukile ja vaatas hirmunult Harrisele otsa.
«Kust. need sinna said? Kõik need helitööd jätsin ma oma sõbra kindral Pino kätte.»
«Kindral Pino . . . kindral Pino on surnud.»

---

[18] **S õ n a t a c o n c e r t a n t e (itaalia k.) — muusikateos kahele või kolmele sooloinstrumendile saatega.** *Tõlkija.*

«Surnud? Mis te räägite?»
«Kindral Pino suri juba mitu kuud tagasi.»
«Mu jumal! Minu noodid, minu kirjad, mu päevikud, mu dokumendid!» hüüdis Paganini.
Harris mõistis, et oli teinud suure vea.
Sellest päevast peale vaevas Paganinit alatine mure.
230
«Kas tõesti kõik on ära varastatud?» hüüdis Paganini vahel kõnelust katkestades.
«Rahustuge,» ütles Harris, «see ei ole võimalik.»
Ta kogus Euroopa pealinnadest Inglise konsulaatide kaudu kokku kõik helitööd, mis olid ilmunud Paganini nime all. Varsti veendus suur viiuldaja, et Euroopa kirjastused on ta paljaks varastanud. Kõik, mis oli jäänud Itaaliasse, oli tuul mööda Euroopa pealinnu laiali pühkinud. Kuid Harris parandas asja üsna kiiresti. Paganini sai kakskümmend tuhat floruni, ilma et tal oleks tarvitsenud Prahast lahkuda. Urbani sõitis ühest linnast teise, kogus raha, tõi kaasa tšeki-raamatuid ja paigutas kirjastajatelt saadud suuri rahasummasid Harrise juhendite järgi pankadesse.
Prahast oli kõige lühem tee lõunasse, ja Paganini oleks iga hinna eest tahtnud minna üle Alpide, et näha rohelisel laguunil Veneetsiat! Kuid Harris protesteeris otsustavalt selle vastu.
«Mitte praegu. Teie viibimine Prahas ei põhjusta minus mingeid kartusi, Itaalias aga on viimaste kuude jooksul väga palju teie sõpru kannatada saanud. Kodumaa muld toidaks teid nüüd mürgiste mahladega.»
«Kui kaua see siis veel kestab?»
«Ei tea,» ütles Harris ja kibrutas kavalalt laupa. «Arvan, et mitu head aastat.»
Oli raske mõista, kas ta rääkis seda naljaks või tõsiselt. Kuid Paganini otsustas Harrise nõuandeid kuulda võtta: need olid teda elu rasketel tundidel korduvalt aidanud.
Esimese kontserdi andis ta Dresdenis. Saksi ajalehed ei kirjutanud niipalju muusikast, kui sellest, et Paganinile langes tema kontserdi eest osaks tuhat kakssada viiskümmend taalrit, kuninganna armulik naeratus ja briljantidega kaunistatud tubakatoos kuninga port-reega.
Leipzigis aga läks kontsert ootamatult nurja. Ajalehed olid teinud Paganini kolossaalseist honoraridest liiga palju kära. Leipzig oli elektriseeritud kõmust, mis pasundas tema muinasjutulisest rikkusest, ja võttis Paganini vaenulikult vastu. Magistraat avaldas kummalist
231
survet kontserdi programmile. Leipzigi muusikakooli direktor nõudis, et kontserdil esineks tema südamedaam. Seda tehti väga jämedalt ja täiesti avalikult. Paganini lahutas käsi ja palus Harrisel öelda, et ta ei suuda oma Euroopa kontsertidel kõigi armukesi ja sohinaisi majanduslikult kindlustada, mida temalt nõuavad bürgermeistrid, ähvardades halva vastuvõtuga, teatrite direktorid, ähvardades ruume keelata ja ajalehtede toimetajad, ähvardades lehte panna laimuartikleid ning mahategevaid retsensioone. Harris püüdis seda vastust pehmendada, kuid Paganini ei nõustunud mingisuguse kokkuleppega. Ja et Harris vastu vaidles, siis tegi Paganini kõik, et olukorda veelgi teravamaks ajada. Ta kirjutas Leipzigi teatri administraatorile kirja niisuguste väljendustega, mis pidid vältimatult suure tüli välja kutsuma.

Tagajärjeks oli see, et orkestri koosseis kahekordistati ja alustatud proovid tuli uute orkestrantide erakordse andetuse tõttu katkestada. Terve armee taadikesi, kes mängisid restoranides ja trahterites, pulma-viiuldajaid, ammu pensionile läinud organiste, kes töö-tasid katoliiklikes asutustes koristajatena, peatrumma-reid ja sõjaväemoosekante, kes töötasid politseiorkest-ris, saadeti Paganini vastu pealetungile. Nad panid ta kõrvad lukku vastiku krigina, piiksumise ja vingumisega juba esimesel proovil. Hüvitus, mis tal oleks tulnud selle uue täienduse heaks maksta, meenutas sõjakontributsiooni. Paganini palus Harrist orkestri koosseisu vähendada. Siis keeldus esimene pool, mis moodustas Leipzigi teatri orkestri alalise koosseisu, kontserdist osa võtmast.

Paganini oli proovidel uuesti hääle kaotanud ja pidi jälle arsti poole pöörduma. Harrise juuresolekul teatas saksa kirurg sinjoor Paganinile pead vangutades, et teda on arstinud nähtavasti mingi šarlatan. Hingekõri on läbi söödud haavanditest, mis meenutavad prantsuse haigust.

«See ta muidugi ei ole,» ütles sakslane. «Kuid olukord on igal juhul väga tõsine. Kes teid arstis?»

Paganini ei osanud sellele küsimusele vastata. Taheti Urbani poole pöörduda. Urbanit polnud kodus.

232

«Ma võin teid terveks arstida,» ütles doktor ja heitis Harrisele paljutähendava pilgu.

Paganini läks kõrvaltuppa. Doktor nimetas kolossaalse summa, Harris ütles talle ära. Pärast arsti lahkumist soovitas Harris Paganinil alustada ravi Berliinis.

Neljandal märtsil andis Paganini kontserdi Berliini teatris. Ta oli juba unustanud Leipzigi juhtumi ja Berliini ajalehtede kallaletungid, mis süüdistasid viiuldajat ahnuses, kuna ta polnud Leipzigis andnud ainustki kontserti.

Selle kontserdi ümber tõusis palju kära. Berliini oli sõitnud ka Schottky. Ta külastas oma sõpra Ludwig Rellstabi, ja nad valmistasid «Vossische Zeitungi» jaoks kahekesi ette rea artikleid, mis olid niivõrd menukad, et Paganini esimene esinemine kujunes täielikuks triumfiks. Isegi Spohr austas kontserti oma külastusega ja istus huuli närides esimeses reas.

Rellstab kirjutas, et Paganini on teostanud uskumatu, on astunud üle piiridest, mis loodus on inimesele seadnud. Sedalaadi võit ei jäta inimesesse mõju avaldamata. Viiuldaja jätab ebamaise olendi mulje. Raske on mõista, kes ta on, kas ingel või deemon, kes on võtnud tavalise inimese kesta, kuid see kest kannab selle uskumatult suure töö pitserit, mida viiuldaja oma kunstisse on pannud. Paganini näole on vajutatud kohutava, piinarikka väsimuse jäljed. Ei leidu viiuldajat, kes välimuselt kas või veidigi sarnaneks Paganinile, ja ei ole muusikut, kes suudaks muuta puutüki nii hingestatud muusikariistaks, nagu on viiul selle geeniuse käes. See «Nõia» autor on ise võlur. Kes veel astub üle neist inimmaailma piiridest, mis tundusid olevat looduse poolt alatiseks seatud? Ja kas leidub mingisugust abinõu selle geeniuse jõu määramiseks?

Sellest kõnelesid Karl Holtei värsid, sellest kisendasid Berliini ajalehed.

Kevadine suurvesi hävitas paljud Preisi külad ja asulad. Sajad tuhanded inimesed olid laostatud. 6. ja 29. aprillil leidsid aset kontserdid, kuhu voolas kokku määratult rahvast, kuid mille piletihinnad olid uskumatult kõrged. Berliini publik vastas sellele pahameele-puhanguga, kuid täitis endist viisi saali. Rahvamurd

233

ajas ümber vaheseinad ja pöörduksed. Ajalehed olid äärmiselt nördinud. Paganinit nimetati Harpagoniks, vastikuks ihnuskoiks, aplaks ja jälgiks itaalia draakoniks.

Berliini publiku lõbustaja, parodist ja kupletist Saphir pöördus kaks korda Paganini poole palvega priipileti saamiseks, ent kuna tal jätkus ettevaatamatust lisada oma palvele ähvardus Paganini avalikult välja naerda, kui talle ära öeldakse, siis Harris keeldus, toetudes Paganini kategoorilisele nõudmisele hoida kõrgel mehisuse ning väärikuse lippu. Ja siis ilmuski sõnum, pealkirja all: «Paganini, kaks taalrit ja mina.» Saphir oli kirjutanud Paganini ahnusest mürgise artikli, milles ta seadis ennast suurele viiuldajale eeskujuks.

«Võiks öelda, et me mõlemad püüame ühtviisi Berliini publiku tähelepanu ära teenida. Paganini ühel «Saite'1», mina aga — mitmel «Seiten'il» . . .» Innustudes sõnamängust «keel» ja «lehekülg», ei aimanud Saphir, et Paganini kõrgendatud hindadega kontsertide sissetuleku andis Harris kontsertandi käsul üleujutuse ohvrite abistamise komiteele.

Ka Kassel, Frankfurt ja paljud teised suured ning väiksed Saksa liidu linnad said kuulda Paganinit.

1830. aastal kirjutas Spohr:

«Paganini andis äsja Kasseli teatris kaks kontserti. Ma jälgisin neil kontsertidel ta mängu erilise tähelepanuga. Tema vasak käsi töötab laitmatu täpsusega ja äratab minus kõige ehtsamat vaimustust. Kuid tema kompositsioonides, tema stiilis avastasin ma veidra segu ilmsest geniaalsusest ning lapsikust rohmakusest ja maitsetusest, mille tõttu Paganini mängu üldmulje ei rahuldanud mind kaugeltki.

Võtsin koos temaga kaks korda osa lõunasöökidest Wilhelmshöhel. Ta tundus mulle erakordselt lõbusa, seltsiva ja teravakeelse inimesena. Me istusime temaga kõrvuti.»

Samal ajal ilmus teistes saksa ajalehtedes Gura artikkel, kus oli öeldud, et «Paganini, see võimatu iseloomuga eemaletõukav inimene, on seltskondlikult ülimal määral vastuvõetamatu. Tuleb arvata, et tema alatiselt halva meeleolu põhjuseks on ta ruineeritud tervis».

234

Ustava teenri visadusega, kes oma isanda pärast on armukade tema uue lemmiku peale, kinnitas Urbani Pariisi sõidu hädavajalikkust. Harris aga tõi väljalõikeid Pariisi ajalehtedest, kus oli ära toodud Paganini portree, tavaline jutustus mõrvadest, viiuli kaartidega mahamängimisest, vanglas istumisest ja itaalia bandii-tidejõugu juhtimisest. Üks ajakirjanik teatas, et Paganini viibib Pariisis inkognito — «harjub ja koduneb», kuid et temal, sellel lehemehel, on õnnestunud Pagani-niga vestelda. Toodi ära kõnelus Paganiniga, Paganini portree ning sinjoora Bianchi ja väikese Ahhillino portreed. Paganini portree oli tavaline, sel aastal kind- . lakskujunenud ajaleheklišee järgi trükitud, kuid sinjoora Bianchi osutus ennenähtamatuks iluduseks: selleks oli võetud lihtsalt mingi vana itaalia gravüür, mis kujutas Madonnat.

Mis puutub Ahhillinosse, siis oli reporter kasutanud nähtavasti mingisuguse tsirkusebuldogi dagerrotüüpi või atleedilihaste ja karmide asiaadi põsesarnadega imelast. «Pariisi on vara sõita,» tahtis Paganini öelda. Kuid sellest ei tulnud midagi välja. Harris vaatas murelikult oma sõpra. Paganini kähises, sisises kokkupigistatud kurguga. Haaras närviliselt elevandiluust plaadikese ja kirjutas sinna pliiatsiga: «Ma ei sõida Pariisi.»

Ta võttis laualt mündi, see oli vana Saksi tukat. Selle ühel küljel oli Saksi Augusti portree ühes vapiga, teisel aga merekallas palmidega ja põlvitav neeger, kes hoidis ülestõstetud kätel hiiglasuurt vaagnat lõunamaa aaretega. Paganini kirjutas tahvlikesele: «Kui Saksi kuningas põrandale patsatab, siis näitab neeger meile teed itta. Kui aga Saksi

kuningas meile oma palet näitab, siis sõidame läände.» Ta viskas mündi üles. Kuldtukat kukkus kõlisedes kivipõrandale.

«Neeger!» hüüdis Harris.

Hommikul hakati end Varssavi teekonnaks ette valmistama.

XXV PEATÜKK KIRJAD JA REISIJAD

Raudteed veel ei olnud. Kõige organiseeritum hobuliiklus oli sisse seatud isand Laffitte'i poolt Prantsusmaal. Tema postijaamadest veeres igasse suunda rohkem kui tuhat postitõlda, ja isand Laffitte sai igal aastal üksteist miljonit franki puhastulu. Vana Bonaphus ja Cagliar pidid talle teed andma. Isand Laffittell oli Pariisis pank. Sellel pangal olid osakonnad Euroopa riikide pealinnades, nende hulgas ka Varssavis. Ostes salaja kokku messageride ja eilvagenite[19] aktsiaid, levitas isand Laffitte oma agentuuri Pariisist kuni Vene impeeriumi piirideni. Isand Laffitte oli Pariisis mõjukas isik, ja kui Charles X poliitika poleks imelikku suunda võtnud, siis oleks isand Laffitte olnud kindlasti valitsuse liige ning palju mõjukam kui ükskõik kes seal istuvaist aadlikest. Nii vähemalt arutasid Paganini prantslastest teekaaslased, kes temaga koos suures postitõllas Kaliszi poole sõitsid.

Paganini reisis jälle postitõllas. Frankfurti Maini äärde jäid Harris, Ahhillino ja suure viiuldaja kogu vallasvara.

Varssavis seisid ees tähtsad kontserdid. Vene tsaar, kes oli purustanud oma vaenlased, tulistanud Senati väljakule kogunenud ülestõusnud ohvitseride ning soldatite peale ja ajanud nad laiali, kiirustas Varssavi, et panna endale pähe Poola kuninga kroon, ning peites oma südames viha, anda vanne Poola põhiseadusele.

Varssavis oli oodata suuri pidustusi, ja Paganini otsustas just seal mängida mõningaid paraadpalasid, mis ta oli loonud pidulikus stiilis.

. .. Sellessamas tõllas sõitsid kaasa teraskettidega nahkkotid, millel olid suured lukud ees ja lakkpitserid peal. See oli rahvusvaheline post. Sinises eilvagenis, mis suundus Vene piiri poole, sõitis viiuldaja Niccolõ Paganini, ülal võrgus nahkkotis aga lebas rahulikult

suur paks hall ümbrik, mis oli adresseeritud samale isikule, kelle järelevalve alla Paganini Varssavis sattus. Pakis olevad paberilehed olid ilusa käekirjaga täis kirjutatud.

«Varssavi. Ksjonds isa Ksaveri Kozieniewski.

Kallis abbé, teen Teile teatavaks ainult selle, mida ma mäletan, ja selle, mida ma hiljuti õnnekombel kuulsin. Mul on kiire ja seepärast kirjutan katkendlikult.

Mademoiselle Marthe pöördus tagasi Pariisi alles siis, kui krahv d'Artois oli Reimsis pannud endale pähe Prantsusmaa krooni ja sai kuningas Charles X. Sel päeval sai mademoiselle Marthe kaheksakümmend üheksa aastat vanaks. Ta oli peaaegu endine. Kuigi sellest kunagi nii kaunist naisest oli saanud väike vanaeideke, oli tema pilk siiski endiselt elav. Kokkukasvanud mustad kulmud polnud halliks läinud, silmad olid endiselt ümmargused, suured, mustad ja ilmekad. Isegi ta värske näovärv oli säilinud. Ainult

19 Eil wagen — (saksa k.) kiirtõld. Tõlkij*a.*

silmade ümber olid tekkinud kerged kortsukesed. Väike kong-nina muutis teda veelgi sarnasemaks rahuarmastavale kodulinnule. Ta peatus esialgu oma nõo juures Väike-Picpusi tänavas, hiljem aga kolis üle Tuileries'sse ja võttis endale toa, mis oli kunagi kuulunud tema õuedaamist emale. Pagenduses veedetud aastad polnud pea sugugi muutnud ta iseloomu. Ta paistis alati silma erakordse headuse ja alandlikkusega. Tema vagadusel polnud piiri.

Prints Condé kaaskonnas ja Braunschweigi hertsogi õukonnas omas ta vaieldamatut autoriteeti ja võis iga silmapilk õukonna otsust mõne lihtsa ja lühikese sõnaga muuta. Kuid ta ei teinud seda kunagi enda huvides. Kuigi ta ise nälgis, toitis ta leski ja vaeslapsi. Jakobiinlaste terrori ohvrid võisid temalt alati abi ja tähelepanu leida. Hukatud kuningat pidas ta pühaks ja saatis isa Lacordaire'i loal tema poole palveid nagu ingli poole, kes seisab lähedal kõigekõrgema aujärjele.

Kahel korral oli ta raskesti haige. Esimesel korral said tal pärast oma nunnade külastamist, kes elasid Braunschweigi lähedal, tõllast väljudes jalad märjaks. Ta vaevles kuus nädalat palavikus ja sonis, ning ta sonimise peapõhjuseks oli mure mahajäetud tsistertslaste

237

kloostri pärast. Teine kord tabas teda teel lumi; harjunud kombe järgi oli ta kergesti riides. Ta kopsud täitusid verega, ta oleks peaaegu surnud. Lisaks ta veel paastus ja käis armulaual. Kuid ta iseloomukindlus andis end siingi tunda. Ta teatas oma pihiisale, et kõigekõrgem ei taha tema surma enne, kui ta pole oma kloostrit uuesti jalule aidanud.

Ta sai tõesti terveks, kuid sõprade ja austajate kõigist manitsustest hoolimata ei nõustunud ta Louis' valitsemisajal Pariisi sõitma. Oma tagasituleku ära-muutmatuks tingimuseks seadis ta kõigi nende väljasaatmise, kes revolutsiooni seaduste põhjal olid tema kloostri enda alla võtnud. Ta nõudis tsistertslaste kõigi varanduste tagasiandmist, sest Rooma apostliku kuuria kirjade järgi oli ta endiselt Visitatsiooni kloostri eestseisja.

Mida Teile veel ütelda, kallis abbé? Olete isegi oma Šveitsi kolkas saatuse tujudest küllalt teadlik. Ärge pahandage seal Varssavis mu kirja ilmliku tooni pärast. Olen nii harjunud mõtlema Teist kui eskadroni komandörist, kui oma ülemusest, et ei suuda prantsuse keeles kiriklikust kõnetoonist kinni pidada. Järgmisel korral kirjutan Teile ladina keeli. Olen kindel, et siis minu toon Teile meeldib. Ladina keel ei anna võimalust lobisemiseks, meie prantsuse keel aga, mis on jakobiin-luse läbi kannatada saanud nagu kõik muugi maailmas, on rikutud plebeilike kõnekäändude ning purjus käsitöölise sõnadega. Maailm on pahupidi pööratud. Näete, kolmkümmend aastat tagasi poleks ma mingi hinna eest sellist lauset kirjutanud. Nüüd aga kirjutan ma seda julgelt ja lausun ilma hirmuta palju muudki.

Mademoiselle Marthe'i kaugenägelikkus, tema ise-loomukindlus ja ausus said peagi üldise vaimustuse objektiks. Kõik, kes tal alles hiljuti olid soovitanud Pariisi sõita ja Saint-Claud'sse kuningat isiklikult paluma minna, nägid nüüd, et ta talitas õigesti, kui sel-lest eesõigusest loobus. Louis XVIII käskis vastikul intrigaanil ja liberaalil Montlosier'1 vastata mademoiselle Marthe'i kirjale täieliku keeldumisega. «Muide,» lisas Montlosier omalt poolt, «teie küsimuse võib saadi-kutekoja järgmisel istungjärgul üles tõsta.»

238

Kas võite endale kujutleda, kallis abbé, kui suur oli mademoiselle Marthe'i meelepaha! Ma nägin teda just sel hetkel, kui ta pärast kirja läbilugemist tugitoolis istus. Käsi, mis hoidis musti palvehelmeid ja kirja, oli vajunud tugitooli käetoele, parem käsi ühes

rätikuga lebas rinnal. Silmad olid mustad nagu põhjatud kaevud, neis põlev tuluke kõneles ääretust kurbusest ning meelepahast, mida ta tundis saatana sepitsuste üle, kuid mida ta ei ilmutanud ei sõnades ega liigutustes, sest püha Bernhard oli õpetanud talle alandlikkust ja tasasust.

Kui pimedad me olime ja kui ettenägelik oli tema! ' Kümme aastat ootas ta hetke, millal kuninga hinge valgustatakse, kuid nagu Te nüüd teate, ei sündinud see. Lacordaire ei ütle ilmaaegu, et issanda karistus tabab salaja ning ilmsi. Kuningas hakkas elusalt kõdunema. Tal kukkusid küüned liha küljest ära, nahk tuli maha nagu räpane kinnas, silmalaud ohatasid ja ninasõõrmed mädanesid ära. See oli raske karistus kiriku põlgamise eest. Mademoiselle Marthe aga arvas teisiti. Tal oli kuningast kahju ja ta palvetas tema eest. Kuid sõna «saadikutekogu» tekitas talle füüsilist valu, ta tegi iga kord ristimärgi, kui seda kuulis. See oli ammu. Kuid 1825. aastal sõitsid iga päev tema juurde kiirkäskjalad Marsani paviljonist[20]. Ta elustus, temas süttis mahe valgus, ja sellesse õhtulambikesse ilmus mingi päikeseline nooruseenergia. Näete, ma kõnelen üsna ilmlikus keeles. «Päikeseenergia» on sõna, mille hiljuti meie akadeemikud välja mõtlesid. See on mõttetu ja rumal, sest milline energia võib olla päikesel peale jumaliku? Ilma jumala õnnistuseta lakkab päike üldse paistmast.

Niisiis andestage, kallis abbé, jätkan oma jutustust sellest tähelepandavast naisest ja, nagu seda alati juhtub hajameelsete inimestega, tuleb mulle alles praegu meelde, et ma pole Teile veel midagi jutustanud mademoiselle Marthe'i lapsepõlveaastatest ja noorusajast.

Hertsoginna dÄbrantese vennatütar, paruness

239

Gerard'i nõbu krahvinna Decardon paistis juba lapseeas silma oma rahuliku ja tasase iseloomu poolest. Saatus pildus ta isa, kes oli minister-resident, mitmesugustesse maadesse ja linnadesse. Seepärast mäletas ta oma isa vähe. Ta lapsepõlv möödus Chartreuse de Grenoble'i lähedal, kus ta õppis kloostri pansionis. Tema auks peab ütlema, et ta polnud kunagi lugenud keelatud raamatuid, ja mulle tundub, et ta teadis ainult kuulu järgi, kes on Voltaire või Holbach. Ma arvan koguni (kirjutan Teile seda kartmatult, sest Te ei, anna mind liberaalidele välja), et ta pole lugenud midagi peale pühakirja ja raamatute, mis on kirjutatud hinge päästmiseks.

Mademoiselle Marthe'i iseloomu iseärasuseks on tema täielik ükskõiksus meessoo vastu. Ta pole kordagi olnud armunud ja kõigile oma kosilastele on ta leebelt, kuid kategooriliselt ära öelnud.

Üheksateistkümne aastaselt võttis ta vastu esimese pühitsuse, kahekümne nelja aastaselt, pärast tsistertslaste kloostri prioressi, Pariisi peapiiskopi punapõskse ja lõbusa armukese Fransoise'i põgenemist sai temast eestseisja ja ta on seda veel praegugi. Ta oli üks esimestest, kes ütles, et revolutsioon ja jakobiinide terror pole juhuslikud nähtused, vaid jumal karistab sellega prantsuse aadlikke liberalismi ning kiriku vajaduste tähelepanemata jätmise eest. Revolutsiooni võttis ta vastu tuvikese vagaduse ja filosoofi rahuga. Ta uskus kindlasti selle headesse tagajärgedesse, kuigi ta süda muretses seisuse pärast, mis kord oli jumalale nii lähedane, nüüd aga oli enda peale tõmmanud tema õiglase viha.

---

[20] **M a r s a n i p a v i l j o n — Tuileries' lossi paviljon, kus krahv d'Artois alates 1815. aastast elas.** *Tõlkija.*

Mademoiselle Marthe hindas kõrgelt aadliverd. Ta arvas, et rüütliseisus ja suursugusus on omadused, mis kohustavad religioosseks sangariteoks. Ta ütles, et aadlik saab enne kõiki teisi õndsaks. Ta tunnistas, et ka lihtinimene võib olla jumalale meelepärane, sest jumalapoeg ei kutsunud ilmaaegu apostlikeks kalureid. Kuid need on äärmiselt harukordsed juhtumid, sest pööbel on ainult astmeks aadliku tõusuteel. Keegi ei mäleta, et ta oleks kunagi lausunud Bonaparte'i- nime või kuidagi teisiti ta olemasolu maininud. Sõjaäikese

240

aastatel käitus ta nii, nagu poleks Napoleoni olemaski, ja ainult vaevu märgatav ristimärk tunnistas, et ta oli kedagi seda kohutavat nime lausumas kuulnud.

Kirjas õndsale kuningale andis ta talle tarka nõu keelata koolides kõigi sündmuste käsitlemine, mis on seotud revolutsiooniga, kuna ta uskus sügavasti sellesse, et ka sõnad, mis on kerged nagu tuulehingus, omavad kesta ja kehastavad otsekohe, õigemini, sünni-tavad tuhandeid deemoneid. Selles on tal muidugi õigus.

Väike üksikasi tema elust 1793. aastal. Kuningas polnud veel hukatud. Mademoiselle Marthe palvetas iga päev tema eest, mida aga — oh häda! — ei võetud kuulda. Neil ärevail päevadel muutus ta mingiks kehatuks olendiks. Peites end Sektsiooni eest, lahkus ta ühes oma vennaga Saint-Germainist ja asus Saint-Antonini väravate lähedale pagari majja elama. Kogu vaba aja pühendas ta oma väikese vennatütre eest hoolitsemisele (Antoinette on praegu ilus tütarlaps, vikont Crusoli mõrsja).

Sektsiooni ülem Leblanc tungis kord öösel väesalgaga sellesse majja ja avastas nende pelgupaiga. Läbiotsimine ei andnud mingisuguseid tulemusi, kuid maksis tõepoolest vaadata seda inglilikku rahu, mida mademoiselle Marthe üles näitas. Ta ei lausunud komissaridele ainustki solvavat sõna, kuigi need rasketes ratsasaabastes mehed astusid püssipäradega põrutades toolidele ja ronisid üles riiulitele, ajades seintelt pühakujud maha. Ma ei tunne temast vaguramat ega tasasemat inimest. Kui komissar küsis: «Kus on siis teie briljandid, kus on teie perekonnakuld?», vastas ta naeratades, et need asjad huvitavad teda vähe. Ainult väike Antoinette lausus tädikesele naeratades otsa vaadates: «Tädi Marthe, kas te olete siis unustanud, et nad on nurgas põrandalaua all?» — ja näitas ise oma käekesega headele onudele teed tuppa, kuhu ta isa oli kogu nende varanduse põrandalaua alla peitnud. Mademoiselle Marthe silitas õrnalt Antoinette'i pead, kui vennatütar, täis vaimustust oma leidlikkusest, oli näidanud koha, kuhu ta isa oli pannud briljandid ja kulla.

241

Kui Leblanc ja rahvuskaartlased olid ära läinud, võttis mademoiselle Marthe oma venna käest kinni ja sosistas talle tasakesi, et ta oma tütrele midagi ei lausuks. Antoinette jäi õnnelikule arvamisele, et ta oli oma väikese mäluga unustajat tädikest abistanud. Käed risti rinnal, uinus ta, ning mademoiselle Marthe laulis talle tasakesi unelaulu. See päev laostas perekonna täielikult. Neile jäi ainult raha, mis oli viidud Braunschweigi, kuid selle kättesaamise peale ei saanud mõeldagi. Tuli valmistuda emigratsiooni vastu.

Mademoiselle Marthe sõitis ära postitõllas päev pärast kuninga hukkamist. Ta oli nii meelekindel ja nii tugev, et tema vend ei suutnud varjata oma vaimustust. Talupoja riietes, korvid käes, jõudsid nad vana Antoine'i saatel, kes oli neid teeninud majordoomu-sena, õnnelikult Verduni. Seal leidis aset südantlõhestav stseen. Krahv Decardon, keda tiivustas lootus jakobiinluse peatsest lõpust, sõitis neile vastu. Hulljulge vanamees, kes oli kulutanud oma varanduse saksa väesalga formeerimiseks, langes räpases trahteris

Verduni väravate lähedal pojale kaela. Tehti kindlaks, et nad mõlemad reisivad võõra nime all, ja piirivalve-kapten koos punast matsikest kandva kingsepaga kuulasid nad siinsamas üle.

Mademoiselle Marthe hoolitses endiselt rahulikuna väikese Antoinette'i eest. Isa ja poeg mängisid, nagu ei tunneks nad teineteist, kuid oli juba hilja. Isa oli juba alistumas. Ta oli peaaegu valmis oma nime ütlema. Silmadega anus ta poega sedasama tegema. Noor Decardon ei pidanud vastu, ja põlvili heites hüüdis ta: «Kallis isa, vaikige ometi, Prantsusmaa pääsmine seisab teie kätes!», mille järel mõlemad viidi räpasesse hobustehoovi, pandi sõnnikuhunniku äärde seisma ja lasti püstolist maha.

Kuuldes laske ja teades, mis väljas toimub, kõneles mademoiselle Marthe samal ajal teises toas väikesele Antoinette'ile, et isa lahkus koos vanaisaga ja et edasi tuleb neil sõita kahekesi. Mademoiselle Marthe'i olemasolu unustati. Antoine viis nad salajas küree juurde ja päev hiljem läksid nad sealt üle piiri. Mademoiselle Marthe ei haigestunud isegi. Tema jalad olid verised,

242

riided lõhki rebitud, juuksed sassis, kuid silmist paistis endiselt ebatavaline vagurus ja alandlikkus. Väike Antoinette magas ta kätel, kui ta sõitis Kasseli vürsti kalessis Braunschweigi poole viival teel. Nii pääses ta terrori küüsist.

Teel süüdistasid krahv Henry Chouaselle, vikont de Bourdonnet ja krahvinna Laval ägedalt prantsuse aadlit ja ütlesid, et nad on süüdi jumala ja inimeste ees. Selle peale vastas mademoiselle Marthe neile malbelt, et rõhutuist ja süütult kannatanuist ei tohi niiviisi rääkida ja et ta ei haletse niipalju rõhutuid, kui just neid, kes oma üürikest võimu maa peal teiste rõhumi-' seks kasutades määravad enda seega lootusetult põrgupiinadele. Ta arvas, et Pariisi kohal lendavad tuhanded deemonid, et valatud veri on värvinud früügia mütsid punaseks ja et vereookeanis, mida nimetatakse revolutsiooniks, on palju parem uppuda kui selle pinnal ujuda.

Temale vaadati kui pühakule, temaga ei vaieldud, tema poole pöörduti nõu saamiseks. Braunschweigis võttis ta osa kõigist usulistest tseremooniatest, mis käisid kaasas välismaiste sõjavägede saatmisega prantsuse piirile. Ta ütles, et Kristus kõnnib eskadronide eesotsas, ja nähtamatud inglid kaitsevad nende väeosade kompaniiülemaid, leitnante ja oobersteid, mis lähevad jakobiinlaste vastu. Nii mõnigi kord manitses ta sõdu-reid malbete sõnadega oma ohvitseride eest elu ohverdama, ta rääkis lihtsalt ja veenvalt, et samal ajal kui nende komandöride suursugune veri langeb tilkadena Prantsusmaa mulda, sünnib kümneid tuhandeid talupoegi. Tuhanded sõdurid peavad surema rõõmuga ühe ohvitseri eest. Ükski inimeste seadus ega mingi «Õiguste deklaratsioon» ei asenda talupoegadele isanda heldet südant ega isalikku hoolitsust. Lapselik alistumine isale on iga talupoja kohus.

Braunschweigi hertsogi manifesti sõnadesse Pariisi mahapõletamisest ja hävitamisest suhtus ta nagu pühakirja.

«Tuli puhastab kõik,» ütles ta. «Kui tuleb maailma lõpp, siis taevane tuli põletab ära maa. Maailm hukkub, ja kõigepealt saab otsa Pariis.»

243

Ta pidas oma kohuseks lugeda iga päev peatüki Johannese Ilmutusraamatust, ja kuigi ta suhtus ettevaatusega neisse eksalteeritud ja haigetesse õdedesse, kes kloostris ennustasid, ei pidanud ta siiski võimalikuks vastu vaielda, kui keegi juhtis tähelepanu sellele, et apostel Johannese poolt määratud tähtajad jõuavad lõpule.

Nüüd, kallis abbe, jutustan Teile tema elu viimasest kuust. Vankumatu visadusega taotles ta kuninga otsust, ja meie hea Charles X ei võinud mademoiselle Marthe'ile ära öelda, kuid, nagu Te isegi teate, leidsid kõik kiriku õitsenguga seotud küsimused ootamatuid takistusi. Hulk intrigante mürgitasid Kristuse mõrsja parimate sulaste elu. Nagu välk tabas mademoiselle Marthe'i teade minister Polignaci erruminekust.

Kuldmiljard, mis jagati välja revolutsiooni läbi kannatada saanud aadlikele, tegi mademoiselle Marthe'i uuesti suure varanduse omanikuks. Ta kulutas selle perekondade toetamiseks, kes olid jakobiinlaste terrori all kõige rängemalt kannatada saanud. Tema elu oleks võinud nimetada õnnelikuks, kui teda poleks rõhunud alaline mure, et ta elu peaeesmärk on alles kaugel.

Kurvalt käis ta mööda kloostrist, millest ei kostnud veel nunnade vaikseid hääli, kust ei kõlanud veel Junoni valmistatud vana oreli helisid, kus pedagoogilise distsipliini sildi all (mõelge ise, kallis abbe, milline rumalus!) õpetati tarbetuid ilmlikke teadusi, kust kostsid õpilaste hüüded, revolutsiooni vaimust rikutud noorsoo jõhkrad käratsevad hääled. Igal pühapäeval pärast missat käskis mademoiselle Marthe kutsarit sõidutada ennast suure raudvärava ette, mille läbi paistis kastanisalu ja kloostrikiriku portaal. Ta vaatas hiigla-rosetti ja külgtornide värvilisi aknaid, vaigistades haiget, ägedasti kloppivat südant, ja vaikseid kurbuse-pisaraid valades palus ta, et talle kingitaks ta teostamatute lootuste täitumine.

Seistes sügavale langetatud peaga mademoiselle Marthe'i ees, kes istus taburetil, ütles kuningas, et ta annaks poole oma elust võimaluse eest kiirendada kloostri tagasiandmist ja et ta teeb kõik kuningavõimu

komöödia lõpetamise heaks; ta näitas talle ohvitseri-patente, mis olid jagatud hiilgavatele kavaleridele kõige vanemaist, kõige rüütellikumaist perekondadest, ta ütles talle, et möödub vaevalt aasta, ja tema sõjaväkke ei jää ainustki deemonliku Bonaparte'i kasvandikku (seda nime kuuldes tegi mademoiselle Marthe ristimärgi). Ta kaebas selle üle, et ta ei või tihtipeale ametisse nimetada isegi provintsi-postiülemat, et liiga sageli ministrid, selle asemel et täita kuninga tahet, alistuvad deputaatide tujudele.

Mademoiselle Marthe, keda kuningas nii südamlikult oli kohelnud, istus kalessi ühes õe Sulpiciaga, kes pärast Ursula surma saatis teda kõikjal, vaatas võõrast, tundmatuks muutunud Pariisi, sõitis külastama oma lapsepõlve sõbratari, kes elas rahulikult klarisside kloostris, imetles kauni ja ülla kloostri lillepeenraid, alleesid ja jalgradu. Väikese kodanikumaja rõdult, kust paistis Seine'i kallas, saatis ta väsinud ja kurval pilgul loojuvat päikest, luges tunde ja minuteid, mis teda unetust ööst lahutasid.

Ikka vähem ja vähem sai ta magada. Toatüdrukud võtsid tal riided seljast ja panid ta sängi. Nelja küünlaga kandelaaber põles kogu öö. Sulpicia kõrvaldas tahtidelt söe ja kohendas patju, kuna mademoiselle Marthe, jämedas linases särgis, hoides koltunud käes palvehelmeid, lebas lahtiste silmadega peaaegu liikumatult ja ootas, millal vanaaegne kell oiates ja kähisedes kuulutab koidutundi; siis ta tõusis ja sõitis lähedasse kirikusse. Tühjas ja üksildases pühakojas võttis ta aset Decardonide vanal kehal ja ootas hommikut.

Seejärel algas ta päev. Seesmine tuli, mis teda põletas, ei kustunud hetkekski. Ta näonahk tõmbus kortsu ja rippus voltidena silmade all, huuled närbusid, väikesed kõrvad muutusid vahana läbipaistvaks, kuid peened, kuivetanud ja elegantsed sõrmed, mis kunagi suurepäraselt klavessiini mängisid, lugesid endiselt kiiresti palve taktis suuri ümmargusi palvehelmeid. Ta koges tunnet, mis on arstil, kes näeb laipadest puhastatud

tänavat, kuid kes teab, et õhk on veel katkutau-dist nakatatud. Mademoiselle Marthe kartis Pariisi ega mõistnud uusi inimesi. Ajuti tundus talle, et jumal on

245

lõplikult kalli Prantsusmaa maha jätnud, et viinamarja-istandikud kannavad vähem vilja, et kari sigib vähem, et õitsvad külad surevad välja ning vanadesse lossidesse tagasitulnud aadlikud tunnevad otsatut kurbust.

Kellel siis elavate seast hea on? Kelle peal puhkab praegu jumala õnnistus? Kes tunneb endal taeva armu, mis ei lõpe maa peal?

Krahv Joseph de Maistre on suurepärane ilmlik kiriku kaitsja. Otsekohe pärast Pariisi saabumist vestles mademoiselle Marthe temaga mitu tundi. Sulpicia jutustas kuuldustest, mis selle inimesega kaasas käisid. Krahv Joseph de Maistre on vanaaegse teokraatia kaitsja, paavsti ilmliku võimu kaitsja ning revolutsiooni karistava timuka ameti kaitsja. Krahv kõneles joobudes ning väriseva häälega valgest inglist, kes tõstab tapalaval teraskirve draakoni pea kohale. Ja keegi Louvel, kes tappis Prantsusmaa troonipärija, noore Berry hertsogi, heidab tapalavale, ja giljotiini nupule ei vajuta sugugi valge ingel, vaid kõige tavalisem, alati purjus naljahammas Simon. Korvi ei kuku mitte draakoni, vaid lihtsa Pariisi tisleri Louveli sugemata pea. Terror kestab edasi. Revolutsioon pole veel murtud. Mis need inimesed tahavad, kes oma elu nii meelsasti ära annavad?

Isand Joseph de Maistre ei meeldinud sugugi mademoiselle Marthe'ile. Ta kõneles kirikust ja Rooma paavsti võimust sõnadega, mida võis kuulda ainult jakobiinide klubis. Ta rääkis usuvastasest teadusest kui inimene, kes kogu oma elu on istunud laboratooriumis. Kuhu jääb siis mõistuse alandlikkus ja südame lihtsus? Püha kiriku kaitsja kirjutab ketserliku filosoofi sõnadega. Jättes hüvasti isand Joseph de Maistre'iga, kes seisis ta ees langetatud päi, ütles mademoiselle Marthe talle: «Krahv, te olete ohtlikul teel. Te kõnelete kirikust Voltaire'i sõnadega. See on kirjanik, keda ma küll ise ei ole lugenud, kuid kes võib teid kadestada. Seda siis tõidki meile uued ajad!»

Pärast seda ei võtnud ta krahvi enam vastu. Neil päevil, just mõne päeva eest, leidis aset sündmus, mis mademoiselle Marthe'i veel rohkem kurvastas. Õde Sulpicia, kes viimasel ajal järjest sagedamini väljas

246

käib, teatas talle, et selleks, et tsistertslaste klooster võiks minna endiste omanike kätesse, jätkuks viiesajast tuhandest frangist, millega saaks ära osta kodanlikud deputaadid. Mademoiselle Marthe lükkas selle kava põlastusega tagasi. Ta teadis, mida ta tegi. Viimasel audientsil ütles kuningas talle, et saadikutekoja iga on üürike, et peagi on jälle tagasi pagendatud Prantsusmaa, see taevalik Prantsusmaa, keda ta nägi Reimsis tol päeval, kui Pariisi peapiiskop pintsli ja ristiga tegi kuninga otsaesisele samasuguse risti ning salvis teda pühanõust õliga, mida hoiti Reimsis jubakümme sajandit.

«Tuletage meelde, kallis õde,» ütles ta, «et kuningriik on kannatanud ohtrasti viletsust. Mina olen Charles Kümnes, kuid kas mäletate, kuidas naine, niisama püha nagu teiegi, Jeanne Lothringi Marchelst viis Charles Seitsmenda Reimsi kroonimisele. Mind, nagu Charles Seitsmendatki saatsid nägemused, ja kui peapiiskop võttis pudelikese püha õliga, mille kümme sajandit tagasi tuvi tõi taevast pagan Chlodovechi salvimiseks, tundsin äkki, et ka mina olen pagan, kes on jumala õnnistuses kahtlema löönud, ja siis kerkis mu ette kujutlus pühast Prantsusmaast. Ma ei kurvastanud enam. Väljudes kirikust ja jäädes seisma portaali ette, nägin ma kümmet tuhandet skrofuloosihaiget, kes ootasid minult, et ma neid terveks teeksin. Ma mõistsin siis taevase armu suurt jõudu.»

Mademoiselle Marthe vangutas kurvalt pead ja sõnas:

«Prantsusmaa on muutunud skrofuloosihaigeks. Nagu mädased kärnad lehkavad teravalt vabrikud ja tehased, mis nii jumalat-teotavalt oma korstnaid taeva poole sirutavad. Inimeste asemel elavad ja sigivad seal ussid. Nad närivad ära me külade ilu ja meie linnade õnne, nad uuristavad läbi ka teie trooni jalad.»

Kallis abbe, ma mõistan täiesti Teie huvi tähelepanuväärse mademoiselle Marthe'i vastu. Teie küsite tema ootamatu surma põhjust. See oli täiesti tühine, ja nagu seda sageli juhtub, suri ta inimlikust vaatepunktist täiesti ebasobival ajal, kuigi muidugi issanda teed on äramõistmatud. Viies meie püha mademoiselle Marthe'i mööda katsumuste rada ja puhastades teda kannatuste ääsil nagu kulda, ei lasknud issand teda oma lootuste

247

täitumist näha. Kas võite kujutleda, täpselt kaheksateist päeva tagasi tuli tema juurde pärast aastatepikka lahusolekut Antoinette, kes oli sirgunud õitsvaks, ilusaks neiuks. Ta hämmastas mademoiselle Marthe'i oma muretusega. Rikka pärijana, kes oma varandusega talitas iseseisvalt, teatas ta tädile, et ta abiellub vikont Crouzoille'ga, kes oli ostnud kõige suurema vabriku Lyonis. Sõna «vabrik» juures mademoiselle Marthe võpatas ja sõnas lühidalt, et aadlik ei või olla vabriku-omanik, et viljakusega õnnistatud maa, mis on suurest soost isandale antud jumala poolt, on ainuke aadliku vääriline omandivorm, ja et enne kui ta abieluks oma nõusoleku annab, soovitab ta vennatütrel veel järele mõelda.

Mademoiselle Antoinette oli lõbusas tujus, ta sädistas nagu linnuke, ja mademoiselle Marthe'i kõrvu riivates laulis ta aias laulukesi mingisugustest Fougères' karja-poisikestest. Siis teatas õde Sulpicia, et vikont palub ennast vastu võtta. Mademoiselle Marthe ei võtnud vikont Crouzoille'i vastu, kuid noormees rääkis õde Sulpiciaga pool tundi.

Õhtul pärast Antoinette! ärasõitu hakkas mademoiselle Marthe'il halb, ta sai vaevu hingata ja suri väga vaikselt nõrkuse kätte. Ta tõstis oma külmenevatele huultele oblaadi, mille ta oli kunagi saanud isa Lacor-daire'ilt, ja võttis viimast korda armulauda. Ta köhatas, pea laskus allapoole, ja ta sülitas issanda ihu välja. Hommikul aga teatasid ajalehed, et isegi kõige liberaalsemad deputaadid olevat saadikutekogus hääletanud tsistertslaste kloostri valduste tagasiandmise poolt selle endisele eestseisjale. Ajaleht «Quotidienne» avaldas mademoiselle Marthe'i pildi ja nimetas teda «jumaliku halastuse täheks, mis tõuseb uuesti Prantsusmaa kohale».

Oh häda! — meie vaga mademoiselle Marthe lebas juba oma nunnasängis. Ode Sulpicia pesi puhtaks tema neitsiliku ihu. Jumal ei kinkinud talle viimset rõõmu ega ka viimset pettumust. Vana aadlisuguvõsa esindaja, laostunud vikont Crouzoille, kellest oli emigrantide kuldmiljardist jagatud rahadega saanud Lyoni vabrikant, pani toime järelemõtlematu ja ebaõilsa teo. Ta

248

ostis ära saadikutekogus istuva liberaalse kodanluse, ja mitte taevaarm ei pannud neid hääletama kloostrile varanduse tagasiandmise poolt, vaid seda tegi viiesaja tuhande frangine altkäemaks. Raha oli kulutatud asjatult. Mademoiselle Marthe poleks niikuinii härra Crouzoille'i ja Antoinette abielule oma õnnistust andnud, ta oleks surnud nagu ristirüütel igatsetud Jeruusalema väravate ees. Issanda haud, kui see ostetakse kodanluse rahaga, saaks rüvetatud pühadust teotavast käest.

Eile ma olin pulmas. Antoinette oli õnnelik ja muretu. Noor vikont oli riietatud saterkuube, ta vestil rippus jäme kuldkett. Külaliste seas istusid lauas neli Lyoni rahameest. Härra vikont lõi nendega kokku, püüdes igati nende kombeid järele aimata. Pean teile tunnistama, et saterkuub, vest ja Lyoni siiditöösturite tervituskõned äratasid minus vastikust.

Nii palju, kallis abbe, vastuseks neile küsimustele, mis Teid huvitasid. Näib, et olen kirjutanud liiga pika kirja. Andestage! Nüüd on Teie kord, kallis abbe. Uudised Poolast erutavad mind väga. Võib-olla kõnelete mulle niisama püüdlikult, nagu mina seda oma kirjas tegin, ka oma muljetest, vana pariislase muljetest, kes on kunagi külg külje kõrval kaasa teinud suure hispaania sõjaretke Teie kõige alandlikuma teenri ja ustavaima noviitsi

Philibert de Gouge'iga.»

Paganini pöördus Varssavist tagasi. Ta ei teadnud isegi, mis temaga toimub. Ta jõud oli jälle nõrkenud ja tema hääl kadunud. Esmakordselt sündis see päeval, kui ta esines kontserdil koos Lipinskiga.

Enne esinemist jõi ta klaasitäie karastavat jooki, millest veri hakkas meelekohtadel kummaliselt tuikama ja kurk kipitama. Noor poola pianist Chopin, kes oli suure viiuldaja mängu tumma vaimustusega kuulanud, astus pärast kontserdi esimest osa Lipinski käe alt kinni hoides kunstniketuppa ja nägi Paganinit suletud silmadega tugitoolis lebamas. Ta astus juurde ja küsis, kas ta võib millegagi aidata. Paganini heitis talle ja Lipins-kile pilgu. Lipinski pöördus vihaselt ära. Paganini tahtis Chopini tänada, kuid tänusõnade asemel kuuldus vaid

249

paar kähisevat häälitsust. Hämmeldusest ja kohmetusest ilmusid Chopini põskedele punased laigud . . .

Lipinski kaotas ka kontserdi teises osas. Hoolimata üksikutest hüüetest: «Elagu Lipinski!», aplodeeris hiiglasuur saal Paganinile.

Ajalehed õhutasid igati vaenu kahe viiuldaja vahel, kes olid kunagi Torinos sõbralikult koos esinenud.

Varssavi konservatooriumi direktor Elsner korraldas 19. juunil Paganini auks banketi. Varssavi muusikud kinkisid viiuldajale väikese mälestuseseme — kullast laeka, millele olid graveeritud sõnad: «Kavaler Paganinile tema talendi Poola austajate poolt.»

Hommikul oli Paganinil halvem. Tal tekkis mõte, et Lipinski on midagi teinud, et takistada teda mängimast kontserdil, kuid ta seisukord oli niivõrd halb, et ta ei suutnud isegi sellele mõttele kauaks peatuma jääda. Piisas minimaalseist vahendeist, et Paganini mängu mõju rikkuda. Kas tõesti Lipinski oli valmis kuriteoks ja tahtis teda mürgitada?

Paganini seisukord oli raske, kui kindral Zelynski ilmus ta juurde hotell «Luksemburgi», et kutsuda teda Peterburisse ja Moskvasse. Paganini keeldus kategoori-liselt. Mure Ahhillino ja oma ootamatult halvenenud tervise pärast sundisid teda kiiresti Varssavist lahkuma. «Teie linna vapil on sireeni kujutis,» kirjutas Paganini valgele tahvlikesele. «Teie linn vangistas mind täielikult, kuid ma lubasin õigel ajal tagasi pöörduda.»

Jällegi liigub postitõld, ja jälle nagu teel Varssavissegi, lebab võrgus nahkkott teraskettide ja suurte, lauakestel rippuvate lakkpitseritega. Teiste kirjade hulgas reisib seal ka sinisest paberist, pitserite ja vappidega paks ümbrik. See sisaldab ksjonds Ksaveri Kozie-niewski vastuse, mis on järgmine:

«Kõrgesti austatud ja vaga vend!
Olen ülimalt tänulik teate eest ühes põhjalike andmetega mademoiselle Marthe'i surma kohta. Saatus pole mind asjatult mu isade maale tagasi toonud. Kolm põlvkonda Kozieniewskeid on Prantsusmaal Jeesuse ordu rüpes kasvatust saanud, ainult viimane võsu, mina, vaeslaps jumala ja inimeste ees (räägin seda ilma nurinata), viibin jälle oma isade maal. Kuid kahju, ma ei

250

tunne üldse seda patriootilist vaimustust, millest nii tulvil on mu suguvennad, kes mulle on nüüd võõrad ning tihtipeale vaenulikud Kristuse kiriku vastu.
Minu socius[21] diakon Koszerski teatas mulle rea andmeid, mis ma Teile edasi saadan, kuna neid läheb Teil varsti tarvis. Poolamaa, Leedumaa ja Peterburi olid veel hiljaaegu kohtadeks, kus meie ordu tegevus võis kõige kergemini levineda. Kahjuks aga on nüüd saabunud teistsugused ajad. Omal ajal ei lubanud suur Katariina vastuseks paavsti 1773. aasta brevele[22] kuulutada jesuiitide ordu ärakaotamist keisrinna maa-aladel. Seepärast tegutseski meie püha institutsioon Venemaal takistamatult. Tema majesteet ei kiitnud heaks Rooma eksisamme, vaid ta avas meie ordu jaoks isegi uusi novitsiaate.
Nii läks kõik hästi kuni 1815. aastani, mil Teie ettevaatamatu ja liiga ilmlik — selles suhtes on Teil õigus — krahv Joseph de Maistre hakkas ordu teenistusse värbama vanade tiitlitega vürstinnasid, nagu Golitsõnat, Rastoptšinat, Tolstajat jt. Kuidas ometi võis nii rumalalt toimida!
Üheksa aastat tagasi andis Aleksander I käsu meie ordu esindaja väljasaatmiseks. Selle üheksa aasta jooksul on palju vett merre voolanud. Kui meie ordu oleks edasi tegutsenud, siis poleks Peterburis, peaaegu keisripalee ees toimunud aadlikkude polkude ülestõusu, jumalast neetud karbonaarid poleks põhjas saanud endale pesi punuda. Praegune tsaar tuleb suuri vaevu sisepoliitikaga toime. Tal pole meie jaoks aega. Kuid Poolas me avalikult tööle hakata ei saa. Seepärast ongi kõik mu lootused praegu seotud Prantsusmaaga. Kuna ma saadan selle kirja lihtpostiga, siis võtke arvesse, et ma kirjutan nii avameelselt teadmisel, et Te selle kirja tingimata hävitate.
Niisugune on siis sündmuste käik. 1825. aastal said Peterburis Senati väljakul hukka viimased karbonaarid. Nüüd algasid meie abiga Poolamaal haarangud, mis hävitavad seal vabamüürlaste pesad. Eile saadeti meie

251

hoolitsusel mässulised polgud Siberisse. Kuna Poolas on äraneetud konstitutsiooniline valitsus, siis pidi praegune keiser Nikolai I oma kroonimise eel, mis leidis õnnelikult aset selle aasta maikuus, pöörduma Poola seimi kohtu poole. See kohus ei rahuldanud tsaari, ja vaevalt oleks ta kedagi teistki suutnud rahuldada. Mina, kes ma olen sünnilt poolakas, pean Vene keisrit paremaks kui kõiki poola mässajaid ja neid ksjondse, kes asuvad saatanlike mässajate poolele, ega soovi leida Vene valitsusega ühist keelt. Vastavalt sellele, kuidas Vene tsaar rooma-katoliku kiriku tugevdamisele kaasa aitab, toetame meie ühes oma orduga tsaari.
Tema majesteet sõitis Varssavisse koos abikaasa, vend Mihhaili ja troonipärija Aleksandriga. Pärast Poola kuningaks kroonimist vandus keiser Nikolai lossi senatisaalis Poola konstitutsioonile truudust, tuli seejärel poola ohvitseride juurde ja esitles neile

---

[21] **S o c i u s — (ladina k.) kolleeg, kaaslane.** *Tõlkija.*
[22] **B r e v e — (ladina k.) kiri.** *Tõlkija.*

üheteistaastast troonipärijat, suurvürst Aleksandrit, kui nende polgukaaslast. Pisike suurvürst oli riietatud Poola las-kurpolgu mundrisse, rääkis poola keelt kiirelt ja saa-matult. Ma ise olin kõigi tseremooniate tunnistajaks. Poola seimi liikmed andsid kuningas Nikolaile petitsiooni, milles nad taotlesid põhiseadust kitsendavate paragrahvide tühistamist. Kuningas Nikolai teatas, et ta peab Poolas kehtivat Napoleoni koodeksit saatanlikuks õiguseks. Ta ütles otse välja, et see bonapartlik seadus põhineb revolutsioonil ja viis Prantsuse seadusliku kuninga otseteed giljotiini alla.

Niisugused olid asjalood. Poola kuningas Nikolai I lahkus Varssavist poola aadlike enamuse täieliku külmuse ja isegi vaenulikkuse saatel. Teatan Teile, et noor professor Vikenti Smoglowski seadis endale sihiks luua ühtset slaavi riiki Poolaga eesotsas. Ta asutas noorsooühingu, mille eesmärgiks oli Nikolai I areteerimine kroonimispidustuste päevil Varssavis. Smoglowski on praegu välja saadetud, samuti paljud teised. Osa neist, keda määrati väljasaatmisele, pääsesid põgenema ja on teel Pariisi. Parajal juhul saadan Teile nende nimekirja.

Teen Teile kõik need andmed teatavaks seetõttu, et ma olen Teie halbade ootuste kiuste täpselt informeeritud, et Pariisis valmistatakse ette Euroopa tõelist üuendamist.

Meie jumalakartlik kuningas Charles X, kes krooniti Reimsis, valmistabki, nagu mul teada on, ette Euroopa uuendamist. Möödub veel pisut aega, ja püha katoliku kirik püstitab püha kardinal Roothaani palvete jõul oma võidukad altarid kõikjale, kus veel eile pesitses revolutsiooniline jumalavallatus ja jakobiinlus. Kui ainult issand heidaks armu markii Polignacile, kes on praegu auga väljasaadetu Londonis, kui ainult issand annaks kuningas Charles X jõudu viia lõplikult läbi seadus, mis määrab surmanuhtluse piihaduserüüstajaile, annab tagasi varandused, näeb ette uute kolleegiumide organiseerimise ja annab prantsuse noore põlvkonna kasvatamise täielikult meie kätte.

Teie kirjas mademoiselle Marthe'i surma kohta on tunda puhtinimliku sügava kurbuse noote. Ma soovitaksin Teil rohkem tähelepanu pöörata võitluse käigule, kui oma isiklikele meeleoludele.

Viini õukonnal ja prantsuse õukonnal on ühised ülesanded. Pöörake tähelepanu järgnevale. Pariisis ja Lyonis on autud patupesad, kus jakobiinlus ja karbonarism sepitsevad uuesti naelu meie issanda Jeesuse Kristuse teistkordseks ristilöömiseks. Seepärast jagunebki meie püha ja vägev ordu Prantsusmaal kaheks sektsiooniks — Pariisi ja Lyoni omaks. Idas me jaguneme samuti Vilno ja Varssavi sektsioonidesse. Juhin Teie tähelepanu sellele, et Poolas on praegu vaimne liikumine, mis kaitseb äärmist patriotismi. Poola on jagatud kaheks osaks ja ta võrdleb end ristilöödud Kristusega. Poola ülestõusmist peetakse religioosseks asjaks, ja see ei pimesta üksnes noorsoo päid, vaid ka paljusid auväärseid ja vanu aadlikke, põlise poola aristokraatia esindajaid. Teatasin Teile kõik need kaalutlused, faktid ja kavad sel eesmärgil, et Teie kohapealseid meeleolusid tundma õpiksite ja võiksite mulle õigeaegselt teatada, kuidas ja millal peab toimuma Prantsusmaal riigipööre, mis toob Euroopale tagasi Louis Püha ajastu.

Ma hindan kõrgesti Teie kirja viimaseid ridu. Pidage silmas, et Poola vaatab täis lootust Prantsusmaa poole, et ainult Prantsuse kuningas on suuteline Poolas taaselustama seda kiriku autoriteedi vankumatut võimu, mis tähistas suurimat õnneaega kogu paljukannatanud

inimkonna ajaloos. Pidage meeles, mu armas, et valitsused ja süsteemid muutuvad, kirik aga püsib igavesti.

Veel üks väike küsimus. Keegi Paganini sõitis Varssavisse kontserte andma. Ma kirjutasin juba Teile sellest, et kahekümneaastane Varssavi aadlik Frederic Chopin kavatseb sõita Prantsusmaa Paabelisse. See hiilgav noormees, keda on mürgistanud moosekant Žyvny ja keda vaevab juuda kurat, on ühest küljest kiriku ustav poeg, teisest küljest aga on talle osaks saanud käesoleva sajandi saatanlik talent ja teda vaevab otsatu kurbus maapealse õnne kättesaamatuse' pärast. Kui härra Chopin Pariisi jõuab, siis pöörake temale tähelepanu ja läkitage talle mõni hea pihiisa. Võib-olla läheb mul korda teda Poolas kinni pidada, kui ainult jumala tõeline tahe ei vaheta Euroopa kuningaid lähema kuue kuu jooksul ega takista kuningas Charles X teostamast oma suurt unistust tuua jakobiinlusest ärapiinatud inimkonnale tagasi Louis Püha ajastu.

Ma nägin neid kahte meest, härra Chopini ja itaalia viiuldajat Paganinit koos. Juhuslikult kuulsin nende kõnelust pealt. Kui kaugel on nende muusikalised püüdlused meie ülevast lihtsast ja jumalale meelepärasest orelimuusikast! Muusikas võtab aset usuvastane vaim, ning niihästi härra Chopini kui ka härra Paganini muusikariistadest kõlab saatanlik ahvatlus. Nad mõlemad on vallatud käesoleva sajandi vaimust, pimedusevürst laotab nende kohal oma tiibu. Ma nägin ise, kuidas usklikud naised neilt jumalavallatuilt kontsertidelt tulles kaotasid neile omase usulihtsuse ja olid patuselt erutatud.

Kõik see paneb mind tõsiselt mõtlema. Ma püüdsin kustutada muljet, mis jättis selle hirmsa viiuldaja muusika. Ma saatsin tema vastu meie esindaja, meie ordu liikme, viiuldaja Lipinski. Kas see oli tingitud haigusest või millestki muust, kuid Lipinski mängis loiult ja tema mullakarva näovärv kõneles sellest, et ta on haige. Seetõttu andsidki vabamüürlased ja juut Eleasar, kes jakobiinlaste intriigide tagajärel on määratud Varssavi konservatooriumi direktoriks, 19. juunil «kavaler Paganinile» kuldtubakatoosi, millele olid graveeritud mingid liigutavad sõnad ning jumalavallatu embleem.

254

Minu andmetel tehti kõik, et härra Paganini sõidaks Moskvasse ja Peterburi. Ta keeldus, kuigi pakkumised olid väga soodsad. Mul on andmeid, et härra Paganini siirdub Pariisi. Ärge laske seda ohtlikku heidikut silmist. Teda ei kutsutud Pariisi ilmaaegu. Kuid mulle tundub, et ta on küllalt kaval ega sõida linna, kus Te suudate valmistada talle igaveseks ajaks täieliku läbikukkumise, kui Prantsusmaad kaitsvate Marsani paviljoni pühade isade ja püha kuninga Charles X kava võitu pühitseb.

Mul on andmeid selle inimese mõnedest kavatsustest. Teile toob selle kirja meie ordu poolehoidja, kes esitas väga häid soovituskirju Viinist, kanoonik Novi, kellele ma kirja saadangi kui esialgsele adressaadile. Ta jutustab Teile paremini kui mina, kes see viiuldaja õieti on. Novi ja Paganini on mõlemad pärit Genuast. Nagu te teate, on see meresadam ammust ajast kuulus selle poolest, et inimesed, kes Genuas galeeridele pandi, ei tulnud enam kunagi tagasi kuivale maale, kuid ometi kinnitab Novi, ja ma usun teda, et härra Paganini oli sunnitööl jne., et ta kael kannab seniajani raudketi jälgi ja et ühel hirmsal ööl müüs see sunnitööline Paganini oma hinge kuradile. Niisiis, nagu Te näete, tunnistab tema kodunurga mees, kes tunneb hästi Paganini saatanliku talendi päritolu, tema vastu.

Paganini, see kardetav sunnitööline, kes pöördus tagasi püha katoliku karja keskele, tõi oma hinges kaasa õudse rahutuse, ja tõmmates saatanliku poognaga kuradist nõiutud

viiulil, sisendab ta inimestesse meeletuid mõtteid. Tema muusika on tuhat korda halvem kui sada jakobiinlaste jutlust. Ma olen kuulnud, et Pariisi on ilmunud saatanlik vaim, et mõned noortest literaatidest hullpead on tõstnud üles niinimetatud romantismi lipu. Pidage meeles, et seda, mida täna nimetatakse romantismiks, nimetatakse homme revolutsiooniks. Niisugune pole ainuüksi minu, vaid ka kogu kapiitli[23] arvamine. Kui olete lugenud viimast signatuuri, siis teate, milline on püha isa Roothaani arvamine. Novil on käsk

valvata selle viiuldaja iga sammu järele. Tema toimetabki Teile kätte selle kirja, mina aga palun Teid teha kõik võimaliku, et Teie Uues Paabelis, enne tema muutumist ülemaailmse kiriku pealinnaks, saaks paavstliku risti, mõõga- ja taprimärgiga seisma pandud saatanliku viiuli hukatuslik mõju.

Võtke meie ordu noor ja hoolas teener Novi vastu, kuulake ta ära ja andke talle peavarju. Andke talle täielik võimalus Teie abiga teostada kõike seda, mida talle Roomas ette kirjutati.

Ksjonds Ksaveri Kozieniewski, jumala sulane, Püha Jeesuse ordu koadjuutor[1].»

XXVI PEATÜKK SUURE JÕE KALLASTEL

Urbani ja Harris saatsid maestrot tema reisil Breslausse. Breslaus sõlmiti uuesti vanad Itaalia sidemed.

Napolist kirjutas üks teatrisõpradest — Onorio de Vito. Urbani annab kirja üle ja palub sinjoor Paganinit vastata: «See on vana Itaalia sõber ja teie talendi austaja, maestro.» Algab uuesti kirjavahetus Itaaliaga. Üle mitme riigipiiri lendavad kirjad. Ümbrikutele kirjutab aadressid Urbani — sinjoor Paganinil on halb käekiri.

Sinjoor Onorio kutsub Napolis sõbrad kokku. Argentina teatri kulisside taga loetakse Paganini kirja. Kas näete, lihtne itaalia viiuldaja toob oma isamaale kuulsuse, keisrid ja kuningad kutsuvad teda oma pidustustele ja kroonimistele esinema.

Sinjoor Novi saab koopia sellest kirjast. Tema viha Paganini vastu kasvab koos viiuldaja kuulsusega. Kuid sinjoor Novi järele valvab sinjoor Urbani. Sinjoor Urbanile on tehtud ülesandeks hoida sinjoor Paganinit

1 Koadjuutor — rooma-katoliku piiskopi või muu vaimuliku abiline. Tõlkija

sinjoor Novi otsekui katku eest. Sinjoor Urbani ei tea, kes on sinjoor Novi. Sinjoor Novi aga teab väga hästi, kes on Urbani. Pärast viibimist Habsburgide pealinnas on sinjoor Novi ainult kaks korda Urbaniga kokku saanud. On veel kolmas isik, kes nende kahe inimese teid ja kavatsusi suunab. Kuid ka see kolmas isik on kellegi teise tahte täideviija. Sinjoor Novi hoolde on usaldatud suur ja tähtis ülesanne. Kuid ta on kartlik, tal on kästud Paganinit hoida, samal ajal kui ta lihtsalt tahaks tema kõri läbi lõigata. Keskpäraste võimetega inimesena kehastas sinjoor Novi andetu orgaanilist viha talendi

---

[23] **K a p i i t e 1 — tähtsamate kirikute vaimulikkude kogu, kes. peab oma koosolekuid kapiitli saalis.** Tõlkija.

vastu. Urbanit oli kästud Paganini reisidele Euroopas parajal hetkel lõpp teha. Kuid see hetk pole veel kätte jõudnud, ja vana jesuiitide distsipliin ei luba Urbanil astuda ühtki iseseisvat sammu.

Kui Paganinit vaevas soov näha Itaaliasse jäänud sõpru, kui talle meenusid inimesed, kes olid võidelnud Itaalia vabaduse eest ja viibisid vanglas, pöördus ta üha sagedamini sõbraliku, alati naeratava Urbani poole. Paganini tundis igatsust kodumaa järele, Urbani aga tundis iga perekonda Genuas, iga maja Veneetsias, iga sinjoor Paganini sõpra Napolis. Ta tundis kõiki tütarlapsi, keda maestro oli suudelnud Milanos. Lisaks kõigele kaitses ta, nagu tõeline sõdur, kes seisab lähedal väejuhi perekonnale, ka Ahhillinot kõigi saatuse tujude eest. Paganini kodunes Urbaniga, ta harjus reisima koos Harrise, Urbani, Ahhillino ja vana lapsehoidjaga.

Üsna ammu, see oli veel Genuas, tuli tema juurde andekas poisike Camill Sivori. Kolm päeva parandas Paganini väikese viiuldaja vigu. Nüüd kuulis ta, et Camill Sivori peab kalliks mälestust esimestest tundidest, mida talle andis Paganini. Breslaust alates saatis reisijaid tšellokunstnik Gaetano Giandelli. Ta hülgas Itaalia, kus tema karbonaarist isa suri vanglas, ja läks Viini tšellomängu õppima. Nüüd aga asus ta oma armastatud maestro kannul rännuteele, ja vireldes, näljasena ja väsinuna tuli ta päev päeva kõrval Paganini juurde näpunäiteid saama. Veneetslane Trivelli päris oma kirjas noore Gaetano kohta. Paganini vastas talle, jällegi sinjoor Urbani vahendusel, et neil on seljataga suur ringreis, mille ajal kolme kuu jooksul sõideti läbi kaks-

257

kümmend linna. Darmstadt ja Leipzig (kes sel korral lahingu kaotas), Mannheim, Halle, Magdeburg, Erfurt, Gotha, Halberstadt, Dessau, Weimar, Würzburg, Rudolf-stadt, Koburg, Bamberg, Augsburg, Nürnberg, Regens-burg, Stuttgart, Düsseldorf, ja nüüd lõpuks Frankfurt, Frankfurti jäädi kauemaks.

Noor Giandelli ei taibanud Paganinile jutustada oma vaesusest. Urbani varustas teda mõnikord rahaga, ent kui postitõlla maksis kinni Urbani, kandes selle väljamineku maestro teiste reisikulude arvele, siis Frankfurdis polnud Giandellil võimalik kuude kaupa võõrastemajas elada. Paganini aga ütles selge sõnaga, et enne kui ta õpilane pole kolm kuud töötanud, ei luba ta Giandellil kontserti anda. Polnud väljapääsu. Punastades nagu tütarlaps, rääkis Giandelli sellest Harrisele. Harris kuulas hajameelse näoga. Kas ta üldse kuulis teda? Jah, kuulis, sest vastuseks sõnas ta:

«Esimese kontserdi Frankfurdis annab maestro teie heaks.»

«Kuidas? Ilma et ma oleksin palunud?»

«Jah, see on juba läbi kaalutud,» ütles Harris. «Ruum on juba üüritud.»

Harris näitas märkmikku, kuhu sinjoor Paganini oli kirjutanud oma käega: «Frankfurdis mitte unustada: esimene kontsert Giandelli heaks.»

Möödub kuu. Giandelli on rikas. Kaheksa tuhat flo-riini kindlustab talle kahe aasta elatise.

Jälle kolm nädalat haigust. Paganini lamab jälle.

Päeval, kui Frankfurdi publik ootab lõpuks ometi lubatud kontserti, toob preili Weishaupt, auväärne tanuga daam, isa voodi juurde soliidse ja tõsise kõnnakuga väikemehe, kelle silmad pilluvad isa nähes lõbusaid sädemeid.

«Lõin katki, lõin katki!» hüüab poiss nii suure vaimustusega, nagu oleks ta kõige raskema tööga hakkama saanud.

Paganini pöördub tumma küsimusega kasvatajanna poole. Preili ei tea, kuidas isa poja tembule vaatab. Poiss oli läinud ja löönud labidakesega aiavaasi puruks. Ja jutustab nüüd sellest kasvatajale vaimustusega otsekui suurest saavutusest. Seejärel hakkab isa kirjutama,

258

kuid ta teeb nii peenikest kirja — nähtavasti ei oska ta kirjutada nii nagu tarvis. Ta maalib konksusid ja ringe. Parem oleks lihtsalt sõrm tindipotti kasta ja paberile torgata, kiri saaks otsekohe jäme, hea ja ilus. Paganini ei jõua ringigi vaadata, kui juba kõik tema kirjutuslaual lebavad kirjad on tindiga ära määritud ja tähtsamatel dokumentidel, afiššidel ning programmidel ilutsevad tindiplärakad. Poisike purskab naerma ja tõendab, kui palju ta oma saamatust isast osavam on. «Nii saad sa palju kiiremini valmis,» tahab öelda see lõbus ja vallatu hääl. Preili Weishaupt on kohkunud, kuid mitte niivõrd poisikese tembust, kui sellest, et isa on pojaga täiesti ühel meelel. See on kahe mehe, suure ja väikese, vandenõu maja heade kommete vastu.

Kuid sinjoor Paganini on karmilt karistatud. Kontserdiaeg jõuab kätte, tema aga ei suuda leida ühtki vajalikku riietuseset. Lõpuks ilmub padja alt välja üks sukk, püksid on peidetud riietekapi taha, need kougitakse suure vaevaga Harrise jalutuskepiga sealt välja. Püksid on tolmused ja kortsus ega kõlba jalga tõmmata. Kontserdi algus on käes, juba peaks minema lavale, kuid riietusesemete otsimine kestab äärmiselt vahelduva eduga edasi.

Väike Ahhillinogi on erutatud, ta sirutab käekesed ette ja paneb peopesad kokku, tuletades meelde, kuhu asjad on peidetud. Ta abistab isa nii mureliku näoga, et Paganini lagistab naerda, kuni saab köhahoo ning viskub naeru pärast kõhtu kinni hoides tugitooli.

Vana Frankfurdi kombeline publik on hämmastunud sinjoor Paganini ebaviisakusest. Siis aga ilmub ta lõpuks tund aega hiljem, kui oli ette nähtud, tema nägu õhetab sel päeval ja ta on elevil. Kontsert möödub suurepäraselt. Paganini mängib Mozartit, selle järel Rode viiulikontserti. Publik unustab oma kärsituse: keegi ju polnud lahkunud, kõik olid valmis ootama kas või hommikuni, kui ainult kontserti ära ei jäetaks.

Kui tore oli Frankfurt! Tema heaks võis endale lubada väikese viiuldaja-vabaduse! Ja pärast seda, kui Paganini oli esitanud kogu lubatud programmi, vastas ta kestvatele ovatsioonidele sellega, et tuli uuesti välja ja mängis publikule täiesti ootamatu pala. Esimest

259

korda nägi ta, et teda mõistetakse täielikult, tundis, et saal väärib teda. Frankfurt paistis silma oma harukordse muusikakultuuri poolest. Inimesed, kes täitsid saali, pidasid Paganini viibimist linnas ülisuureks õnneks. See oli teatavaks künniseks nende elus. Eriline pinge, mis kandus üle kunstnikule, tegi teda saalis valitsevale meeleolule vastuvõtlikuks. Ja muusiku ning kuulajate vahel tekkis too tabamatu, kuid ülitugev side, mis muudab kõik nende tunded otsekui üheainsa organismi tunneteks. Ta ei näinud enda ees üksikuid inimesi, ta nägi enda ees paljusid säravaid'silmi, ta nägi, ei, ta pigemini tajus kõigi nende nägude üllast pinevust. Ta tahtis neile inimestele teha seda, mis ta oleks iseendale teinud. Ja ta mängis neile lühikese Napoli laulukese, mida ta oli kuulnud merekaldal, istudes Ahhillinoga kivil. See lauluke oli «Oh, Mamma!» ja seda laulis kõige paremini väike Ahhillino, kui ta käsi selja taga hoides mööda tube kõndis, arvates, et keegi ei pane teda tähele. Ahhillino laulis seda iseendale. Paganini mängis seda teistele. Siis tundis ta, et teda tõstetakse üles, ja otsekui virgudes nägi ta end orkestrantide kätel,

kes täitsid kontserdilava. Kogu orkester heitis muusikariistad kõrvale ja sööstis tema poole. Teda kanti kätel tõllani.

Ainult kord lahkus Paganini selle aasta jooksul Frankfurdist. See juhtus siis, kui ta käis Baieris. Teda kutsus sinna daam, kes kirjutas lihtsate sõnadega tumesinisel paberil, mis kandis Baieri krooni.

Ta sõitis sinna ühes oma Saksamaa kontsertide korraldaja, härra Hurioliga. Leitnant Huriol andis Müncheni ajalehtede toimetustele aegsasti lühikese teate Paganini tulekust. Tagasihoidlikult ja üksikasjaliselt informeeris noor leitnant Baieri pealinna sellest, et sinjoor Paganinit ümbritsetakse asjatult kummaliste kahtlustustega. Tema käitumises ega ka mängumaneeris pole midagi kuritahtlikku ega deemonlikku. Vastuoksa, Paganini pole üksnes suur muusik, vaid ka ülla südamega inimene, kõige puhtama inimlikkuse eeskuju.

Kontserti kuningalossis Tegernsees, kuhu pärast jahti sõitsid kokku noored ohvitserid, kohtudes siin Müncheni kunstiinimestega — kunstnikega, muusikutega,

luuletajatega ja lõpuks iga baierlase südamele armsa Müncheni pinakoteegi hoidjatega, tähistas üks unustamatu sündmus.

Palee hiiglasuured aknad olid avatud. Oodates kutset kontserdilavale, kuulis Paganini metsa ja järve poolt erutatud hääli, hüüdeid ja kära. Siis nägi ta, kuidas majordoomus ruttas kuninganna juurde. «Kuninganna käsib sisse lasta!» kuulis ta majordoomuse sõnu, mis olid öeldud pikakasvulisele, tirooli kübaras ja rohelises kuues mehele.

Hetkel, kus Paganini ilmus kontserdilavale, oli hiiglasuur saal pidulikult riietatud publikust tulvil, jutukahin vaibus. Saabunud vaikuses oli kuulda kuuesaja pikakasvulise mehe — talupoegade, kalurite ja küttide kõmisevaid samme. Nad olid hommikust saadik tundnud rahutust, nad olid viiuldaja tulekust iga päev kuulnud. Ta oli rännanud peaaegu kõigil Saksamaa teedel, nemad nägid teda sõitmas Baieri maanteedel. Selle inimese kuulsus erutas neid, ja nüüd olid nad kuningannalt nõudnud, et ta laseks neid seda imet näha ja kuulda. Nad jäid seisma suure saali ukse juurde, ja läbi avatud akende nägi Paganini, et järve kallas ja metsaserv mustas inimestest. . .

Paganini lahkus Münchenist 27. novembril. Poolast ulatusid siia ärevad teated. Frankfurdis kohtas ta poola rahvusest Saksa mõisniku kindral Zelynski palees jälle ruugejuukselist, helesiniste silmadega meest. Talle meenus, et ta oli näinud teda Varssavis.

See oli poola pianist Frederic Chopin, kes oli nüüd teel Pariisi.

Harris luges hämmastusega märkmeid, mis olid ununenud lauale.

«Mul on tihti õnnestunud oma kuulajaid köita, kuid ometi satun ma segadusse, ma pole iseendaga rahul, sest mind ennast ei suuda mitte mingisugused aplausid petta. Ja kui publik võtab mu mängu vastu vaimustusega, siis tunnen ma suuremat rahulolematust kui iialgi varem. Kui keegi annaks mulle tagasi mu endise hääle, terve inimese tundemärgi, siis võiksin rahulolematusest iseendaga kõnelda valjusti neile, kes mind kuulavad. See, mis minuga toimub, on kohutav. Mis on tehtud, et

võtta minult inimese hääl, sellel pole nime. Pärast iga kontserti kaob mu jõud, ja mõnikord kaotan ma peale tunniajalist mängimist päevaks otsaks teadvuse. Iga kontsert röövib mu elust terve aasta, kuid ometi — olgu loodus mulle armuline! — olen ma oma kunsti heaks valmis ohverdama elu ja tervise. Kuid maailma pealinna lähen ma siiski, kui ainult olen oma kavatsuse täide viinud.»

«Seega me Pariisi niipea ei lähe,» mõtles Harris.
Ometi jäeti Frankfurt maha. Jälle keerutasid kolm tõlda üles maanteetolmu, ikka lähemale ja lähemale jõudis Prantsusmaa piir.
Frankfurdi ajalehed avaldasid lühikese sõnumi: «Hiljuti levis kuuldus, et Paganini sõidab Pariisi. Prantsuse ajalehtede järgi otsustades ootasid kõik selle pealinna muusikasõbrad teda kannatamatusega, kuid Paganini pettis nende ootusi ja keeras äkki Hollandisse».
«Räägitakse, et ta armastab väga raha ega suutnud kaubale saada,» kirjutati Pariisi «Revue Musicale'is». «Tema rahaahnust andestatakse talle heameelega, sest saime ootamatult andmeid, et Paganini kogub raha oma nelja-aastase poja jaoks, keda ta hellalt armastab.»
Urbani pani kirja jäcgmist:
«Kui laps haigestus, pidi maestro peaaegu hulluks minema. Tundus, et ta ei suuda seda muret taluda. Ta maksis doktoritele pöörast raha ja oleks lapse tervise peaaegu lõplikult laostanud, sest teda hakkasid ümbritsema ahned šarlatanid, kes haigust meelega pikendasid.
Sinjoor Paganini ei kutsunud kordagi preestrit, ta ei nimetanud kordagi jumala nime, meeleheitesse sattudes ei tulnud talle meeldegi palvetada.»
«Frankfurdis, kus sinjoriino viibis ilma isata, külmetas toatüdruk Grete lapse ära. Kui Paganini tagasi tulles lapse haigusest kuulda sai, tormas ta trepist üles sellise ilmega, et ma kartsin ta mõistuse pärast. Selgus, et ta oli Ahhillino haigusest kuulnud juba Aachenis. Ta jättis kontserdi andmata, ajas surmväsinuks tosina hobuseid ja põrutas nii tugevasti ukse pihta, et murdis katki käepideme ja lõhkus klaasid. Ta nägi oma inglit pitspatjade ja roosade tekkide vahel. Preili Weishaupt

rahustas maestrot, sest haigus oli juba möödunud. Sinjoor Paganini ei rahunenud, ta ütles preili Weishauptile: «Sinjoora, kui teie suur Goethe oli Weimari hertsogi minister, siis kirjutas ta kord alla ühe neiu surmaotsusele, kes polnud oma last hoidnud. Hertsog ise kahtles, kas on vaja neiu pead pakule panna. Sel ajal saabus jahiretkelt kütiriietuses härra Goethe. Lugenud läbi kohtunike otsuse surmanuhtluse määramisest, kirjutas ta alla: «Auch ich.»24 Neiul raiuti pea maha. Nõnda ütlen ka mina teile: «Auch ich, freulein.25». Ja ta näitas üsna toore liigutusega, et ta on valmis freuleini pea maha raiuma.»
Urbani ja Harris mõistsid teineteist järjest vähem. Harrisele tundus, et sinjoor Paganini usaldab Urbanit rohkem kui teda. «Muidugi,» mõtles Harris, «ta on ju itaallane ja vististi karbonaar.»
Ajalehed teatasid Napoli kuninga saabumisest Pariisi. Kuulujutud, mida sosistati kõrvast kõrva, jõudsid ka Harriseni. Naerdes jutustas ta kord Paganinile lõunalauas, et vastuvõtul, mille Orleans'i hertsog Philippe oli korraldanud Napoli kuningapaari auks, olevat üks külaline öelnud vaimukuse, mis levinud üle linna: «See on ehtne Napoli õhtu! «Miks?» küsis Charles X. «Sest me tantsime vulkaanil.»» Paganini ei lausunud sõnagi.
Kontsertide andmiseks valis Paganini kõige väiksemaid Saksamaa linnu. Harris oli nõutu. Ta heitis Urbani poole armukadedaid pilke, kes näis teadvat järgmise päeva marsruuti. Saabusid mingisugused kirjad, mida tõid juhuslikud inimesed. Paganini oli

---

24 Ka mina (saksa k.j.
a Preili {saksa k.).

lakanud posti teel kirjavahetust pidamast. Harriseni ulatusid kuuldused, et karbonaaride ventade tegevus Itaalias on taastatud, kuid ühes sellega räägiti nüüd juba täiesti avalikult võimu täielikust üleminekust jesuiitide kätte niihästi Roomas kui ka kõikjal mujal, kuhu ulatus Rooma paavsti võim. Musta paavsti Roothaani hirmuäratav nimi oli kõikide suus.

Aachenis peatus sinjoor Paganini eramajas ning käskis

263

panna kamina küdema, Harris nägi, kuidas maestro laegast põlvedel hoides heitis kaminasse ümbrikute ja kirjade pakke.

Torino ja Genua olid nüüd maailma kõige kohutavamate inimeste pesadeks. Genuas oli jesuiitide peakorter. Võimsad harud levisid neist kahest linnast üle kogu Itaalia. Kõige ohtlikum oli «haridusevastaste munkade» organisatsioon, kes nõudis koolide sunniviisilist sulgemist, raamatute põletamist ja kõige ohtlikumate teadlaste hävitamist, kes kandsid vaba teaduse lippu.

Paganini teadis, et teated piinamisteš̌t hõõgkuuma rauaga, rattale tõmbamistest ja avalikult neljaks karistamisest on täielikult tõeks osutunud.

Viktor Emanuel I avas Itaalia inseneride koosoleku ettepanekuga õhku lasta suurepärane sild üle Po jõe, tuues põhjuseks asjaolu, et see sild on ehitatud Napoleoni poolt. Paganini lõpetas kirjavahetuse Genuaga.

Itaaliast sõitis salaja põhja poole Fontano Pino, kes põgenes pärast isa surma kodumaalt. Paganini vestles temaga kaua ühes väikeses võõrastemajas. Pino oli teel Pariisi, kuhu tal oli õnnestunud üle viia kogu oma varandus. Pino jutustas, et Genuas olid spioonid kogunenud tohutul hulgal Uue väljaku lähedale, piiranud taraga väljaku, arutanud avalikult eelseisvat päevatööd ja läinud siis gruppidena laiali. Salapolitsei peab ülal avalikke maju ja mängupõrguid. Ajalehtede või raamatute üle piiri toomise eest karistatakse süüdlast sunnitööga mitte alla viie aasta. Kui aga saadakse kätte prantsuskeelne usu ja monarhia vastane raamat, siis lõpeb asi surmanuhtlusega. Sinjoor Antonio Paganini on üürinud toa, kus kunagi õppis viiulimängu Niccolõ Paganini, ühele Austria spioonile.

Selle jutustuse ajal hüüdis väike Paganini:

«Rott, rott!» ja näidates isale portjääri liikuvaid narmaid, haaras küünlajala ja virutas nende pihta. Kostis karjatus. Portjääri tagant kargas longates välja Urbani.

«Mis teie siin teete?» hüüdis Paganini.

«Kaminast lendavad välja sädemed, ja siin on õhu-auk,» vastas Urbani rahulikult ja ähvardas väikest Ahhillinot sõrmega.

Sellest päevast peale pühitses Harris võitu.   Pärast

264

Pino lahkumist vaatas Paganini õhuaugu järele. Kõik oli nii, nagu oli öelnud Urbani. Kaminast kargasid tõesti sädemed välja ja tuba oli vingu täis. Kuid miks valis Urbani just selle aja, kui vesteldi Genuast ja isakodust?

Saabusid päevad täis piinavat kõhklemist. Paganini ei andnud kontserte. Ootamatult lõppesid sõprade külastused, ka kirjavahetus katkes. Neli päeva ei ilmunud ajalehti. Ja äkki tuli lühike teadaanne, et kolm nädalat tagasi lahkus kuningas Charles X Pariisist teadmata suunas, ja Orleans'i hertsog Louis Philippe on määratud ajutiseks riigivalitsejaks. Kes teda määras? Mis Prantsusmaal lahti oli? Alles mõne päeva pärast saadi neisse kuuldustesse selgust. Juulipäevadel kattus Pariis barrikaadidega. Charles X võim langes.

«Pühad isad on oma arvestustes eksinud,» ütles Paganini, «kuninga ja preestri absoluutse võimu asemel kohtasid nad kahurituld ja barrikaade. Nüüd võib mõelda reisist Prantsusmaale.»

Kuid sellele mõelda siiski veel ei saanud. Piir oli suletud.

Paganini puhkas. Ems, jälle Frankfurt, siis Baden, ja jälle Frankfurt. Tervis oli järsult paremaks muutunud. Kuurordis oli kerge kaasmaalastega kokku saada, inimeste seas oli kohtumine vaenlasega ohutum.

Frankfurdis ootas teda kiri Fontano Pinolt: «Teil on hädasti vaja sõita Pariisi, et hajutada kuulujutte. Kuningas võttis vastu Ferdinando Paé'ri.» Paeril on Pariisis tohutu mõju, ta oli Prantsusmaa muusikaõppeasutuste inspektoriks ja õukonna komponistiks. Uus valitseja, Orleans'i Louis Philippe, keda juba nimetatakse kuningaks, võttis sinjoor Ferdinando väga sõbralikult vastu. Kuid sinjoor Paeril on viiuldaja Paganini kohta kõige halvemaid teateid. Inimesel, kes on oma viiuli kaartidega maha mänginud, pole enam õigust seda uuesti kätte võtta. Selline teguviis on põlastusväärne. Fontano kirjal oli kaasas väljalõige «Revue Musicale'st», kus oli öeldud, et reisides mööda Saksamaa linnu valmistab sinjoor Paganini oma Pariisi esinemisteks ette üht Spohri teema töötlust. Spohr protesteerib, sest ta pole andnud sinjoor Paganinile mingit õigust tema teema

kasutamiseks. Kui sinjoor Paganini tegeleb vargusega, siis varguse vastu võitlemiseks on olemas kindlad seadused.

«Küll ootab mind Pariisis hea vastuvõtt,» mõtles Paganini. «Aga mida ma peaksin vana Paeri suhtes ette võtma? Teda tuleb ta eksiarvamistest vabastada, muidu ei maksa Pariisi sõitagi.» Talle meenus, et ka Chopinil oli kaasas soovituskiri Paeri nimele.

Frankfurdis sõlmiti kummaline tutvus. Doktor Choref. Tema majesteedi Preisi kuninga ihuarsti visiitkaart. Hiljuti surnud õnnetu helilooja Amadeus Hoffmanni sõber. Doktor Choref jutustab, et Hoff mann, «Serapioni vendade» autor, kujutas teda jutustaja Vinzenzina. Selle kirjaniku fantastilistes novellides kirjutatakse samuti Paganini kaasmaalasest, krahv Cosiost, kellest räägitakse, et ta on barbaarselt purustanud viiuleid. Teda on Hoff mann kujutanud nõunik Krespelina.

«Oo, see pole sugugi tema!» ütles Paganini.

Ta püüdis elustada vana Cosio tõelist kuju, kuid Choref ilmutas täielikku ükskõiksust tõe vastu.

Pärast seda Paganini loobus oma esialgsest kavatsusest konsulteerida selle kuulsa, kuid veidravõitu arstiga. Seda enam, et ta tervis oli järsku paranenud.

Saabusid teated, et revolutsioon Prantsusmaal on ootamatult vastukaja leidnud idas. Poolat on haaranud ülestõus Nikolai I vastu. Paskevitš ründab Varssavit. Ka teised maad muutuvad üha rahutumaks. Belgias on ülestõus. Ja lõpuks levisid Itaaliast salajased kuuldused, et Parmas, Modenas, Bolognas tõstab pead karbonaaride liikumine.

Kõik vaatavad lootusega Prantsusmaa poole, kes äratas sajandi noorsoo. Muidugi, Prantsusmaa abistab poolakaid, Prantsusmaa abistab ka belglasi, samuti abistab Prantsusmaa Itaalia rahvast. Ent saadikutekogu tribüünile ilmub karm ja sünge Pariisi pankur Louis Philippe'i minister. Ta teatab, et Prantsusmaa veri kuulub ainult Prantsusmaale. Prantsusmaa ei sega end teiste rahvaste revolutsioonilistesse sepitsustesse.

See jahutas tugevasti meeli.

«Kas maksab üldse Prantsusmaale sõita?» mõtles Paganini.

XXVII PEATÜKK ÕPILANE JA ÕPETAJA

«Niisiis sa eitad kõike, mis sinust räägitakse?» küsis akadeemik, kuningliku kammeransambli dirigent, monsieur Ferdinando Paer.

Ta kõndis toas edasi-tagasi, tema ees aga istus, tohutud mustad juuksekahlud tugitooli korjule heidetud, väsinud ja kahvatu Paganini.

Paeril oli seljas tumelilla kodune ülikond, millel säras lumivalge krae, valge atlass-kaelaside, suured ametüstidega mansetinööbid ja plaatinast kaelasidemenõel samasuguse kiviga. Jällegi need helesinised silmad ja mulje, nagu voolaks selle mehe soontes vere asemel vedel valkjas metall, mis on liikuv, kuid raske ja külm. Ainult nägu oli juba vanamehe oma.

«Sa olid mulle suurte kurvastuste allikaks. Hakkasin iga kord kahekordselt nägema, kui sinu kohta teateid sain. Mulle tundus, et sa eksisteerid maailmas kahes isikus. Paganini kui muusikalise geeniuse kehastaja, Paganini, kes päästis noore Giandelli ja abistas küm-neid tuhandeid perekondi, kes said uputuse all kannatada, — ja Paganini, kes kihutas õnnetu naise pakasel talveööl tänavale. Sa surid liiga tihti. Ajalehed avaldasid sinu kohta igasuguseid väljamõeldisi, olukord, milles sa surid, oli niivõrd jälk, et ma viimaks su enneaegset elulõppu enam taga ei nutnudki. Ma ei mõista, mis on põhjustanud nii suurt vaenu. Sinu kohta räägitakse, et sa harrastad muusikat türgi stiilis. See on juba täielik rumalus. Sinust kõneldakse, et sa rikud ära vanade viiuldajate suurepäraseid mänguriistu. Sinu kohta räägitakse — kuid Pino lükkas selle ümber —, e^t sa oled andunud kõige jõledamale pahele ja mängisid maha suurepärase Guarneri viiuli. Arutame enne kõik need kummalised seigad läbi, seejärel teen sulle ettepaneku minna teatrisse lauljatar Malibrani kuulama.»

Paganini sulges sinakad silmalaud. Ta oli saabunud Pariisi alles tund aega tagasi.

Päev enne seda oli ta Lyonis. Õudusega mõtles ta selle koleda linna tööliskvartaalidele, kus suitsevad Itaalias tundmatute hiiglasuurte masinate ja aurukateldega hoonete korstnad. Inimesed, kümned tuhanded inimesed, katkised, sinised ja mustad pluusid seljas, kurnatud ja kõhnad, venivad vooris välja väravast, mida valvab ratsapolitsei.

Mis maa see on? Mis linn see on? Kas see on vangla või koht, kus ühed inimtõu esindajad tapavad teisi?

Saksamaal ega ka Itaalias polnud ükski linn Paganini kujutlust sääraselt erutanud. Õhtul põlevad siin heledasti gaasilaternad. Inimesed sööstavad otsekui küllasta-matu isuga valguse poole. See rahutu valgus ei sarnane sugugi rasvalambi" vaiksele värelevale kollakale valgusele, õlilambi või pühapildi ripplambi tulukesele. Inimesed tormavad meeletult edasi, kõvendades aina helisid, kõrgendades kammertoni, kiirendades liiklemist teedel, muutes õhtuvalguse veelgi heledamaks.

Sõites mööda Pariisi tänavaid, vaatas Paganini tähelepanelikult läbi tõllaakna rahvahulka. Seal oli värvilistes vestides noormehi, pagendatud kuninga poolehoidjaid, kes kandsid mitmesuguseid leppemärke: kas rohelist õit nööpaugus, rohelist vesti või helerohelist kübarat. Seal kõndis kummalistes ülikondades üliõpilasnoorsugu, paažideks riietatud naisi. Kalessis sõidab mööda vurrudega mees, publik aplodeerib pööraselt, karjutakse, lehvitatakse kätega, pillutakse kalessi ette lilli. «See on poola kindral,» lausus kutsar. «Pariis on poolakate pärast nagu arust ära.»

Kõigist reisimuljetest väsinud, kuulab Paganini loiult oma -vana õpetaja manitsusi.

«Missugused allikad on sellel vaenul? Sinust kõneldakse kui arutu rikkast mehest. On täiesti mõistetav nende kadedus, kellele sa sulgesid tee rikkusele, ja nende viha, keda sa oma talendiga alla surusid. Kas sa ei näidanud keskmisele inimesele ehk liialt oma enne-kuulmatut menu? Pea meeles, ei tohi tülli minna tohutu suure, paljupealise kodanlusega, ta peab sind enda omanduseks. Seda kõike saab seletada, see kõik on arusaadav ja laseb ennast parandada. Mind häirib üks teine asi. Mind häirib Paganini, kelle ümber on käimas

kõmu. Võta arvesse: pole alatust ega mustust, mida sinu arvele ei kirjutata. Ma võin sulle näidata,» Paer viipas käega kapi poole, «pilti vangla müüridest, mis kuulsid su viiulimängu esimesi helisid. Ma ei hakka rääkima rumalustest, mida prantsuse lehemehed kirjutavad. Jules Janin, inimene, keda jesuiidid on vintsutanud ja kes on viimse piirini hirmunud, võrdleb sinu muusikat rahutu meeleheitedeemoniga. Või on sul mõni teisik, kurjategija, kes on sinu nime omastanud? See on nagu Ahasveeruse rändav vari, kes kuskil endale peavarju ei leia. Ütle mulle seda, minuga võid sa olla avameelne. Mina tahan ajada su asju, tahan sulle Pariisis kindlustada menu, see on aga väga raske! Sul seisab ees praegu väga keerukas tõusmine tippu, sa võid alla kukkuda ja lamama jääda. Ütle, mis sinu ja selle veidriku Spohri vahel on juhtunud? Tema sekretär on praegu Pariisis. Kui sa tõepoolest kasutad Spohri meloodiaid ja töötad ümber tema viiulikontserdi, siis ootab sind pärast esimest esinemist kohtuprotsess, mida tuleb kuulama kogu Pariis, ilmutades selle skandaali vastu vististi palju suuremat huvi kui sinu mängu vastu . .. Kas sul pole mõnda salajast vaenlast, kas sa pole solvanud kedagi vägevat võimumeest, kas sa pole ehk läinud kirikuga tülli? Mõtle kõige selle üle järele, enne kui hakkad Pariisis esinemise pärast samme astuma. Pärast karbonaaride hävitamist Itaalias on sealt palju põgenikke Pariisi elama asunud. Nendega õiendatakse ka siin arveid. Pärast kümnete tuhandete Itaalia noorte hukkumist, keda reedeti protsessi ajal, ja karbonaaride ülestõusu mahasurumist, õiendatakse arveid spioonide abil. Juhuslikust valesüüdistusest on küllalt, et inimene langeks tundmatu käe läbi.»

Paganini võttis kuuetaskust Fontano Pino lühikese kirja ja näitas Pacrile:

«Jah,» ütles Paer pärast selle lugemist. «Kui sulle kirjutati Frankfurti, et keegi mängib Pariisis inkognito elavat Paganinit, siis võib selguda, et see inimene on jõudnud sulle väga palju halba teha, ja sinu seisund tuleb enne igasuguseid esinemisi kindlaks määrata. Need fantastilised väljamõeldised, millest su sõber

kirjutab, ei ennusta midagi head, ja ta tegi õigesti, kui kiirustas sind Pariisi sõitma.

Nad läksid kahekesi söögituppa. Neid võttis vastu sinjoora Riccardi, kes polnud põrmugi vananenud. Ta hakkas kohe Paganinit noomima, et too polnud väikest Ahhillinot endaga kaasa toonud. Kuid Paer tähendas, et see on ehk paremgi, sest ta kavatseb Paganini kogu õhtuks endale röövida.

«Itaallased mängivad õhtul «Othellot». Laulab Malibran, ja kuigi mu naine ei salli, kui ma teiste hääli kiidan, pean ma siiski sulle ütlema, et Malibrän ja Pasta on maailma suurimad lauljatarid. Malibranil on kolme-oktaaviline hääleulatus, ja pole ainsatki nooti, kus ei ilmneks tema hääle täiuslik võlu. Kuid pea meeles, et sa kukud tema juures kindlasti läbi. Ta armastab praegu kogu hispaanlanna kirega viiuldaja Bériot'd. See on sinu võistleja. Bériot on ületamatu talent, ja peale Bériot' on Pariisis Lafont, kellega sa kuuldavasti oled kunagi koos esinenud. On veel lauljatari vend, Alexandre Malibran. Need on kõik esmaklassilised viiuldajad, kelle meeleolu sa juba oma esimese kontserdiga

ära rikud. Ma ei kõnelegi Baillot'st ega räägi Cherubinist. Sinu õnn, et Kreutzer on surnud. Kas sa ta surmast oled kuulnud?»

Paganini noogutas pead.

«Niisiis vaata, kui siia lisada veel Kreutzer ja Rode, siis oleks parem, kui sa Pariisi poleks tulnudki.»

Paer vaatas uurivalt Paganinile otsa. Paganini valmistas rahuliku näoga endale võileiba ja vaikis.

«Koos teiega saabus siia nähtavasti ka George Harris?» sõnas Riccardi.

«Jah,» ütles Paganini.

«Kas toosama komöödiate ja anekdootide autor?» Paganini puhkes naerma:

«Hea, et teda praegu siin ei ole. Ta ei armasta just eriti oma kirjanduslikku ebaedu meelde tuletada, kuigi ta komöödiad tulid Kasselis ja Hannoveris lavale.»

«Kes teda sinu külge haakis?» küsis Paer järsult.

«Ma tutvusin temaga Inglise konsuli juures Livornos.»

270

«Ah-jaa, ma mäletan,» lausus Paer. «Kes sinuga veel kaasas on?»

«Urbani, meie kaasmaalane.»

Paer jäi vait: see nimi ei ütelnud talle midagi.

Paganini aga vajus äkki mõttesse, talle tuli meelde episood portjääriga. «Mida ta tahtis?» mõtles Paganini: «Ja miks ta viimasel ajal nii sünge on?»

Vari Paganini näol ei jäänud sinjoora Riccardile märkamatuks. Vestluse teemat muutes püüdis ta Paganini head meeleolu tagasi tuua. Hakati rääkima teatrist. Paganini lausus Rossini nime. Sellest oli küllalt, et Paeri nägu järsku nukraks muutus. Sinjoora Riccardi heitis mehe poole kiire pilgu ja püüdis tekkinud pinevust kiire jutupöördega hajutada. Paganini tundis, et oli hakkama saanud mingi taktitusega.

Kui lauast tõusti, jäi ooperisse minekuni veel ligi kaks tundi aega. Paganini ja Paer läksid jälle väikesse võõrastetuppa. Paer võttis riiulilt brošüüri ja ulatas Paganinile.

«Siin on vastus su küsimusele Rossini kohta.» ütles ta.

Paganini luges kiiresti läbi mõne lehekülje. See oli tülgas laimusoperdis, mis kõneles kahe suure muusikamehe vaenust. Nähtavasti ei sallinud Paer ja Rossini teineteist. Raske öelda, kellel oli selles puhkenud tülis õigus, kuid võis selgesti näha, mis oli selle välja kutsunud. Rossini tulekuga Pariisi lakkas Paeri ooperite lavastamine selles linnas peaaegu täiesti. Rossini vallutas Pariisi. Tänavapoisikesed laulsid aariaid «Sevilla habemeajajast». Sinjoor Ferdinando Paeri vääramatu autoriteet lõi esmakordselt kõikuma. Keegi kasutas juhust ja hakkas salamisi sosistama hõõguvast vaenust, ja see, mida polnud tegelikult olemas, saigi peatselt tõeks. Paer kahtlustas, et selle brošüüri autor on Ros-sipi, Rossini aga arvas, et ainult Paeri sõbrad võisid endale lubada sellist alatut laimu tema, Rossini, kohta. Mõlemad muusikamehed eitasid oma osavõttu selle raamatu väljaandmisest. Raamatu hindamisel jagunes muusikaline Pariis kaheks leeriks: ühed opereerisid sellega Rossini vastu, teised — Paeri vastu.

Paganini pani raamatu lauale ja ütles:

271

«Niisiis, kallis õpetaja, millised allikad on siis sellel vaenul? Te olete rikas, teil on hea seisukoht, andetud muusikud on muidugi teie peale kadedad, ja püüavad teid minu noore sõbra Rossiniga tülli ajada.» Ja Paeri jäljendades lausus ta: «Kas sa pole võimudega tülli

läinud, või on sul ehk salajasi vaenlasi? Näete, kallis maestro, et isegi süütuna võib sattuda säärasesse olukorda, milles mina kogu aeg viibin ...»

«Noh, minust on juba küllalt räägitud,» ütles Paer. «Sa muidugi ei kavatse Pariisis asjatult aega viita, vaid tahad anda kontserte. Tead sa ka — muide, sinule pole vaja seda tõestada —, et maailmakuulsuse lätted asuvad, siin, Pariisis, ja kui Pariis sind vastu ei võta, siis sinu tagasipöördumine Euroopasse ei kujune enam selliseks kuulsaks vallutusretkeks, mis sind siia tõi. Arvesta seda, et sul on kergem Pariisist lihtsalt lahkuda, andmata ainsatki kontserti. Sa oled pariislasi keelepeksu ning oma inkognito siinviibimisega küllaldaselt ärritanud. Nägin ise ajakirjanikke, kes hooplesid, et nad on sinuga vestelnud, sel ajal kui sa veel ei mõtelnudki Pariisi tulla. Mõtle järele, mida sa siin mängid? Mida sa oled lugenud? Mida sa tead? Mis sa praegu oled? Nüüd pole veel hilja esinemistest loobuda. Ma pole sind ammu enam kuulnud, ma tean praegu sinust vaid kuulujutte. Saa aru, et näed enda ees oma parimat sõpra.»

«Ma näen enda ees väsinud inimest,» ütles Paganini.

Paer süngestus.

«Sa arvad nähtavasti, et ma annan su Pariisis viibimisele liiga suure tähenduse. Tea siis, et möödunud aasta on tähelepanuväärne ennekuulmatu skandaali poolest, mis on seotud noore kirjaniku Victor Hugo näidendi «Hernani» lavastamisega. See lavastus kukkus läbi. Olukord oli säärane, et autoril oleks üle jäänud ainult ennast maha lasta. Teda aitas noorsugu ning juhus, mõned autori poolt publiku hulka heidetud odavad ideed aga päästsid ta olukorra. Kadedate inimeste tavalisele vaidlusele andis ajakirjandus romantismi ja klassitsismi kohta käiva filosoofilise vaidluse tähenduse. Noormehed konkistadooride ülikondades, kesk-aegseiks paažideks ümberriietatud naised, buldogi-nägudega

272

idioodid, punased vestid seljas, suured okslikud kepid käes, täitsid teatri ja oleksid peaaegu löömingu korraldanud. Näed isegi, kui vähe sellel kunsti teenimisega ühist on. Kui esimesed etendused möödusid ennekuulmatu menuga, sest kogu see noorsugu, kes tegi autorile arvatavasti üsnagi ränka kulu, täitis ridade viisi saali, siis järgnevaid «Hernani» etendusi saatis vile ja sisistamine. Lava oli üle külvatud õunasüdamete, söögi jäätmete, katkiste saabaste ja pagan teab millega. Pariisis oleneb kõik ajalehereporterite tujudest. Sa pead mulle ütlema lihtsalt ja otsekoheselt, mis kutsus välja Euroopa ajalehtede rünnakud sinu vastu? Mis on põhjustanud nii paljude uskumatute välja-mõeldiste tekkimise, mis teevad sind iga korraliku maja ja iga ausalt elava prantsuse kodanlase silmis peletiseks? Võta arvesse, et Pariisis võib see kõik võtta muinasjutulised mõõtmed, ja see, mis Saksamaal, Austrias ja Itaalias oleks tekitanud sensatsiooni, võib Pariisis esile kutsuda sootuks ootamatuid tagajärgi.»

«Kallis maestro,» ütles Paganini, «minul ei ole vaenlasi. Kõigel, mis minu kohta kirjutatakse, pole midagi ühist elusa Paganiniga. Igatahes ma ei tunne inimesi, kelle ees ma tunneksin hirmu. Kuidas võib minult ära võtta seda, millele on pühendatud kogu mu elu, kui ma tunnen ennast täielike võimete juures oleva viiuldajana? Tundes endas ande ülisuurt jõudu, miks ma peaksin veel kedagi kartma peale iseenda? Mind kahetsetakse, ütlete teie, kuid mina ei seisa inimestega vaenujalal, ma ei taha kellelegi kätte maksta, ma ei mõtle ühelegi inimesele vihkamisega, kogu oma elu jooksul pole ma kunagi pikka aega kellegi vastu kurje mõtteid südames kandnud. Ütlen teile veelgi rohkem: mind rõõmustab iga uus talent, mind rõõmustab inimeses iga kaunis hingeliigutus, ma ei näe selles

iseendale mingisugust kahju, kui ilmub minuga võrdvõimeline viiuldaja. Siis muutub mu töö kergemaks, kuna iga kontsert lühendab mu elu terve aasta võrra. Mulle tuleb appi keegi teine ja kergendab mu elu selles põlemises, mida nimetatakse kunsti teenimiseks.»

Paer kuulas pärani silmi talle ootamatut kõnet. Neil

273

minuteil mõtles ta aastatele, mis olid möödunud sellest ajast, kui hädine laps, Genua maakleri poeg, viibis kuus kuud Parmas. Tema silme eest vilksatasid mööda Veneetsias veedetud kuud ja aastad. Kuulsus oli ühendatud siis kodukolde õnnega. Hiljem tulid Viin ja Dresden. Dresdenis tabas teda ootamatu menu. Õhtul avanesid suure paleesaali uksed. Hoides kätt kuuelaka all ja koputades nimetissõrmega Auleegioni ristile, astus sealt sisse väike kollase näoga mees, kes heitis terashallidest silmadest pilke tema poole. Pärast kontserti tegi see kindralitest ümbritsetud mees, dokumentidele alla kirjutades ja muusiku poole üldse vaatamata, talle ettepaneku endaga koos Pariisi sõita. Sellele järgnesid aastad täis kuulsust ja menu Prantsusmaa pealinnas. Itaalia teater, keskpärase talendiga kaasmaalaste kadedus, täielik võit nende üle. Siis — Bonaparfi langus. Bourbonide restauratsioon. Louis XVIII põgenemine Pariisist. Uuesti sada päeva BonaparteT Seejärel kuningas Charles X ja oma vana hiilgeaja taastamist püüdlevate preestrite, munkade ja aadlike kestev võidutse-mine.

See oli Ferdinando Paerile väga raske aeg. Kõik itaaliapärane polnud kuningas Charles X juures au sees. Edasi, sellest on möödunud kõigest pool aastat, barrikaadid, suurtükituli, valjud ja selged nõudmised vabariigi järele, mis vaheldusid vanade itaalia vabadus-loosungitega. Vilksatavad tuttavad näod ja tuttavad nimed, kuskilt ilmusid äkki sõbrad, kellest sinjoor Paer püüdis tollal nagu katkust eemale hoida. Ja läbi kõikide nende aastate liikus koletu, halvaendeline kumu kõiki enda teel alistavast muusikust Niccolõ Paganinist.

Tekkis kujutlus upsakast, äärmiselt vastikust inimesest, kes pani raha pärast oma elu kaardile. Viiuldaja, kes oli mänginud maha oma viiuli, ei või ennast pidada kunstnikuks. Viiuldaja, kes vahetas kõrge kunsti raha vastu, kes oma talendi juhusliku menu börsil peenrahaks vahetas, ei või vana Ferdinando Paeri poolt head vastuvõttu loota. Nüüd aga istub see inimene, kelle eel käis kõikjal too lahutamatu kumu, juba mitu tundi tema ees, ja Ferdinando Paer ei suuda ikka end

274

vestlusest lahti kiskuda. See tõmmu mullakarva näoga inetuse kehastus alistab teda oma hämmastavate sõnadega, oma mõtetega, mis kuidagi ei sobinud ühte ajalehtede poolt loodud kujutlusega Paganinist. Viiuldaja viimased sõnad näitavad, kui suur on ta hing. Kui erinevad on need sõnad sellest, mida sinjoor Ferdinando teda ümbritsevailt kunstnikelt kuuleb. Tarvis järele mõtelda, enne kui Paganinile Pariisis esinemist hoopis ära laita!

«Niisiis sa eitad, et sul on vaenlasi. Mis sa siis tahaksid teha?»

«Ma tahaksin teiega sagedasti kokku saada, maestro.»

«Nii,» ütles sinjoor Ferdinando. «Täna me lähme sinuga koos teatrisse, aga kas sa ei tahaks mulle praegu midagi mängida?»

Paganini raputas pead.

«Ma mängin kontserdil.»

Paer süngestus. «Kas ta pole ehk liiga enesekindel?» mõtles ta, kuid otsustas vaikida.

«Ma pean Pariisiga harjuma,» ütles Paganini. «See linn viib mind segadusse, tema hiiglasuured tänavad ja väljakud masendavad mind. Ma ei tea, milleks on vaja nii laiu tänavaid ja nii tohutu suuri tühje maa-alasid. Ma nägin gaasilaternaid. See fantastiliselt hele valgustus kõneleb prantslaste lakkamatust ihast valgusejugade järele öös. Kui ma selle linnaga kodunen, siis võib-olla aitaksite mind kontsertide korraldamisel ja tutvustaksite mind nendega, kes võivad mulle ja Harrisele kindlustada ruumide üürimise ja kõige otstarbekama kontsertide läbiviimise kava.»

«Aga programmi valik?»

«Selle eest ma kannan ise hoolt.»

«Oled enesekindel!»

Paganini ei pööranud neile sõnadele tähelepanu.. «Mida praegusest kuningast Pariisis räägitakse, maestro?»

«Mida võidakse praegusest kuningast rääkida! Esimene asi, mida ta tegi, oli Orleans! sugukonna varanduse üleviimine Londoni oma laste nimele. Bourboni

hertsog, kes oli ainukesena Bourbonidest Pariisi jäänud, rauk, kes enam kodust väljas ei käinud, pärandas testamendiga oma varanduse Aumale'i hertsogile, Louis Philippe'i vanemale pojale. Kummalisel kombel leiti rauk otsekohe pärast selle testamendi tegemist pooduna oma magamistoast. Mida võiksin sulle veel ütelda! Louis Philippel tõstsid troonile Pariisi pankurid, Lafayette soovitas teda vabariigi taotlejaile kui parimat vabariikidest. Ma muidugi räägin sinuga nii, nagu ma kellegi teisega ei räägiks. Võta arvesse, et pärast ebameeldivaid sündmusi Bolognas, Modenas ja Parmas suhtutakse Pariisis kõigisse itaallastesse kahtlustavalt. Sinu Fontano Pino. . . parem kui sa poleks teda näinudki! Peale selle,» Paer tasandas häält, «sa tead, et ma olen kuninga ustav teener. Minu poole on pöördunud paljud. Itaalia põgenikud, keda Prantsusmaa oma kaitse alla võttis, on praegu kogunenud Lyoni ja Marseille'sse. Nad tahtsid Itaaliasse sõita, neile ei lubatud seda ja nad anti Prantsuse politsei järelevalve alla.» Paer tasandas veelgi häält.

«Austria sõjaväed lasevad praegu maha Modena, Parma ja Bologna elanikke. Austria sõjaväed on tunginud nüüd Romagnasse, ja liigub kuuldus, et Napoleoni vennapoeg Louis Bonaparte on segatud Itaalia asjadesse. Ole Pariisis ettevaatlik, eriti oma kaasmaalaste suhtes. Sa võid, enese teadmata, oma pea peale rohkesti häda tõmmata.»

Teatris kuulas Paganini vaimustusega «Othellot». Desdemona vallutas täiesti Paganini tähelepanu. Hispaania lauljatari hääl, tema ebatavaline elavus ja elegants panid Paganinit Paeri hoiatusi mõneks meeldivaks tunniks unustama.

Kui Paganini ja Paer pärast vaheaega oma kohtadele tagasi tulid, said neist oma naabrite kõige pentsikuma uudishimu objektid. Pärast teist vaatust astus Paeri juurde noor, pikakasvuline, sihvakas, ratsaväelase vurrude ja sõjaväelase rühiga mees. See oli viiuldaja Beriot. Ta ei varjanudki, et tuli sinjoor Ferdinando juurde ainult selleks, et paluda ennast esitleda härra Paganinile.

Tema puht-prantsuslik žest, suurmaailma inimese

vabadus ja kergus meeldisid Paerile. Mõnest Beriot' sõnast mõistis Paganini, et erinevalt Spohri aeglase mõttelaadiga kodumaast hindab Pariis kunstnikke oma-kasupüüdmatult ning nende võimete järgi. Ta ütles seda ka oma õpetajale. Paer vaatas talle otsa ega öelnud midagi. Tal polnud veel küllaldaselt argumente, et Beriot' käitumist nii või teisiti tõlgitseda. Pariisi esimese viiuldaja suurilmlik žest võis anda tunnistust

peremehe südamlikkusest, kes võtab vastu itaalia külalist, kuid samal määral võis see vihjata sellele, et Pariisi muusikud pole Paganini tulekust sugugi häiritud, nad on endas selleks liiga kindlad, et tema ilmumist karta. Paganini õpetaja tabas neid varjundeid otsekohe. Ja see, mida itaalia viiuldaja võttis puhta kullana, näis tema õpetajale väga tõsise hoiatusena.

13. veebruaril 1820. aastal väljus teatrist Berry hertsog, kuningas Louis XVIII vennapoeg ja Prantsuse trooni'ainuke pärija. Tisler Louvel astus ta juurde ja lõikas hariliku kööginoaga ta kõri läbi.

14. veebruaril 1831. aastal kogunesid Pariisi aristokraatia riismed, kes hoidsid Bourbonide vapi valgeid liiliaid otsekui pühadust, päise päeva ajal aristokraatlikku kirikusse St. Germain 1'Auxerrois'sse. Kogu St. Germaini eeslinn oli tõldadest ja kalessidest ummistatud. Hertsog Berryle peeti pidulik hingepalve. See oli St. Germaini kvartaali protest uue korra vastu, võimul oleva kodanluse vastu ja sadade tuhandete Louvelide vastu, kes ihusid kuningate tarvis kööginuge.

Hingepalve lõppedes pärjatati Bordeaux' hertsogi kuju lilledega. Kumu lendas elektrisädemena mööda Pariisi tänavaid. Hingepalve lõpul oli kiriku juurde kogunenud tuhandepealine rahvahulk. Rahvas sulges tee, (ja üks maruvihane pariislane haaras esimese ettejuhtuva preestri ja see paisati jõkke. Tõllad ja kerged sõidukid sööstavad kiiresti laiali, viies minema krahvinnasid, hertsoginnasid ja vikonte. Rahvas tormab kirikusse, purustab St. Germain lÄuxerrois' altari, peksab pühakujud tükkideks, lõikab nugadega katki pühapildid ja loobib aknast välja korjanduskarbikesed. Kirikult võetakse ristid maha. Kanooniku maja ja

277

jesuiitide kongregatsiooni korterit tabab sama saatus. Kõik on ära rüüstatud, puruks pekstud, aknaklaasid sisse löödud, raamid lõhutud, põrandad ja laed ära põletatud.

Rahvas möllas kogu päeva. Tohutu rahvamurd möödus hulgakaupa politsei ja sõjaväega ümbritsetud Palais-Royalist. Kuningat nad ei puutunud, nad otsisid «pappe ja Bourbonisid». Seejärel suunduti peapiiskopi palee juurde, ja sel ajal kui ühed rüüstasid kirikut, mis asus otse palee kõrval, murdsid teised rahvuskaardi väesalga vastupanu, läksid paleesse, paiskasid kivist ristid maha, hävitasid mööbli ja pühapildid. Tubadest leitud ristilöödu-kujudest laoti parkettpõrandale tuleriit. Ja samal ajal veeres peapiiskopi paleest mööda tõld, millest vaatas hämmastunult välja mustadest juuksesalkudest piiratud deemonlik nägu. Mullakarva põsed, sinakad silmalaud, nägu, mis kandis väävli ja vasevitrioli värvivarjundeid. Sinised laud tõusid otsekui öölinnu .tiivad mustade kulmude ligi, ja suured silmad lõid kahjurõõmust põlema. Pariisi sõitis deemon. Selleks deemoniks oli Niccolõ Paganini.

Sel tunnil sõitis ta linnaväravast mööda d'Anferi tänavale ja asus sinna elarria ühes oma saatanliku faa-muluse, inglise valvurkoera George Harrisega, — see kehastab kahtlemata kuradit, kes on ostnud itaalia viiuldaja hinge.

. . . Selle päeva sündmustest kandis politsei abiprefektile ette ilmetu mees, kes kandis pikka musta ülikuube. See toimus neil tundidel, kui sinjoorid Paganini ja Paer rahulikult kuulasid ooperit «Othello».

Politsei ei maganud kogu öö. Hirmunud vaimulikkonna esindajad ei teadnud, kust kaitset otsida. Vana Charles X aegne politsei oli kõige tihedamalt seotud jesuiitidega, kuid ordu tundis väga hästi Pariisi pankurite võimu. Ta teadis peast, kui rikas on iga Pariisi parema kaupmehe perekonna pärija. Ja ta teadis, et esimesele võidujoovastusele

järgneb kainenemine ja katoliku kirik saab oma kõige salajasemate organisatsioonide näol uuesti riigivõimu hädavajalikuks abimeheks, abimehest aga Prantsuse poliitika tõeliseks juhiks.

278

Salapolitsei agent esitas Pariisi linna abiprefektile kuivalt ja monotoonselt oma tähelepanekute kokkuvõtte. Seistes kahekordses alluvuses, ajas ta suures väsimuses intellektuaalse sektori ning meelsust uuriva politsei tähelepanekud segi poliitiliste resümeede ning tavalise politseiagentuuri kriminaalasjade kokkuvõtetega. Ent ta teadis, et härra abiprefekt püüab ise pääseda Jeesuse ordusse, ega hoolinud väga piiri tõmbamisest nende andmete vahel, mida ta pidi teatama politsei abiprefektile, ja nende vahel, millest oli huvitatud jesuiitide ordu koadjuutor.

«Kas on veel midagi?» küsis abiprefekt.

«Kohvikus «Embleem» esinesid noored inimesed kirjanduslike vaidlustega. Üks noormees rääkis keskpäraste inimeste õigustest.»

«Noh, mis siis sellest? Milleks oli teil vaja seda lobasuud kuulata?»

«Ta kisas sellest, et inimesed, kellel pole talenti, peavad ühinema.»

Abiprefekt haigutas.

«Mis on politseil tegemist ogarate poisikestega, kes kannatavad salajaste pahede all ja kogunevad kohvikuisse?»

«Ta kõneles väga huvitavast asjast.»

«Kes kõneles?» küsis abiprefekt.

«Murger ikka. Ta hüüdis: «Ma,kaitsen keskpärase inimese õigust süljata geeniusele näkku!»»

«Tõesti! See on juba huvitav! Noh, ja siis?»

«Ma kutsusin ta oma teenistusse.»

«Miks?»

«Teda läheb meil tarvis.»

«Kas ta on mõni romantik?»

«Mitte midagi pole ta. Kuid inimene, kes kisab: «Ma kaitsen keskpärase inimese õigust süljata geeniusele näkku, võitlen lurjuse ja masturbaatori õiguste eest!» — see võib meie heaks paljugi ära teha. Ma andsin talle raha.»

«Kuidas sa ütlesid ta nime olevat?»

«Ma kirjutasin ta sisse ja võtsin ta dokumendid. Ta nimi on Murger.»

«Ah nii! Vene tsaari agent! Kes seal veel olid?»

279

«Seal oli Nodier.»

«Literaat? Mis tema rääkis?»

«Ta pidas kõne gaasilaternate vastu.»

Abiprefekt elustus täiesti. Uni kadus ta silmist. Ta kohendas end tugitoolis mugavamini istuma.

«See on väga huvitav. Praegu on kogu Sorbonne'i ja meditsiinilise fakulteedi üliõpilasnoorsugu nagu soo, kus sünnivad ussid ja konnad. Nendega on väga palju tüli. Kord valva teatrit, kus nad vemmaldega üksteisele vastu pead virutavad, kord värvivad nad üksteise molud härra Delacroix' töötoast toodud pintslitega üle, kord tülitsevad nad plikadega Itaalia bulvaril ja rebivad neil seelikud lõhki. Pidage neil silm peal, tingimata! Härra justiitsministril on õigus, kui ta ütleb: «Täna on nad romantikud, homme aga

revolutsionäärid.» Kuid noore Murger' eest ma vastutan. Las ta teenib meid kui ka Peterburi karu, ega raha ei haise! ...»

«Jah,» ütles agent, «härra minister ütleb: «Prantsusmaal võib sotsialismist päästa ainult katekismus.»»

«Nagu näha, muutud sa päris filosoofiks!» ütles abiprefekt. «Ma hindan teie agentuuri. Murger on kalake, kellest võib head suppi keeta! Noh, aga mis Nodier siis täpselt rääkia?»

«Nodier kõneles jälle Rahu tänava ja Vivienne'i kvartaali valgustamisest gaasilaternatega uusaastal. Nodier hüüdis, et mürgiste gaaside tõttu surevad külad, maalid kohvikutes muutuvad mustaks mürgisest, ülipeenest ja nähtamatust vingust, mida need neetud silmipimestavad lambid eritavad. Tõllad kukuvad keset tänavat kaevatud aukudesse, kuna gaasilaternad pimestavad hobuste silmi.»

Abiprefekt soris oma mappi ja võttis sealt suure sinise vihiku.

«See on hullumeelne,» ütles abiprefekt, «ta andis valitsusele memoriaali vesiniku keelamise kohta.»

Ta sirvis vihiku läbi. Agent nägi selgesti Nodier' allkirja.

«Sbogari» autor kirjutas, et Pariisi tulekahjude, koolera, mässude ja kümne egiptuse nuhtluse põhjuseks on

vesinik, mis levitab Pariisi tänavail oma mürgist valgust.

Kell neli hommikul sai seesama agent juhendeid ordu koadjuutorilt.

XXVIII PEATÜKK KAHE PEEGLI VAHEL

Niisiis sattus Paganini Pariisi jõudes otsekohe politsei järelevalve alla. Poliitilise ja kriminaalpolitsei võimupiirid polnud veel küllaldase täpsusega kindlaks määratud, kuid nende vahel oli juba vaenu märgata. Coco Lacoure, kes asendas 1827. aastal Pariisi Vidocq'i, oli ikkagi vana taskuvaras, nagu teda nimetati. Rakendades väikesi kurjategijaid suurte püüdmiseks, teenis ta ära härra Gisquet' viha, kes tahtis poliitilise politsei töös kasutada uusi meetodeid. Kuid Gisquet jäi kaotajaks pooleks, sest politsei salajase järelevalve alal sammus Louis Philippe'i valitsus mööda äratallatud rada, luues salaurkaid ja moodustades provokatsioonilisi rakukesi, mis meelitasid ligi noorsugu.

Coco Lacoure oli Vidocqi töö otseseks jätkajaks, kes täielikus kooskõlas restauratsiooniajajärgu vaimuga tegi 1817. aastal politseiprefekt d'Anglaise'ile ettepaneku organiseerida enda riisikol nuuskurite brigaad, mis tegutseks erandlikult tema, Vidocqi kontrolli all. Kuna Vidocq ise kuulus suurte varaste kilda, siis olid tema esimesed sammud erakordselt edukad. Ja kui ta kunagi oli saanud küllaldaselt maitsta suure varga karjääri, siis nautis Vidocq nüüd amnesteeritud sunnitöölise põlve, kes reetis kohtule oma endisi kaaslasi. Coco Lacoure alustas nagu temagi oma tööd lendbrigaadi moodustamisega. Gisquet protesteeris, kuid pidi alla andma. Veelgi enam, politseiprefektina organiseeris Gisquet ise siseministeeriumis laboratooriumi, kus val-mistati ohtlikke poliitilisi mürke. Sealt ilmusid pseudo-poliitilised tegelased, kes asutasid salaühinguid ja -liite

kõige kentsakamate nimetuste all ja üliäärmuslike programmidega. See kindlustas politseile teenistuse. See ei läinud kalliks maksma ja avas poliitilises jälitamises uue eduka ning hiilgava ajajärgu.

Oli veel teine peegel, kus peegeldus salajane Pariis ja salajane Prantsusmaa. See peegel peegeldas puhtamalt ja selgemalt. Vanad kogenud Veneetsia peegli-valmistajad lihvisid seda suurepärast klaasi ja katsid ta amalgaamiga.

1829. aastal sai Roothaan ordukindraliks. See kuiv, külm, väga tasakaalukas hollandlane oskas välkkiirelt poliitikasse vahele segada ja anda tundmatust küljest sääraseid hoope, mis viisid Euroopa targemadki diplomaadid segadusse.

Ilmlikus riietuses jesuiidid istusid postiasutustes. Nende nimesid võis kohata isegi musta kabineti nimekirjades.

1829. aastal, kui Charles X läks avaliku reaktsiooni teele, avaldas minister Villele niinimetatud «musta raamatu». Louis Philippe'i valitsus kuulutas «musta kabineti» likvideerituks ja teatas, et Villele'i poolt avaldatud «must raamat» on tühi kuulujutt. Juulirevolutsioon likvideeris näiliselt musta kabineti, tegelikult aga paigutati ta ainult teise ruumi. Seal olid samuti pitsatite ja kirjaplankide dublikaadid, igat värvi kirjalakki ja kõigi ministeeriumide ümbrikke, prantsuse aadlike vapipitsateid ja Prantsuse pankade tšekke. Adressaat sai kirja kätte täiesti terves ümbrikus, niivõrd hästi oli ettevõte organiseeritud.

1831. aastal arutati Pariisi kohtus markiis Lavalliere'i nõudeasja. Viimane oli abielus Sorbonne'i lugupeetud professoriga. Ta sai teada, et see professor on üheks musta kabineti juhtivaks tegelaseks, ja nõudis lahutust. Sellest hoolimata, et asi otsustati tema kasuks, ei kinnitanud lahutust Pariisi peapiiskop ega ka Rooma konsistoorium. Legaalselt võis jesuiitide ordu tegelda ainult koolikorralduse ja ordu varanduste valitsemisega, kuid jesuiitide reaalset jõudu, selle hiiglasuure, kõikjale ulatuva mehhanismi rikkusi ja salavedrusid ei tundnud mitte üksnes lai avalikkus, vaid sellest polnud kujutlust ka ordu alamatel liikmetel.

282

Kui itaalia karbonarism astus orduga võitlusse, siis tuli tal jäljendada jesuiitide raudset distsipliini, et veidigi edukamalt selle salajase ja kohutava vaenlasega lahingut lüüa. Jesuiitlus oli vähitaoline kasvaja Euroopa organismis, ta sirutas igale poole oma ülipeenikesi niite ja harusid, millel oli omadus paisuda ja vohada, muutudes täiesti iseseisvateks moodustisteks juhtudel, kui Rooma tegevus oli halvatud. See teine peegel, kus peegeldus Pariisi salajane elu, peegeldas ka Louis Philippe'i salapolitsei tegevust. Kuid hoolimata kõigist tsiviilvõimude pingutustest ei sattunud ta ise valitsuse vaatlussfääri.

Paganini tulek Pariisi märgiti ära eraldi, ja peeglites hakkas keerlema näguderodu.

Ühel ilusal päeval ilmus d'Anferi tänavale ministeeriumi käskjalg. Sellest teadsid abiprefekt ja härra Gisquet. Järgmisel päeval tulid arstid, muusikud, literaadid, kunstnikud, luuletajad. Ette sõitis endise ministri, kõigi Prantsusmaa tilisangade peremehe, Euroopa suurima panga omaniku härra Laffitte'i tõld. Miks siis tema viiuldaja juurde tuli? Oo, vestlus puudutas kõige tühisemaid asju. Härra Laffitte tahtis viiuldajat kuulata oma hotellis. Ta sõitis just siit mööda ja tahtis imeilusat last, sinjoor Niccolõ pojakest, oma lahtises sõidukis viia Passy või Boulogne'i metsa, sest suurepärane kevadõhk on lapsele kasulik.

Suletuttidega ja vene nahast rakmetega toreda araabia hobustepaari kabjad klõbisesid vastu pakksillutust. Sinjoor Paganini, väike Ahhillino ja härra Laffitte istusid landoos. Laffitte ütles avameelselt, et ta lahkus ministeeriumist sellepärast, et uue valitsuse välispoliitika pole talle meeltmööda. Hoolimata kõigest oma austusest kuninga vastu

peab ta ütlema, et kuningas Louis Philippe on siiski mingisuguste tumedate inimeste tööriist.

«Mind aga sünnitasid barrikaadid,» märkis Laffitte tähtsalt. «Mina pooldasin vahelesegamist teie kauni kodumaa asjadesse. Juba ammugi oleks aeg Itaaliat barbaritest vabastada!»

Jalutuskäik lõppes. Paganini keeldus härra Laffitte'i juurde minemast. Härra Laffitte'i sekretär ütles Harrise

kätt surudes libitsevalt, et sinjoor võib kõik sinjoor Paganini maksuvahendid, kapitali ja kõik Pariisi kulla-laviinid, mis hakkavad Paganini kätte voolama, paigutada härra Laffitte'i panka, kuna ainult see pank tagab kõige kindlama protsendi.

Õhtul, kui Harris vestles sel teemal sinjoor Pagani-niga, seisis seesama agent, kes tegi abiprefektile ettekande, teises kohas, teise laua ees. Väljas oli silt: «Notar Bracciolini». Väike, sumbunud, täissuitsetatud tuba kirjutuslauaga. Siin oli ainult kaks külastajat ja ametnik, kes rääkis mõlemaga korraga. Kuid kolm tuba kaugemale, koridori lõppu oli peidetud väga napi sisustusega ruum: laud, tool, kitsas voodi, pesukauss veekannuga, voodi kohal suur ristilöödu kuju. Seal istus läbitungiva pilguga vanamees ainukesel toolil ja kuulas agendi ettekannet Paganini saabumisest sel kohutaval päeval, kui lõhuti Pariisi kirikuid ja peapiiskopi maja.

Halli vanamehe kõrval seisab sinjoor Novi, näol viha ja pettumuse ilme. Agendi tulek katkestas kestva vaidluse.

Vanamehel pole Paganini kohta midagi öelda. Agendi jutustus ei jäta talle mingisugust muljet. Kuid ta otsib kas või vähematki kinnitust sellele, millest nii murelikult kõneles Novi.

Miks Novi Pariisi tuli? Pole vaja küsida, millised volitused on Novil, need on siin silme ees: kirjalik juhend, et talle on ülesandeks tehtud ordu sissetulekute suurendamine nende inimeste testamentide teel, kellede nimekirja Novi kannab peas. Vanamees teab väga hästi, missugune olukord valitseb linnas Paganini tulekupäeval. Teda huvitab teine küsimus: millal Novi jõudis selle agendiga kokku saada. Ta vaatab teraselt Novile otsa, ta kardab isegi, et teeb mõne eksisammu.

Agent teatab niinimetatud musta brigaadi uuest tegevusest. Prantsuse rauakaupmehed, antikvaarid, sadulsepad ja drapeerijad on saanud äkki kuskilt võimaluse kokku osta vanaaegseid mõisaid, losse ja isegi Pariisi mahajäetud aadlikemaju. Nad põhjustavad hoonete uskumatult kiire hävimise. On vaja kindlaks teha, kes seisab nende eesotsas ja kelle vahenditega seda tehakse.

«Mida peab tegema, et sind rahuldada?» küsib vanamees Novi poole pöördudes. «Minu ees on kõigi sinu viiuldaja ringreiside kaart. Sa ütled, et kõik tema reisid on seotud karbonaaride tööga, sa toetud sellele, et Fontano Pino on karbonaar. Aga kas Paganini ise kasutas seda tutvust? Otsustades tema kirjade koopiate järgi sondeeris ta lihtsalt Pariisis pinda — ja rohkem midagi. Ma loodan siiski, et Pariis toob talle palju kulda. Tema varandus kasvab, meil aga on veel palju aastaid aega, et seda kulda ordu kassasse juhtida. Meil on alati võimalus kasutada hirmutamist, otsustavat lööki andmata. Me võime panna inimese elama kannatuste leivast ja hirmu veest. Pariisi arstid on meie käsutuses. George Benoit Fodere, Pariisi parim kohtuarst, teeb alati seda, mis meie käsime. Doktorid Rostand, Cruveilhier ja Lasec, need suured hingearstid . . .»

«Jah,» katkestab Novi. «Aga niikaua kui Urbani viibib selle neetud Paganini juures, on meie töö määratud nurjumisele.»

Vanamehe silmad tumenesid äkki ja muutusid läbipaistmatuks, ta heitis käega, lausumata sõnagi.

«Inimesi on kergem valitseda pahede ja kirgede kaudu, kui vooruste abil,» ütleb vanamees. «Pöökides ühiskonnale külge väikesi pahesid, võime kaotada suuri. Missugusele kirele on sinu viiuldaja kõige enam vastuvõtlik?»

«See on deemon, keda õgivad kõik kired ja pahed.» Vanamees vangutas pead.

«Sa räägid nagu poisike, kuid on vaja, et sa räägiksid nagu mees. Sa oled kiriku kogenud poeg. Mida me siis peaksime tegema, et Paganinile mõju avaldada? Kui ta oleks kuningliku armee ohvitser, võiksime levitada kuuldusi, mis teotavad tema sõjameheau. Kui ta oleks preester, siis võiksime teda süüdistada ketserluses. Aga kuna ta on ainult viiuldaja, kunstnik, mis me siis niisuguse inimese vastu võime teha?»

«Oo!» hüüdis Novi. «Mida me võime teha? Me võime teda ajakirjanduses surmavalt solvata. Me võime tema esinemisi raskendada, me võime tema meeleolu nii alla viia, et tal kukub poogen käest maha! Andes Pariisi ajalehtedele ja ajakirjadele väikese summa, võiksime

kogu Pariisile valjusti kuulutada, et Paganini loomingu-lätted on kuivanud. Võib kirjutada artikleid, mis teda jämeda rumalusega sihilikult solvavad. Võime teha toi-metusele ülesandeks koostada ajakirja erinumbri, kus lollpead ja juhmardid kirjutavad Paganini eluloo, kuhu paigutatakse labaseid portreesid, vanglate pilte, kus ta on kinni istunud, ja tema armukeste näopilte. Sellega ajame ta sapi keema. Kriitikutele andestatakse meelsamini nende rumalus, kui meistrile tema geniaalne üleolek. Saage aru, mu isa, et ainult sel kombel võime ta tööle Pariisis lõpu peale teha!» Vanamees tõusis.

«Sa kaldud jälle oma vanale teele, mu poeg,» lausus ta. «Võimuga, mida ordu on mulle andnud, käsin sul heita peast Paganinile kahju tegemise mõtted. Meie ei kavatse lõpetada tema tegevust Pariisis, ja me ei kavatse teha Paganinist isikut, kelle vastu ordu erilist huvi tunneks. Sul on otsene käsk kasutada kõiki püha kiriku vahendeid Paganini ümberpööramiseks ja tema suure varanduse muutmiseks ordu varanduseks. Mine.»

Kogu päeva pärast «Othello» etendust mõtles Paganini oma õpetaja sõnadele! Malibran oli teda hämmastanud. Ooper erutas teda sügavasti ja näitas, kui kõrge on Pariisi muusikakultuur.

Ta nägi teatris Rossinit, kes temale eemalt kummardas, kuid juurde ei tulnud, kuna Paganini istus Paeri kõrval.

Paganini sirvis väikest märkmikku. Sinna oli kirjutatud: uurida välja Lafonfi aadress, kirjutada kutse sin-joora Damorole. Järgnesid andmed, mis olid kuuldud Paeri suust: Lora Sintia Damoro, Monterlani tütar, on kolmekümneaastane, laulab Cinti nime all. Küsida Ros-sinilt. Auber on kirjutanud Damoro jaoks ooperi «Must doomino».

Hetkel, kus Paganini pidi sinjoora Cintile kirjutama, et teha ettepanek ühisteks kontsertideks, koputati uksele. Sisse astus Urbani ühes Pariisi konservatooriumi käskjalaga, kes tõi kirja Paerilt. «Tema majesteet soovib sind täna kuulda Palais-Royalis. Sellega alustame Pariisi vallutamist. Olen sinu peale kindel.»

«Kallis sinjoor Ferdinando,» mõtles Paganini, «ma pole sind asjatult pidanud mitte ainult õpetajaks, vaid ka suurepäraseks inimeseks.» Ent teda kutsuti paleesse. Kuidas ta

võib minna kuningapaleesse nüüd, kus oli uuesti alanud Itaalia vabadussõda! Otsus oli silmapilkne. Lühikesed kaldus read teatasid sinjoor Ferdinando Paerile, et ootamatu haigus takistab Paganinil kuninga kutset vastu võtta.

Ajalehed, mis varem olid Paganini nime ehtinud hüüumärkidega, muutusid äkki tagasihoidlikumaks. Päev hiljem ilmusid hapud märkused itaallase ebatavalisest upsakusest.

Paer kõndis mööda tuba ja kõneles: «Ma ei vastuta sinu edu eest. Esimene asi, mis sa pärast Pariisi ilmumist tegid, oli kuninga solvamine. See oli esimene, mis sa tegid.»

Vana viiuldaja ikka veel ilusale näole ilmusid peened sklerootilised kurrud, ta silmad näisid klaasistena, kui ta lausus neid kibedaid sõnu.

Kas Paganini võib oma õpetajale ütelda kõik, mida ta mõtleb? Kuid Paer otsekui aimas ta mõtteid.

«Võib-olla ei läinud sa sellepärast, et Louis Philippe keeldus abistamast meie kodumaad?» küsis ta lapse kombel sosinal, kummardudes Paganini kõrva juurde. Ja nagu iseendale vastates lausus ta end sirgu ajades: «Jah, aga ma lugesin aruannet su ringreisidest Baieris. Baieri kuninganna lossis Tegernsees sa ometi mängisid?»

Paganini vaikis.

«Räägin täiesti otsekoheselt, olin tõesti haige,» sõnas ta lõpuks.

«Louis Philippe,» mõtles Paganini, «see on Carignano koera reetmise kordamine!» Ta tundis ennast itaallasena rohkem kui kunagi varem.

«Noh, hea küll,» jätkas Paer. «Ma rääkisin Gabe-neciga, see on meie dirigent. Sul tuleb täna Pariisi saalid läbi käia ja vaadata, kus viiul kõige paremini kõlab.»

Kuus päeva kulus otsimisele. Kuid asi ei seisnud sugugi selles, kas saalid olid head või halvad.

Iga kord, kui Paganini sõidukist väsinuna maha astus

287

ja üles oma õpetaja tuppa tuli, toimus umbes järgmine kõnelus.

Silmi üles tõstes küsib Paer:

«Noh, kuidas läks?»

«Ei leidnud. Sõitsime Harrisega kogu Pariisi läbi. Ühes saalis korraldavad meditsiinilise fakulteedi üliõpilased ja kokotid balli, nad tantsivad neljateistkümne orkestri saatel kolm ööpäeva järgemööda. Teises saalis annab kontserdi maailmakuulus pianist Plasco.»

«Missugune Plasco?» Paer lahutab käsi. «Ma ei tunne seesugust.»

«Kolmandas äratab india maagik surnud koera ellu, neljandas leiab aset «Kaotatud nooruse taastamise ühingu» koosolek, viiendas korraldavad sänsimonistid koosoleku kellegi Enfantini ettekandega, kuuendas annab teadmata kust saabunud võrratu, geniaalne, kuulus viiulikunstnik Afrodito kõigi pariislaste imetluseks oma kontserdi.»

Paer põrutab rusikaga lauale:

«Mis idiootsus see on? Kust see Afrodito välja võeti?» Paganini jätkas:

«Vignoles peab loengu, kus ta kuulutab ennast dramaturgia maailmageeniuseks. Sable loeb oma uut romaani Vidocqi elust.»

«See on kurat teab mis!» hüüab Paer.

«Duclos peab ettekande Shakespeare rumalusest ja andetusest.»

«Noh, see ei kõlba enam kuhugi,» ütles Paer. «Duclos, keda keegi ei tunne, on muidugi Shakespeare'ist andekam. Aga millal see ometi kõik lõpeb? Said sa siis lõpuks mingisuguse ruumi üürida?»

Paganini seisab, käed seljal.

«Kallis õpetaja, te varjasite minu eest, et Pariis kubiseb muusikageeniustest, teie ei ütelnud mulle,-.kui palju siia on kogunenud geniaalseid viiuldajaid!»

Saabus 7. märts. Käskjalg, kes tõi Paerilt teate, et Suure Ooperi direktoriks nimetatud härra Veron jätab teatri 9. märtsil Paganini käsutusse, koputas üsna kaua. Keegi ei vastanud. Oli juba kell kaks päeval. Trepist alla minnes kohtas käskjalg poisikest ja terava habemega hallipäist meest. Nende järel tuli pikakasvuline,

mustade juustega itaallane ja vana daam. Märgates, et ta tuli Paganini ukse tagant, kõnetasid nad teda.

«Kuidas, kas teile ei avatud?»

Harris, Urbani ja vana daam vahetasid pilke.

«Kas lähete sinjoor Paganini poole?» küsis käskjalg.

Harris kobas taskus, avas kiiresti luku ja astus sisse.

«Kas ta on tõesti välja läinud? Hommikul ta jäi voodisse lebama ja palus ennast mitte äratada.»

Kui avati uks, mis viis sinjoori tuppa, nähti teda lebavat kirjutuslaua kõrval. Pea toetus lõdvalt vastu seina, kael oli ebaloomulikult viltu. Viiul lebas ta kõrval.

Ahhillino sööstis karjatades tuppa. Preili Weishaupt ristas käed, Urbani surus hambad kokku.

«Arsti, otsekohe arsti!» hüüdis Harris.

Urbani sööstis trepist alla.

Käskjalg andis üle kirja ja ütles osavõtlikult:

«Ma teatan otsekohe akadeemikule, ja me toome koos arsti.»

Arstid tulid teineteise järel, kuid kumbki ei konsta: teerinud surma. Haige seisukord oli kummaline, see ei sarnanenud letargiale ega kunstlikult väljakutsutud unele, kuid see ei olnud ka surm. Toas oli tunda vastik-imalat lõhna, ja Urbani esimeseks tegevuseks oli akna avamine.

Hõõrumine, jää, soojendamine ei aidanud. Avanud noaga haige kokkupigistatud hambad, valas noor arst Jean Cruveilhier haige suhu mõne tilga mingit vedelikku. Möödus kolm minutit. Paganini avas silmad. Cruveilhier kutsus Urbani kõrvale ja küsitles teda kaua millegi üle. Siis, kui Paganini nõrga häälega rääkima hakkas, küsides juba esimeste sõnadega süüa, astus doktor kähku ta juurde, katsus pulssi ja ütles:

«Noh, nüüd olete väljaspool ohtu. Ma võin minna.»

Harris küsis arstilt ettevaatlikult, milline oleks tema tasu. Cruveilhier raputas pead ja ütles:

«Ma ei soovi midagi. Ma palun ainult, et te ei viiks, enne kui ma olen asja uurinud, seda kummalist juhtumit avalikkuse ette. Peale selle oleksin väga tänulik, kui ma saaksin endale mälestuseks padjakese sinjoori

viiulilt. Olen õnnelik, et mul läks korda muusikakunsti ehet päästa.»

Lause oli väga šablooniline, keegi ei imestanud selle üle. Harris kehitas õlgu. Sinjoor Paganini nõustus heameelega veidra arsti palvet täitma.

Paganini ei suutnud meelde tuletada, mis temaga oli juhtunud. Ta ei saanud midagi jutustada. Ta ütles ainult, et oli vajunud unne, kuuldes mingit kummalist helinat enda ümber. Ta oli kuulnud oma reekviemi ja avaldanud endale kaastunnet, et ta nii varakult igavikku kaob.

Se.e irooniline lause kõneles sellest, et igasugune oht oli tõepoolest möödunud.

Hilisööl istus doktor Cruveilhier vana jesuiidi juures. Ta käes oli mustast sametist padjake ja ta ütles:

«Ma olen ainuke kogu Pariisis, kes võib ütelda, milles siin asi seisab. Vargus ei läinud korda ainult juhuse tõttu. Kõik pöördusid tagasi hetkel, kui agendid pidid valevõtmega ukse avama.»

«Mis?!» katkestas teda vanamees.

«Ma seletan,» vastas doktor Cruveilhier. «Ma tean kindlasti, et Paganini pidi langema riisumise ohvriks, ja et seda riisumist kavatsesid Pariisi politseivõimud.»

«Mis eesmärgil?»

«Eesmärk on mulle teadmata. Ma tean ainult seda, et Souberan tegi politseivanglas kaks kuud tagasi esmakordselt katseid selle ühendiga, mis valutult ja organismile erilist kahju tekitamata paneb inimese magama kuni täieliku mälu, teadvuse ja tundlikkuse kaotuseni. Seda doktor Souberani poolt leiutatud ühendit nimetatakse kloroformiks. Ma olin oma kolleegi hiilgavate katsete tunnistajaks. Neid hoitakse esialgu salajas. Sellel leiutisel on suur tulevik, sest ta kergendab määratult kirurgide tööd. Peale politsei ja minu ei tea keegi, et doktor Souberan valdab selle uinutusvahendi saladust. Kloroform, millega see padjake on niisutatud, näpati politsei poolt.»

«Kuid teil õnnestus viiuldaja päästa?»

«Jah.»

Doktor noogutas uhkelt peaga.

«Politsei teed on väga imelikud,» sõnas vana jesuiit.

290

«Igal juhul on siin vaevalt raha mängus. Või on sinjoor Paganinil midagi kadunud?»

«Jah, sinjoor Harris oli täna minu juures ja ütles, et röövitud on sada kakskümmend tuhat franki.»

«Sel juhul ei puutu asi meisse. Politsei on seda teinud, politsei leiab ka süüdlased. Ordu distsipliin keelab teil sellest ühelegi hingele kõnelemast. Veel üks küsimus: te ütlete, et uksed olid suletud, kui sinjoor minestas. Kas tuleb ette hetki, millal sinjoor Paganini korter tühjaks jääb?»

«Tema sekretär ütles, et ei,» vastas doktor.

«Nii. Käsin teid täielikult vaikida.»

9. märtsil toimus Suure Ooperi hiiglasuures saalis Paganini kontsert.

«See oli unustamatu õhtu,» kirjutasid prantslased. Maailma pealinna parim saal oli rahvast tulvil. Kontserti oodati, viimastel päevadel muust ei kõneldudki. Sel imetlusväärsel aastal tõmbas Pariis kokku kõiki, keda ümbritses kuulsusesära, alates lahinguväljade kuulsatest kangelastest ja lõpetades kuulsate paleeehi-tajatega, alates luuletajaist ja maailmakuulsaist muusikuist ning lõpetades kangelaskohortide juhtide, karbonaarlike emigrantide ja jakobiinlaste armee titaanlikest sõjaretkist osavõtjatega.

Ja luues oma uut kontserti, mille ta tahtis pühendada sellele linnale, teadis Paganini, et ta peab panema helidesse kogu oma geeniuse, kogu oma hingejõu. Ta peab saali

pimestama oma virtuoosse meisterlikkusega. Ta peab sellele linnale andma rohkem, kui ta on kunagi kellelegi andnud. Ta peab maailma südame mõneks hetkeks seisma panema.

Ja nüüd on ta unustanud kõik. Kõver ja kookus, sarnanedes Pompeji varemeist väljakaevatud kipsist ahvile, paiskab ta saali tuhandeid hõbedasi, kuldseid, pronksist ja terasest kellukesi. Ja näib, nagu oleks tuul üle saali tuhisenud. Ühtede jaoks on see tuul, mis mühab vana kiriku kellades, tuulepööris, mis keerutab muistse kellatorni käärudes, uue ülestõusu tuul, mis on sattunud kiriku kupli alla ja äratab seal tukkuvad linnud. Linnud virguvad, saputavad tiibu ja haaravad uniselt kinni kellukeste ja suurte kellade servadest,

291

puudutades neid sabade, küünte ja sulgedega. Hämaruses nokkadega vastu kellaornamente lüües äratavad nad rahulikult uinuvad kellad. Kellatorn virgub. Sellest kaootilisest häältesegust hakkab kostma pronksi sajanditevanune laul, ja vastuseks kõlab hädakella helin. Ja nüüd kuulevad juba teised püssirohutünnide plahvatusi lossimüüride all. Fronde'126 barrikaadid võĩppuvad. Kuid mõned näevad ainult kergetiivulisi liblikaid, mis lendlevad vuhiseva küünlatule poole.

Nüüd murdub viiul pooleks, on kuulda kahte viiulit, mõlemad lagunevad kümneks väikeseks viiuliks. Nüüd on neid kakskümmend, nüüd sada, ja nüüd laulab tuhat viiulit. Jah, tõesti, need on vaid väikesed hiina port-selanjumalad ja noolte ja portselantiibadega amorid, mis kolinal põrandale kukuvad. Siidriietes lamburid ja lamburneiud, valged puuderdatud parukad peas, puudutavad Rameau ja Lully menuette tantsides ettevaata-matult neid portselanist iluasjakesi ja need kukuvad riiulitelt alla. Tants katkeb hirmuhüüdega. Siidportjää-ride alt ronivad välja mustad mutid ühes oma miljonite lastega. Nad rebivad siideesriided puruks. Nende rünnakut saadab metsik vile ja hädakisa, kostab klirin, purunevad klaasid, kukuvad ümber tänavalaternad, avanevad lossi müürid ja külm tuul pühib ta maapinnalt. Viiuli sillerdustest kostab korraga suur võidukas kantileen, ülestõusnud rahva sõjakas laul, mis on sellele rahvale nii tuttav. Siis järgneb nukker adagio.

Paljusid paneb see muusika mõtlema Byronile, paljudele tulevad meelde hiljuti surnud luuletaja read:

Kui tihti olen piiniate salus
siin kõndind õhtul mööda metsateed
Ravenna kaunis, rohelises palus,
kus Aadria kord kandis oma veed
ja seisis kants, maailm ta ohtu talus,
ent tseesarid — siin olid viimsed need.
Mets igihaljas, oled armas mulle,
Boccaccio ja Dryden laulsid sulle.
292
Siin magusalt ja vaikselt puhkas hiis;
tsikaadidki ei siristanud enam;
mu hobu turnahtas, ning kellahelin viis
kesk harrast vaikust õhu värelema.
Ja äkki ilmusid mu juurde siis

---

[26] F r o n d e — absolutismivastane liikumine Prantsusmaal 17. sajandil. Tõlkija.

mu mõttelennu kujud, kirkad, kenad:
kütt, kihutades karja jahiteel,
ta kannul õhulised, õrnad feed.

Ja vaiksele kantileenile järgneb ootamatult uus helidetorm.
Saalis viibis Franz Liszt. Ta ütles hiljem ise, et päev, millal ta kuulas Paganinit, muutis kogu ta elu. Teatrist tulles oli ta otsekui sirgunud ja mehistunud. Järgmisel päeval pidi ta ise esinema. Kuid tundus, et eile ei saanud ta veel elust ega kunstist sugugi aru. Täna aga oli ta juba hoopis teine inimene. Elada viletsuses, ilma abita, kui tarvis, siis kas või keset ümbruskonna täielikku mittemõistmist, kuid elada ainuüksi loomingule, keelates endale igasugused esinemised, niikaua kui tehniline meisterlikkus ei luba veel valminud kavatsusi täiuslikult teostada! Viigu kes tahes estraaditurule ja teatrilavade basaarile oma odavat noosi, ostku kes tahes nende kontsertidega endale viletsaid teeneid ja mugavat äraelamist — Liszt ei saa esineda enne, kui klaver ei alistu temale samuti, nagu viiul alistub sellele oma elu ohverdanud, närve ja südant põletavale meeletule viiuldajale.
Lisztile oli see tuleriidaks, kus ta põletas ära kogu oma muusikalise mineviku.
Tema kõrval istus teist liiki mees. See oli kaine, asjalik, analüüsiv Louis Bernet. Vaheajal hingeldas ta ega suutnud rääkida. Ta muljus oma märkmiku nahkkaasi, ja hoides pliiatsit närvilises käes, kirjutas ta:
«See on saatana kiusatus. Midagi taolist pole ma kogu oma elus näinud ega tundnud. Tema kuulajaid haarab nagu mingi hullustus, teisiti ei või see olla. Kui ta mängib, siis peatub hingamine, ja koguni südame tuksumine tundub häirivana ja talumatuna. Omaenda süda ärritab ja rfiuutub talumatuks. Omaenda elu katkeb, niipea kui hakkavad kostma need helid.»
Õhtul jätkas Bernet kodus oma ülestähendusi:
293
«Juba enne mängu algust, niipea kui Paganini end kontserdilaval näitas, tervitas teda kogu saal maruliselt. Hakkas silma, kui kohmetu oma liigutustes oli too igasuguse tantsukunsti äge vaenlane. Paganini tuikus nagu joobnu, ta komistas kohmakalt iseenda jala otsa. Oma käed tõstis ta kord taeva poole, kord laskis need langeda maa ligi, seejärel ajas end kogu pikkuses sirgu ja palus maad, palus taevast, otsekui anudes neilt eest-kostmist raskel minutil. Siis jäi ta seisma, käed laiali sirutatud, nagu lööks ta iseennast risti.»
Kui see võlur täiesti kurnatuna ja ilma hääleta voodis lebas ning väike Ahhillino tasakesi ta kätt silitas, veeres ta kuulsuse kaja mööda maailma laiali. Kogu maailmas kõlas Kuningliku Akadeemia otsus Paganini valimisest Akadeemia liikmeks. Ta oli vallutanud Pariisi.
«See inimene on saanud legendaarseks juba oma eluajal,» kirjutas «Pariisi Ringvaade». «Kõikjal on kuulda hüüdeid täis ülistust ja vaimustust, mis viivad meeleheitele inimesi, kes maailmas olid hõivanud koha, mille Paganini mäng neilt ära võttis. Neile inimestele on jäänud ainult võimalus kõrvaldada suur viiulikunstnik mehaaniliselt elust. Kuid ka see ei tooks neile au tagasi, sest inimkond on juba teada saanud, kui piiramatud on itaalia geeniuse saavutused.
Paganini pole ainult viiuldaja, kes tunneb kõiki instrumendi saladusi, ta on suur kunstnik selle sõna tõelises tähenduses, ta on suur kunstnik, kellele viiul on kõigepealt oma geeniuse väljendamise vahendiks. Ta on looja ja leiutaja, ta on uute tundmatute

maailmade avastaja. On tunda hiiglatööd, mille inimtahe on pannud vallutama viiuli valitsemise tehnika raskusi.

Paganini on kunstimaailmas ainulaadne nähtus, kellel on täita oma eriline, ainuüksi temale antud missioon, ja trööstigu ta võistlejad pealegi endid tuntud lohutusega, et mitte igaühele ei lange osaks õnn sündida Apollo iluga. Paganini mängutehnika annab tunnistust suurepäraselt arenenud sõrmedest, kämblast ja randme-liigestest. Tema käed tormavad välgukiirusel mööda muusikariista, mis seisab ülal iseenesest, otsekui ripub õhus või kujutab suure südame jätku, kõneleb elava

294

inimhäälega, nagu mõistaksid kõik seda erilist keelt, ent kõnelda selles keeles võib ainult üks suur kunstnik.

Kõik see, mida Suur Ooper Paganini kontserdil nägi ja kuulis, ületab inimese mõttelennu, ja parimaks võrdluseks Paganini viiulile ja poognale on nende võrdlemine nõiakepiga, mis alistab inimesele kogu maailma.

Meil on kahju kõigist, kes seda kontserti ei kuulnud. Kas me kohtame siis nii sagedasti elus geeniust, et me ei pea talle vastu ruttama ja kas või ainsa viivu kestel olema tema ilmumise tunnistajaks. Kas meie elu on siis nii rikas, et võime keelduda neist valgusevälgatustest tulevikku ja neist igaviku märkidest, mis, nagu tund-matuilt maadelt saabunud linnud, annavad meile ootamatult mõista ja tunda, kui tore ja salapärane tuleviku-maailm elab meie olevikus!

Paganini on ebatavaliselt lihtne, temas on suure inimese lihtsus.»

Pariis oli vallutatud. Sellest päevast peale olid Paganini kontserdid otsekui triumfikäiguks.

Fetis kirjutas:

«Viiul on Paganini kätes elav olend, viiuldaja ise aga organism, mis on viiuliga kokku kasvanud ja mis on loodud selleks, et viiulimängus korda saata kordumatuid ja ainulaadseid imesid. Hingestatud fantaasialend on Paganini juures ühendatud muusikalise arvestuse peenima tundmise ja mänguriista kõigi tehniliste saladuste valdamisega. Paganini eriliseks iseloomujooneks on vankumatu tahe, mis ainsana võib inimest panna kõrge eesmärgi nimel koletu suuri, ebainimlikke raskusi vallutades ohverdama oma elu. See on meie sajandi kõige haruldasem näide sellest, kus arvestused on ühendatud geniaalse inspiratsiooniga. Võime põletada oma elu kõrge kunsti nimel ühineb eduga, mis õigustab enda füüsilise mina hävitamist, sest see on saavutatud jõudmisega kõrgele ja suurepärasele eesmärgile.»

Castil-Blaze ütles pärast kolmandat Paganini kontserti Pariisis: «Paganini on teadlane. Tema kompositsioonid on niisama tähtsad kui uute maailmade

295

ja maade avastamised. Need kujutavad enesest muusikaliste arvestuste ja teadmiste vilja, mis tunduvad üliinimlikena ...»

27. märtsil andis Paganini lahkumiskontserdi. Sellel kontserdil laulis Paganini palvel Sintia Damoro. Bériot veetis kogu päeva Paganiniga, otsekui õpilane oma õpetajaga. Muusika-Pariis ümbritses Sintia Damoro, Malib-rani, Bériot' ja Pasta näol oma suurt külalist tähelepanu ja hoolitsusega.

Kuid sinjoor Niccolõ Paganini ümbert ei kadunud teistsugune, salapärane ring.

Pariisi honoraride summasid kirjutati viiekohaliste arvudega. Harris tegi kõik, et kaitsta neid rahasid röövimise eest. Hoolimata rusuvast mõjust, mida vargus Paganinile oli

avaldanud, käskis ta nelikümmend tuhat franki oma korterisse tuua, mitte aga panna seda härra Laffitte'i panka, nagu kavatses ja tungivalt soovitas Harris. Harrise arvates käitus Paganini imelikult. Neil päevil hoidus ta igati avameelseist vestlustest, ta ei küsinud kordagi isegi Harrise harukordse murelikkuse põhjust. Urbani oli juba nädalapäevad kadunud. Paganini aga polnud seda veel jnärganud. Sinjoor Harris oli rahutu ega teadnud, kas tuleb politsei poole pöörduda või mitte.

Öösel pärast lahkumiskontserti ilmus Fontano Pino. Ta jutles sinjoor Paganiniga kaua, nähtavasti arutasid nad mingisuguseid «Itaalia küsimusi».

«Nii ei ole muidugi ilus teha,» mõtles Harris, kuid praost, mis oli jäänud ukse ja piida vahele, tungisid läbi gaasivalguse kiirtejoad, milles keerlesid tolmu-kübemed. Kiired langesid peeglile, mis seisis vestibüülis. Peegel oli mehekõrgune. Selle oli õige ammu paigutanud siia vanasse majja tema endine omanik. See oli hea veneetsia peegel hõberaamis, mille ülaosa ilustasid pisikesed amorid. «Tüüpilised barokk-amorid,» mõtles Harris, kes pidas ennast itaalia kunstis asjatundjaks.

Muidugi polnud see ilus: uks tuli sulgeda, kuid silmad jäid nagu kinninaelutatult peeglisse peatuma. Paganini võtab välja suure paki pangatähti ja kotitäie kuldraha. Sinjoor Fontano Pino laob kõik selle nahksesse reisi -pauna, siis kostavad tasased sõnad:

«Niisiis, Itaalia vabastamise pühaürituse nimel, hüvasti.»

Harris ei saanud aru, kes need sõnad lausus, ta ei tundnud Fontano häält ära, kuna see sisises ja kähises samuti nagu sinjoor Paganinilgi.

Fontano Pino sõitis ära. Sinjoor kavatses reisida Inglismaale. Askeldused passi pärast lükkasid reisi kolm päeva edasi.

XXIX PEATÜKK KANNATUSTE LEIVAL JA HIRMU VEEL

Paganini käitumine jäi Harrisele täiesti arusaamatuks. Kuidas ta ometi võis oma halva tervise juures veeta niipalju aega Percheroni kõrtsi või räpase «Café Tabakoffi» taolistes Pariisi mülgastes? Sellesse kohvikusse vedasid Paganini lauljatarid Schröder-Devrient ja Sintia Damoro. Preili Schröder-Devrienfist räägiti hirmsaid lugusid. Ta kirjeldas oma erootilisi avantüüre raamatukeses, mis oli illustreeritud selliste joonistustega, et keegi ei võinud seda raamatut trükkida. On arusaamatu, kuidas säärase naisega võis aega veeta! Kuid sinjoor Paganini oli muutunud süngeks ja uskumatult närviliseks.

«Teile ei anna miski rahu,» ütles Harris. «Vahest ütlete mulle, mida peab tegema, et teid ähvardavat ohtu ära hoida?»

«Mind teeb rahutuks üks asjaolu, mis on seotud mu sõprade saatusega,» lausus Paganini läbi hammaste ja vaatas Harrisele otsa.

Harris ei vaadanud Paganini poole, ta näis muutuvat äkki väga hajameelseks. Inglane oli kirjutuslaual märganud suurt musta ümbrikku, millele oli maalitud surnupealuu ja kondid. Ta tahtis lauale märkamatult ligineda, ja selle bulvarihirmutise ära koristada, nii et see Paganini kätte ei satuks. Kuid oli juba hilja. Paganini vaatas kiiresti sinna, kuhu olid suunatud Harrise

pilgud. Ta sööstis laua juurde. Harris vaatas talle anuvalt otsa ja kattis käega kirja.

«Ärge lugege seda, jumala pärast, ärge lugege!»

Kuid Paganini rebis juba ümbriku lahti.
Harris nägi murega, kuidas ta kulme kortsutades kirja kiiresti läbi luges ja siis äkki krae lahti nööpis.
«Fontano!» karjus Paganini kähiseva häälega, köhides ja roosakat sülge pritsides. Ta huultele ilmus veri. «Fontano... on lurjus! Kus on Ahhillino? Ahhil-lino!»
«Tasa, maestro, teie poeg magab, ma olin alles äsja tema juures.»
«Milline õnn!» suutis Paganini vaevalt öelda. Ta näole ilmus hale naeratus, ta jõud oli nähtavasti täiesti otsas.
«Las teevad, mis nad tahavad, kui ainult mulle mu poeg alles jäetaks. Tehku minuga, mis nad tahavad.»
Harris kummardas laua kohale ja vaatas Paganinile paluvalt silma.
«Rahustuge, oma lapse pärast, ja lubage mul kirja lugeda.»
Pärast esimesi ridu hakkasid tähed Harrise silme ees tantsima. Ta luges:
«Otsustasin täis ahastust põgeneda, kuna mulle tundub, et Te mind kahtlustate. Ma ei suuda kahtlustust taluda. Te arvate, et Teie korteri röövimine toimus minu osavõtul. Nüüd esitan Teile tõendused. Sinjoor Fontano Pino varastas Teie raha, ta tabati ja istub praegu Saint-Pelages ja viiakse homme Laforsi vanglasse. Olen rõõmus, et mul läks korda varast täielikult paljastada. Ta kõneleb Teie kohta vale jutte. Ma sain õiguse lugeda politseiprotokolle.»
Sooned paisusid Harrise otsaesisel. See löök murrab vististi Paganini. Kuid miks ta hakkas Ahhillinost rääkima? Harris luges edasi:
«Fontano kavatses röövida Teie poja, kuid mina ajasin ta plaanid õigel ajal nurja, ja pean sellepärast nüüd vaikselt kannatama, tundes endal Teie kahtlustavat pilku. Tulen Teie juurde tagasi päeval, kui hommikulehes ilmub kuulutus, et soovite osta Stradivari viiulit number seitsesada seitsekümmend seitse. Olen valmis

Teid teenima viimse veretilgani ja teen kõik, et kindlustada sinjoriino Ahhillino julgeolekut. Teie ustav teener, Teie ees laimatud Fedo Urbani.»
«Minge otsekohe toimetusse ja andke kuulutus!» kähistas Paganini Harrisele kõrva sisse.
«Fontano!» kordas Paganini. ««Parim sõber». Fontano, Itaalia vabaduse kaitsja!»
Urbani istus vana hallipäise koadjuutori ees hommikulehe numbriga, mille viimasel leheküljel sinjoor Paganini teatas, et ta soovib omandada Stradivari viiulit number seitsesada seitsekümmend seitse.
Sinjoor Novi ja vana ordu koadjuutor vaidlesid endist viisi. Sedapuhku aga läks Novil korda istutada vanamehe südamesse suurt kahtlust, ainult pisut jäi veel puudu tema sepitsuste lõplikust võidulepääsemisest.
«Olin alati arvamisel, et sinus kõneleb ainult isiklik vihavaen, tunne, mis ei ole vääriline Jeesuse ordu vendadele. Ja nüüdki, kus sinu õiglase meelepahaga segunevad isiklikud tunded, kaldun selle poole, et sind sellest asjast üldse eemaldada, kuid,» siin ta pöördus Urbani poole, «me otsustasime lõpetada kogu selle Paganini asja. Oleme küllalt kaua kannatanud, ja sinu teade, et jultunud konspiraator ja kardetav mässaja Fontano Pino on sellelt sõgedalt saanud nelikümmend tuhat franki riigivõimu ja kiriku vastu võitlemiseks, kinnitab meid lõpliku löögi andmise vajaduses. Politsei kasutas Paganini raha. Ma kuulsin, et sinjoora Antonia Bianchist on saanud härra Gisquet', prefekti armuke. Naine vajas raha, ja politsei aitas tal kullakotti abikaasa magamistoast ära tuua.

See on nende asi, aga et raha voolab meie pühast ordust mööda ordu vaenlaste jumalavallatuisse kätesse, seda ei tohi enam lubada. Mine, mu poeg, astu uuesti Paganini teenistusse ja tee nii, nagu me sind käskisime. Fontano hukatakse homme. Ütle sinjoor Paganinile, et ta enne hukkamist ei kahetsenud ja et Prantsuse valitsus karistas seda kurjategijat mässuliste kuritegude ja sepitsuste eest, jättes arvesse võtmata varguse, mille ta sinjoor Paganini juures toime pani. Seejärel saadad sa sinjoor Paganini

299

Londonisse, läkitades meile kõigile hädavajalikke märguandeid ja teateid.»

Teekond põhja poole oli väga vaevaline. «Maestro on täiesti murtud,» mõtles Harris. Ta oli näinud, kuidas Paganini närviliselt ja kramplikult kaelustas Urbanit, suudles ta õlga ja surus ta käsi. Urbani ei lahkunud hetkekski sinjoori juurest. Ta jutustas pikalt õudustest, mis teda, Urbanit, olid teel ähvardanud, ja sellest, kuidas ta neid vältida oskas. Ja iga kord lõpetas ta ühel ja samal viisil:

«Maestro, teil on hädasti vaja kirikuga ära leppida. Jesuiidid on teie peale vihased ja võivad teile palju kahju teha. Leppige ära kas või vormiliselt: makske maksu, käige missal.»

Need ettepanekud ärritasid Paganinit ikka enam ja enam.

«Just praegu olen ma vähem kui kunagi varem valmis pappidega rahu tegema!» ütles ta vihaselt.

Käsi üles tõstes ja rusikasse surudes, hüüdis ta üksinda jäädes:

«Lurjused, lurjused!»

Ta hakkas ilmutama mingit vihast, tahtlikult rõhutatud küünilist rahaahnust. Ta kriipsutas läbi kõik esialgsed arvestused, mis Harris talle tõi. Harris tegi näo, nagu oleks ta nõus, kuid talitas ikkagi omamoodi. Kui aga kontsert möödas oli, siis, nagu Boulogne'is oli juhtunud, ei huvitanud Paganinit sellest saadud raha üldse.

Paganini liigutused olid muutunud kärsituks. Näis, nagu oleks ta äkki aru saanud, kui suur on inimeste vihavaen ja kadedus. Seda kasutas ära Urbani ja valas iga kord õli tulle. Ta poetas ootamatult sõnakese ja Paganini hakkas vihast keema. Nende jõuetute raevu-hoogude tagajärjeks oli alati täielik häälekaotus. Uuesti ilmus nähtavale elevandiluust tahvlike.

Ta tahtis kirjutada vastuse Spohrile, kes oli saatnud kirja täis needusi Paganini aadressil antreprenöör Laporfile, kes oli sõlminud Paganiniga lepingu. Laport oli niivõrd taktitu, et andis selle kirja viiuldaja kätte.

Spohr kirjutas: «Kõik hea ja suur on seotud maailmas ristiusuga. Meie sajandi parimad muusikud

300

kirjutavad kirikuhümne. Ei leidu ainustki klassikalist heliloojat, kes poleks kirjutanud oratooriume ja kirikumesse. Mozarti reekviem, Bachi oratooriumid ja Händeli messid annavad tunnistust sellest, et issand ei jäta Euroopat maha ja et kogu meie kultuuri areng toimub kristliku halastuse ja armuõpetuse alusel. Nüüd aga on ilmunud viiuldaja, kes kaldub sellelt teelt kõrvale. Paganini külvab oma käitumisega, täitmatu rahaahnuse ja maiste kiusatuste joobnustava mürgiga meie planeedile rahutust ja annab inimesed põrgu võimusesse. Paganini surmab Jeesuslapsukese.»

Harriselt nõudis suurt vaeva, et Spohrile vastamise mõte ära laita.

Paganini kohustus andma Londoni kuninglikus teatris kuus kontserti. Esimene kontsert oli määratud 21. maile, kuid pärast kõnelust Urbaniga tundis Paganini ennast halvasti.

Sügav minestus ja sellele järgnev nõrkus, mille ajal isegi pulss näis kaduvat, sundisid kontserdi edasi lükkama.

Ajakiri «Harmonia» tuli äkki mõttele koguda Euroopa ajakirjandusest teateid Paganini erakordsest ahnusest. Selle artikli avaldasid peaaegu kõigi Inglismaa linnade ajalehed. Pariisi «Revue Musicale'i» märkus ei parandanud asja. «Inglise ajalehed kujutavad Paganinit ülbena ja häbematuna,» kirjutas prantsuse «Revue» inglise korrespondent. Ajaleht lisas omalt poolt: «Põhjuseks on asjaolu, et Laport, too omakasupüüdlik ja kaval itaalia ooperi antreprenöör Londonis, kahekordistas isegi odavate kohtade hindu, mida inglise traditsiooni järgi üldse ei tõsteta.»

Esimene kontsert toimus alles 3. juunil. Inglased tormasid Paganini kontserdile. Tema mäng oli muutunud veel täiuslikumaks, peenemaks ja puhtamaks, mängutehnika veel imeteldavamaks, viiuldaja ande lõputu mitmekesisus avaldus veelgi täiekõlalisemalt. Kuid tema meeleolus hakati täheldama mingisuguseid kohutavaid muutusi.

Ühel kontserdil, kui Paganini inglise viiuldaja George Smertiga kontserdilavale ilmus ja valmistus esimest pala mängima, hüüdis keegi rõdult:

«Noh, oleme valmis kuulama!»

301

«Mis see tähendab?» küsis Paganini valjusti Smerti käest ja põrutas jalaga vastu põrandat.

Ta laskis käe viiuliga langeda ja lahkus lavalt. Publik oli äärmiselt hämmeldunud. Mõned Londoni aristokraatia esindajad tulid Paganinit paluma, et ta kontserti jätkaks. Paganini keeldus. Ta ütles kõvasti kõigi ees. Smertile:

«Makske raha tagasi, kontsert jääb ära.»

Kahvatu Smert palus värisevail huulil Paganinit, et see ei tumestaks neid suurepäraseid elamusi, mida ta Londonile on kinkinud, vaid tuleks välja ja mängiks. Lõpuks Paganini nõustus. Samal ajal kostis hääl:

«Kallis sir Paganini, visake ära klaasitäis viskit ja hakake uuesti pihta.»

Paganini keeras ümber, pani viiuli ära ja ütles:

«Ei, ma ei saa mängida.»

Kuid viie minuti pärast tuli ta ise ilma palumiseta kontserdilavale ja võttis peale ovatsioonitormi vaibumist viiulil esimese akordi.

Lord Hollandi juures toimus valitud kirjandusliku ja aristokraatse publiku kitsas ringis eri kontsert. Paganini läks sinna heameelega. Elevandiluust tahvlike oli üle külvatud küsimustega surnud Byroni kohta. Paganini närvid olid nähtavasti rängalt kannatada saanud. Lord Holland, kes polnud tugevate tundeavaldustega harjunud, vaatas hämmeldunult, kuidas Paganinile Byronist mõeldes pisarad silmi tulid. Nagu Paganini kord Beethovenit kuulates ei suutnud maailma suurima muusiku surmale mõeldes pisaraid tagasi hoida, nii ka nüüd, kuulates jutustusi Byronist, pöördus ta kõrvale ja surus rätiku silmadele. Lord Hollandile tundus see afektatsioonina.

Vähehaaval muutus Paganini loomingulise pinge mõjul tasakaalukamaks. Ta sai tagasi oma kerge pilka-mislusti. Ta muutus märksa rahulikumaks. Ainult ta füüsiline seisund tekitas Harrises kartusi.

Jõuti Bristolisse, ja samuti nagu kunagi Viinis sai Paganini äkki hoobi nurga tagant. Bristoli tänavad olid ehitud hiiglasuurte afiššidega.

«Kodanikud, väljakannatamatu vastikustundega teatan kellegi sinjoor Paganini kontsertide algusest meie

linnas. Milleks me peaksime kuulama sel õnnetuste ja katsumuste aastal, mille saatus on meile saatnud, seda saatanat! Kellel jätkub häbematust aastal, millal koolera Euroopas inimesi maha niidab, õnnetute abistamise asemel kontserdile minna? Kas mitte see välismaine viiuldaja ei toonud Inglismaale selle kohutava tõve, selleks et Suurbritannia linnadest pumbata välja raha, mida võiks anda õnnetute abistamiseks? Ärge tehke seda ekslikku sammu, ärge minge kuulama seda muusikalist koletist, kes on tulnud võõrsilt siia selleks, et oma ahnuse rahuldamiseks kasutada John Bulli naiivsust.» Alla oli kirjutatud: «Filadelfus.»

Kontsert toimus, kuid afišš oli oma eesmärgi saavutanud. Argipäevadel kannatas Paganini sügava depressiooni all.

Kui nad Londonisse tagasi tulid, imestas Harris väga, leides Urbani toast laualt viis seesugust afišši.

«Milleks teil neid vaja on?» küsis ta Urbanilt.

«Läheb tarvis. Need lurjused tuleb tingimata üles leida.»

Harris vangutas pead.

Londonis — uus põhjus ärritumiseks. Jõudes tagasi ringreisilt Iiri- ja Sotimaal, kirjutas Paganini sinjoor Paerile:

«Olen avalikkuse ees esinenud vähemalt kolmkümmend korda. Mulle näis, et inglaste uudishimu minu välimuse vastu peaks olema rahuldatud. Kuid hoolimata tohutust portreede hulgast ei lepi inglased ainult nende vaatamisega. Ma ei saa väljuda majast, kus ma elan (õnneks pole see võõrastemaja), ilma et mind saadaks rahvasumm. Võõrastemajas oli see lihtsalt hirmus. Ma ei võinud ennast koridoris näidatagi. Kuid tänaval on siin lugu veelgi hullem. Rahvajõugud järgnevad mulle, saadavad mind, käivad mu kõrval, piiravad mind, panevad mu tee kinni, keerlevad mu ümber, nagu oleksin ma mõni sammas, ja nagu näha, ei peagi mind elavaks olendiks ega suhtu minusse kui inimesesse, katsuvad mind, justkui tahaksid veenduda, kas ma tõesti ikka koosnen lihast ja luust, ning pöörduvad mu poole totrate küsimustega keeles, millest ma aru ei saa. Ja seda ei tee üksnes inglise lihtrahvas. Seda lubavad endile ka

inimesed, kes nähtavasti kuuluvad kõrgemaisse ringkondadesse.»

Paganini tundis esmakordselt oma kohutavat üksindust. Ta vältis tõepoolest võõrastemaju. Kasutades ühe Laporti sõbra ettepanekut, asus ta elama härra Watsoni juurde Carlsen Streetil. Seal maitses ta täielikku rahu ja alles tükk aega hiljem tuli tal saatuse vastutuleku eest rängalt tasuda.

Tema iseloomu kummalised vastuolud tulid kõige enam ilmsiks Londonis viibimise kuudel. Kord nõustub ta aristokraatsetes majades tunde andma, töötab hoolikalt ja kaua oma õpilastega, rakendades sellesse töösse kogu oma ootamatult esilekerkinud pedagoogilise talendi. Siis aga kirjutab ülbe vastuse kuningas Georg IV ettepanekule mängida tema lossis.

Tema kuninglik kõrgus pakub Paganinile väikese summa raha ja palub teda õhtul Windsorisse tulla. Paganini vastab, et tema kõrgus võib võtta pileti ükskõik millisesse ritta Londoni ooperi parteris, see tuleb tema kõrgusele odavam.

Isand Watson kohkus sellest käitumisest. Keegi pole julgenud kuningat niimoodi solvata nagu too upsakas viiuldaja.

Jõuab kätte aeg Inglismaalt ära sõita. Paganini reisi-sihiks on jälle Pariis. Kolm päeva kulub ettevalmistusteks, kolm päeva kuuleb Paganini naabertubades tütarlapse nuttu. Vahel miss Watson peidab end viiuldaja eest, — ta ei saa isaga üldse läbi, ja kardab näidata oma kirsipunast põske. Ta ei tule isegi sinjoor Pagani-niga hüvasti jätma. Hobused viivad Paganini, Ahhillino, Harrise, Urbani ja preili Weishaupti Doveri sadamasse. Ootamatult kaob Urbani ja tuleb tagasi, talutades käekõrval nutvat naist. Naine võtab rätiku silme eest ja sööstab Paganini juurde.

«Päästke mind, sir!» karjub ta, haarates temast mõlema käega kinni.

«Jah, maestro,» ütleb Urbani. «Ma võtsin pileteid ja nägin äkki seda tütarlast. Ta palus juba Londonis mind ennast aidata.»

«Milles asi seisab?» küsib Paganini.

Neiu tunnistab, et ta on ära jooksnud perekonna juurest,

304

kus elu on muutunud võimatuks, ja et ta on juba ammu palunud Urbanit ennast aidata. Härra Urbani oli nii hea ja lubas talle Prantsusmaal muretseda tööd inglise keele tunniandjana. Paganini kehitab igavust tundval ilmel õlgu.

Boulogne'is elatakse kolm päeva mereäärses võõrastemajas.

Paganini tunneb ennast halvasti. Ta on külmetanud, peavalu ei luba tal silmi avada. Urbani soovitab tal tungivalt vastu võtta miss Watsoni teeneid, kuid enne kui Paganini jõuab midagi vastata, tormab tuppa maruvihane isa koos politseikomissariga. Toimub metsik stseen. Paganini peab vaevaga laugusid tõstes jutluse lastega hoolikalt ümberkäimisest.

«Ma ei lubaks endal iialgi oma Ahhillinot sõrmegagi puudutada, teie aga peksate tütarlast, keda on aeg mehele panna.»

«Lurjus!» kisendab Watson. «Varas! Röövel! Areteerige ta!» röögib ta komissari poole pöördudes.

Politsei koostab protokolli. Urbani kaob äkki.

Protokollis seisab, et sinjoor Paganini lubas juba Londonis miss Watsoni vanematele neli tuhat guinead, miss Watsonile endale aga briljantdiadeemi ja teemant -kaelakee, mis on juba ostetud ja asuvad sinjoor Paganini reisikohvris.

Hämmeldunud Paganini ei tea, mida teha. Ta avab kohvri, demonstreerides igasuguste naiste ehete ja kingituste puudumist. Kuid politsei tuleb meeleldi vastu Suurbritannia alamale, ja 26. juunil 1834. aastal teatab Boulogne'i ajaleht:

«Kuulus Paganini, keda me kui kunstnikku oleme nii kõrgelt hinnanud ja ülistanud, kuid kes inimesena on äärmiselt pahelise iseloomuga, mida näitavad faktide najal kindlaks tehtud skandaalsed sündmused tema elus, sõlmis Londonis kellegi härra Watsoniga kokkuleppe, mille alusel härra Watson andis sinjoor Paganinile võimaluse rahulikuks ja mugavaks elamiseks Londonis. Paganini ei rahuldunud sellega. Londonist lahkudes ei jätnud ta härra Watsonile üksnes kokkulepitud summat maksmata, vaid võrgutas ka tema tütre, ja röövinud salaja tütarlapse, kadus temaga Londonist.»

305

Urbani tõi selle lehe viiuldajale, ja nüüd soovitas isegi Harris avaldada õienduse. Paganini kirjutas Boulogne’i «Annotater'is»:

«Armuline isand, Teie süüdistasite mind kuueteistaastase tütarlapse röövimises. Minu au on rüvetatud. Nüüd võtke vaevaks tõde jalule seada.

Teatan Teile, et härra Watson, kes esineb minu laimajana, abiellus teist korda. Võõrasema kohtles toorelt noort naisolendit, miss Watsonit, kelle röövimist Te omistate mulle, ja pani ka isa sõna tõsises mõttes tütart oma norimistega taga kiusama. Ma ei seganud nende perekonnaasjadesse.

Need summad, mis härra Watson kõige tavalisemal kombel pärast iga minu kontserti laenuks võttis, muutusid hetkel, kui saabus mu ärasõidutund, nähtavasti tasuks korteri eest. Ka seda ma ignoreerisin.

Teatan Teile, et suhted härra Watsoni ja miss Wellsi vahel, kes astus tema esimese naise asemele, näitavad mingisuguste salajaste sidemete olemasolu isikutega, kes viibivad vanglas, ja see avaldab ülimal määral kahjustavat mõju härra Watsoni tütre reputatsioonile, kes, muide, pole kuueteistkümne-, vaid kaheksateistkümneaastane. Härra Watsoni majas valitseb äärmiselt amoraalne olukord, mis vähimalgi määral ei sarnane perekonnaelule. Mul poleks alust seda kirjutada, kui ma poleks praegu oma kaitse alla võtnud tema tütre reputatsiooni, kellele ei jäänud muud üle kui kodust põgeneda. Kas mul oli õigus aumehena keelduda abistamast tütarlast, kes kohtus minuga sõna tõsises mõttes juhuslikult alles postilaeva pardal? Ta palus minult abi omaenda hingeliigutuse ajel, ma pole kunagi talle kodust põgenemiseks nõu andnud ega soovitanud tal endaga kuhugi sõita. Kuid Watsonile endale pakkusin ma korduvalt kõiki vahendeid tütre iseseisva elu«isseseadmi-seks, kui ta on temale ja ta uuele eluseltsilisele nii suureks koormaks. Ma tegin seda avalikult, miss Watsoni endaga kokku rääkimata.»

Paganini kordas viga, mille ta tegi kunagi Viinis. Euroopa ajalehed trükkisid kahe kuu kestel ühes omapoolsete kommentaaride ja moonutustega Paganini märgukirja, nagu nad seda õiendust nimetasid. «Annotater»

306

ise aga avaldas Paganini selgitustele pika vastuväite:

«Me vastame härra Paganinile, et hoolimata ebatavalisest osavusest, mida ta ilmutas faktide enda kasuks moonutamisel, pole ta suuteline ütlema rohkem kui seda, et tütarlaps on kaheksateistkümne, mitte aga kuueteistkümne aastane, ja et tütarlaps nõustus talle järgnema mitte isamajast alates, vaid liitus temaga teel.

Fakt aga jääb faktiks. Kõigis maailma maades on olemas seadused, mis kaitsevad süütust ja noorust inimeste kallalekippumiste eest, kes oma sotsiaalse seisundi tõttu lähenevad religioosseid tõekspidamisi ja kristlikku autunnet omamata tütarlapsele näiliselt pedagoogiliste kavatsustega, ise aga samal ajal kannavad kõiki moraalse lodevuse tundemärke. Peab põlastusega märkima, et sedalaadi «kaitse» on lihtsalt kuritarvitus, mille sihiks on kaitsealuse omandamine.

Härra Paganinil, sel kõlvatul välismaalasel, kes tungis Watsoni perekonda, oli julgust häbitult ja jultunult mängida isa osa, samal ajal kui ta liiderlikku elu elades tegelikult ise parandusabinõusid vajab.

Pöörake tähelepanu Paganini väitele, mida ta oma kaitseks ette toob: tema polevat võinud aimata, et miss Watson kavatseb Londonist omal tahtel lahkuda, meil aga on andmeid, et tema agent, nimega Urbani, enne postilaevale asumist otsis üles sir Watsoni tütre, et teatada talle ärasõidu tundi, ja kutsus teda tungivalt laevale. Lõpuks tundub meile, et härra Paganinil olnuks parem sündinust vaikida, kui oma kaitseks säärase õnnetu argumentatsiooniga välja tulla.»

Pariisi sõit tuli edasi lükata, kuid katsest Paganinit kohtu alla anda ei tulnud samuti midagi välja. Selleks aitas kaasa üsna kummaline asjaolude kokkusattumine.

Urbani kadus äkki. Harris hakkas raevukalt ja visalt juhtunut uurima. Ja talle selgus selle inimese käitumise kogu tähendus. Isand Watson ja Urbani olid omavahel halvasti kokku rääkinud. Harris püüdis kinni nende kirjavahetuse ja andis selle Paganini kätte. Paganini nägi kogu sündmuste ahelikku nüüd täies selguses.

Vihane kauplemine Urbani ja Watsoni vahel, kelle silmad lõid põlema Paganini kolossaalseid honorare nähes, kui ka Urbani eelnev tegevus näitasid äkki Paga-ninile, et ta on langenud kolossaalse šantaaži ohvriks. Ta nägi Harrise pingutavat tööd, mis toimus tagasihoidlikult päevast päeva ilma lärmi ning teeseldud askelduseta.

Isand Watson ja sinjoor Urbani olid välja töötanud kava Paganinilt raha väljapressimiseks. Lepiti kokku, et Urbani meelitab noore tütarlapse, kes oli loomult tuju-kas ja keda kiusas karm võõrasema, kodust põgenema ning mängima ohvrit, kes viskub rändava viiuldaja embusse. See osa meeldis tütarlapsele, Urbani aga, tegutsedes näiliselt Paganini nimel, pani teda põgenemise kergusesse sedavõrd uskuma, et tütarlaps temaga kokkuleppel sõitis Doveri sadamasse, ja alles seal, kui tunnistajate arv tundus olevat küllaldane, lavastas Urbani tema põgenemise koos Paganiniga.

Watson, kellele Urbani oli aegsasti kõigest teatanud, palkas agente ja sõitis ise Paganiniga ühel ajal Dove-risse. Siin tekkisid tal kokkupõrked Urbaniga. Urbani eesmärgiks oli lavastada Paganini nime ümber suurt skandaali, mis pidi lõppema Paganini vangistamisega. Watsoni kavatsused olid tagasihoidlikumad. Sinjoor Paganini saatus teda ei huvitanud, ta tahtis ainult Paganini käest kiskuda võimalikult suurema summa raha, viia tütar Londonisse tagasi ja hakata külluses elama. See kerge rahategemise viis tundus talle palju otstarbekohasem, kui pikaldane jändamine kohtuprot-sessiga Boulogne'is ja Pariisis, kus tuleks asjatult raha kulutada võõrastemaja numbritoa ja teiste eluliste vajaduste peale.

Harris esitas Boulogne'i politseile dokumendid, mis paljastasid Watsoni, ja viimasel tuli jalamaid koos tütrega Londonisse tagasi pöörduda. Selle organisatsiooni kava, kes tegi Urbanile ülesandeks anda «otsustav löök», kukkus läbi. Urbanil tuli viivitamatult teelt kaduda.

Pärast seda lugu algasid Paganini eksirännakud ühest võõrastemajast teise, sest kõikjal nõudsid ülimoraalsed külalised tema väljatõstmist. See kestis niikaua, kui asi

täielikult lõpetati. Saades väljasõiduloa, asus Paganini otsekohe teele Pariisi.

Ei olnud möödunud veel tundigi hobuste peatumisest d'Anferi tänaval, kui Paganini juba Ferdinando Paeri juurde ilmus.

Paer, kes oli selle aja jooksul tublisti vananenud, võttis oma õpilase väga soojalt vastu.

Pärast seda, kui õpetaja oli pärinud Paganinilt Inglismaa uudiseid ja jutustanud omaltpoolt kasvavatest rahutustest Prantsusmaa linnades, sündmustest Lyonis, Grenoble'is ja Pariisis, asus ta küsimuse juurde, mis teda kõige rohkem huvitas.

Ta näitas Paganinile noore helilooja Berliozi artiklit.

«Mis temal sinu vastu on? Vaata tema sõnavõttu «Kirjanduslikus Euroopas». Kes on miss Smithson?»

«Miss Smithson? Ma ei tunne teda.»

«Ometi süüdistatakse sind selles, et see naine on kerjuseks muutunud.»

«Kuulen sellest esimest korda,» ütles Paganini. «Ber-lioziga oli mul kord küll kõnelus,» meenutas ta äkki ja muutus tusaseks. «Ta tuli minu juurde nõu pidama aldi partii üle näidendile «Mary Stuart». Ma ütlesin, et see partii mulle ei meeldi, ja soovitasin kogu teose ümber teha.»

Paer noogutas pead.

«Ta tegi seda. Kuid pöördume tagasi preili Smithsoni juurde. Sa siis ütled, et pole talle milleski ära öelnud?»

«Minu poole pole keegi pöördunudki.»

«Berlioz süüdistab sind, et sa oled preili Smithsonile ära öelnud, kui ta palus sind tema tuluõhtul väikest aariat mängida.»

«Säärasel juhul,» ütles Paganini õlgu kehitades, «võivad mind süüdistada kõik maailma lavakunstnikud, kelle tuluõhtul ma pole mänginud.»

Paer puhkes äkki naerma.

«Berlioz abiellus,» ütles ta. «Ja nii imelik kui see on, ta kirjutas pulmapäeval oma kuulsa «Marsi inimesest, kes läheb tapalavale.» Ta tegi «Mary Stuarti» ümber, nüüd kannab see teos nime «Harold Itaalias». Ma kahtlustan, kas sinu kiindumus Byronisse ei ole nakatanud ka Berliozi.»

309

«Ma ei tea, kui sügavale see nakkus ulatub,» tähendas Paganini tusaselt, «kuid ma näen, et praegu on Berlioz võtnud minu vastu vaenuliku hoiaku. Teate, õpetaja,» ütles ta püsti tõustes, «varem pole ma kunagi tundnud elu torkeid nii valusasti kui nüüd. Praegu tahaksin ma rohkem kui kunagi varem näha oma kodulinna. Olen Pariisist väsinud. Elu möödub nii uskumatult kiiresti, et mu füüsiline jõud aina kaob ja kaob. Kas teate, kui imelikult ma aega veedan? Ma pean peaaegu kogu aeg lebama. Harris nõuab arstide konsiiliumi Pariisis. Kõige imelikum on see, et kõiki kavatsusi, mis tulevad ligimesearmastusest, tõlgitsetakse egoistlikena. Kõigis tegudes, mida sa võtad ette soovist teha inimesele head, nähakse kurja kavatsust. Ja ma tunnen, et peagi saabub päev, kus ma hakkan inimestele kurja tegema, et nad võtaksid seda heateona.»

«Sa oskad ikka veel naljatada,» naeratas Paër. «Muide, võin sind õnnitleda: sul on ka järelkäijaid ja austajaid. Liszt töötab pingsalt, et sinu viiulipalu klaverile seada. Schumann tegeleb sellesamaga. Imelikul kombel on sinu esimesed järelkäijad pianistid: pärast sind vaikib viiul. Ma kuulan Liszti suurima naudinguga. Sellele inimesele on su mõju määratu suur.»

Kahest kontserdist, mis Paganini Pariisis andis, ei kõneldud Pariisi ajakirjanduses sõnagi.

«Mis see on? Kas vaikimise vandenõu?» küsis Paër.

15. septembril üllatas härra Jules Janin suure följetoniga «Journal des Débats». Kogu kirjutis kandis isiklikkuse pitserit ja oli väga terav ja lõikav. Jules Janin oli nördinud suure viiuldaja erakordsest ahnusest ja ihnsusest.

Paganini oli ajakirjaniku kallaletungidest rabatud, seda enam, et ta just vahetult enne seda oli andnud kaks kontserti, millede sissetulek läks tervenisti üleujutuse all kannatanud maakohtade ja Pariisi kõige vaesema elanikkonna abistamise komiteele. Maksuta kontsertidest vaikimine ja Jules Janini raevukad kallaletungid huvitasid Paganinit rohkem .kui ükskõik milline ülistav hinnang. Ta läks koos Harrisega toimetusse.

Tolmused, täissuitsetatud toad, räpane trepp, määratu hulk laudu ja ebatavaline ruumikitsikus, niisugune oli

310

Paganini esimene mulje sellest kirjandusliku kriitika ja poliitilise keelepeksu vabrikust.

Jules Janin istus kõrgel toolil veergude ja käsikirjadega ülekuhjatud hiiglasuure kontorilaua taga. Käärid, liimipott pintslitega, laudadel ajalehevirnad, mahalõigatud paberiservadega ülekülvatud põrand. Selle köögi peakokana oli Jules Janin loonud siin romantilise korralageduse õhkkonna. Sorbonne! üliõpilase kasima-tus segunes ta iseloomus nähtavasti vanapoisi harjumustega, kuigi teda ümbritsev miljöö ei sarnanenud sugugi vanapoisi omale. Vastuoksa, ta istus oma toolil nagu mõni uhke chantecler talle alistuvas kana-kuudis.

Harris heitis terava pilgu nurga poole, kus kolm kena näokest kummardusid ühe kirja kohale. Neiukesed täitsid toa kõlavate hüüatustega: «See tola arvab, et seda ära trükitakse! Vaat kus idioot võttis pähe ümber lükata!»

Paganini ja Harrise tulek ei peatanud seesuguste hüüatuste voolu. Nüüd märkas õrrel istuv chantecler kõrvaliste isikute juuresolekut.

«Tasa, tüdrukud!» hüüdis ta.

Ta sirutas tuimaks muutunud jalgu, tõusis ja ulatas Paganinile käe ilmel, nagu näeks ta vana sõpra. Ta ei teeselnud, ta tundis otsekohe Paganini ära, näitas, et ta pole sugugi imestunud, ootab tema vastuväiteid ja tuleb viiuldaja nõudmistele heameelega vastu.

Kõnelus oli lühike. Kaks korda tuli härra Janinil laupa kortsutada sõna «šantaaž» puhul. Paganini rääkis külmal toonil, teatas, et kavatseb Genuasse tagasi pöörduda, ja et ta on andnud juba kaks kontserti, ilma et oleks nende pealt frankigi saanud.

Jules Janin pani Paganini sõnad kiiresti paberile, silus lauseid ajakirjaniku vilunud sulega ja näitas siis viiuldajale kirjutatut. Paganini noogutas pead. Rahu oli näiliselt jalule seatud, ja kui pärast viiuldaja ja tema sekretäri lahkumist tõusis toimetaja kanakuudis lindude kädin ja vidin, siis olid tüdrukud, kes lõid avalikku arvamust ja reguleerisid selle ennast täis ajakirjaniku meeleolu, tublisti üllatunud lihtsast ja kategoorilisest käsust avaldada Paganini kiri ajakirja järgmises numbris.

311

Janini suusõnalised kommentaarid viiuldaja aadressil polnud aga kaugeltki meelitavad.

Viimast posti sorides õhkas Jules Janin:

«Sellel Scapinil ja Harpagonil on küll tühiasi anda kaks kontserti prantsuse vaeste heaks, kui meie Itaalia korrespondent teatab, et ta on härra Aliani kaudu ostnud Gaione villa Parma lähedal. Paganini hakkab oma isiklikus villas otse vürstlikus luksuses elama. Prantsuse penile võib ta küll kondi visata.»

Tõsi, Harris oli Paganinile soovitanud alustada läbirääkimisi mingisuguse maja ostmiseks ning' katkestada pikemaks ajaks oma rändelu. Võõrastemajad, teeäärsed kõrtsid ja postvankrid muutusid viiuldaja tervisele üha ohtlikumaks. Harris märkas hirmuga Paganini kohutavat kõhnenemist. Kõige kitsamad ülikonnad rippusid ta seljas kotina, käised hilpnesid nagu keppide otsas, iga krae tundus ülilaiana.

Ent nii imelik kui see oli, muutus Paganini mäng sedamööda, kuidas kahanes tema füüsiline jõud, üha peenemaks ja kaunimaks. Kui Paganini sulges silmad, siis oli teda raske eraldada koolnust laibakambris, töölisest, kes on surnud Pariisi gaasivabrikus, Veneetsia klaasilihvijast, keda on mürgitanud elavhõbe, või klaasipuhujast, kelle kopsud on hävinud tohutute klaasiahjude juures Murano saarel, kus maailma parim klaasivabrik

valmistas fantastilist värvilist klaasi. Aga kui ta silmad avas, siis põles neis kolossaalse loomingulise pinge ja energia rahulik tuluke. Too kunstnik ei säästnud mingil kombel oma tervist. Ta suurendas lakkamatult oma päevade koormat. Ja sageli nägi Harris, kuidas kunstnik öösel valges pikas rüüs, mis veel rohkem rõhutas tema sarnasust viirastusega, viiuli võttis. Poogen libises hääletult keeltel, vilkad sõrmed jooksid nagu valged hiired mööda puusillakest puuride vahel. Seejärel võttis ta lõuaga ikka veel viiulit kinni hoides pliiatsi ja lükkis kitsastele noodijoontele peent noodikirja. Sellest keerukast kirjast sündis geeniuse uus teos.

Ühel hommikul märkis Harris oma vihikusse järgmist:

«Kui ma istusin ja kirjutasin, alustas ta esimesi sissejuhatavaid fraase Beethoveni jumalikust viiulikontserdist.

Minu hoolde usaldatud kirja polnud enam võimalik jätkata. Ma panin sule kõrvale. Siis Paganini küsis minult, kas ma tean, mida ta mängib. Ma vastasin jaatavalt. Selle peale ütles ta mulle: «Enne kui me elus hüvasti jätame, mängin ma selle kontserdi teile veel lõpuni.» Mulle tundus, et ta unustas oma lubaduse. Kuid tuli päev, millal tema pool viibisid kaks pianisti, kes olid tema õpetaja õpilased. Äkki istus Paganini viipe peale üks nendest klaveri taha ja hakkas mängima. Muutusin tervenisti teraselt kuulavaks kõrvaks, niipea kui Beethoveni viiulikontserdi ära tundsin. Ma ei unusta iialgi naeratust Paganini kahvatul, kõhnal, väsinud näol, mille iga joon kõneles tema füüsilise mina tohutust valupiinast. Paganini oli füüsiliste kannatuste märter. Ta mängis Beethoveni kontserti, ja mängis seda nii, et süda ähvardas lõhkeda. Teda kuulavad inimesed ei teadnud, kas nad asuvad enam maapeal ja jätkavad oma tavalist elu. Ta mängis, ja niipea kui ta lõpetas, kadus ta ühegi juuresolijaga jumalaga jätmata oma magamistuppa, enne kui keegi toibudagi jõudis. Iga kontsert maksis talle ühe aasta elu. Milles Paganini haigus seisis, seda ei osanud ükski arst kindlaks teha.»

XXX PEATÜKK TÜHISUSTE PÕLETAMINE

28. juulil 1835. aastal tundis Genua äkki, et ta on maailmakuulsa nimega viiuldaja kodulinn. Genua, kes lapsepõlves suhtus Paganinisse julma hoolimatusega, oli nüüd vallatud püüdest võita endale linna kuulsus, kes on maailmale kinkinud suure viiuldaja. Magistraa-dile ja linnaisadele sai auasjaks korraldada Põhja-Euroopast saabuvale Paganinile hiilgav vastuvõtt. Markii Giancarlo di Negro hakkas omakasupüüdmatute ajendite tõukel kiiresti spetsiaalselt selleks «maapealset paradiisi» ehitama, et anda seal maestro insuperato

saabumise auks suur pidu. Kõik, mida võib pakkuda nende laiuskraadide loodus, oli kogutud di Negro paviljonidesse ja aedadesse.

. .. Troopilistest taimedest lokkava aia sissekäigu juures seisab marmorbüst. Faunide ja nümfidega ümbritsetud trepil võetakse Paganini pidulikult vastu. Viiuldaja pole veel rahva ette ilmunud, ta on täiesti valmis kontserti alustama, kuid ta ei välju ikka veel oma toast. Teda on vallanud kõhklused, teda ahistavad äkki tunded, mida ta pole seni veel kogenud. Kuus aastat ta elust on möödunud väljaspool Itaaliat: reisitõl-las,

kontserdisaalides ja võõrastemajades. Kas see ränd-elu lõpeb nüüd, millal sinjoor Paganini sisustab oma uue elamu vürstliku toredusega, nüüd, millal kodumaa avab talle oma embuse?

Kodumaa? Ammu läbielatud kibedad mälestused. Kuue aasta jooksul oli aset leidnud palju sündmusi, ajavesi oli sugulussidemed ära pühkinud. Ema oli surnud, isa oli kolm korda Harrisele ähvarduskirju saatnud, nurisedes igakuise elatisraha pärast, millest oleks jätkunud neljale isale. Pärast ema surma sai rauga lipitsemise objektiks Niccolõ vennanaine. Poeg võttis selle saatuselöögi vastu itaalia temperamendi täie tulisusega. Välkusid pussid. Naabrite valju kisa saatel köideti rauk hirmust tardunud lapselaste silme all kinni ja kihutati oma majast välja. Perekond lagunes koost, rauk suri.

Lahkumine Harrisest oli kõige raskem. Kaua ja sunnitult räägiti reipaid ja lõbusaid sõnu, nukralt kurdusid raugalikud kortsud ikkagi veel noorusliku Harrise hallidel raseerimata põskedel. Lõpuks olid öeldud viimased lahkumissõnad. Viimane käepigistus. Maanteelt kerkis tolmupilv, ja kühmus Harris sammus Pariisi poole viivast väravast välja. Ahhillino on kindlates.kätes. Siin, Genuas, viibib üks Austria leitnant Marie Louise'i saat-jaskonnast koos oma pojaga kogu aeg Paganini seltsis. Poisikest peetakse Ahhillinoks, ja see vabastab Paganini paljudest muredest ja vaevadest. Iga päev tuuakse markii di Negro juurde, tuppa, kus elab Paganini, helio-gramme. Valgusdepešš sisaldab lühikesi sõnu, millest võib aru saada, et poiss on elus ja terve, et kaitse on

usaldatav ja et keegi, peale üheainsa inimese ei tea, kus laps viibib.

Surnud Prantsuse keisri naine hertsoginna Marie Louise kaotas poja, kuid ei kaotanud oma lõbusat meelt ega Juno tüsedat rahu. Ta saatis viiuldajale Parmast briljantidega lipsunõela ja suure kuldmedaljoni, millesse oli palmitsetud Napoleon Bonaparte'i ja Marie Louise'i juuksesalgud ning blond salguke, mis kuulus Reichstadti hertsogile, tema surnud pojale, mitte kunagi valitsenud Napoleon Teisele.

Kolm korda keeras suur tõld, mille rikas sinjoor Paganini oli Londonist kaasa toonud, villa Gaione poole viivast teest kõrvale. Kolm korda möödus ta teest, mis viis sinna, kus pidi nüüdsest peale olema ta alatine eluase. Selgus, et villa Gaione, mis oli juba peaaegu valmis, ei märganudki oma peremeest. Seal on tee, mille ääri palistavad küpressid, seal rohetavad mürdid. Kaugemal avaneb tasandik, sealt algab põld, põllu taga on mets, ja metsas järsk ja künklik tee. Paganini on siin olnud üksainus kord, oma lapsepõlves. Nüüd sõitis ta esimesel kahel korral mööda teekäänakust, mis viis tema maja juurde, kuna ta oli lihtsalt unustanud villa Gaione olemasolu. Kolmandal korral silmitses ta tähelepanelikult iga teerada, mida ta nägi tõlla aknast, südant läbis kerge valu mõtte juures, et ta võib-olla iialgi ei näe seda elamut, kus pidid lõppema ta eksirännakud.

Ta tervislik seisukord oli tugevasti kõikuma löönud, kuid ta hingejõud olid täielikus tasakaalus. Tundus, et ta valitseb kogu oma talendi võimsust. Rohkem kui iialgi varem tajus ta arvutuid võimalusi viiuliga inimesi maagiliselt mõjustada, ja polnud raskusi, mis oleksid Paganinit kunstikõrguste vallutamisel peatada suutnud.

Haavad kurgus torkisid nõeltena. See valu kaasnes iga viiuliheliga, ja mida peenem ja parem oli mäng, seda teravam oli valu. Ent mida enam kadus ta loomulik inimhääl, seda väljendusrikkamaks muutus tema mäng. Pimedal teravneb kompimismeel. Paganini, olles kaotanud hääle, õpetas viiuli väljendama kogu oma mõtete ja tunnete täiust.

Ta sammus keset temasse armunud rahvahulga aplodeerimist

ja hüüdeid. Nüüd astub ta trepist alla, ta on aias, siis lehtlas, värskes õhus, keset sadu ja tuhandeid kuulajaid.

Tervitamise asemel võtab Paganini viiulipoogna ja selgemini kui kunagi varem kerkivad ta silme ette pildid minevikust. Ta mängib Beethoveni teemal. Seninägematute maade ja seni veel loomata maailmade rannad, ja kõige üle — saatuse ähvardav koputus uksele. See «saatuse laul», mis laotus otsekui surma hääl universumi musta taevana juuli keskpäeva üle, katkestas äkki lõputu kantileeni, ja siis järgnes kummaline, senikuulmatu fermaat. See kauakestev, vaibumatu, lõputu pikk heli, mis pani tuhandeid inimesi tahtmatult hinge kinni pidades kuulama, kutsus alguses esile tumma vaimustusohke, seejärel aga tekitas inimestes valulist piina. Selle heli, selle viimase pikale veninud noodi üleinimlik kestus mõjus rusuvalt. Tundus, et see noot katkeb igal hetkel, nõrkedes poogna raevuka liikumise all. Kuid vastu ootusi omandas see uue jõu ja paiskas vere lainena meelekohtadesse tuikama. Hirmunud, hämmeldunud ja väsinud kuulajad vaatasid jahmunult üksteisele otsa, nagu püüaksid nad kontrollida oma muljeid teiste silmade järgi, justkui katsuksid nad kindlaks teha, kas see nõiduslik, uinutav heli kõlab unes või ilmsi. See oli tõeline Beethoven, see oli saatuse laul, kuid saatuse laul, mille viiuldaja esimest ja viimast korda ette kandis. Esimest korda lõi Paganini hävingu ja olematuse muusika, ning ta ise kuulis selles kohutavat surmahingust. Saatuse laul muutus matuse-kella helinaks, kontide klõbinaks ja mullapankade kõmisevateks mütsudeks kirstu kaanel.

Rahvahulga pinevus läheneb hullumeelsusele, kui ilma igasuguse pausi ja üleminekuta kostab äkki kellukeste helin. Nurmel, lillede keskel tantsivad elegantsed, iludustäppide ja poolmaskidega lamburneiud välejalgsete, kergemeelsete ja õhuliste lamburitega, pilvelistes suitsjates, roosakais, sinakais ja rohekais ülikondades, valged parukad peas, kepid ja vanikud käes. See nägemus, mis ei jätnud Beethoveni helidest midagi järele, kaob nagu õhtuste pilvede kangastus, ja ootamatult kuuldub hallist udust jälle bassikeele häält. Lisandub

õhtuste tänavate ja vaesusepesade sumin, sirutuvad kortsus ja kondised käed, elava kaubaga kaubitsejad panevad turu oma valjude hüüetega kaikuma. Siis kostab järsku krabin ja rottide tülgas piiksumine. Keegi jookseb puutreppi mööda ärklituppa, kuid tuhanded vastikud ja õelad loomad saavad ta kätte. Algab võitlus, vihased loomad puurivad oma hambad sooja, elavasse inimlihasse. Metsikud helid muutuvad trummi-põrinaks. Mis on Beethovenist veel järele jäänud? Tõsise muusika majesteetlik pidulikkus asendub Paganini fantasmagooriaga. Helide kohutav möll kisub kõiki kaasa. Inimesed ei vaata üksteisele otsa. Ülal aga on selge, tuhandete tähtedega Genua taevas. Kuskilt kaugusest kostab laulu ja merelainete laksumist. Keegi ei märka selle öö võlu, kõigi pilgud on suunatud mustale täpile — Paganini süngele kujule. Nüüd viskab ta pea vasakule, ja nagu timukas, kes raiub ühe löögiga pea maha, surub ta poogna kõigile neljale keelele, ja need toovad alistudes kuuldavale ebakõlalise ja kohutava valukisa.

. . . Arst hoiab markii toas Paganini mõlemast käest kinni. Viiuldaja on uinunud, kuid teda ei saa üksi jätta, ta pulssi on vaevalt tunda, ja süda on peaaegu lakanud löömast. Oli hetk, kus ta sarnanes juba surnule, ainult huultele asetatud peeglile tekkis nõrk udulaik.

Palee seinte taga jalutab väike mees, käes neli per-gamendilehte, millel on vanaaegses vormis valmis kirjutatud notariaalne tekst. Ta teatab, et sinjoor Paganini on juba hommikul tellinud testamendi ja palunud selle tuua temale allakirjutamiseks. Ta näitab

sinjoor Paganini enda kirja, mis on adresseeritud Genua peanota-rile. Suure maestro käsk on täidetud, ja kuna kontor töötab laitmatult, siis pole põhjust viivitamiseks.

Teda ei lasta sisse, kuid ta teatab, et kohe saabub keegi kõikvõimas ja vägev isik, kelle ees avanevad kõikide paleede uksed, ja siis tuleb väike mees temaga koos sisse, ning sinjoor Paganini kirjutab alla neile salajastele sõnadele, mida ta on kandnud südames ja käskinud pergamendirullile kirja panna selleks, et kõik tema sugulased jääksid rahule, kui issandal jumalal tuleb tahtmine tema hinge siit hädaorust ära viia.

317

Möödub pool tundi, ei ilmu kedagi, midagi peab kinni inimest, kellele see väike ametnik toetub. Möödub tund, ja musta mantlisse mähitud mees, keda saadab markii di Negro, istub tõlda ja sõidab ära.

Lõputud põiktänavad, ja siis lõpuks umbtänav, millest pääseb välja ainult läbi maja kangialuse. See on Passo di Gatta Mora. Siin mangus kord poisike Niccolõ peotäit makarone, siin kurnasid nälg ja üle jõu käiv töö organismi, mida haigus pani hulk aastaid hiljem seda võlga lunastama. Suur vaim oli väikesest kidurast kehast võitu saanud ja juubeldanud, kuid tasumisetund oli kätte jõudnud, ja iga jõuraasuke oli nüüd arvel.

Siin majas suri ta ema. Siit võeti ette põgenemisretk Šveitsi Alpidesse, ja siin astus teekonnaraskustest kurnatud laps, kohmakas viiulipoogen relvana käes, kahe-võitlusse suure ja raske viiuliga, heideldes temaga magamata ja puhkamata neliteist tundi päevas.

Must tõld keerutas mööda Genua öiseid tänavaid, kuid Paganinil tuli õhust nappus. Ta saatis kutsari minema, astus mööda marmorastmeid väljakule, ja nagu tolgi korral, kui ta isa juurest põgenes ja esimest korda pööraselt võitis öises salamülkas, asub ta südamesse võimas sõltumatuse ja inimestest vabanemise tunne. Hiilides piki majaseinu, möödus Paganini politsei jaoskonnast. Midagi polnud kuulda, tänavad olid tühjad. «Ainult kodumaal, ainult lapsepõlve mälestustega looritatud kohtades tunned oma lõpu lähedust nii selgesti ja lohutamatult,» mõtles Paganini, kuulatades oma sammude kaja ja talle läheneva mere vaikset loksumist. Paganini südamesse asus kadedus nende lihtsate inimeste vastu, kes elasid sel õnnistatud kaldal. Ta astus kiiremini mühisevate ja muretute lainete poole. Ta ei näinud, kuidas üks väike mees lipsas temast rotina mööda ja jooksis ruttu valge muuli tj.ppu, Dar-sena Reale majaka juurde.

Paganini heitis mantli õlgadelt, nööpis kuue lahti, võttis ära kaelasideme ja viskas selle merre. Rind avatud soolasele tuulele, astus ta kindlal sammul mööda kivimuuli edasi. Hiiglasuurtest kividest kitsas vall tõrjus tagasi kahelt poolt pealesuruvaid soolaseid laineid, pritsmed lendasid üles ankrurõngastele roheliseks

318

muutunud, tuuiitunud kivirahnudel. Paganini sammus mööda krobelisi kive, kartmata üha kõrgemale peks-vaid laineid. Ta kuulis mere laulu, hingas värsket meretuult sellise tundega, nagu oleks ta lapsepõlv tagasi pöördunud. Ta ei näinud, et mees, kes oli kogu elu ta vastu kandnud põletavat, loomalikku viha, seisis muuli lõpus kõrge majaka juures ja jälgis teda üksisilmi. Paganini ei näinud seda meest, ta läks otse tema poole, ja Novile tundus, et Paganini üksnes ei näe teda, vaid aheldab ta oma mustade silmadega kivi külge. Ja kui Paganini ei aimanudki, et ta praegu ei viibi muulikividel üksinda, siis Novi oli viha ja kohkumise kehastuseks. Äkki tundus talle, et ta viimne tund läheneb ja et see, keda ta kogu elu taga on kiusanud, astub praegu ta juurde ja haarab oma vägevate sõr-medega, mis on tugevad nagu terasvedrud, ta kõrist kinni.- Koletu hirm lämmatas teda, ta

tahtis karjuda, kuid hääl ei kuulanud sõna. Ta tahtis Paganini jalgade ette langeda, kuid ta käed ja jalad olid nagu tina täis.

Lainete laul, virgunud ning majaka kohale lendu tõusnud kajakate kisa tuli järjest lähemale, pannes merest ja muusikast joovastunud viiuldaja kõrvad lukku. Paganini ei näinud, kuidas väike inimkuju kohkudes taganes, et ennast majaka taha peita, kuid liiku-mist valesti arvestades kukkus karjega, mis sarnanes kajaka kiljatusele, äkki muulilt alla. Paganini jõudis majakani ja sammus juba tagasi, aimamata, et neil hetkedel kustus elu.

.. . Hommikul tundis Paganini ennast hästi. Liivasel leetseljakul töötas vana kalur, kuivetunud, kortsus ja kongisninaline, piht nööriga kokku tõmmatud, ees nahkpõll, millel kõikusid kalapüügiriistad. Tema väike poeg trallitas isa abistades laulda. Päikesetõusul vaikseks jäänud lahe läbipaistev vesi muutus kullakarvaliseks, mere kohal seisis hommikune udu.

Paganini tundis ära kavala Pascarelli «Varjupaigast», ta tundis tema, oma lapsepõlve mänguseltsilise ära vasaku kõrva puudumise ja suure armi tõttu vasaku kulmu kohal. Kuid kalur ei tundnud Paganinit ära. Ta vaatas paar korda kivil istuva mehe poole ja jätkas

oma tööd samasuguse hoolikuse ja mõõdetud liigutustega nagu poisikesepõlveski, kui ta laskis paberist laevu Passo di Gatta Mora lõikudele.

Hommikueine ajal tuli Paganini oma toast, et minna alla di Negro palee suurde söögituppa. Ta eksis uksega, ja ootamatu vaatepilt pani teda kiiresti ukse kinni lööma. Selles toas jutlesid elavalt kümmekond inimest. Paganini kuulis teravalt ja pahatahtlikult lausutavat oma nime. Ta tundis seda laia helesinise kleidiga naist. Sin-joora Antonia polnud peaaegu muutunud, vähemalt ei märganud Paganini temas mingeid muutusi, kui ta hetkeks selle daami pilku kohtas.

Hommikusöögi ajal oli markii di Negro kuidagi kohmetunud. Heitnud viimase artišokilehe kõrvale, vaatas Paganini markiile ainiti otsa ja ütles:

«Nüüd rääkige.»

Di Negro punastas sügavalt. Ta näitas Paganinile virna Prantsuse ajalehti, mis teatasid maailmale, et sin-joor Paganini on oma kodulinnas Genuas koolerasse surnud. Ajalehtede hulgas oli paljude templite ja postmarkidega kaetud suur pruun ümbrik. Selles oli preili Weishaupti kiri ühes paari suure reaga, mis olid kritseldatud lapse käega. Laps oli jäänud ehmatusest haigeks, nüüd on tal parem.

Tunni aja pärast kihutas Paganini tõld meeletult põhja poole.

XXXI PEATÜKK MINEK HADESESSE

Sinjoor Ferdinando Paer on haige. Malibran, kes oli võlunud oma häälega Inglismaa, ei pöördunud Suurbritannia turneelt enam tagasi. Kontserdi ajal Manchesteris hakkas ta aaria viimase noodi ajal vaaruma ja langes pikkamisi teda saatva Beriot' kätele. Surm saa-bus silmapilkselt ja kergelt. Rossini oli lahkunud Pariisist, loobudes jäädavalt muusikast.

Ahhillino on tervem ja õnnelikum kui kunagi varem. Kuuldused isa surmast osutusid alusetuks. Ent sinjoora Antonia ilmub ettenägelikult igale poole, kus sinjoor Paganini

võiks surra. Ta käib Niccolö kannul, oodates ta surma. «Oo, õnnelik vari!» mõtleb Paganini. «Võibolla tuleb tal veel kaua Hadeses rännata.»

Ferdinando Paer teeb etteheiteid ta ootamatu kadumise, ta põgenemise pärast Pariisist ja selle pärast, et ta polnud endast midagi teatanud. Ta räägib oma eluõhtu saabumisest.

Harrist ei ole. Ent kui hoolikalt oli see omakasupüüdmatu sõber täitnud oma sekretärikohustusi! Hea arvepidaja palkamine kindlustas sinjoor Paganinile paksu raamatu ja suure safian-nahast portfelli olemasolu: seal on Paganini varandus arvudes kokku võetud, seal on näidatud teed, mida mööda kuld hakkab ühtlase vooluna täpselt ülesmärgitud panga-teera-jakeste kaudu kokku jooksma. Laffitte ja Rothschild püüavad üksteise võidu suurele viiuldajale teeneid osutada. Isand Rothschild koguni ületas iseennast. Ta saatis sinjoor Paganinile oma Pariisi panga esimese direktoriga lipsunõela, mis oli kaunistatud rubiinide ja briljantidega.

Kuid Paganini vaenlased ei lasknud teda hetkekski silmist.

Kord tulid sinjoor Paganini juurde kaks isandat — Tartuffe de Petiville ja Rousseau-Demelotri — ja tegid talle ettepaneku võtta osa muusikapalee organiseerimisest maailma pealinnas. See pidi saama õigupoolest muusikamajaks, sest casa tähendab itaalia keeli maja. Niisiis saab sellest «Casino». Sellest saab lahtiste ustega maja, mille asutab muusikaarmastajate ühing. Selles majas leiavad endale nagu kunstide paleeski varjupaika kirjandus, kujutav kunst, muusika, koreograafia ja arhitektuur — ühe sõnaga, sellest saab entsüklopeediline asutus, mida kaunistab maailma esimese kunstniku sinjoor Paganini nimi. Kõik on juba valmis. Isand de Petiville on ostnud hotell «Geomare'i». Oo, see asub suurepärasel kohal dAnteni maantee lähedal. Kunagi oli see Prantsuse revolutsiooni aegse finantsisti härra Perrego omand.

321

«Me valisime just sellepärast nii meeleldi selle koha,» ütlesid kahe nimega mehed Paganini poole pöördudes, «et sinjoor Perrego oli itaallane, ja hiljem kuulus see Arrigile, Padua hertsogile, ning seal asutati õieti öelda ka teie rahanduspatrooni isand Laffitte'i esimene pank. Teie kirjutage ainult põhikirjale ja neile väikestele paberilehtedele alla.»

25. novembril 1837. aastal kogunesid pariislased esmakordselt sellesse «Casinosse». Berlioz avaldas «Pariisi kroonikas», «Muusikalehe» viimasel leheküljel sinjoor Paganini uue spekulatsiooni puhub mürgise ja põlastava artikli.

«Kuulsa viiuldaja isiklik osavõtt sellest veidrast «Casinost» avaldub järgmises: Paganini kõnnib selles aias kord või paar, kui juhtub olema ilus ilm ...»

Paganini kehitas õlgu: «Mida see inimene minust tahab. Ma olen ju tema saatuse kergendamiseks kõik teinud.»

Ta polnud Berliozile kunagi muusikalist nõuannet keelanud, oli vastanud kõikidele tema kirjadele, kuid lähemate tuttavate ringis, kus suu pruukimine läks üle igasuguse piiri ja kus osutus tõeks kõnekäänd, et sõbrad — need on kõige suuremad reetjad, muutus härra Berlioz sellest hoolimata halastamatuks Paganini austaja, noore Liszti vastu, keda ta vihkas ja kadestas, eriti aga Paganini enda vastu. See nimi kutsus Berliozis esile ebauskliku hirmu.

Berlioz võis Paganinist jutustada palju enam kui paljud teised tema sõbrad muusikamaailmas. Pealegi oli härra Berlen, tähtis Pariisi finantsist ja ajalehe «Journal des Débats» omanik, kes oli oma kaitsva tiiva alla võtnud Jules Janini, kursis kõigi Paganini kohta käivate laimujuttudega. Ajaleht kasutas anonüümsete ja avalike korrespondentide teeneid. Post tõi iga päev huvitavaid episoode sinjoor Paganini elust. Toimetuse

käsutuses oli samuti mõnesugust materjali, millest suurel viiuldajal polnud aimugi. Isand Berlenisse aga puutus see otseselt, sest ooper «Esmeralda», mille härra Hugo ja härra Foche'i libreto järgi lavastas Berlioz, polnud härra Berlenile võõras. Tema tütar laulis selles ooperis, ja kui Berlioz peksis keelt Paganini üle, siis

322

seda enam oli pariislastel põhjust seda teha Berliozi ja tema vahekorra üle härra Berleni tütrega. Berlioz oli abielus. Ta oli abiellunud ettevaatamatult ja järele kaalumata, kuna ta tollal polnud veel tuttav neiu Berleniga. Nüüd aga oli härra Berlioz sunnitud virelema, ja tihtipeale tuli tal pead murda selle üle, kuidas tasuda pesunaisele. Vastu tahtmist pidi ta kirjutama «Muusikalehele» kroonikat, einetama Jules Janini juures, lõunastama härra Berleni pool, õhtusöögist loobuma ja tühja kõhuga magama heitma, lugedes juba sajandat korda Balzaci imetlusväärset romaani «Šagräännahk». Oo, kuidas too egoistlik Rafael sarnaneb sinjoor Paganinile, kelle kasutuses on viiuli nõiavõim, mis aga ometi ei suuda viiuldajale tervist tagasi anda!

Ja siis pannakse posti «Sagräännaha» eksemplar.

Paganini loeb traagilist lugu vaesest pariislasest Rafaelist, kes läks nagu temagi kord jubedasse mängupõrgusse ja pani kaardile oma viimase rahatüki. Siis kummaline leid antiikasjade kaupluses. Šagräännahk, mis loendab päevi ja tunde, vähenedes pärast iga Rafaeli soovi täitumist. Siis arvutud materiaalsed rikkused, kõikide soovide täideminek ja elu kiire kulumine. Otsekui tuulest kantud kalendrilehed kaovad päevad, tunnid ja minutid, ruineerides ta elu ja seinal rippuv kunagi hiiglasuur onagerinahk väheneb silmanähtavalt. Siin on tema vana kontuur, punane joon valgel seinal, ja siin on ta oma praeguses suuruses. See suure-sõmeralise pinnaga läikiv salapärase kirjaga nahk sümboliseerib Rafaelile elada jäänud päevade ja tundide tagavara. Berlioz arvestas õigesti seda lööki andes. Tema kavatsus õnnestus. Paganini tundis täielikku sarnasust oma saatusega.

Sündmused, mis hargnesid pärast Paganini tagasipöördumist Pariisi, hämmastavad oma ebatavalise kooskõlastatusega.

Politseibüroo šeff härra Simone, politseiprefektuuri peasekretär härra Malevalles, «Muusikaleht», vaimuliku seisuse esindajad, Pariisi juristid ja arstid, ajakirjanikud ja kriitikud osutusid äkki ühtse sihikindla kava täidesaatjateks.

Harris, kes elas Inglismaal, sai kirja, mis teatas talle

323

kummalistest kahtlustest, mida Paganini on avaldanud Harrise kohta oma rahaasjade ajamise pärast. Harris kirjutas Paganinile kirja, pakkudes oma teeneid ning paludes tõde jalule seada. Paganini ei saanud seda kirja. Harris pidas talle teatatut tõeks ja vaikis, pakkumata teistkordselt oma teeneid ning elas tagasihoidlikult Brightonis.

Paganini sai peatselt teate, et tema korraldusse saadetakse suur ookeanilaev, mis võib teda viia Uude Maailma. Paganini hakkas valmistuma ärasõiduks. Kuid ta kõneles oma ettevalmistustest liiga avalikult, ja need, kellele oli vaja tema elu, leidsid abinõu nende ettevalmistuste halvamiseks.

Kui oli vaja arsti, siis ilmus eriarst, kui oli vaja juristi, siis ilmus erijurist, kui oli.vaja kriitikut ja ajakirjanduse esindajat, siis oli see jälle maskiks sellele jälitavale tahtele, mis oli endale ette pannud nii arsti kui ka juristi näokatte.

1837. aasta kujunes otsustava löögi andmise aastaks, mis valmistas ette Paganini hukkamõistmist ja hukkumist. Andekas ja sõnaosav advokaat NN pasundas igal pool ja kõigis saalides, kus tema viibimist nõudis ta elukutse, Paganini meeletusest. «Paganinil ei jätkunud veel oma kolossaalsest rikkusest, ta astus Pariisi spekulantide, börsipetturite ja tumedate tegelinskite kampa, kes asutasid tühjal kohal ja ilma rahata «Casino».»

Selle kogenud advokaadi sõnu korrati igal pool. Ja kui Paganini oleks pööranud rohkem tähelepanu inimeste juttudele, kui ta oleks lugenud Pariisi afišše ja ajalehtede kuulutusi, siis ta oleks näinud, et «Casino» pole sugugi süütu heategev ettevõte. See on tema tulu-allikas. «Casino» on Paganini sünnitis. «Casino» ja Paganini on üks ja seesama.

Makstes kunstide maja organiseerimiseks esimese panusena kuuskümmend tuhat franki, arvms Paganini, •et ta teeb muusikakultuuri pealinnale suure tänužesti. Samal ajal aga raiskasid avantüristid viiuldaja raha ära, tegid tema nime kasutades kolossaalseid võlgu, alustasid suuri äritehinguid ja seadsid Paganini peagi fakti ette, mis ähvardas teda täielikult laostada,, ega vastanud kõige vähemalgi määral tema kavatsustele.

324

Tarkpead Pariisi jurisprudentsist ei seganud end neisse asjadesse, ja ootasid, et Paganini ise pöördub abi saamiseks nende poole. Nende seas oli inimesi, kes ootasid veel suuremat segadust, mille järele Paganini oleks pidanud oma kukrut tublisti kergendama. «Casino» hakkas aga iga päevaga üha rohkem sarnanema Pandora pahedetõrrele.

Härra Rousseau-Demelotri oli lihtsalt härra Tartuffe de Petiville'i tahte täidesaatja ja asjaajaja. Härra Tartuffe oli Pariisist äkki ära sõitnud.

Härra Paganini on kohustatud esinema «Casinos» iga päev, kuna publik, kellele seda kõike on lubatud, ootab tema esinemisi. Temal pole sellega asja, et härra Paganini on haige.

See kõik on väga naeruväärne. See on nali, millesse lõpuks Prantsuse õigusmõistjad end vahele segavad ja kaitsevad suurt viiuldajat, kes nii meelsasti prantslastele vastu tuli. See on päevaselge. Paganini kirjutab Pariisi prefektuuri ^peasekretärile härra Malevalles'ile kirja ja saab vastuse, et monsieur Paganini arvab asjata, et Prantsuse seadused hakkavad kaitsma metsikut spekulatsiooni, mida sepitsevad tundmatud inimesed: «Casino» sisseseade eest tuleb Paganinil viivitamatult tasuda kakssada tuhat franki, muidu ähvardab teda peale tsiviilkohtu ka veel politseikohtu vahelesegamine.

Finantskohus on määratud 7. märtsile, ja Paganinilt mõistetakse välja kõik need kolossaalsed summad, mis olid loendatud Malevalles'i kirjas.

Paganini pöördub härra NN poole. Härra NN kehitab õlgu, öeldes, et asi on keeruline ja täbar. Härra NN on aga vastutulelik, ta lubab sinjoor Paganinit siiski abistada. Ja ta hakkabki abistama. Ta tuleb iga päev sinjoor Paganini juurde ja heietab oma jutte. Ta toob temale «Kohtuliku Tribunali Ajalehe». Loeb talle kõike, mida sinjoor Paganinist on kirjutatud. Sinjoor Paganini on politsei ja Pariisi kohtu seisukohalt tavaline šantažist. Ta organiseeris «Casino» kasusaamise sihiga ja tüssas auväärset publikut nagu vana ja vilu-nud spekulant. Härra Paganini antakse kriminaal-politseikohtu kätte.

325

«Sellest raskest karistusest vabastamine läheb kalliks maksma,» ütleb NN. «Te teate juba, et Petiville põgenes Pariisist, viies kaasa kõik «Casino» rahad. Tal oli salajane kokkulepe vana politseikoera Fleuryga. Fleury on praegu kohtu all. Teiega pole rahul ka härra Simoné, kes esitas kohtuministrile teie peale kaebuse. Ka prefektuuri sekretär härra

Malevalles esitas kohtuministrile analoogilise kaebuse. Teie šantaaži asitõendina esitasid mõlemad ministrile need «Casino» aktsiad, mida teie neile altkäemaksuks saatsite.»

Paganini vaatab pärani silmadega nagu inimene, kelle ees avaneb kuristik. Kuid äkki võtab tema üle võimust viha, ta trambib jalgadega, kihutab NN välja ja otsustab ise oma asju ajama hakata.

16. märtsil avaldatakse kohtuotsus kõigis Pariisi ajalehtedes. Sinjoor Paganini, «Casino» organiseerija, on kohustatud esinema «Casinos» vähemalt kaks korda nädalas ilma honorarita. Iga kontserti võib härra Paganini asendada kuue tuhande frangi suuruse trahviga. Tagatisena pannakse kõik «Casino» rahalised vahendid eriaresti alla.

Ameerikast ei maksa enam mõeldagi. Paganini on andnud allkirja, et ta ei lahku Pariisist. Nii möödub aeg augustikuuni. Paganini rabeleb nagu metsloom puuris. Haigus komplitseerub, igal õhtul raputab teda palavik, öösel kiusavad luupainajad, kurgust tuleb verd. -

Mingisugused isikud, kellel on politsei eriluba, ekspluateerivad «Casino» ruume. Vastlanädala teisipäeval esines keegi Saint-Felice Paganini võltsitud kirja alusel «Casino» laval. Seejärel põgenes ta koos kassapidajaga, võttes kaasa kogu kassas oleva raha. Pärast seda muutub härra NN, Pariisi prefekt Gisquet' naisevend, advokaadist hagejaks. Ta annab Paganini kohtüSse ja nõuab temalt kolossaalse summa ta asjade ajamise eest. Paganini oli NN abi ära põlanud, kuid kohus mõistab Paganini trahvi maksma, NN on rahuldatud. Paganini kirjutab kohtuministrile, ja asi määratakse arutamisele kohtukojas.

Kohtukoda on aeglaselt töötav masin. Kaovad toimikud ja dokumendid. Paganini avaldused kaovad, nagu

oleksid nad kirjutatud päikese käes sulavatele jää-kildudele, ja ainult Prantsusmaa ja Euroopa ajakirjad avaldavad kord kaastundega, mis Paganinit solvab, kord kahjurõõmuga, mis teda masendab, teateid tema vintsutustest. Ei ole enam suurt viiuldajat, on mees, kes on langenud šantaaži mülkasse, on raskesti haige inimene. Sinjoor Paganini vastu hakkavad huvi tundma arstid.

Paganini püüdis Pariisi lehkavast õhkkonnast välja saada. Ta kirjutas Laportile kirja, milles avaldas soovi anda Londonis kontserte. Inglise ajalehed kuulutasid välja kontserdipäevad ja kellaajad. Paganini valmistus ärasõiduks, kuid seda ei toimunud: Kohtukojale meenus, et Paganini oli palunud oma asja arutada, ja saatis sinjoor Paganinile kutse, mis pani teda Londoni sõitu edasi lükkama.

Samal päeval, kui Pariisis teada saadi, et Londoni ajalehtedes on avaldatud teade, et Paganini loobub kontsertide andmisest, sai Paganini teate: asja arutamine kohtukojas lükatakse edasi detsembrikuule. Paganini ei teadnud, mida teha. Ta oli peaaegu jõuetuks muutunud.

24. juunil avaldas «Muusikaleht» sinjoor Paganini kirja, mis pidi ajalehe arvates näitama, et sinjoor Paganini on jõudnud meeltesegaduse ülimale astmele. Selle kirja tegi armastusväärselt teatavaks sinjoor Poug-las Loveday, kelle tütrele Paganini olevat andnud viiuli-tunde. Sinjoor Paganini nõudis nüüd härra Douglas Lovedaylt tundide eest kakskümmend kuus tuhat nelisada franki. Tõusis uus meelepahatorm. Paganini muutus ajalehtede talumatu tagakiusamise ohvriks. Inimesed, kes hiljuti olid tema kontsertidest vaimustatud, kehitasid õlgu ja ütlesid: «Mis selle inimesega on juhtunud? Kakskümmend kuus tuhat franki umbes kuu aja jooksul antud tundide eest! Ta on vist hulluks läinud!» Ja

kui leidus veidrikke, kes ütlesid, et siin ei ole asi päris korras, siis vangutasid targad päid ja lasksid kuulda: «Oo, te ei tunne veel seda meest!»

Kuus nädalat taotles Paganini asjatult, et avaldataks tema seletused. Lõpuks osutusid tema poolt esitatud tõendid niivõrd hämmastavateks ja ähvardus pöörduda

327

vahetult Louis Philippe'i poole niivõrd mõjuvaks, et ajaleht oli sunnitud avaldama härra Douglas Loveday kirja, mis eelnes Paganini kirjale.

Selles kirjas nõudis Loveday härra Paganinilt üheksa-kümnepäevase elamise eest Loveday korteris nelikümmend tuhat franki. Peale selle, silmas pidades, et miss Loveday oli Londonis andnud tunde väikesele Ahhilli-nole, — ta õpetas täpselt kümme päeva Ahhillinole klaverimängu, — nõudis härra Douglas Loveday sin-joor Paganinilt kohtu ähvardusel kaks tuhat franki ühe tunni eest. Douglas Loveday tarvitas kirjas kõige kate-goorilisemaid ja kõvemaid väljendusi. Kolme päeva jooksul pidi sinjoor Paganini välja maksma kuuskümmend tuhat franki.

Avaldades selle kirja, lisab Paganini:

«Ma pole tema tütrele tunde andnud. Ma vastasin sir Douglas Lovedayle lihtsa näitega, et kui fantaseerida, siis võib fantaseerida ka nii, nagu mina seda tahan. Selle eest, et ma pole tema tütrele tunde andnud, võin temalt nõuda kakskümmend kuus tuhat nelisada franki või ükskõik millise summa, mis mulle aga pähe tuleb. Ma ei puudutanud,» kirjutab Paganini, «teist küsimust. Härra Harris, minu sekretär ja sõber, katkestas õigeaegselt isand Loveday venna visiidid, keda isand Loveday ise tutvustas kui Inglismaa kõige kuulsamat arsti. Ma'ei tea, kas see inimene omab arstidiplomit, kuid ma sattusin kummalisse seisukorda, mis mu tervisele erakordselt halvasti mõjus, niipea kui olin mõned korrad sisse võtnud tema poolt kirjutatud rohtusid. Harris paljastas mulle kogu selle pettuse. Kuulus arst hämmastas teda sajafrangise honorari nõudmisega igapäevaste visiitide eest Loveday korteris, isegi siis, kui need piirdusid lihtsa küsimusega: «Kuidas käsijsäib?» Olin sunnitud isand Loveday korterist kiiresti lahkuma, kusjuures ta andis Harrisele allkirja, et kõik arved on täielikult õiendatud.»

Paganini kartis juba mõnda aega pöörduda Pariisi arstide poole. Raskesti haigena kuulas ta 16. detsembril 1837. aastal Berliozi kontserti. See oligi siis see kummaline muusikamees, kes Paganini nimesse nii põlglikult suhtub! Tuleb välja, et ta kirjutab jumalikke helitöid.

328

«See on ime!» ütles Paganini, kuulates «Haroldit Itaalias».

Järgmisel hommikul kirjutas Berlioz oma isale: «Paganini, see suur ja õilis kunstnik astus minu juurde lavale ja ütles, et seekord on ta hingepõhjani liigutatud kontserdist, mis tõstab mind Beethoveni tasemele. Äsja leidis aset sündmus, mis mind vapustas. Viis minutit tagasi tõi Paganini võrratu laps Ahhillino mulle isa kirja, mis sisaldas Rothschildi panga tšeki. Ma olen kahekümnetuhandelise varanduse omanik. Paganini kirjutab mulle:

«Minu kallis sõber!

Beethoven on surnud, Berlioz aga äratas ta eile jälle ellu. Mulle on osaks saanud õnn nautida Teie jumalike teoste helisid, palun Teid mulle lubada täita oma kohustus geeniuse ees. Võtke minult tänutäheks vastu kakskümmend tuhat franki, mida võite saada parun Rothschildi käest.

Teie igavesti ustav sõber Niccolo Paganini.»»

Ootamatult ilmus uus märkus «Journal des Débats's»:

«Maailmas pole midagi julmemat, ebaõiglasemat ja karmimat, kui on minu häbiks mu kirjutised, mis on suunatud Paganini vastu. Tegin suurt ülekohut, nõustudes oma südames ühiskondliku arvamusega, mis oli kujunenud Paganini nime ümber. Jules Janin.» •

Need Janini ebaselged read ei kõnelnud sõnakestki tõelisest põhjusest, mis sundis teda Paganini tagakiusamist lõpetama.

Pariisi bulvarilehed tõstsid kisa Berliozi kontserdil aset leidnud sündmuse ümber. Muinasjutt kahekümnest tuhandest frangist andis ainet kõige lõbusamateks arvamusteks Paganini kohta. Räägiti, et see polnud Paganini enda raha, mis ta Berliozile andis, vaid et mademoiselle Berlen palus viiuldajat oma isa, «Débats'» väljaandja teadmata anda Berliozile üle oma südamlik kingitus: sellega võibki seletada «Débats'» kaastöölise härra Janini õiendust.

Liszt oma kirjas Ortegue'Ie mõistis selle heategeva žesti hukka. Teised vihjasid lihtsalt sellele, et Paganini andis Berliozile varastatud raha.

329

«Raha, mis on võidetud valekaartidega, ei või Berliozile kasu tuua,» kirjutas Itaalia bulvari ajaleht.

Kuid Berlioz oli õnnelik. Kolm aastat kerget tööd, vabadust ja õnne. Nüüd lõpetab ta oma «Romeo ja Julia».

«Ma leidsin ta üksinda suurest saalist,» kirjutas Berlioz õele. «Sa tead ju, et ta on kaotanud hääle. Ilma tema poja Ahhillino abita on võimatu aru saada, mida Paganini tahab öelda. Kui ta mind nägi, tulid talle pisarad silmi ja minagi tundsin, et võin nutma puhkeda. Kas mõistad, Paganini nuttis, see metsik kannibal ja naistehukutaja nuttis mind kaelustades. «Ärge ütelge midagi. Mul pole teie sõnu vaja! Tundsin ise suuremat rõõmu kui teie!» ütles ta mulle. «Te kinkisite mulle tõelise muusikaelamuse, mida ma pole ammu enam tundnud.» Siis pühkis ta silmist pisarad, lõi äkki naerdes käega lauale ja hakkas ruttu-ruttu huuli liigutama, vaadates mind uskumatult kannataval ilmel. Väike Ahhillino tõlkis mulle need kõlatud sõnad.

«Olen õnnelik,» ütles Paganini, «olen õndsuse tipul. Nüüd ei söanda need lurjused, kes teie vastu kirjutasid, enam oma laimu korrata. Ma olen autoriteet muusikamaailmas, mina teatan teie tunnistamist suureks muusikuks.»»

Berlioz oli tõepoolest liigutatud. Meeleliigutus takistas teda rääkimast. Perspektiiv teostada kõike seda, milleks nälg ja viletsus olid heliloojalt võimaluse võtnud, vaimustas teda ja tegi ta keeletuks, kui ta kohtas Paganinit. Siis aga möödus esimene kohmetus. Berlioz küsis Paganini tervise järele. Ta oli kohkunud, sest oli viiuldajat estraadil näinud tugevana ja võimsana, nüüd lähedalt vaadates märkas ta, et tema ees seisab väsinud ja viimase piirini kurnatud inimene, kes oli teinud ilma igasuguse omakasuta suure heateo, kuigi tema tervis oli nähtavasti selline, et tal oli aeg mõelda ainult oma elu säästmisele.

Berlioz hakkas rääkima nõiduse saladusest, mis oli suurele Paganinile avanenud sellises täiuses. Viiuldaja raputas pead. Ahhillino ütles talle edasi isa lühikesed laused:

«Minu saladus ei ole juhuse tulemus, vaid see on kestva ja väsitava töö vili. Õppige tundma oma mänguriista.

330

Alustage mõttega sellest, et te teda põhjalikult ei tunne. Viiuli omadused on palju rikkamad, kui seda arvasid minu eelkäijad.»

«Teist kõneldakse kui Isise27 preestrist,» ütles selle peale Berlioz.
«Oh ei,» vastas Paganini, «minu jumalust kutsutakse lihtsalt viiuliks.»
Berlioz kõhkles kaua, kas ta ei peaks Paganinile rääkima sellest, mida ta oma sidemete tõttu Pariisi ajakirjade ja ajalehtedega oli teada saanud. Ta tahtis Paganinit hoiatada uute ohtude eest, ta tundis, et ta kohus on seda teha, ning samal ajal tundus talle, et praegu, oma heategijale visiiti tehes, on tal ränkadest ja erutavaist asjadest rääkida võimatu. Berlioz tõmbus kössi, sattus segadusse, jättis lõpuks kohmetult hüvasti ja lahkus. Niipea kui ta tänavale jõudis, tajus ta katastroofi lähenemist, mis pidi aset leidma just siin, Pariisis, ja mis oli peaaegu vältimatu. Ta tahtis karjuda, Paganini päästmiseks abi kutsuda. See, mis siin salaja toimus ja mis viis mingisuguste tundmatute teede kaudu selle staabini, kus töötati välja uusi meetodeid Paganinile kallalekippumiseks, tundus Berliozile jälestusväärsena. Ent kindlustatuse, õnne ja vabaduse tunne tegid Berliozi otsekui joobnuks. Veel hetk, ja kõik mõtted Paganinist olid kadunud. Rothschildi panga tšekk, säravad kuldmündid, tagasihoidlik, kuid peen õhtusöök valitud inimeste ringis, nii et ei tekiks palju lärmi: muusikud on ju kadedad ja.. . «Tõepoolest, mida ma võingi selle kummalise inimese heaks teha?» — sellised olid Berliozi mõtted ja tunded.
Doktor Lalleman, kelle olid saatnud sõbrad ja austajad, konstateeris haige tervise halvenemist.
«Kogu Pariis on huvitatud teie tervisest,» ütles ta Paganinile.
«Oh jaa,» mõtles Paganini, «ma tean, et kogu Pariis. Kohtuasi on palati esimeses astmes uuesti edasi lükatud, minu peal lasub jälle ähvardus.» Ta vaatas arstile otsa kurbade, tõsiste silmadega, ja ta huuled sosistasid sõnu, mis ei käinud ta tervise kohta.
331

Vähehaaval levisid kuuldused Paganini ülitõsisest seisukorrast «Journal des Débats'» ja «Muusikalehe» toimetuste kaudu kõikjale.
Doktor Lalleman kutsus neli kuulsamat Pariisi arsti konsiiliumile. Pärast Paganini hoolikat läbivaatamist läksid nad kõrvaltuppa nõu pidama.
Noor doktor Lasec, kes oli avastanud tagakiusamise maania raske haiguse vormina, tõendas, et Paganini kannatab just selle haiguse all. Vana auväärne psühhiaater Fauville, kes oli kirjutanud dissertatsiooni suurusehullustuse kohta, kinnitas kangekaelselt, et Paganinit vaevab mania grandiosa. Üksnes Jean Cruveilhier osutas tundemärkidele, mis kõnelesid närvide täielikust ülekurnatusest, ja oma patsiendi eluloolistе allikate poole pöördudes hämmastas oma lugupeetud kolleege Paganini lapsepõlve ja noorusaastate peene tundmisega.
«Olen teda juba kord külastanud,» ütles Cruveilhier. «See oli päeval, kui keegi oli meie patsiendi juures kasutanud meie kolleeg Souberani leiutatud vahendit.»
«Kuidas? Mis?» küsis doktor Rostand prille kohendades.
«Jah,» ütles Cruveilhier, «bandiidid panid peremehe kloroformiga magama ja viisid ta korterist ära kotitäie kulda.»
«Noh, ma arvan, et ta selle all just eriti ei kannatanud,» ütles Rostand, näidates oma solidaarsust kuulujuttudega, mis liikusid Pariisis Paganini tohutust rikkusest.
Doktor Lasec hakkas rääkima:

---

[27] *I s i s — vana-egiptuse jumalanna.* Tõlkija.

«Selle inimese peamiseks omaduseks on erakordne vastupanu retseptsioonidele. Ma arvan, et looduse teos, mille nimi on sinjoor Paganini, omab kolossaalset vastupanujõudu kõigile nähtustele, mis tema loomusele on võõrad. See on ainulaadselt loomisvõimeline natuur. Ma pean ennast muusikas kompetentseks ja mul on au kolleegidele teatada, et mitte ühegi viiulimängu meistri teost pole senjoor Paganini mänginud ilma täieliku ümbertöötluseta, mis eredalt kajastab tema enda individuaalseid iseloomulikke jooni, ja et heliloojad, kelle

teoseid ta ümber teeb, on täielik põhjus solvumiseks. See visa vastupanu kõigele võõrale ning omaenda tunnete ja mõtete vulkaaniline tormitsemine toimub patsiendi juures üheaegselt individuaalsuse hüpertroofiaga, mille tagajärjena võime tähele panna närvijõu põletamist iseenda tulel. Iga uue esinemisega toimub see põlemine crescendo.»

«Ma pean tema seisukorda lootusetuks,» lausus doktor Cruveilhier katkendlikult. «Ülekurnatus lapsepõlves ja väsitav, üleinimlik töö on pannud aluse sellele haigusele, mis on nüüd puhkenud palavikulises ägeduses. Härra Paganini on kadunud. See on miliaarne tuberkuloos, mis algab larynxist. Varsti toob see enesega kaasa kõikide kudede moondumise. Paganini sarnaneb tinakannuga, mis on sattunud polaarjoone taha. Kõva ja sitke metall muutub arktilise külma mõjul pulbriks. Pääsu ei ole. Iga uus kontsert nõuab tema elust viis aastat. Ma arvan, et kümnest kontserdist piisab, et üheteistkümnendal Paganini viiuli maha pillaks ja sureks.»

«Kas tal on pärijaid?» küsis Lasec mõtlematult. Cruveilhier vaikis.

«Nähtavasti,» ütles psühhiaater Fauville. «Räägitakse, et ta asjad olevat äärmiselt sassis. Ma kuulsin poole kõrvaga, et ta on kirjutanud kohtuministeeriu-mile, kuid tulemuseta. Minister Laffitte'il oli õigus, kui ta ütles, et härrad pankurid hakkavad praegu valitsust kujundama. Rahaaristokraatidele, kes istuvad; meil praegu valitsuses, ei meeldi, kui teise leeri inimesed hakkavad kasutama selliseid vahendeid, millega kavatses rikastuda Paganini. Ta palkas mingid avantüristid Petiville'i ja Rousseau ja tahtis end nende nimede taha varjates alustada kasulikku spekulatsiooni. Asi kukkus läbi ja Paganini sattus kohtu alla. Kui ta oleks kedagi avalikult solvanud, siis oleks talle muidugi andestatud, kuid katset Pariisis rikastuda, ja veel selliste vahenditega, ei anta talle andeks.»

«Või nii!» tähendas Cruveilhier. «Kui suur karistus talle mõisteti?»

«Me oleme kõrvale kaldunud,» meenutas vastuse asemel Fauville.

Cruveilhier ei korranud oma küsimust, kuna ta teadis märksa rohkem kui tema kolleegid. Doktor Rostand võttis rahataskust neljaks murtud ilusa postpaberilehe, heitis sellele pilgu, pani uuesti kokku ja pistis taskusse.

«Niisiis me mõistame patsiendi surma. Ma pean kurvastama härra Laffitte'i, kes kirjutab mulle, et Paganinit peab tingimata abistama.»

Arstid vahetasid pilke.

«Kellele härra Laffitte'i kiri on adresseeritud?» küsis Cruveilhier.

Vaatamata küsimuse veidrusele vastas Rostand: «Jah, teil on õigus: kiri on saadetud fakulteedile, mitte isiklikult minule.» Cruveilhier langetas pea.

«Niisiis,» ütles doktor Fauville, «peale Lähemani, kes meid kokku kutsus, on kõik oma arvamist avaldanud.»

Lalleman, kes seisis akna all ja polnud seni veel sõnagi lausunud, ütles:

«Fakulteedile kannan ette mina, mitte doktor Rostand. Meditsiiniline Pariis vastutab viiuldaja elu eest.»
«Oo, muidugi, muidugi,» laususid kõik arstid kooris, hapu naeratus näol.
«Niisiis tänasest päevast peale on igasugused, kont-sertesinemised kategooriliselt keelatud,» ütles Cruveilhier.
«Aga armsad kolleegid!» hüüdis doktor Lalleman. «Kuidas võib Prantsusmaa pealinnas lubada . . .?» Lalleman peatus, leidmata sõnu.
«Meditsiin ei sega ennast vahele eramajadesse,» ütles Fauville vihaselt. «Mida suudavad teha Pariisi arstid, kui patsient ise on oma haiguse põhjuseks. Pariisi õigusemõistmine aga loob olukorra, mis on vaevalt meie patsiendile soodus!»
Doktor Lallemani viipe peale tõi preili Weishaupt ümbrikud õhukeste pangatšekkidega. Kärarikkalt juttu vestes lahkusid arstid. Kohale jäi ainult Lalleman, kes istus Paganini voodi juurde ja asus kindlalt ja visalt teda manitsema, et ta alluks fakulteedi otsusele ja loobuks viiulist.
334
«Kallis sõber, armastatud maestro,» ütles Lalleman, «sellest päevast peale, kui te andsite mulle loa lahutada teid muusikast, asuvad teie viiulid teie sõbra Ahani juures. Jätke need tema juurde ja sõitke koos minuga lõunasse. Kinnitan teile, et ei möödu aastatki, kui teie tervis on jälle täiesti korras. Kus te tahaksite elada?»
«Seda pean ma küsima oma peremehelt,» kirjutas Paganini tahvlikesele.
Hüüti peremeest. Ta jooksis sisse, mängust õhetav, lõbus ja naerev. Ta tõi kaasa kuhja kirju, mis ta oli haaranud preili Weishaupti käest. Kareldes mööda põrandat, pildus ta neid toas laiali. Poiss võttis vaimustusega vastu doktor Lallemani ettepaneku sõita Lõuna-Prantsusmaale, mere äärde.
Hetkel, kui väike Ahhillino hüples parketil isa ees, ootas neli ülielegantselt riietatud inimest all sissekäigu juures, kus nelja sõiduki kutsarid küünarnukkidega laternapostidele toetudes kõnelesid Alžeeria sõjast, araablaste ülestõusust ja sellest, et ühe kutsari venna-tütar, Fanchette, on osavalt õnge võtnud keigarist juuksuri Rivoli tänavalt.
Siis ilmusid trepile doktorid värvilistes torukübarates ja elegantsetes frakkides. Kutsarid sööstsid oma hobuste juurde.
Arstidele lähenesid elegantselt riietatud inimesed: Hugo, Lamartine, Musset ja George Sand. Suures erutuses otsisid nad silmadega inimest, kelle poole oleks kõige parem pöörduda.
«Kellega mul on au?» alustas juba doktor Cruveilhier, kui Musset talle üsna lähedale jõudis. Siis tõmbus ta nägu armastusväärselt naerule. Kogu oma olemusega naeratades ulatas Cruveilhier George Sandile käe ja kummardas Mussefle.
«Ta elab kõige enam kuu või kaks,» ütles Cruveilhier.
George Sand lõi käsi kokku. Sel silmapilgul ilmus käänaku tagant nähtavale keskmist kasvu, pikkade juuste, elavate säravate silmadega mees. See on Liszt. Ta oleks peaaegu hilinenud.
.. . Paer lebas surivoodis. Sonides hüüdis ta Paganinit. Kergendushetkel soris ta kõigepealt pabereid, mis
335

lebasid ta voodi ees suurel laual, leidis vajaliku dokumendi, ja sulgedes selle paksu halli ümbrikusse, helistas laual seisvat kellukest. Sisenes sinjoora Riccardi. Ta noomis veel

kord meest, et ta keelab kirjutuslauda voodi juurest eemale lükata, võttis ümbriku ja väljus. Paer aimas oma elulõppu ja saatis seepärast Paganini korraldust ootamata Pariisi konservatooriumile dokumendi, mille ta õpilane oli kirjutanud esimestel õnnelikel Pariisis viibimise päevadel. Õhtul polnud sinjoor Ferdinando Paeri enam elavate kirjas.

Konservatooriumis lisandus toimikule, mis puudutas Paganini viibimist Pariisis, veel tema isiklik avaldus. See algas tavaliste sõnadega:

«Armulised härrad, vastuvõtt, mis mulle prantsuse seltskonna poolt osaks sai, lubab eeldada, et ma ei peta neid lootusi, mis eelnesid minu ilmumisele Pariisi.

Kui minu edu puhul võiks minu isiku suhtes üles kerkida mingi kahtlus, siis laheneb see juba sellega, et Pariisi majade seinad on täis kleebitud minu portreesid, mille seas on mulle sarnanevaid ja ka mittesarnane-' vaid. Kuid portretistide pingutused ei piirdu üksnes püüdega anda minule sarnanevat portreed. Täna, kui ma mööda Itaalia bulvarit jalutasin, nägin ma litograafiat, mis jälle, nagu varemäilgi aastatel, kujutab mind vangina. «Pole midagi ütelda,» mõtlesin ma, «inimesed leiavad võimaluse rikastuda, kasutades süüdistust, mis juba viisteistkümmend aastat minul lasub.»

Nähtavasti on minu vangistuse kohta liikvel palju lugusid, mis on sobivaks materjaliks igasugustele" illustratsioonidele. Näiteks jutustatakse, nagu oleksin ma oma armukese juurest leidnud võistleja ja tapnud ta selja tagant just sel silmapilgul, kui tal polnud võimalik ennast kaitsta. Mis puutub teistesse, siis on nad kindlal arvamisel, et minu meeletu armukadeduse ohvriks oli hoopis mu armuke. Ei jõuta kokkuleppele ainult ühes asjas, mil viisil ma suvatsesin armastatud naise teise ilma saata. Ühed kinnitavad, et ma kasutasin selleks kolmekandilist pistoda, teised aga, et ma eelistasin mürki. Mis minusse puutub, siis ma arvan, et kui on inimesi, kes ei häbene välja mõelda ja minu kohta levitada sääraseid jutte, mida siis veel ütelda

joonistajatest, kes kasutavad õigust mind oma joonistustel kujutada nii, nagu nad seda heaks arvavad.

Toon näitena ühe juhtumi, mis leidis mu elus aset viisteist aastat tagasi Paduas. Ma andsin seal kontserte, ja niipalju kui ma võisin tähele panna, oli neil kontsertidel edu. Hommikul pärast kontserti, kui ma oma tavalisel kombel tagasihoidlikult ja märkamatult ühises söögilauas istusin, kuulsin ma tahtmatult pealt oma lauanaabrite vestlust viimasest kontserdist. Üks vestleja ei säästnud ülistussõnu, tema naaber oli niisama meelitaval arvamisel. «Paganini kunstis pole midagi imetlusväärset,» võttis ootamatult sõna kolmas jutukaaslane. «Ma arvan, et kui ta veetis kaheksa aastat vanglas ja kogu selle aja jooksul ei võetud temalt ära viiulit, siis mida muud tal jäigi hommikust õhtuni teha? Vanglas aga istus ta selle eest, et tappis kõige alatumal kombel minu sõbra, kellega nad võistlesid naiste pärast. Paganini kuritöö alatus ja nurjatus kutsus kogu linnas esile sügava pahameele.»

Keegi ei oodanud, et mina sellest kõnelusest osa võtan. Ma pöördusin lihtsalt selle vestleja poole, kes oli näidanud end kõige rohkem informeeritud isikuna ja teinud teatavaks mu kuriteod. Siis pöördusid kõik lauasistujad järsku minu poole. Kujutlege nüüd seda efekti ja üllatust. Kogu lauas istuv seltskond tundis minus ära paadunud kurjategija ja lurjuse. Jutustaja sattus segadusse. Selgus, et tapetu polnud üldse ta sõber ja et ta oli selle loo kuulnud kolmandast, neljandast, viiendast suust. Kohmetult ja haletsemisväärselt kaebas ta, et teda on võidud viia eksiteele.

Armulised härrad! Te näete, kui pahatahtlikult mängitakse kunstniku reputatsiooniga. Inimesed, kes armastavad laiselda, ei suuda aru saada, et inimene, kes on seadnud endale suure eesmärgi, võib saavutada selle visa tööga ükskõik missuguseis tingimustes, võib kaua ja pingeliselt salaja öösiti töötada, ning isegi siis, kui ta silmakirjaks vestleb ja, silmad kinni, mööda tänavaid kõnnib, saab ta töötada. Seepärast olekski vaja ühiskonna organismis elav laiskvorst ja parasiit üksikkambrisse sulgeda, et ta mõistaks, kuivõrd üksildane on selle inimese loov vaim, kes linnakära keskel kõndi-

des on jäänud üksinda oma loomingulise südametunnistusega.

Viinis olin ma veel kummalisema juhtumi tunnistajaks. Mis see oli, armulised härrad? Kas kurioosne kergeusklikkus, mida minu entusiastlik mäng oli üles kütnud, või kuritahtlikkus? Ma mängisin Viinis viiuli-variatsioone, mille nimi on «Nõid». Need avaldasid täiesti ebatavalist mõju. Nägin kahvatu näoga ja väikese habemega kongisninalist noormeest eksleva pilgu ja ebaloomulikult erutatud näoga. Ta vaatas minu poole ja kinnitas valjul häälel oma naabritelš, et minu mäng ei pane teda sugugi imestama, sest ta näeb mu selja taga täiesti selgelt kuradit ennast, kes seisab mu juures ja juhib mu käte liigutusi ning poogna pinget.

«Vaadake,» ütles noormees, «seda rabavat sarnasust Paganini endaga. Kurat ja Paganini on üks ja seesama isik, ainult kaheks jagunenud. Need on kaksikud, kellest üks on riietatud musta, teine punasesse. Vaadake Paganini selja taha ja te näete punastes riietes olendit sarvede, sokuhabeme ja esiletungiva alumise huulega, kes naeratab ning naerab kähisevalt. Tema punane saba lööb vastu sinjoor Paganini kingi.»

Armulised härrad! Pärast taolist juhtumit ma ei kahtle isegi enam nende sõnade õigsuses. Ja sellest ongi tingitud, et suur hulk inimesi seletab minu meisterlikkust deemonliku, jumalavallatu, kuritahtliku, salakavala jõuga ühenduses seismisega. Armulised härrad, need vastikud lood häirivad ja tüütavad mind. Ma olen püüdnud näidata kogu nende absurdsust ja naeruväärsust. Minul on lihtne ja kurb elulugu. Armulised härrad! Neljateistkümnendast eluaastast peale esinen ma pidevalt avalikult. Viis aastat järjest olin õu-konnakapelli direktoriks ja dirigendiks Luccas. Lisage sellele juurde, et ma istusin kaheksa pikjca aastat vangla üksikkambris oma armukese ja oma rivaali tapmise pärast. Lihtsa aritmeetilise arvutuse põhjal te näete, et minu kuriteo, tapmise, sunnitöö ja galeeri aasta langeb ajale, kui ma olin vaevalt seitsme aastane. Seitsmeaastase poisikesena oli mul juba armuke ja tapsin oma rivaali.

Viinis, selles kuulsas kunstide linnas, olin ma sunnitud

kasutama oma kodumaa saadikult saadud tunnistust. Ta andis mulle kirjaliku tunnistuse, et kuulsusrikka Itaalia saadikuna tunneb ta mind kakskümmend aastat kui ausat ja korralikku inimest, ise aga võin ma alati tõendada, et minu vastu tõstetud süüdistused pole midagi muud kui jultunud laim.»

XXXII PEATÜKK MISTRAALI HINGUS

Prantsusmaa lõunapoolsete linnade tuul uitab vihisedes mööda põlde. Sööstes äkki väikelinnade tänavaile, rebib ta raevuhoos puude latvu, kerib lehed rulli ja paiskab väljakuil laternaid ümber. Ta murrab maha ka kõrgeid puid ja kisub välja kive.

Mäelõhedes ja isegi põiktänavate kitsastes käärudes ning mansardkatuse akende taga laulab ta kumeda ja mahlaka orelihäälega. See «Provence'i heategev jumalus», nagu inimesed lõuna pool teda nimetavad, puhub loodest ja toob endaga alati kaasa selge ilma. Murdes puid nagu pilliroogu, keerutab ta üles rannakive ja muid väikesi kive. Ja häda inimesele, kes satub sellesse vertikaalsesse kivipeenrakesse, mis kõnnib nagu vana munk mööda teed. See väike inimesekujuline teadmata kust ilmunud sammas paiskab teekäijad teeäärsetesse nõgudesse. Lambad jooksevad tihedasti kokku, kui kuulevad mistraali vingumist.

Hoolimata doktor Lallemani keelust, kes püüdis haiget tolmu eest kaitsta, sõitis Paganini tõld kolmandana. Sinjoor tahtis tingimata, et tõld Ahhillinoga sõidaks keskel, ja et kogu aeg oleks seda näha.

Lalleman kirjutas ettekandes oma vanematele kolleegidele:

«Paganinist on järele jäänud ainult vari. Ta on hääle lõplikult kaotanud. Hääl ei tule talle enam kunagi tagasi, ainult leegitsevad silmad ja nurgelised žestid, millega me oleme harjunud, võimaldavad meil temast

339

aru saada. Ta on nõus Marseille's Beethoveni kvartetti mängima, kui teda palutakse, ja tellis minu keelust hoolimata Alianilt välja Guarneri ja Stradivari viiulid. See tema kuulsuse agent väljus koos temaga ta tõllast. Asi seisab selles, et Martinique'il on palju äkilise katastroofi ohvreid. Paganini kavatseb minu keelust hoolimata anda Marseille'is heategeva kontserdi.»

12. mail 1839. aastal tõmbas «Aastaaegade Ühing» Pariisis kogu Prantsusmaa tähelepanu endale. Bourg-1'Abbe tänaval vallutas ülestõusnute salk relvakauplused, juhid kutsusid pariislasi relvile. Justiitspalee juures tõrjuti ülestõusnud tagasi, nad ehitasid Grenetti tänavale barrikaadid, kuid õhtuks vaibus tulevahetus. Barbes, Blanqui, Bernard ja Guinbeau areteeriti, algas «Aastaaegade Ühingu» protsess. Lõunas aga hakkas tegutsema uus karbonaarlik ühing «Noor Itaalia».

Neil päevadel, kui justiitspaleel polnud üldse aega Paganini jaoks, kerkis ootamatult esile veel üks protsess viiuldaja vastu. Läbivaatamisel olev kohtuasi sai äkki uue pöörde. Paganini äraolekul algas kõigi tema kuritegude täiendav juurdlus, ja esimeste instantside otsus kinnitati.

Doktor Lalleman ei söandanud sellest Paganinile rääkida, ta kartis, et äkiline erutus võib lõppeda surmaga. Kohtuotsus oli järgmine: peale ühekordsete trahvide väljamaksmise ja Paganini varanduse konfiskeerimise kõikide «Casino» ehitusse puutuvate nõudmiste katteks, pidi Paganini viiulimänguga, see tähendab ilma 'honorarita antud kontsertidega tasuma kõik nõudmised, mida esitasid tema ahnuse ootamatult esile kerkinud ohvrid. Kuningliku kohtu otsus kohustas «sinjoor Nic-colõ Paganinit mängima Pariisis «Casinos» vähemalt kaks korda nädalas, soovitav iga päev». Kui esineb vahelejätmisi, siis «iga ärajäänud kohustusliku kontserdi eest, mida tal tuleb anda kaks korda nädalas», maksab Paganini kuus tuhat franki trahvi.

Lalleman tundis, et ta juuksed tõusevad püsti. Ta võttis pliiatsi ja hakkas arvutama. Talle näis, et ta näeb und. Ta luges selle vapustava dokumendi veel kord läbi. Ei! Arvud olid õiged, kirjutamise viga ühes reas oleks ära parandatud järgmises, kuid igal pool

340

seisis arv kuus tuhat franki iga vahelejäänud päeva eest.

Lalleman arvutab paberil — aastas on kolmsada kuuskümmend viis päeva, ükssada kakskümmend ärajäänud kontserti aastas röövivad sinjoor Paganinilt poole tema varandusest, ja otsustades doktor Lallemani andmete järgi muutub Ahhillino Paganini esimese aasta jooksul kerjuseks. Kaks aastat ilma kontsertideta laostavad Paganini enda. «Räägitakse, et ta varandus ulatub kolme miljoni frangini,» arutleb doktor Lalleman. Kohtuotsus seadis küsimuse nii, et isa iga elupäev laostab poega, sest kui Paganini täna või homme sureks, siis langeksid ära kõik tema vastu esitatud nõudmised. Iga kontsert on isale mürgiks. Isa surm jätab pärandi puutumata. See oli põrgulik plaan. Need inimesed pidid teadma, et haige praeguse seisukorra juures jätkub mõnest kontserdist, et lõpetada ta elu.

Valitsusel on rohkesti tegemist. Juhtum Bourg-1'Abbe tänaval näitab, et Prantsusmaa elab vulkaanil. Kas on kellelgi valitsusest mahti tegelda sääraste pisiasjadega, nagu päästa mõrtsukate käest maailma suurim viiuldaja, kes elab härra Sergeanfi juures Nizzas?

Härra Sergeant, kelle majas Paganini peatub, ei jutusta meeleldi oma minevikust. Ta oli revolutsioonikomitee liige ja jäi vabatahtlikult Prantsusmaale neil päevadel, kui selle vabadusetäht oli langenud esimese konsuli jalgade ette. Robespierre'i ja Marat' kaasaeg-lasena oli ta neil aastatel Nizzas, kui Charlotte Robes-pierre ameles merekaldal kõhetu leitnant Bonaparte'iga. Kes võis tollal teada, et see leitnant saab prantslaste keisriks! Nüüd lõpetab vanake Sergeant tumerohelises kuues, puhas hollandi pesu seljas, oma elupäevi merekaldal ja üürib tube härra Paganinile.

Õhtul aga, kui doktor Lalleman istub vanakesega aias pingil, jutustab Sergeant doktorile loo marmorristist, mis seisab teisel pool kaldal. Rooma paavst Pius VI, kes oli Napoleoni vang, peatus teel Savonasse mõned päevad Nizzas. Nizza oli Bonaparte'i käsul parajasti ühendatud Prantsusmaaga. Vari jõekesest, mis selles paigas Prantsusmaad ja Itaaliat lahutas, viis üle väike sild.

341

Rooma paavst nägi teisel kaldal põlvitavat naist. Paavst astus üksinda tõllast välja ja läks talle vastu. Seal, kus seisab marmorrist, toimus liigutav kohtumine Rooma paavsti ja bonapartliku despotismi teise ohvri, Etruuria kuninganna vahel, kes oli samal aastal Nizza linna välja saadetud.

«Üheksandal veebruaril tuhande kaheksasaja neljateistkümnendal aastal,» ütles Sergeant, «hakkasid põhja pool kõmisema suurtükid. Bonaparte kukutati, ja juba teine paavstlik vang, Pius VII, pöördus vabana oma pealinna tagasi.»

Orjameelsete linnaelanike poolt püstitatud rist kutsus Sergeanfis esile sügava jälkustunde.

«Siinsed elanikud on ebausklikud,» ütles ta doktor Lallemanile. «Muide, andsin juba palju aastaid tagasi jäädavalt poliitilise vaikimise tõotuse.»

Päevadel, kui doktorit kõige enam erutasid ajalehe-teated kohtuprotsessi uuesti alustamisest ja kogu «Casino» loo viimisest kuningliku kohtu ette, tundis Paganini end äkki paremini.

Paganini huulte liikudes tekkis kähisevatesse sõnadesse puhas ja selge toon, ja kuigi Lalleman oli veendunud, et see uus energiapuhang on üürike, oli ta üllatatud selle inimese organismi vastupidavusest, kes võrsus lihtrahva seast ning oli tõeline genualane, kuivetu ja kõhn, terasköitele sarnanevate soontega. See mees oli läbinud oma hiigelteekonnal mööda Euroopat rohkem kilomeetreid, kui Napoleoni kindralitepõlvkond

oli jõudnud katta oma sõjakäikudel. Paganini armastas ise neil päevil rääkida, et «ta võib öelda kuni viimse paimani[28] vahemaa estraadilt estraadile ja linnast linna.» Nii oli kogu ta elu möödunud tõllas, võõrastemajades, kontserdisaalides, teeäärsetes kõrtsides, luksushotellides, kuhu Paganini viis kaasa pooleldi nälgides elama harjunud inimese vähenõudlikud harjumused.

Kasutades võimalust rääkida, avaldas Paganini doktor Lallemanile oma arvamisi muusikast ja oma kavatsuse ehitada peale tervenemist hiiglasuur konservatoorium

kogu Itaalia jaoks. Ta rääkis uue kunsti alustest nii elavalt, tema silmades peegeldus nii tasakaalukas tarkus ja tema mõistus oli nii terav, et Lalleman hakkas juba mõtlema, et Paganini organism on haigusest lõplikult võitu saanud.

Lalleman märkis üles Paganini arvamise muusikalise rütmi kohta: «Sinjoor Paganini vaatab rütmile kui protsessi sisemisele seadusele. Ta kõneles sellest, et aeg on mateeria liikumise vorm, ja protsessi sisemine seadus ajas väljendub rütmi sagedases muutumises helideks. Muusika — see on kehastamata rütm, see on mateeria liikumise kõige peenem vorm, selles avaldub protsessi sisemine seadus kõige paremini.»

«Ma jõudsin selleni kaudseid teid mööda,» ütles Paganini, «ma leidsin selle jälgi kõikjalt. Ruumi on võimalik võita liikumise kiirendamise teel ajas. Ma tegin seda selleks, et külvata kõikjale uue muusika seemet. Headus, tõde, ilu, üksikinimese harmooniline hingelaad, mis leiab vastukaja teiste tunnetes, kogu inimeste vastastikuste tunnete maailm on suletud rütmiline ahel. Headus ja kurjus, tõde, ilu, rütm, harmoonia ja ebakõla — see on arütmia. Korratus, mis tuuakse ajaloo rütmi, sünnitab tormi ja ärevust, ebakõla inim-ühiskonnas, nagu kammertongi, mis pole õigesti asetatud, pillub lükopoodiumi pulbri plaadikesel laiali. Te võite leida rütmi absoluutselt kõikjal. Vaadake, kui rütmiliselt kordub looduses aastaaegade vahetus.»

Nende küllaltki valjusti lausutud sõnade järel Paganini peatus. Uks avanes veidi, kääksus ja vaikis. Härra Sergeant ajas end püsti ja läks kõrvaltuppa, seal ei olnud kedagi.

«Seal pole kedagi,» ütles ta tagasi tulles ja avatud akna alla tugitooli istudes.

Raskete sametportjääride vahelisest kolmnurgast tungis sisse rõõmus päiksepaisteline Lõuna-Prantsusmaa oma värvide ja helidega, meretuulega, lindude sädistamise ning vastu kallast murduvate vahutavate lainete kohinaga. Värske ja tasane tuul libises mööda puude lehti, sahistas okstes ja liigutas kergelt portjääri narmaid.

Suured vanaaegsed saalid piiravad haigetuba. Ümberringi

on täielik vaikus. Viiul lebab samettugitoolis. Paganini heidab väsinult pea tagasi.

«Kas te arvate, et headus ja jumala arm pole maailma absoluutseteks alusteks? Kus on siis kiriku koht?»

Paganini vangutas pead, ta ei saanud nähtavasti aru.

Sinisilmne blond poisike mängib aias viiuldaja akna all rõngamängu. Kuldne rõngas lendab aknast sisse, põrkab vetruvalt vastu portjääri ja kukub Paganini jalgade juurde tekile. Uksele koputatakse. Ilmub preili Weishaupti hirmunud nägu, silmad vaatavad teravalt ja pinevalt Paganinile.

«Tulge sisse, ärge kartke, preili!» ütleb Paganini.

---

[28] *P a i m a — hollandi pikkusmõõt, võrdub 9,4 sm.* Tõlkija.

Vanake vaikib. Doktor Lalleman tõuseb kohmakalt ja astub ta juurde. Pöördub siis rahulikult Paganini poole ja ütleb:

«Monsignore Antonio Galvani, Nizza linna piiskop, saatis siia oma vikaari. See vaga preester ütleb, et teie olevat teda kutsunud. Püha kirik on teie haiguse pärast hirmul, ja soovides teile kergendust tuua, pakub teile pihti, pattude andeksandmist ja püha armulauda.»

Sergeant tõuseb. Paganini vangutab pead.

«Noh, kas või silmakirjaks,» sosistab doktor voodi juurde astudes.

«Seda vähem, et silmakirjaks,» kähistab Paganini. Ta silmis süttib viha, pea langeb tagasi padjale.

Lalleman on täiesti segaduses. Hetkeks vilksatab ta peast läbi mõte sinjoor Paganini ettevaatamatusest, kes selgesti ja valjusti oli lausunud sõnad: aastaaegade muutumise rütm. Kogu Pariis kõneleb praegu sellest, igal pool otsitakse salapärase «Aastaaegade Ühingu» liikmeid. Mida see haige ometi enda teadmata tegi! Doktor mõtleb pingeliselt. Tema, doktor Lalleman, pole seotud mingi organisatsiooniga peale Pariisi Fakulteedi. Ta püüab haiget ausalt abistada, ta ei tea midagi õudsetest intriigidest, mis Paganinit ümbritsevad, ja just selles avaldubki nende inimeste peen kavalus, kes tapsid inimese ja on selles kindlad, et ta enam ellu ei ärka. Surma tunnistajaks aga panevad nad inimese, kes ei ole asjaosaline ega tea nende kavatsustest midagi. Paganini kangekaelsus kurvastab doktor Lähemani. Ta on vana kogenud arst ja südame põhjas täielik ateist,

kuid ta teab, et Rooma kirik on Lõuna-Prantsusmaal kõikvõimas.

Rannaäärsete külade kalurid ja Nizza linna kodanikud, kes kauplevad kitsepiima, lillede, veini ja viinamarjadega, tunnevad hästi härra prefekti, veel paremini aga tunnevad nad politseiagenti, kes elab nende tänaval. Nad tunnevad hästi monsignore piiskop Gal-vanit, veelgi paremini aga kohaliku kiriku preestrit, kuid nad ei tunne sugugi ega tahagi tunda tiisikushaiget meest, kes kunagi mängis viiulit. Milleks peaksid nad tundma jälle üht tiisikushaiget, kes on toodud õnnistatud Rivierasse. Nad tunnevad teda ainult sel juhul, kui preester ja sandarm näitavad sellele inetule lurjusele kui kiriku vaenlasele, ja siis lendab kõik, mida saab tänavalt pihku haarata, selle maja akendesse, kus Paganini on suremas.

«Mida peaks ütlema?» küsib doktor ärevalt.

Paganini avas silmad. Ta nägi vana mehe erutatud nägu, talle meenus, et preester ootab vastust, ja ta lausus valjusti:

«Kui te midagi muud ütelda ei saa, siis ütelge, et veel on vara, et ma ei kavatse veel surra.»

«Andke preestrile midagi,» sosistas Sergeant doktor Lallemanile.

Doktor vaatas hämmeldunult talle otsa ega saanud aru.

«Jaa, jaa,» taipas ta äkki ja hakkas otsima. raha-laegast.

See oli kuhugi kadunud. Tuli pöörduda preili Weishaupti poole. Vanake avas oma toaukse ja ütles:

«Ma panin selle ära. Uus teenija tundis selle laeka vastu liiga suurt huvi.» Mehaaniliselt, harjunud käega preestri jaoks raha lugedes ja seda doktori kätte andes lisas preili: «Sinjoor ei tea kunagi, kui palju tal raha on. Ta toob alati tõllast välja poja, võtab viiulid, kuid laegast ei tule talle kunagi meelde. Prahas jäime juhuslikult ilma rahata, kui

linnast välja sõitsime, ja mis selgus: sinjoor oli laeka Praha hobustetallis tõlda unustanud. Tuli tagasi sõita ja laegas üles otsida.»

Lalleman tuli tagasi, preestri ebaharilik tagasihoidlikkus oli teda täiesti rahustanud. Tundus, et sellel inimesel

345

polnud mingisuguseid kurje tagamõtteid, tal oli rumalavõitu ja naiivne ilme.

Möödus kolm päeva. Nüüd seisid vestibüülis juba kaks preestrit. Sel päeval tundis Paganini ennast halvemini, tal hakkas kurgust, ninast ja isegi kõrvadest verd jooksma. Kollased käed klammerdusid voodi -vaiba külge ja haige kaotas teadvuse. Doktor polnud haigele midagi rääkinud preestrite jonnakusest. Need käitusid üsnagi jämedalt. Üks neist nuuskas kõvasti nina ja sülitas vaibale. Väikest Ahhillinot haaras suur ärevus. Poisikesel olid sinised ringid silmade all, ta jutustas segaselt, et keegi on teda aias hirmutanud ja hüüdnud, et isa peatselt sureb.

«Miks nad nimetavad teda äraneetuks?» küsis Ahhil-lino arstilt.

Kell kolm päeval Paganini seisukord halvenes. Suurema osa ajast oli ta meelemärkuseta. Tasased oiged vaheldusid harvade sügavate ohetega. Püüdes meele-märkusele tulles viiulit võtta, ajas Paganini ümber laua ühes veekarahviniga ja kukkus ise voodist välja. Keegi ei tulnud teda abistama, sest sel minutil koputas politsei abiprefekt puuhaamrikesega välisuksele. Politseinik andis doktor Lallemanile üle teate, et Paganinit on trahvitud viiekümne tuhande frangiga kuninglikku kohtusse mitteilmumise pärast. Üheaegselt anti edasi kohalike võimude käsk ilmuda viivitamatult prefektuuri ja sõita Pariisi kümneaastase vanglakaristuse kandmiseks. See karistus sanktsioneeriti kuningliku kohtu otsusega 4. jaanuarist 1840. aastast.

«Aga ta on ju haige, raskesti haige!» hüüdis doktor Lalleman, vaadates prefektile hämmastuse ja vihaga otsa.

Politsei esindaja kehitas õlgu ja lahkus. Paberit käes kortsutades läks doktor toa poole, kus lebas Paganini. See oli 27. mail 1840. aastal kell neli peale lõunat.

Ta leidis Paganini surnult. Prantsusmaa kuningliku kohtu teadaanne oli hilinenud.

Ei hilinenud aga sinjoora Bianchi. Samal õhtul oli ta juba Nizzas. Oo, kui lohutamatu oli too lesk, süleldes oma väikest ja armast Ahhillinot ja niisutades ta pead

346

oma pisaratega! Ta anus sinjoor abiprefekti, et see lubaks teda viivuks testamendi avamisele.

Kaks sandarmit ja neli politseiametnikku valvasid kõiki maja väljapääse, sellal kui abiprefekt raskete lakkpitseritega kinni pitseeris pakid, kirjavahetuse, noodid, dokumendid ja laekad. Ta tahtis kinni pitseerida isegi korvi lapsepesuga.

«Suri see ilma hääleta koletis,» pajatas aednik, kui uudishimulike summ Paganini maja sissekäigu juurde kogunes, «suri neetud saatan. Ei lasknud enda juurde preestreid, suri pattu kahetsemata, nagu koer. Tema laip rüvetab meie linna.»

Sinjoora Antonia Bianchi anus asjatult, et mõni preester peaks lahkunud armastatud abikaasale viimse palvuse. Kuid ükski preester ei tulnud, kõigi nägudel peegeldus täielik arusaamatus. Sinjoora muutus rahutuks.

Järgmise päeva hommikul saabusid tundmatud inimesed. Pariisi «Muusikaleht» avaldas kiirteate 27. maist 1840. aastast:

«Nizzas suri viiuldaja Paganini, pärandades oma kuulsa nime ja tohutu suure varanduse oma ainsale pojale, ilusale neljateist-aastasele poisikesele. Paganini balsameeritud

surnukeha saadeti viiuldaja kodumaale Genua linna. Jääme lootma, et see teade, nagu kõik eelmisedki Paganini surmateated, lükatakse õnnelikult ümber.»

Seda «Muusikalehe» teadaannet ei lükatud ümber. See osutus õigeks kõiges peale viimase — teate muldasängitamisest Genuas.

XXXIII PEATÜKK HAUATAGUSED EKSIRÄNNAKUD

«Ma tõin kaasa kõik vajaliku,» ütles doktor pärast kahepäevast äraolekut.

Paganini kõhn keha lebas kõvas puuvoodis. Selle kõrval seisis vahariidega kaetud laud. Purgikesed,

347

mõõtklaasid ja raske klaasist süstel olid paigutatud kindlas korras sellele lauale. Doktor asus kärmesti oma operatsiooni teostama ja lõpetas selle ruttu. Kavakindlalt süstis ta lihastesse ja naha alla, veenidesse ja arteritesse Paganini kehas doktor Gannali vahendit. See oli kloortsingi lahus. Pärast kahetunnist tööd said lihased oma loomuliku ümaruse, nahk kehal ei rippunud ega olnud enam kortsus. Lalleman ei puudutanud nägu. Kõige suuremad torkekohad peas olid varjatud kuklalihaste ja juustega. Nägu oli rahulik. Paganini keha ei ähvardanud enam lagunemine, see võis hävine-matult säilida, aegamööda vaid üha rohkem kuivades.

Sinjoora Bianchi käis kaks korda võõrastemajast kohal. Ta muutus järjest süngemaks. Keegi oli hirmutanud Ahhillinot niivõrd, et pärast kahetunnist haiguse-hoogu, mille ajal ta peksis jalgade ja peaga vastu põrandat, ilmus tema huultele vaht ja ta uinus raskesse palavikulisse unne.

Sinjoora tellis metallkirstu, kuid edaspidiste toimingute suhtes ei suutnud ta kuskilt mingit selgust saada. Kummaline salalik vaikimine kõneles sellest, et kuskil areneb mingisugune tegevus, mis doktor Lähemani ettenägeliku töö äärmiselt vajalikuks tegi.

Kaks küünalt suitsesid poolpimeda saali nurkades. Nii möödus kolm päeva, kuni lõpuks sinjoora sai kohalikelt preestritelt kategoorilise keeldumise tulla ja lugeda pattude andeksandmise palvet. Visad käed hoidsid Paganinit maa peal ega lubanud teda mulda sängi-tada. Pärast kaks päeva kestnud asjatuid palveid esitas sinjoora kaebuse Nizza linna monsignore piiskopile. Kolmandal päeval lubati tal tulla kohaliku kloostri par-latoriumi ja ta nägi eemalt läbi võre esinduslikku ja tähtsat noormeest, kes teravate väljendustega talle mõista andis, et Paganini, kes oli surnud nagu jumala-salgaja ja elanud jumalavallatut elu, ei hüljanud üksnes püha ülemaailmse kiriku õnnistust, vaid solvas seda, lükates toorelt tagasi armuliku ja heatahtliku ettepaneku leppida kirikuga ära. See pikk ja keerukas lause, mis kostis läbi võre otsekui needus ja sarnanes valjul ja teraval häälel peetud keskaegsele litaaniale, näitas äkki sinjoora Bianchile kõige sündinu tähendust.

348

Ta mõistis, kui ääretult õigesti ta oli teinud, tõmbudes sellest inimesest ta eluajal eemale. Aga testament!

Lõpuks avati testament. See oli koostatud ammu enne surma ja oli alla kirjutatud 27. aprillil 1837. aastal. Enne lahkumist oli Harris teinud kõik, et kaitsta oma sõbra ja lugupeetud maestro varandust. Miljonid frangid, mis olid paigutatud Inglismaa ja mõlema

Sitsiilia kuningriigi rendiaktsiatesse ja obligatsioonidesse, kindlustasid paljudeks aastateks lemmiku ja pärija Ahhillino elu. Ent keegi daam Lucca linnast pidi saama õige suure summa raha eriülesanneteks, milliseid ainuüksi tema teab, ning mis on jäetud tema täita. Tunnused, embleemid ja sertifikaadid esitab see daam ise, oma nime nimetamata. Need on testamendis üksikasjaliselt loetletud, joonistatud ja kirjeldatud.

«Minu lapse emale,» öeldi testamendis edasi, «kohustute minu nimel kindlustama tuhat kakssada franki eluaegset rendist. Genualased markii Lorenzo Parento, sinjoorid Giambatista Giordani, Lazzaro Rebbizo ja Pietro Torrigliani kutsutakse tunnistajateks ja minu tahte kaitsjateks.»

«Paganini oli kummaline inimene,» kirjutas «Muusikaleht». «Selleks, et oma elu mõttetust lõpule viia, viis ta oma surma mõttetuse kulminatsioonipunktini. Mis on veel naeruväärsem kui see testament, seda võib nimetada meeletu ja veidriku testamendiks.»

Tõepoolest, ütleb lugeja, kas pole veider kindlustada ' naise elu, kes on teinud oma mehele nii palju halba? Ja kas pole seegi sinjoor Paganini veidrus, mis sundis teda parandama oma kaheksa maailmakuulsa nimega viiulit mitte ainult sõpradele, vaid ka vaenlastele? Arvake, kellele läksid need imetaolised Amati, Guar-neri ja Stradivari muusikariistad? Toome ära kaheksa viiuldaja nimed, kes said testamendi järgi Paganini viiulid. Need on — Beriot, Ernst, Lipinski, Mayseder, Molique, Ole Bull, Viextemps ja lõpuks — Spohr. Jah, ka Spohr on suure maestro Paganini määratu vaimu pärija.

«Mulle jääb üks lootus,» oli Paganini kirjutanud Ferdinando Paerile, «et pärast minu surma jätavad mind rahule need, kes nii julmalt mulle kätte tasusid minu

349

edu eest viiuldajana, ja et minu rahu ei häirita ega määrita minu nime, kui ma leban kodumaa mullas.»

Sinjoor Paganini eksis. Ta oli nüüd põrm. Doktor võttis äsja seljast valge kitli. Surnu riietati, teda joodeti hirmsa kloortsingiga ja pandi tsink-kirstu. Ja nüüd lebab see viiulirüütel pärast maailmaturniiri oma kirstus. Kõik ootavad, et viimaks avaneb uks ja astub sisse must rüütel, kergitab kiivri näovarju ja ütleb:

«Jah, see olen mina, kes selle mehega on kogu eluaeg võidelnud.»

Uks avanes, ja allalastud näovarjuga karmi ja uhke musta rüütli asemel ilmus väike räpane munk, kortsutatud paber käes. Tema kannul sisenesid kaks ootamatut külastajat. Need olid Paganini õdede mehed. Ühte õde mäletas Paganini eluajal, teisest teadis ainult kuulu järgi. Kuid testamenti tehes ja oma mälu pingutades mainis ta mõlemaid. Ilmus ka Andrea Paganini, kuulutades end kõige lähemaks sugulaseks, kuigi lahkunud viiuldaja ise polnud teda kordagi kuskil maininud. Katoliiklik väikekodanlaste perekond sööstis surnud viiuldaja pärandit tükkideks rebima.

Maheda pilguga rahutu munk sarnanes ümberriietatud metsloomale. Tema silmad jooksid toas ringi, kuid ei suutnud kellelgi peatuda. Ta tahtis nähtavasti midagi küsida, asetas käed kõhule ja hakkas kibekiiresti sõrmi keerutama. Toa silmitsemise lõpetanud, küsis see munk, kes on selle maja peremees. Ja kui keegi ei ilmunud, läks ta salapärasel ja ähvardaval ilmel ükse poole. Avas ukse, lükkas pisut portjäärid ja eesriided kõrvale, nägi Ahhillino Paganinit, ja kutsus teda sõrmega. Poisike tuli tuppa, lükkas lihtsa sundimatu liigutusega portjääri kõrvale ja vaatas sellest vasaku käega kinni hoides suurte silmadega mungale otsa. Munk muutus rahutuks, tormas toast välja «välisukse poole ja kadus. Hetke pärast kostsid tema metsikud hüüded rahvahulga ees. Kahvatu, värisevate huultega härra Sergeant tuli tuppa. Ta astus Ahhillino Paganini juurde ja lausus sosinal

väga lühikese lause. Ahhillino põsed hakkasid hõõguma, ta kadus härra Sergeanti maja sisemistesse tubadesse.

Samal ajal pakkus majaesine koledat pilti. Väike

räpases riietuses munk, kes seisis trepi ülemisel astmel, karjus sissekäigu juurde kogunenud rahvajõugule, et selle ukse taga lebab kohutav jumalasalgaja, kes lükkas tagasi püha kiriku kaitse ja abi. See nõid, see loitsija olla söögiks tarvitanud laste ajusid ja teinud oma viiulikeeled tema poolt ärapiinatud ja tapetud naise sooltest. Munk ajas suust välja laimavaid sõnu ja kõneles peaasjalikult sellest, et kui inimesel jätkub jõhkrust tagasi lükata püha kiriku abi, siis ta ei teota sellega üksnes oma keha pärast surma, vaid jätab needuse ka sellele majale, kus ta asub, paigale, kus ta suri, linnale, kus ta elas, surnuaiale, kuhu ta maetakse. Ta ei kõnelnud pikalt, kuid niivõrd mõjuvalt, et aegapidi hiiglasuureks paisunud rahvajõugu erutus tõusis viimse piirini.

Vana maja oli igast küljest sisse piiratud. Ägedad juuksurid, koloniaalkaupluste müüjad ja kirjutajad, kergete elukommetega naised, oliivide ja kitsepiimaga kauplejad, viinamarjakasvatajad — kõik katoliku kiriku ustavad pojad moodustasid aheliku ja piirasid sisse neetud maja, kus lamas tsinkkirstus deemon. Nad nõudsid laiba väljaandmist, et seda tulel ära põletada. Kahmates tee äärest pihku kive, varustades end teivaste, kirkade, telliste ja muuga, mis kätte juhtus, liikusid nad suure viiuldaja viimse eluaseme poole, ähvardades pihuks ja põrmuks peksta maja, kus lebab tema neetud põrm.

Auväärt härra Sergeant ei jõudnud veel toibudagi, kui akendesse lendasid kivid ja katusel jooksid väledad, jultunud lapsed, naabruses asuvate tuvikongide omanikud. Kogu see jõuk lõhkus aknaraame, purustas klaase, piiras maja, kus mitte milleski süüdi olev hunnik konte ning tsinkklooriga immutatud lihaseid meenutas seda, et oli surnud prantsuse pankurite ja Rooma kiriku poolt ärapiinatud viiuldaja, suurim, keda maailm on kunagi näinud, — Niccolõ Paganini.

«Kus see koletis on?» karjusid hääled. «Näidake teda meile!»

«Küll me kohe näitame!» kostsid hääled tänava teisest otsast.

Kuid sel hetkel peatas taevalik vaatepilt rahvajõugu.

Majatrepi ülemisel astmel seisis rahva ees noor, ilus, roosas kleidis sinjoora, suur palmioks käes.

«Rahu,» lausus see naine ja kõrgendas häält. «Te näete, et teie erutus on asjatu. Olen elus. Te näete, et minu surnud abikaasa, suur viiuldaja Paganini, kes lebab neis ruumides, pole teinud viiulikeeli oma naise sooltest. Mina olen surnud viiuldaja naine. See pole minu süü, et ta ei jõudnud teda ümbritsenud arstide hooletuse tõttu pihtida ega uuesti ühineda kirikuga. Ma palun teid laiali minna ja mitte häirida uinuja rahu.»

Rahvajõuk tõmbus tagasi. Kõnniteel vedelevad katusekivid ja klaasikillud kõnelesid operatsiooni edukast algusest.

Härra Sergeant'il oli halb enesetunne. Pentsikud kuulujutud maagiast ja nõidusest levisid kogu rannikul, tuli mingisugused abinõud tarvitusele võtta.

Härra Sergeant meenutas tahtmatult endisi aegu, mil ta seisis tapetud Marat' põrmu juures auvalves ja lohutas Simone Evrard'i, Pariisi eeslinnade last, kes jagas suure Marat', rahva sõbra, rasket eluteed ja unetuid öid. Ka praegu pidas ta oma kohuseks surnuks piinatud Paganini lohutamatut leske oma kaitse alla võtta. Ent tollal oli seitsmeteistkümne

aastane kaardiväelane kodanik Sergeant valmis kogu oma vere ohverdama revolutsioonilistele sektsioonidele, ja kodanik Evrard võis arvestada seda, et poisike Sergeant kaitseb viimse veretilgani Marat' surnukeha, kui kord juba oli juhtunud selline õnnetus, et aristokraat Charlotte Corday lõi noa rahva sõbra südamesse.

Nüüd aga jooksis see tumerohelises kuues vana mees mööda tube ega teadnud, mis peale hakata. Paganini kirstu otstes suitsevad küünlad. Sinjoora Bianchi on lohutamatu. Ja poeg!. . . Ah, milline imetlusväärne poisike! Kui kahju, et ta nii noorelt peab kandma sellist muret. . . Kuid tüse ja paksupõseline sinjoora Antonia Bianchi ei sarnanenud vähimalgi määral Simone Evrardile.

Hommiku eel kogunes uus rahvajõuk maja sissekäigu ette, ja kui härra Sergeant uksele tuli, siis tabas südi seminarist teda munakiviga otse näkku. Sergeant kukkus, esimesele löögile järgnes teine, siis tormas

tema kallale kogu rahvajõuk, ja kümne minuti pärast viidi läbipekstud, murtud kontidega ja üleni verine Sergeant hospidali.

Õnneks ilmusid järgmisel päeval testamendis märgitud testamenditäitjad ja algas tõeline kauplemine Nizza linna vaimulike võimumeestega.

Öösel ilmusid võõrastemajja, kus sinjoora Bianchi elas, kolm tundmatut meest. Arvesse võttes erakordseid raskusi, mis kerkisid üles seoses sinjoor Paganini matmisega, ning eriti silmas pidades seda, et surnud abikaasa elu oli talle endalegi vististi tundmatu, tegid need mehed talle ettepaneku viia sinjoor üksildasse ja vaiksesse kohta Prantsuse kuningriigi südames ning sängitada seal kāratult mulda. Paari-kolme nädala pärast vaibub kumu, ja kurbi läbirääkimisi pole tarvis enam alustada.

Valge jumega, kõhn, ebatavaliselt sümpaatse, võluvalt rahuliku ja selge näoga mees vallutas sinjoora Bianchi täielikult.

«Hea küll,» ütles ta, «ma olen nõus.»

Kogenud perenaisena küsis ta seejuures:

«Ma ei tea, kuidas ja kellele ma pean selle eest tasuma?»

Siis astus ette heasüdamliku ja rahuliku näoga mees. Ta lausus:

«Teate, armuline proua, ma matan ta oma maa-alale. Mul tuleb seejuures taluda kõike, mida meie vaimulikud mehed ennustavad. Mis teha, ma olen nõus, kui ainult mu perekond saaks kindlustatud.»

«Oodake,» ütles sinjoora ja lahkus toast.

Kõrvaltoas magas Ahhillino. Poisikene, kes oli nende päevade jooksul tundmatuseni mehistunud, andis endale juba täielikult aru sellest, mida elu tema ees avanud oli. Pärast esimesi meeltesegaduse hooge oli ta muutunud melanhoolseks, vaikseks lapseks ning mõistis ja hindas täielikult kiriku võimu, mis kirjutas ette absoluutse alistumise autoriteedile, isegi siis, kui inimese terve mõistus ja kogu olemus selle vastu protesteeri-vad.

Ema äratas lapse ja viis ta hommikumantlis ning öö-kingadega paljaste jalgade otsas kaasa.

«Ahhillino,» ütles sinjoora Bianchi, «oleme mõlemad sinuga su isa meeletuse ohvrid.»

Ahhillino langetas pea. Ta vaikis ja ootas, mida naine edasi räägib.

«Niisiis,» ütles sinjoora, «siin ongi inimene,» ta rõhutas teravalt seda sõna, näidates oma lihasele pojale, «siin ongi inimene, kelle käsutuses on varandus.»

Ahhillino tõstis silmad mehe suunas, kellele olid määratud ema sõnad. Sinjoora Bianchi selgitas:

«Ta tahab matta isa salaja kuskile siseprovintsi.»

Väike Ahhillino vaatas selle mehe otsa.

«Noh, matke siis. Kuigi isa käskis end matta Genuasse. Ta vististi ei teadnud, et see on nii raske.»

Sinjoora Bianchi ütles poja poole pöördudes:

«Aga selle eest on vaja raha maksta.»

«Kui palju?»

Pliiats kirjutas kiiresti midagi, ja sinjoora luges: kaks ja pool. Seal oli ainult number kaks ja siis murd: pool.

«Ma ei saa aru,» ütles sinjoora.

«Kaks ja pool franki?» küsis Ahhillino, ja selles küsimuses avaldus äkki kogu ta lapselikkus.

Külastajad vahetasid nukralt pilke. Nende nägudele ilmus veider naeratus. Ainult see, kes oli kirjutanud selle arvu, pahvatas kähisevalt naerma.

«Kaks ja pool tuhat franki?» küsis sinjoora Paganini lootusega silmis.

Jälle vaikus.

Külastajad tõusid püsti.

«Sinjoora ja teie, noor sinjoor, andke ära kaks ja pool miljonit franki, kõik, mis teile on pärandatud. Muidu läheb teil ja teie isakesel halvasti. . .»

Testamenti ei kinnitatud. Algas uus töö sinjoor Paganini testamenditäitjatel, nii rahulikel Genua linna kodanlastel, kui ka markii Sezoille'il ja krahv de Maistre'il, kes neid omakasupüüdmatult abistada tahtsid, ja kes pidasid endid küllalt autoriteetseteks legiti-mistlike parteide esindajateks Lõuna-Prantsusmaal. Sezoille ja de Maistre soovitasid testamenditäitjatel, keda Paganini oli oma testamendis maininud, anda

kaebus Nizza tsiviiltribunalile. Paganini süüdistamine nõidumises, maagias ja loitsimises XIX sajandi keskel tundus neile keskaja toore harimatuse vastukajana. Kuid Nizza linna kohtutribunal kinnitas täielikult Nizza linna monsinjoor piiskop Antonio Galvani otsuse ja isegi suurendas karistust.

Ja ahel sulgus kogu Prantsusmaa ulatuses. Salajased instruktsioonid, protokollid ja tsirkulaarid keelasid surnud Paganinit matta kõikjale, kus on olemas Kristuse rist.

«Ärgu saagu ta maha maetud ei surnuaia ega linna, era ega riigi, mõisniku ega talupoja, aadliku ega krahvi maa mulda, ei põllule ega metsa, viinamarja- ega puuviljaaeda, ei mõisniku mõisatesse ega kaupmeeste juurde linnades. Kui see aga ükskõik millisel ettekäändel või kus salaja peaks sündima, siis saab kõik patud andeks seesinane kiriku ustav poeg, kes kaevab selle saatanliku keha mulla alt, viskab kirstust välja ja pillub iga tuule poole laiali.»

Politseiprefekt ja väike munk teatasid, et härra Ser-geanfi maja kuulub üleandmisele linna korraldusse. Kõigis tubades tehti läbiotsimine. Ja sellal kui härra Sergeant viibis haiglas, vedas härra Nizza linna prefekt linnaelanike massilisele liikumisele alistudes skandaalselt Paganini kirstu välja ja paigutas ta peahospidali. Kuid peaarst, kiriku ustav poeg, kes doktor Lähemani vihkas, muusikast midagi aru ei saanud ja kõige rohkem värises oma naha pärast, kes talupoegi arstis püha veega, linnaelanikke aga kastoorõliga,

nõudis, et kirst viidaks silmapilkselt hospidalist välja, sest hospidal on tervise parandamise kohaks, mitte kõlvatute koolnute matmispaigaks.

Teekond idasse piki kivist mereranda oli erakordselt raske. Kaheksa meest ja laternat kandes ees sammuv kurnatud poisike Ahhillino, kelle põlved olid haavu täis, käisid kirstuga kaasas.

Vihm, äike, torm ja murdlained saatsid Paganini keha Nizzast idasse.

Saabus hall ja udune hommik. Hõõguv päike küttis õhu kuumaks. Hingamine muutus raskeks, kandjad nõrkesid mäekurudes. Väike Paganini vaatas seda merd,

mida alles hiljuti olid näinud ta isa silmad. Võõrasema, nagu ta sinjoora Bianchit mõttes nimetas, vestles lähedal elavalt ilusa mustavurrulise kirstutegijaga. See musta torukübaraga noormees, kellel oli seljas hõbe-paeltega ülikond, välgutas naisele silmi ja osutas mäekurule, mis asus teest pisut eemal, öö veedeti selles mäelõhes.

Villafranca, laatsaret, laatsareti juures surnukuur uppunute, kalurite ja nende jaoks, keda olid tapnud paavsti sandarmid või auväärsed teeröövlid. Selles laatsaretis, mõrtsukate, varaste ja prostituutide laipade keskel seisis ka tsinkkirst. Kuid sinna seda üle kahe päeva jätta ei saanud. Ahhillino sõitis üksinda Polce-veresse Genua lähedal, ja palus luba isa viimiseks kuulsale Genua kalmistule, kus kuulsate inimeste haudadele olid püstitatud suurepärased mälestussambad ja marmorist kujud. Polceveres ei teatud üldse, kes oli sin-joor Paganini, kuid seal oldi hirmul koolera pärast ja kardeti kõike, mis linnaelanike arvates seda levitada võis.

Poisike külastas nimekate kodanike ja võimumeeste maju. Noort tulnukat silmitseti kõrgil või üleolevalt, armulikul pilgul pealaest jalatallani:

«Paganini? Ei ole kuulnud.»

Lõpuks õnnestus tohutu suure summa sularaha eest saada sinjoor Paganini kirstule varjupaik Villafranca keldris. Pikk teekond mööda Vahemere kallast. Sünge ja raske elu.

Sinjoora Bianchi, nähes, et tal pole väikese pojaga ühist teed, kadus ootamatult Polcevere notariga, kes oli tema südamest kirstutegija välja tõrjunud. Poisike jäi üksinda. Tema kõrval sammus pikakasvuline juuksurile sarnanev mees, kes külastas isa Pariisis d'Anferi tänaval. See on sinjoor Andrea Paganini. Ta patsutab Ahhillinole õlale ja lausub:

«Kannata, küllap näeme veel häid päevi!*

Rannikul Marseille'st kuni Hispaania kallasteni ja Marseille'st Genuani prooviti kõiki äraostuvahendeid.

Öösel, teel Hispaania kalda poole, ilmus peaaegu Hispaania piiri ääres pikakasvuline, räpane, kokkukasvanud kulmudega mees. Talle jutustati sellest kohutavast rännakust, mis sarnanes Kastiilia Isabella, Karl V

ema, rännuteekonnale, kes käis oma mehe kirstu järel ja ootas tema ülestõusmist.

Samal ajal ütles ühes põhjapoolses pealinnas tumeda-silmne sünge mees, kes jätkas geniaalse Paganini tööd, Franz Liszt:

«Ei, Paganini ei ärka enam ellu!»

Ilmus kokkukasvanud kulmudega kummaline mees ning pakkus poisikesele ja selle teekaaslasele kolmkümmend tuhat franki, kui nad Paganini keha temale loovutaksid.

«Ei möödu aastatki,» ütles ta, «kui see viiuldaja jälle Euroopasse ilmub. Ma tunnen teda, ta ärkab uuesti ellu.»

Tõsine, kidur Ahhillino, sinakad ringid silmade all ja kollased laigud põskedel, kuulas õudusega seda kummalist inimest.

Hommikul selgitas keegi uus teekaaslane, kes liitus Paganini perekonna leinarongkäiguga:

«See peletis, see salakütt on lihtsalt Ahasveerus, kes ilmus teie juurde. See on rändava haruldustekogu omanik. Te tegite hästi, et teda kuulda ei võtnud, sest teie tehing temaga poleks äratanud mitte teie isa, vaid kuulujutu, et surnud Paganini on nõid, kes mürgitas Euroopa ja nakatas meie maa puhta õhu hingusega, mille käes närbuvad viinamäed.»

Siis paistab lõpuks kallas ja merelainete taga saar. Madrused kaldal lõkketule ääres teevad ettepaneku nende juures peatuda ja jagada nende kasinat õhtusööki frutti di marest, viljast, mida annab meri. Ahhillino ja sinjoor Andrea istuvad lõkke äärde.

Öösel viiakse Paganini kirst tundmatu laeva kapteni käsul Saint Ferreoli saarele. Kui keegi on viibinud neis Vahemere paikades, siis on ta väikesel üksikul saarel randudes kindlasti näinud nagu meelega mere kohale ehitatud koopas aset, kus rippus ahelate küljes Paganini kirst.

Võimud said teada, et Ahhillino mattis oma isa saarele. Kuid noor Paganini ei maganud. Temast oli saanud melanhoolne, poolnõdrameelne nooruk, kes oli nende aastate jooksul kõik maailma nurgad läbi rännanud.

Ja Ahhillino helge noorus? Ta raiskas selle pärgamentide ja vanade raamatute, entsüklikate ja bullade, kanooniliste käskude, muistse, vana ja uue kirjaga pärgamentköites raamatute lugemise peale. Ahhillino uurib Roomas päevade kaupa paragrahve ja punkte, peatükke ja alljaotusi, jagusid ja skolione[29], corollariume[30] ja argumente, mis võiksid tõendada ta õigsust sängitada isa mulda.

Paavsti majordcomus Marchese kutsub ta lõunale. Peened veinid, suurepärased road, muusika, laul, tantsud, veetlevad tütarlapsed, kes on valmis kõigeks ja midagi ei nõua, häirivad Trasteveres Ahhillino und. Keegi sosistab talle kõrva, et Ahhillino on lollpea, Ahhillino on stupido bambino[31]. Rooma kirikule tuleb ainult hästi maksta. Isa sängitatakse mulda, ja poja süda võib rahule jääda.

«Kas siis tõesti ainult raha eest?» küsib Ahhillino.

Sellele ei järgne vastust.

Jällegi pargas, purjed ja ööbimine laevalael. Tõrvikute ähmane valgus, tubakas ja piiritus, kalaluud ja purjus madruste sõim.

Bordighera, San Remo, Porto Maurizio ja lõpuks Savona.

«Rända pärast surma samuti, nagu Rooma paavst rändas oma eluajal,» lausub Andrea, patsutades Ahhillino Paganinile õlale ja koputades rusikaga vastu suure viiuldaja kirstu.

Kuid sinjoof Ahhillino Paganini on praegu ostetud markii-tiitli omanik, ta on eccelenza. Need ajad on möödas, kus tema üle naerda võis, ta on nüüd üks parimaid kanoonilise õiguse tundjaid kogu Itaalias.

1853. aastal peetakse «Steccata» kirikus ennekuulmatule patusele pattude andeksandmise palve. Miljon ükssada tuhat franki hakkas kuldse ojana voolama mööda

---

[29] *S k o 1 i o n — teksti seletav märkus keskaegses käsikirjas.* Tõlkija.

[30] *C o r o l l a r i u m — lisand, tuletuslause.* Tõlkija.

[31] *S t u p i d o b a m b i n o — (itaalia k.) väike rumal laps.* Tõlkija.

Rooma apostliku kuuria konsistooriumi kanaleid. Läheb veel pisut aega ja Ahhillinost on viimased mahlad välja pigistatud.
358
Küpse mehena, kellel ei puudu meeltesegase melanhoolne ülevus, pöördub markii Ahhillo Paganini Rooma paavsti poole palvega selgitada isa hauatagust saatust. Ja nii imelik kui see on, Rooma paavst jätab tähele panemata kõik eelmised otsused ja nõuab, et kaks kanoonikut läheksid Roomast teele ning teeksid kindlaks, kuivõrd oli ketserluses süüdi Ahhillo Paganini surnud isa, tundmatu ja põlatud viiuldaja. Seda peab tehtama ta poja, kuulsa Ahhillo Paganini, kiriku ustava poja, Parma «Steccata» kabeli kanooniku, Rooma kiriku arhidiakoni heaks.
«See on tühine vorminõue,» öeldi markii Ahhillole Roomas.
Kuid see tühine vorminõue venis täpselt kaksteist aastat. Sinjoor Paganinit jõuti selle aja jooksul oma kolm-neli korda maha matta ja uuesti välja kaevata.
Ja sellal, kui kaks kanoonikut sõitsid läbi kõik linnad, kus surnud viiuldaja oli kontserte andnud, jõudis sinjoor Ahhillo nägu kattuda kortsudega.
Saabus 1876.-aasta. Polevri villa hauakambrist toodi kirst salaja Parmasse, kus see esmakordselt paigutati kalmistu kivikabelisse. Kuid möödus veel seitseteist aastat, enne kui Rooma paavst lubas põrmu mulda sängitada.
1896. aastal sõitis Gaione villa omanik esmakordselt — tsinkkirstus — oma mõisa.
Hallijuukseline, kollase näo, paistes laugude ja ripnevate kulmudega hiiglasuur hädine rauk — püha Georgiuse ordu kavaler, markii Ahhillo Paganini seisab, küünal käes, küpresside keskel. Väike tara piirab kaheksat sammast. Arhitraavi kohal kerkib väike kuppel, frontoonile on suurte tähtedega kirjutatud: «Niccolõ Paganini».
Sinjoora Bianchi on ammu Põhja-Prantsusmaale maetud.
Markii Ahhillo Paganini ootab preestri tulekut. Tema kõrval seisab vilets ungari viiuldaja Ondricsek ja mängib Paganini mälestuseks südantlõhestavat meloodiat. Siis lahkub viiuldaja. Sinjoor Ahhillo vaatab kartlikult ümber. Küünal on poolenisti ära põlenud, preester aga
359
pole ikka veel kohal. Kas tõesti on nüüdki tegemist uue takistusega?
Ent siis tuleb lõpuks see saatuse otsustaja. Sünge, jõhker, järskude liigutustega, teadlik oma võimus inimolendi üle. Muldasängitamine toimub püha rooma-katoliku kiriku kõigi reeglite järgi.
Ootamatult jookseb sinna sinjoor Andrea Paganini:
«See Genua lurjus pole nõus maksma kakssada tuhat liiri! Ta ütleb, et need aumärgid, medalid, lipsunõelad, nõelakesed ja mansetinööbid polegi talle väga vajalikud. Mis nad, nurjatud, meilt veel tahavad?»
«Tasa,» peatab teda Ahhillo Paganini, «Teie olete selletagi mu isa mälestuse peenrahaks vahetanud.»
Muldasängitamine on lõppenud. Villa Gaione suurde saali kogunevad külalised. Isa surmast on möödunud viiskümmend kuus aastat. Markii Ahhillo Paganini on saavutanud uskumatu visadusega oma eesmärgi — tema isa on lõpuks maha maetud ning segunenud oma kodumaa mullaga. Kohal on ka preester, kes ütleb, et
jumal on patuse hingele, kes pole oma pattu kahetsenud, andeks andnud ja see võib nüüd koos inglitega rõõmu tunda. : ...

Markii Ahhillo tõstab tasa rätiku silmadele, ja kui heldimusepisarad on kuivanud, arvab ta kokku ülejäänud raha ja mõtleb hirmuga sellest, kui kalliks läheb inimestel maksma taasühinemine katoliku kirikuga ja kui rängalt lapsi isade pattude eest nuheldakse.

1936.